

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

HALİDE EDİB ADIVAR'IN ROMANLARINDA ASKERLER VE ASKERLERİN
EĞİTİMDE ROL MODEL OLMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HASAN HÜSEYİN UĞUR

ÇANAKKALE

Nisan, 2019

T.C.
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı

**Halide Edib Adıvar'ın Romanlarında Askerler ve Askerlerin Eğitimde Rol Model
Olmaları**

Hasan Hüseyin UĞUR
(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman
Dr.Öğr. Üyesi Yasemin UZUN

Çanakkale
Nisan, 2019

Taahhütname

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Halide Edib Adıvar’ın Romanlarında Askerler ve Askerlerin Eğitimde Rol Model Olmaları” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve değerlere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

12/04/2019

Hasan Hüseyin UĞUR

İmza

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Onay

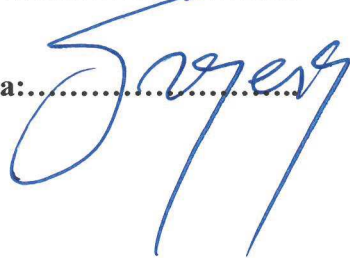
Hasan Hüseyin UĞUR tarafından hazırlanan çalışma 12.04.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda jüri tarafından başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Referans No: 10244033.....

	Akademik Unvan	Ad-Soyad	İmza
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi	Yasemin UZUN	
Üye	Doç.Dr.	Yusuf AVCI	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi	Hülya ÇEVİRME	

Tarih:.....

İmza:.....

Prof. Dr. Salih Zeki Genç

Enstitü Müdürü

Ön Söz

Vatanî bir görev olmanın yanı sıra kutsal bir görev olarak da kabul edilen askerliğin Türk toplum hayatında önemli bir yeri vardır. Askerler genellikle vatanını seven, iyi yürekli, cesur, sorumluluk sahibi, yardımsever kişiler olarak algılanmıştır.

Millî Edebiyat dönemi herkesin birlik olduğu, ülke savunmasında birleştiği bir dönemdir. Herkes elinden gelenden fazlasını yapmaya çalışmıştır. Her Türk genci yaş, cinsiyet ve durumuna bakmadan askere giderek bazen yıllarca süren ülke savunmasına gitmiştir. Bu savunmada erkekler kadar kadınlar da yer almıştır.

Millî Edebiyat döneminde yaygın eğitimde öğretmenlik de görülmektedir. Bu dönem öğretmenliğindeki asıl amaç halkı yeni bilgiler ışığında haberdar etmek, onların hayatlarında değişiklikler oluşturmaya çalışmaktır.

“Halide Edib Adıvar’ın Romanlarındaki Askerler” adlı bu çalışmayla romanlardaki askerler fiziksel, psikolojik ve sosyal açılarından incelenmiştir. Fiziksel incelemelerde dış görünüşleri, psikolojik incelemelerde genel ruh durumları, sosyal incelemelerde de topluma katkıları ve halkın onlara bakış açısı değerlendirilmiştir. Ayrıca halkı yaygın eğitim ile öğretmen olarak aydınlatmalarına da yeri geldikçe yer verilmiştir.

Bu çalışmada desteğini her daim hissettiğim hayat arkadaşım, biricik eşim Zeynep’e; maddî ve manevî yönden her zaman yanımda olan, beni bugünlere getiren, el üstünde tutan en değerlilerim annem Nuriye ve babam Necip UĞUR’a; TÜZÜN ailesine; tezi yazmama yardımcı olan yeğenim, kardeşim Önder KESKİN ve eşine; Tınaztepe ÇPAL’dan Gökhan AKSOY’a; Millî Kütüphaneden kaynak temininde yardımını esirgemeyen, her daim kendisini yanımda hissettiğim dostum Akın ACAR’a; Musa TILFARLIOĞLU’na; araştırmamın her aşamasında sabır ve anlayışla bana yol gösteren çok değerli hocam ve tez danışmanım Dr.Öğr. Üyesi Yasemin UZUN’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çanakkale, 2019
Hasan Hüseyin UĞUR

Özet

Halide Edib Adıvar'ın Romanlarında Askerler ve Askerlerin Eğitimde Rol

Model Olmaları

Bu araştırmanın temel amacı; Millî Edebiyat Dönemi yazarlarından olan Halide Edib Adıvar'ın romanlarındaki askerlerin özelliklerini ortaya koymaktır. Türk edebiyatının önde gelen yazarlarından biri olan Halide Edib Adıvar'ın romanları, roman tekniği açısından başarılı bulunmuştur. Eserlerdeki kurgular, şahıs kadrosu özenle seçilmiş ve olaylar ayrıntılarıyla işlenmiştir. Çalışmamızda Halide Edib'in tüm romanları incelenmiş fakat yalnızca asker kahramanları işlediği romanları ele alınmıştır. Bu açıdan bakıldığında “Ateşten Gömlek, Handan, Sinekli Bakkal, Vurun Kahpeye, Son Eseri, Yolpalas Cinayeti, Âkile Hanım Sokağı, Kalp Ağrısı, Çaresaz, Kerim Usta'nın Oğlu” romanları üzerinde durulmuş ve bu romanlarda mesleği “askerlik” olan, asker özelliği taşıyan ya da devlet yönetimindeki görevi itibariyle asker kabul edilen kahramanlar incelenmiştir. Bu romanlar da basım yılı göz önünde bulundurularak kronolojik olarak sıralanmıştır. Eserlerdeki “askerler” in görevleri, durumları, olaylara bakış açıları, hayat görüşleri, vatana saygıları, göreve bağlılıkları ayrı ayrı ele alınmıştır. Halide Edib'in askerleri fiziksel, psikolojik ve sosyal yönden incelenmiştir. Sonuç kısmında farklı romanlarındaki askerlerin benzerlikleri ve farklılıkları karşılaştırılmıştır. Tez, “tip” ve “karakter” ayrımı gözetilmeksizin hazırlanmıştır.

Halide Edib Adıvar eserlerinde askerlere geniş yer vermiştir. Askerler Halide Edib Adıvar'ın romanlarında çoğu zaman vatana ve millete bağlılıklarıyla karşımıza çıkmaktadır.

Millî Eğitim'in, “Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen yurttaşlar olarak yetiştirmek.” amaçları da gözetilerek romanlarda “asker” den yola çıkarak ortaöğretim çağındaki öğrencilerde millî bilinç uyandırmak ve onlara vatani sevdirmek hedeflenmiştir.

Hazırladığımız bu teze öğrencilerin özellikle 10.sınıf ders kitabının 5. ünitesindeki Millî Edebiyat Dönemi Romanları ve 9. Sınıf ders kitabının 2. ünitesindeki Metnin Yapı Unsurları konularını daha kolay kavramalarına yardımcı olmak da amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Asker, Halide Edib Adıvar, Millî Edebiyat Dönemi, ortaöğretim.

Abstract

Soldiers in Novels of Halide Edib Adıvar and The Role Model of Soldiers in Education

The main goal of this research is to determine the soldier characteristics in the novels of Halide Edib Adıvar one of the authors in National Literature Period. One of the leading authors of Turkish literature, Halide Edib Adıvar is successful in terms of novel technique. The fiction and the characters are handpicked and events are handled throughly. In our work all of Halide Edib's novels are studied but only the novels, in which soldier characters are handled, are covered. In this aspect the novels "Ateşten Gömlek, Handan, Sinekli Bakkal, Vurun Kahpeye, Son Eseri, Yolpalas Cinayeti, Âkile Hanım Sokağı, Kalp Ağrısı, Çaresaz, Kerim Usta'nın Oğlu" are covered and the characters employed in "military" , has military qualifications or accepted as soldiers due to their position on government, are studied. Taking their publishing dates into consideration, these novels are ordered chronologically. The mission, situation, perspective, world- view, respect for nation and loyalty to their mission of these "soldiers" are presented by studying them seperately. Halide Edib Adıvar's soldiers are studied in terms of physical, psychological and social aspects. In conclusion part, the similarities and differences of the soldiers in the novel are compared. Thesis is prepared regardless of "model" and "character" difference.

Halide Edib has also mentioned soldiers widely in his Works and these soldiers commonly appear as they love their country and nation.

Taking into consideration "To raise those as aware of their duties and responsibilities to The Republic of Turkey; always love and try to exalt their nation, country and family; adopt, protect and develop the cultural, ethical, humane, national and moral values of Turkish Nation" the objective of National Education and starting from "the soldier" in the novels it is aimed for secondary school students to love that country and raise national awareness. One of the objectives of Basic law of national education, it is aimed to arouse National consciousness

of high school students and to end eartheir country to them bylooking at the "soldier" in the novels. With this thes is it is also aimed to help a beter understanding of structural elements of texts in unit 2 for 9th grades and National Literature Period Novels in unit 5 for 10th grades studentbooks in particular.

Keywords: Halide Edib Adivar, National literature period, secondary education,soldier.

İçindekiler

İçindekiler

Ön Söz.....	ii
Özet	iii
Abstract	v
İçindekiler.....	vii
Kısaltmalar	x
Bölüm I: Giriş	1
Problem Durumu	1
Araştırmanın Amacı	3
Araştırmanın Önemi	3
Kapsam ve Sınırlılıklar.....	4
Varsayımlar	5
Tanımlar	5
İlgili Alanyazın.....	7
Bölüm II: Yöntem	9
Araştırma Modeli.....	9
Evren ve Örneklem.....	9
Veri Toplama Araçları.....	10
Verilerin Toplanması.....	10
Verilerin Analizi	10
Bölüm III: Bulgular ve Yorumlar	12
Handan.....	12
Handan Romanındaki Askerlerin İncelenmesi	14
Son Eseri.....	24

Son Eseri Romanındaki Askerlerin İncelenmesi	24
Mev'ut Hüküm	32
Mev'ut Hüküm Romanındaki Askerlerin İncelenmesi.....	33
Ateşten Gömlek	56
Ateşten Gömlek Romanındaki Askerlerin İncelenmesi”	57
Kalp Ağrısı	95
Kalp Ağrısı Romanındaki Askerlerin İncelenmesi.....	96
Vurun Kahpeye.....	114
Vurun Kahpeye Romanındaki Askerlerin İncelenmesi	115
Yeni Turan.....	152
Yeni Turan Romanındaki Askerlerin İncelenmesi	154
Sinekli Bakkal	178
Sinekli Bakkal Romanındaki Askerlerin İncelenmesi	181
Yolpalas Cinayeti	208
Yolpalas Cinayeti Romanındaki Askerlerin İncelenmesi.....	208
Âkile Hanım Sokağı	212
Âkile Hanım Sokağı Romanındaki Askerlerin İncelenmesi.....	213
Kerim Usta'nın Oğlu	223
Kerim Usta'nın Oğlu Romanındaki Askerlerin İncelenmesi.....	223
Çaresaz	230
Çaresaz Romanındaki Askerlerin İncelenmesi	230
Hayat Parçaları	232
Hayat Parçaları Romanındaki Askerlerin İncelenmesi.....	233
Bölüm IV: Sonuç	247
Sonuç	247

Öneriler.....	256
Kaynakça.....	259
Ekler.....	260
Ek. A. Ateşten Gömlek.....	260
Ek. B. Vurun Kahpeye.....	263
Ek. C. Yeni Turan.....	265

Kısaltmalar

BLNE : Basic Law of National Education (Milli Eğitim Temel Kanunu)

Çev. : Çeviren

Haz. : Hazırlayan

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

METK : Milli Eğitim Temel Kanunu

TDK : Türk Dil Kurumu

TDEÖP : Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı

Bölüm I: Giriş

Problem Durumu

Romanlar üzerine pek çok araştırma yapılmıştır. Romanlarda temalar, kullanılan teknikler, mekânlar ve kişiler pek çok açıdan ele alınmıştır. Öğretmen, doktor, memur, alafranga tipler, batıcı tipler, entelektüel tipler, bürokrat tipler, eşkıya tipi gibi birçok karakter ve tip konuları incelenmiştir. Ancak yapılan literatür taramaları sonucunda askerlerin, edebiyatımızda bu kadar rol almalarına karşın üzerinde yeterli araştırma yapılmadığı görülmüştür. Oysa Millî Edebiyat Dönemi romanlarında savaş, kahramanlık, vatanseverlik, millî mücadele temaları daha çok işlendiği için bu eserlerde “asker” ler ön plana çıkmaktadır.

Millî Edebiyat Devri’nde askerlere eserlerinde geniş yer veren isimlerden biri de Halide Edib Adıvar’dır. Genellikle toplumsal konulara ve sorunlara değinen Halide Edib Adıvar mücadelecî ruhuyla Millî Mücadeleye katılmıştır. O yıllardaki yaşadıklarını kaleme alarak yeni nesillere hem tarih bilinci aşılamış hem de edebî zevkle okuyucuları heyecanlandırmıştır. Halide Edib’in eserlerinde asker ve askerlik en fazla öne çıkan kavramlardır.

Askerlik Türk toplumunun en önemli unsurlarından biridir. Tarihin çok eski zamanlarından bu yana askerlik, Türkler için her zaman kutsal sayılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk “Ordumuz, Türk Birliğinin, Türk kudret ve kabiliyetinin, Türk vatanseverliğinin çelikleşmiş bir ifadesidir” (Atatürk Araştırma Merkezi, 2006, s. 229).sözü ile asker ile toplumu birleştirmiş ve birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak addetmiştir. Atatürk yine başka bir sözünde de “Ordumuz; Türk topraklarının ve Türkiye idealini tahakkuk ettirmek için sarf etmekte olduğumuz sistemli çalışmaların yenilmesi imkânsız teminatıdır” (Atatürk Araştırma Merkezi, 2006, s. 229).diyerek asker topluluğu olan ordunun, vatan toprağını ve Türk toplumunun ideallerini korumada en güvenilir ve önemli bir kurum olduğunu anlatmaktadır.

Orduyu teşkil eden subaylar, erler toplumun bir uzvu olarak görülmektedir. Mustafa Kemal Atatürk başka bir konuşmasında,

Türk milleti asıl kökeninde ve ondan sonraki hareket ve faaliyetlerle mali devreleri incelenirse görülür ki, milletimizin günlük ve toplumsal hayatıyla askerlik sanatı kaynaşmış halde bulunmuştur. Millet, bu sanatın bütün icaplarını, hayat ve emellerinin icapları kabul ederek tabii bir surette icra ederdi. Denilebilir ki milletin toplumsal heyeti, ordu heyeti halinde idi. (Özdemir, 2006, s. 105)

demiş ve toplum ile ordunun iç içe olduğunu vurgulamıştır.

Türk milleti askerliği sadece toprak ve can savunması olarak görmemiştir. Askerlik toplumda kutsal sayılmıştır. Askerlerin eğitimlerinde dahi “Her Türk asker doğar, her şey vatan için.” sözleri kullanılır. Aileler, çocuklarını askere gönderirken “vatan görevi, vatana hizmet” anlayışıyla hareket ederler. Askerlere kına yakılarak onların vatan için kurban edilebildiği gösterilir. Halk arasında askeriye “Peygamber Ocağı” da denilmektedir.

Millî Edebiyat Dönemi eserlerinde en çok işlenen temalardan biri askerdir. Dönemin ünlü sanatçıları Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Mehmet Emin Yurdakul, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edib Adıvar eserlerinde askerleri yoğun olarak işlemiştir.

Bu çalışmada Türk edebiyatında ve Türk toplumunda önemli bir yeri olan askerler, Halide Edib’in romanları temel alınarak incelenmiştir.

Cevdet Kudret’e göre Halide Edib’in eserleri üç kümeye ayrılır:

- a) Ruh Çözümlemesi Romanları: Yazar, ilkin aşk konuları üzerinde durmuş, bireysel tutkuları, özellikle kadın psikolojisini işlemiştir (Seviye Talip, Handan, Mev’ut Hüküm, Kalp Ağrısı vb.).
- b) Kurtuluş Savaşı Üzerine Yazılmış Romanlar: Yazar; Kurtuluş Savaşı yıllarında “sanat için sanat” anlayışından gittikçe uzaklaşmış, Yakup Kadri’nin deyişyle “Kendini millet ve memleket davalarına vermeğe başladıktan sonra, ister istemez

bir nevi realizme, daha doğrusu, Fransızların ‘engage’ dedikleri edebiyata kaymış” böylece, Kurtuluş Savaşı üzerine ilk önemli eserleri (Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye) vermiştir.

- c) Töre Romanları: Sanat hayatının son döneminde, yurdun toplum hayatını ele alarak töre romanları (Sinekli Bakkal, Tatarcık, Sonsuz Panayır, Sevda Sokağı Komedyası vb.) yazmış; bu yoldaki eserlerinde konularını bireylerin duygusal hayatları üzerine değil, devirlerin, kuşakların gelenek ve görenekleri üzerine kurmuştur (2004, s. 66).

Yapılan bu çalışmada Kurtuluş savaşı üzerine yazılmış romanlar dışında kalan eserlerde yer alan askerler de incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı; Millî Edebiyat Dönemi yazarlarından olan Halide Edib Adıvar’ın romanlarındaki askerlerin özelliklerini ortaya koymaktır Türk edebiyatının önde gelen yazarlarından olan Halide Edib Adıvar’ın romanlarındaki kurgular, şahıs kadrosu özenle seçilmiş ve olaylar ayrıntılarıyla işlenmiştir. Eserlerdeki “asker” lerin fiziksel, psikolojik ve sosyal özellikleri ve eğitimdeki yerleri ortaya konacaktır.

Bu çalışmayla ulaşılmak istenen hedefler şu şekilde ifade edilebilir:

- Halide Edib Adıvar’ın romanlarındaki kişilerden “asker” olanları seçerek, askerlerin özelliklerini ve eğitimdeki yerlerini incelemek,
- Bu özelliklerden hareketle askerlerin eğitimde rol model olma durumlarını incelemek,

Araştırmanın Önemi

Toplulukları bir arada tutacak ‘değerler ve duygular vardır. Bir milletin milli kimliğini oluşturan temel unsurlardan olan dil, edebiyat ve tarihmillî bilincin uyanmasında çok etkilidir (Karabulut, 2013, s. 5).

Edebi eserler milli birliğin korunmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Dil, edebiyat veya kültür milli değerlerin topluluklara kazandırılmasını sağlar.

Millete ait duygu ve düşüncelerin anlatıldığı bir edebiyat olarak tanımlayabileceğimiz Milli Edebiyat, milletimizin dil ve ülkü birliğini yansıtmayı amaç edinmiştir.

Milli duyguların, düşüncelerin, inançların Türk edebiyatına en fazla tesir ettiği dönem Milli edebiyat dönemidir. Bu dönem eserlerindeki asıl başarı toplumun yaşadıklarını ifade etmedeki üsluptadır.

Baltabayev (1992'den aktaran: Avcı 2006, s.49) yetenekli yazarın kendi yaptığı tahlilde tarafsızlığı, onu hangi yönleriyle ele aldığı, çok renkli hayat hikâyelerinin arasından gerekli olanı bulup alabilmesi, onu hayalinde tekrar canlandırması, kalp sıcaklığı vermesi ve sonunda eser doğuncaya kadar geçen bu sürecin üslup karakterine sahip olduğunu açıklar.

Milli Edebiyat dönemi sanatçılarının yaşadıkları olayları etkili yansıtmalarındaki başarıları üsluplarından kaynaklanmaktadır. Halide Edib Adıvar da üslubu ile bu başarıyı elde etmiştir.

Türk edebiyatında romanlar üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Romanlardaki olaylar, kişiler, mekânlar ve zamanlar; çeşitli tez, proje ve ödevlere konu olmuştur. Daha önce yapılan çalışmalarda özellikle şahıs kadrosu için genellikle kadın, doktor, memur gibi meslek gruplarına değinilmiştir. Yapmış olduğumuz bu çalışma ile Halide Edib Adıvar'ın roman incelemelerini genişleterek bu romanlardaki "asker"lere yer verdik. Devletlerin kuruluşlarında, güvenliklerinde, kişide millî bilinci uyandırmada ve insanlara vatan sevgisini aşılama, toplumların yaşamında önemli bir yer tutan askerlerin Halide Edip Adıvar'ın romanlarındaki görüşlerine odaklanıp duyguları ve tutumları verilerek bir çalışma ortaya koyulmuştur.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada Halide Edib'in yalnızca "asker"lere değindiği romanları ele alınmıştır. İncelenen romanlar şunlarla sınırlıdır: "Ateşten Gömlek, Handan, Sinekli Bakkal, Vurun

Kahpeye, Son Eseri, Yolpalas Cinayeti, Âkile Hanım Sokağı, Kalp Ağrısı, Çaresaz, Kerim Usta'nın Oğlu". Ayrıca romanlarda mesleği “asker” olmayıp da asker özelliği taşıyan kahramanlar da bu araştırmaya dâhil edilmiştir.

Varsayımlar

Bu araştırmanın dayandığı varsayımlar şunlardır:

1. Literatür taraması yolu ile Milli Edebiyat Dönemi romanlarında en çok asker kahramanların işlenmiş olduğu,
2. Literatür taraması yolu ile Halide Edib Adıvar'ın romanlarda yoğun olarak askerleri işlemiş olduğu,
3. “Asker” kavramının “metnin yapı unsurlarından” olan “kişi” için önemli bir yerinin olduğu,
4. Türk edebiyatında romanlarda kullanılan kişiler arasında “asker” in önemli olduğu,
5. Halide Edib Adıvar'ın romanlarındaki askerlerin birbirleriyle benzer özellikler taşımış olduğu,
6. Örneklemin evreni temsil edecek yeterlilikte olduğu,
7. Araştırma esnasında üzerinde durulması gereken doğru kaynakların tarandığı varsayılmaktadır.

Tanımlar

Halide Edib Adıvar'ın askerlerinin öğretimi konusuna dair tanımlar aşağıdaki gibidir.

Asker: Orduda görev yapan erden generale kadar herkes, askerlik görevi veya ödevi, er (TDK, 2011, s. 166).

Askerlik: Asker olma durumu, askerlik hizmeti, bayrakaltı, askeriye; kanunlara göre yurttaşların yükümlü oldukları ordu hizmetinde bulunmak (TDK, 2011, s. 166).

Edebiyat: Yalnız sanat amacı güdülerek meydana getirilen sözlü ve yazılı eserlerin hepsi (Kudret, 2003, s. 1).

Edebî Eser: Güzel bir üslupla meydana getirilmiş sözlü ve yazılı eserlere edebî eser denir (Kabaklı, 2008, s. 24).

Karakter: Bir nesnenin, bir bireyin, hatta bir topluluğun kendine özgü yapısı, onları başkalarından ayıran belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen ana özellik (Tekin, 2004, s. 78).

Kişi: İnsan kimliği kazandırılmış (teşhis edilmiş) her şey ve –canlı cansız- her varlık, kişi olarak kabul edilir, edilmelidir (Tekin, 2004, s. 71).

Roman: Hayatta geçmemişse bile, geçmesi mümkün olan bir vakayı, ahlak, âdetler, hisler ve ihtimallere bağlı tafsilatıyla birlikte tasvir etmektir (Kabaklı, 2008, s. 517).

Tip: Tarihsel önemi veya toplumsal konumu hemcinslerinden farklı olan bir roman kahramanıdır (Tekin 2004, s. 105).

İlgili Alanyazın

Asker konusunda yapılan araştırmaların yurt içinde genellikle tıp, kamu yönetimi, siyasal bilimler gibi alanlarlasınırlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Asker, asker- edebiyat, asker- roman, asker- öğretim konularında sınırlı sayıda araştırma yapılmıştır. Özellikle asker tipi ve karakteri ile ilgili yalnızca bir araştırma vardır.

Yapılan araştırmalardan biri Hakan Özkütükçü'nün "1870- 1923 Yılları Arasında Yayımlanan Türk Romanında Asker Tipleri" adlı yüksek lisans tezidir. Özkütükçü (2001) bu çalışmasında Osmanlı Devleti'nin dağılması, yeni bir devlet kurulması için girişilen savaşlar, siyasî hayattaki mücadeleler, bütün bu faaliyetlerde yer alan insanlar ve onların maceralarının romanlarda nasıl ele alındığını anlatmıştır. Bahsedilen dönemde de aktif roller üstlenen asker şahısların romanlarda nasıl işlendiği hakkında görüşler ortaya konulmuştur. Roman türünün edebiyatımızda ilk örneklerini verdiği yıllardan itibaren Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıla kadar, bu şahısların işlenmesinde ne gibi farklılaşmaların olduğu anlatılmıştır. İşledikleri zaman dilimine göre romanlar ikiye ayrılmıştır: Tarihî Romanlar, Aktüel Romanlar. Tezde asker tipleri de "mesleği askerlik olanlar, askerlik hizmetini yapanlar, askerlik mesleğinden emekli olanlar ve yabancı askerler" olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma da 19.yy.ın sonu ve 20.yy.ın ilk yarısında girişilen savaşların kronolojisine göre sıralanmıştır. Sonuç bölümünde ise işlenen tüm asker tiplerinin değerlendirmesi yapılmıştır.

Yiyin(2009) "Türk Kültüründe Asker Ocağı Etrafında Oluşan Halk Bilimi ve Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerinde Bir İnceleme" adlı tezde Türk askerlik kültürü ve asker ocağı etrafında teşekkül eden folklor uygulamaları ve halk edebiyatı ürünleri üzerinde durulmuştur. Aytaç Yiyin'in Türk Halk Bilimi Bilim Dalında hazırlamış olduğu bu tezi üç bölümden oluşur. Birinci bölümde Türk askeri geleneğinin dayandığı kültürel temeller ele alınmıştır. Bu bölümde yazılı kaynaklardan elde edilen veriler neticesinde Bozkır kültürünün ve bu kültüre ait coğrafi, iktisadi, sosyal ve dini unsurların Türk askerî kültürüne etkileri üzerinde

durulmuş, bu unsurlar ile Türk askerî kültürü arasında bağlantı kurulmak istenmiştir. İkinci bölümde ise Türk halk kültüründe askerlik konusu incelenmiştir. Bu bölümde askerlik ve asker ocağının Türk toplumundaki yeri ve önemi, askerlik ve asker ocağı etrafında oluşan âdet ve inanmalar, gelenekler, törenler, pratik vb. konular anlatılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise askerlik ve asker ocağı etrafında teşekkül eden halk edebiyatı ürünleri anlatılmıştır. Bu bölümde yazılı ve sözlü kaynaklardan toplanan askerlikle ilgili maniler, Türklüler ve asker fıkraları yer almıştır. Tezde, Türk kültür hayatında askerlik ve asker ocağının yeri ve önemi ortaya koyulmaya çalışılmış, Türk toplumunun askerliği kutsal saymasının nedenlerinin temelinde yatan Orta Asya Bozkır kültürünün etkileri anlatılmıştır.

Bu alanda bir diğer araştırma da Hakan Yılmaz'a aittir. Yılmaz(2017) "The Phenomenology Of The Self And Others In Virginia Woolf's The Waves, Joseph Conrad's Lord Jim, And Ford Madox Ford's The Good Soldier [Virginia Woolf'un Dalgalar, Joseph Conrad'ın Lord Jim Ve Ford Madox Ford'un İyi Asker Adlı Romanlarında Özne ve Başkalarının Görüngübilimi (Fenomenolojisi)] adlı doktora tezinde özneyi başkaları arasında dünyada konumlandıran görüngübilimin İngiliz modernist romanı ile doğrudan örtüşen özne yaklaşımlarından faydalanarak seçilen romanlarda özne kavramı ve anlayışı, öznenin öznelerarası ilişkileri incelenmiştir. Ayrıca modernist romandaki özneyi ayırık ve kendi başına gören geleneksel yaklaşımlar karşısında, bu tezde incelenen her bir romanın, bütünüyle dünyada olan ve ayrılmaz bir şekilde başkalarıyla iç içe olan bir özne tanımı sunduğu tartışılmıştır. Batı Dilleri ve Edebiyatı alanında İngilizce olarak hazırlanan bu tezde doğrudan askere yönelik bir çalışma yapılmamış, seçilen romanlarda özneler (kişiler) karşılaştırılmıştır.

Bölüm II: Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışmada öncelikle tarama modeli kullanılmıştır. Halide Edib Adıvar'ın tüm romanları okunmuş ve eserlerin içerisinde “asker” barındıran romanlar ayrılmıştır. Çalışmalar artık bu romanlar üzerinde gerçekleşmiştir. Ayrıca daha önce “asker” tipi ve karakteri üzerine yapılan çalışmalar incelenmiş ve varsa benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmuştur. Halide Edib Adıvar'ın seçilen her bir romandaki “asker” karakteri veya tipi ayrı ayrı ele alınmış; bu kişiler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Son aşamada ise tüm romanlardaki “askerler” karşılaştırılarak Halide Edib'in romanlarındaki askerlerin genel özelliklerine ulaşılmıştır.

Millî Edebiyat Dönemi yazarlarımızdan Halide Edib Adıvar'ın askerlerinin özelliklerinin belirlenmeye çalışıldığı bu araştırmamızda, nitel araştırma yöntemi kullanılarak “Halide Edib'in romanlarındaki askerlerin özellikleri nelerdir; şahıs kadrosu bakımından askerlerin ortaöğretim kitaplarındaki öğretimi nasıldır; Halide Edib'in askerleri öğrencilere hangi sorumluluk duygularını kazandırır; Millî Edebiyat Dönemi romanları öğretilirken şahıs kadrosunda askerler ne kadar ön plana çıkarılmıştır?” gibi sorulara yanıtlar aranmaya çalışılmıştır. Halide Edib'in şahısları hakkında yapılan çalışmalar nitel araştırma modeline uygun literatür taramasıyla incelenmiş ve yer yer alıntı yaparak örneklendirilmiştir.

Yapılan araştırmanın raporunun yazılması sırasında açıklayıcı olmaya çalışılmıştır, tarif edici bir desen kullanılmaya özen gösterilmiştir.

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini; Halide Edib Adıvar'ın “Heyula”, “Raik'in Annesi”, “Seviyye Talip”, “Handan”, “Yeni Turan”, “Son Eseri”, “Mev'ut Hüküm”, “Ateşten Gömlek”, “Kalp Ağrısı”, “Vurun Kahpeye”, “Zeyno'nun Oğlu”, “Sinekli Bakkal”, “Yolpalas Cinayeti”, “Tatarcık”, “Sonsuz Panayır”, “Döner Ayna”, “Âkile Hanım Sokağı”, “Kerim Usta'nın

Oğlu”, “Sevda Sokağı Komedyası”, “Çaresaz” ve “Hayat Parçaları” romanları oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın örneklemini ise; “Handan”, Yeni Turan”, “Son Eseri”, “Mev’ut Hüküm”, “Ateşten Gömlek”, “Kalp Ağrısı”, “Vurun Kahpeye”, “Sinekli Bakkal”, “Yolpalas Cinayeti”, “Âkile Hanım Sokağı”, “Kerim Usta’nın Oğlu”, “Çaresaz” ve “Hayat Parçaları” romanlarından oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Yapılan bu çalışmada olgusal ve yargısal verilere ulaşabilmek için en güvenilir araştırma tekniği olan tarama tekniği kullanılmıştır. Bu teknikle, sonuca ulaşmak zaman alsa da araştırmaya en uygun ve en geçerli teknik tarama tekniğidir.

Verilerin Toplanması

Millî Edebiyat Dönemi romanlarındaki askerlerin anlaşılması ve anlatılması sürecinde ön literatür taraması yapılmıştır. Araştırmalarımız doğrultusunda “askerler” hakkındaki çalışmaların yetersiz olduğu saptanmıştır. Bu problem durumuna, seçmiş olduğumuz Millî Edebiyat Dönemi yazarı Halide Edib’in romanları incelenerek çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Bu konuda Halide Edib’in askerlerinin anlatıldığı birincil kaynaklar taranarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen bu kaynaklardaki asker kahramanların özellikleri sınıflandırılarak bir sonuca

Verilerin Analizi

Nitel bir çalışma örneği olan bu araştırmada, literatür taraması ile elde edilen veriler “betimsel analiz” yöntemiyle incelenmiştir. Altunışık(2010) tarafından betimsel analiz dört aşamadan oluşmaktadır. Betimsel analizin ilk aşaması, betimsel analiz için bir çerçeve oluşturmadır. Bu aşamada Millî Edebiyat Dönemi romanları genel özellikleri bakımından araştırılmış ve Halide Edib Adıvar’ın tüm romanları okunarak bir çerçeve oluşturulmuştur. Altunışık(2010) ikinci aşama olan, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi aşamasında

Halide Edib'in sadece askerleri işleyen romanları ele alınmıştır. Romanlardaki askerlerin fiziksel, psikolojik ve sosyal özellikleri belirlenerek betimsel analizin üçüncü aşaması, bulgular tanımlanmıştır. Bu yöntemin son aşaması olan bulguların yorumlanmasıdır. Bu kısımda, farklı romanlarda belirlenen askerlerin özellikleri karşılaştırılarak benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuştur.

Sonuç olarak Halide Edib Adıvar'dan hareketle Millî Edebiyat Dönemi romanlarındaki askerlerin özelliklere tanımlanmıştır. Askerlerin halk üzerindeki etkisi, millî duyguları ön plana çıkarması, vatan sevgisi aşılması bakımından öğretici yönleri ortaya konulmuştur. Millî Eğitim'in Temel amaçları arasında yer alan "Türk Milletinin millî, ahlaki, insani, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek"(Millî Eğitim Temel Kanunu, [METK], 1983: madde 2). maddesi gereğince ortaöğretim kurumu öğrencilerinde millî bilinci oluşturmak; vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan bireyler olarak yetiştirmek için, askerler örnek alınarak çalışmamız hazırlanmıştır.

Bölüm III: Bulgular ve Yorumlar

Handan

Handan romanı ilk olarak Tanin gazetesinde tefrika edilmiştir ve aynı yıl 1912’de kitap halinde basılmıştır. İlk eşi Salih Zeki’den ikinci bir eş alma düşüncesine karşı çıkarak ayrılan ve aylarca hasta yattıktan sonra iyileşen, hatta bir ara İngiltere’ye seyahate giden yazar, o zamana kadar kullandığı Halide Salih imzasını bırakarak Halide Edib adını kullanmaya başlar. Yaşamının bu çalkantılı döneminde ve hemen sonrasında kaleme aldığı “Handan”, yazarın evlilik ve aşk ilişkilerini sorguladığı sosyal ve psikolojik yönleri ağır basan bir yapıttır (Sunuş).

Halide Edib’in pek çok romanında olduğu gibi bu eseri de kendisinden izler taşır. Romanın asıl kahramanı olan “Handan” ile Halide Edib arasında fiziksel, psikolojik ve sosyal yönden birçok benzerlik bulunur. Halide Edib bu romanda adeta kendisini yansıtmıştır. Fakat yaptığı bir açıklamada bunu kabul etmez ve şöyle söyler: “Hiçbiri kendim değilim, fakat her kadın karakterinde bütün kadınlarda az çok bulunan bir hususiyet bulunabilir. Erkek ve kadın bütün insanlarda müşterek vasıflar vardır. (Uyguner, 1994, s. 18)

Şerif Aktaş’a göre “Handan” romanı, Halide Edib’in en önemli romanlarından. “Halide Edib’in ilk dönem romanları arasında en önemlisi Handan’dır. Mektup tarzında ve psikolojik roman türündedir(Aktaş, 2013, s. 6).

“Handan” romanı kahramanların birbirlerine yazdığı mektupların bütünüdür. Romanda toplam 66 mektup yazılmıştır ve bu mektupların merkezinde “Handan” vardır.

Halide Edib Adıvar’ın 1912 yılında kaleme aldığı “Handan” , genç bir kadının aşk-sevgi, bunaltı ve sıkıntılarını işler. Handan’ın bireysel anlamda kendini bulmayı amaçladığı eser, Handan’ın nezdinde o dönemdeki genç kızların hem psikolojik hem de sosyolojik kimliğini yansıtır. Moran’a göre bu roman, “Bireysel, psikolojik aşk

romanıdır. Yazar, kahramanlarını yakıp yıkan bir sevgiliyi dile getirmek istediği için onların iç dünyasına yönelir ve bu sevginin zamanla şiddetli bir tutkuya dönüşümünü sergiler. Önemli olan birkaç kişi arasında kurulan duygusal ilişkilerin gelişimidir”(Moran 2005, s. 153). Handan adlı eser, bu yönüyle genç bir kadının içsel sancılarının ele alındığı bir romandır. Tabii ki bunun yanında, evlenme, Doğu- Batı, kadın, din, aşk ve içsel bunaltıları da geniş bir şekilde işler. Böylece II. Meşrutiyet dönemindeki baskılarla içe yönelen sanatçı, kadın ile erkek arasındaki ilişki ağını da dile getirir.

Halide Edib Adivar tarafından kaleme alınan eser, genç bir kadın olan Handan’ın, aşk-sevgi, bunaltı ve trajik çıkmazlarını ele alır. Handan’ın bir kadın olarak bireysel anlamda kendini bulmayı amaçlaması, Handan’ın nezdinde o dönemdeki genç kadınların hem psikolojik hem de sosyolojik kimliğini yansıtır. Aynı zamanda eser, genç bir kadının hayatla olan mücadelesini, bireyin varoluşsal sorunları düzleminde ele alır. (Şahin, 2008, ss. 99- 126)

Bu roman hakkında Yakup Kadri Karaosmanoğlu’un da görüşlerine İnci Enginün şöyle yer vermiştir:

Yakup Kadri eseri, ‘bunalan ve gıryan bir kadının hikâyesi’ diye tavsif ettikten sonra Handan için de ‘bu beyin, sinir ve ruhtan mürekkep bir kadın ki üç defa sevmiş ve üç defa da başka türlü sevmiş, mesela bir kere beyninden, bir kere sinirlerinden, bir kere de ruhundan sevmiş’ der... Romanı yazılış ve tertip itibarıyla ‘fena ve acemice’ bulan Yakup Kadri şahısları da ‘Frenk romanlarından alınmış eğreti kimseler’ sayar. Nazım, ‘Rus romanlarından çalınmış bir simadır. Ben bir kere yemin ederim ki bizim içimizde henüz bu kadar –tabir maruz görülsün- ideolog bir kimse yetişmemiş ve Beethoven’ın sarsar- 1 ahengiyle, Kant’ın ehram- 1 efkârını hazm ve temsil edecek beyinler’ yetişmemiştir. (Enginün, 2007, s. 122)

Handanromanındaki askerlerin incelenmesi. Halide Edib Adıvar'ın bu romanında asker olarak Nazım ve Haşım görülmektedir. Fakat burada Nazım incelenmiştir. Çünkü Haşım'ın rolü çok azdır, hatta bir iki sayfadan ibarettir. Nazım ve Haşım'ın mesleklerinin asker olması belirtilmiştir. Ancak askeriyeyle ve orduyla hiçbir işe, ilişkiye karışmamışlardır. Onların yalnızca sosyal yaşamları verilmiştir.

Nazım'ın asker olduğunu şu satırlardan anlaşılmaktadır: “Nihayet İstanbul'a geldik. Selim Bey'le beraber bir de genç Harbiyeli indi” (Adıvar, 2008a, s. 43).

Haşım'ın asker olduğunu da şu satırlardan anlaşılmaktadır: “Odaya giren yirmi, yirmi üç yaşlarında Harbiye'nin son sınıfında çehresinin rikkat ve zaafını herhalde Hacı Murat Efendi'den almamış olan bir çocuktü” (Adıvar, 2008a, s. 212).

Nazım'ın romanda baskın bir karakter olması ve Handan'ı yönlendirmesi Nazım'ın romandaki nüfuzunu artırmıştır. Nazım'ın özellikleri şöyledir:

Nazım.

a) Fiziksel özellikleri. Nazım'ın fiziksel özelliğine çok fazla değinilmemiştir. Yalnızca Handan'ın bir tarifi vardır. Nazım'ın dış görünüşünü Handan şöyle anlatıyor: “O vakit koltuktan bülend ve güzel bir vücut yükseldi. Enli omuzları üzerinde koyu, büyük, mavi gözleri, uzun sarışın siması, hassas ve biraz müstehzi ve mütebessim gözüyle Nazım meydana çıktı” (Adıvar, 2008a, s. 46).

Başka bir örnekte de Nazım'ın fiziksel özelliği şöyle verilir:

“Birdenbire bu büyük ve güzel çehrenin ciddiyet ve vakarına ve biraz da mahzun alnına karşı küçülmüş gibiydim” (Adıvar, 2008a, s. 47).

b) Psikolojik özellikleri. Nazım'ın yaşam mücadelesi bir “maksat” uğruna şekillenmektedir. Kendi ev içi yaşamı, öğretmenliği, filozofluğu hatta evleneceği eşi bile bu “maksat” ın bir parçası olmalıdır. Nazım'ın yaşamının bütün köşesine etki eden bu maksat ne idi? Nazım'ın “maksat” dediği, onun ağzından şöyle veriliyor: “Benim en büyük emelim bütün

Anadolu’da dolaşarak halkın ruhunu, dimağını uyandırmak için vaaz etmek...” (Adıvar, 2008a, s. 53)

Yıllarca savaşla mücadele etmiş bir Osmanlı Devleti’nin sona ermeye başladığı bu dönemde bazı aydın kesimler Anadolu’daki halkı bilinçlendirerek onları “Milli Mücadele” ye teşvik etmek istiyorlardı. Ülkenin kurtuluşunun yalnızca milli birlikle sağlanacağına inanıyorlardı. Nazım da hem filozof hem öğretmen hem de asker kimliğiyle bu düşüncede olan biridir. Romanın bir bölümünde Nazım kendini şöyle tanıtıyor:

Biliyorsunuz ya, ben bir sosyalist, bir ihtilalci, ben hayatı muayyen olmayan bir şeyim. Hatta yarın bir bomba atmam, öbür gün tevkif edilmem ihtimali daima mevcut. Ben size bunu söylerken yalnız benim bu hayatıma seyirci kalacaksınız diye de söylemiyorum. Memlekette belki bir gün büyük şeyler olacak, belki bu büyük şeyleri biz yapacağız. Belki ateş, kan, duman ve ölüm yapanlardan olur musunuz? (Adıvar, 2008a, s. 70)

Yukarıdaki parçada Nazım, Handan’a evlilik teklifi yapıyor. 1900’lü yılların başları düşünüldüğünde bu sıra dışı bir olaydır. Çünkü teklifi kendisi yapıyor. Hâlbuki o dönemde yaygın olan görücü usulü ile evliliktir. Aynı zamanda evlilik teklifi bir maksat üzerinedir ve Handan kendini Nazım’a bir eş olarak düşünmez yalnızca amacını gerçekleştirmeye yardım edecek bir parça olarak düşünür. Bu teklifi garip karşılayan Handan, Nazım’la evlenmeyi reddeder.

Bu parçadan askeriyeye mensup olan bir kişinin aynı zamanda devrimci bir kimliğe sahip olduğunu da görmekteyiz.

İnci Enginün’e göre, romanın kaleme alındığı Meşrutiyet devri eserlerinde kahramanların öğretici olmaları dikkat çekmektedir. Halkı aydınlatmayı kendilerine ilke edinmişlerdir. Nazım’da bu özellik göze çarpmaktadır.

Meşrutiyet devri eserlerinde, hiç değilse ruhen ihtilalci olan gençler, ferdi problemlerine dalmadan önce, çevrelerinde, öğretici olarak çalışırlar. Nazım da maksadının eşi olarak

gördüğü Handan'ı tıpkı Fahir'in Macide'yi yetiştirilişi gibi eğitir. Fakat bu iki kadın arasında fark olduğu gibi erkekler de farklıdır. Fahir Macide'yi giyiminden başlayarak değiştirmek zorundadır, hâlbuki Nazım zaten birçok bakımdan hazır olan Handan'ın eksikliklerini tamamlar. Fahir Meşrutiyet neslinin çocuklarını yetiştirecek ideal anneyi hazırlar, Nazım ise bir ihtilalci kadın tasavvur eder. (Enginün, 2007, s. 114)

Nazım'ın gözünün kara olduğunu da söyleyebiliriz. Çünkü Handan'ın dimağını geliştirmek için yasak kitaplar getirerek sürgün yemeyi göze alıyor: “Sanki Handan'ın dimağı, Handan'ın şahsiyeti haricinde bütün dünyada bir şey yok gibiydi. Handan'a bazen memnu kitaplar getirmek için nefyedilmek tehlikesini bile göze alıyordu” (Adıvar, 2008a, s. 68).

Nazım'ın psikolojik ve karakteristik özellikleri genellikle Handan'la birlikte veriliyor. Ya Handan'ın bakış açısından veriliyor ya da Handan'la karşılıklı konuşurken. Nazım'ın hayat felsefesi yine Handan'la konuşurken şöyle ifade ediliyor: “Her köşesinde sesinizi işittirmek, ruhunuzu vermek için bir milletin ruhunu, mazisini ve edebiyatını bilmeli” (Adıvar, 2008a, s. 54).

Nazım, dimağı oldukça açık ve dinamik, parlak ruhlu, etrafında kileri aydınlatan biridir: “Nazım'ın ziyadar şahsiyeti, büyüklüğü ile küçüldüm, soldum, hiç oldum. Bu bana öyle bir darbe oldu ki Nazım'ın parlak ruhu çağlar gibi bir kudretle dudaklarından boşanırken duyduğum haz olmasa ağlayacaktım” (Adıvar, 2008a, s. 47).

Nazım Doğu ve Batı kültürlerini iyi bilen ve bu kültürlerin kendi benliğinde sentezi durumundaki bir şahsiyettir. Handan onun bu özelliğini şöyle açıklıyor: “Onun zengin ve canlı dimağı Garp'ın ve Şark'ın esrar felsefesinden ve sanatından renk ve şekil alarak önümüzde akarken ben adeta sarhoştum” (Adıvar, 2008a, s. 48).

“Onu büyüten, onun arzularına, hayatına, nazariyelerine şekil veren şeyler hep Alman, Fransız ve Şark'ın eski, ebedi simaları” (Adıvar, 2008a, s. 52).

Nazım'ın amcası Salim Bey, Nazım'ın kendini beğenmişliğini ve çapkın olduğunu şöyle ifade ediyor: “Ah bu gençler... Şimdikiler o kadar kendini beğenmiş ve kof ki! Geçen gün geldiği vakit benim boyun bağımın al olmasıyla eğlendi. Çapkın, ihtiyarların gecelikle mi gezmesini istiyor” (Adıvar, 2008a, s. 56).

Nazım, Handan'a edebiyat ve felsefe derslerini vermeye başlar. İlk başlarda aralarında sıradan bir öğrenci- öğretmen ilişkisi varken Handan'ın zekiliği, çalışkanlığı ve hırsı onu etkiler. Zaman geçtikçe Nazım, Handan'a tutulur, âşık olur. Ona o kadar bağlanır ki bu, hayat gayesi olan “maksat” la birleşerek Handan'ı da bu maksadın bir parçası haline sokar. Handan'a olan bağlılığı şöyledir: “Nazım'ın Handan'a merbutiyeti bir cinnet halini alacak kadar büyümüşü” (Adıvar, 2008a, s. 69).

Nazım'ın da canlı dimağı, kibarlığı, bilgisi, Avrupai havası ve milli değerlere bağlı oluşu Handan'ı çok etkiler, Handan onun karşısında adeta büyülenir. Nazım'ın Handan'a olan tesirini Neriman şöyle anlatıyor: “Nazım, Handan'ın hayatında bir his, efkâr ve sanat mürebbsi olarak da kalmadı, daha ileri gitti. Elem mürebbsi, hayat mürebbsi oldu” (Adıvar, 2008a, s. 41).

Nazım, çok sevdiği Handan'a evlilik teklifinde bulunur. Fakat Handan onu çok sevse de bu teklife olumlu karşılık vermez. Çünkü Nazım'ın tek hedefi “maksat” ını gerçekleştirmektir. Nazım gerçekten de “maksat” ını Handan'dan daha çok seviyordur. Handan'la olan konuşmaları şöyle geçer: “Ben mi sizi sevmiyorum, ha, Handan? Handan, maksattan sonra dünyada en büyük bulduğum, en çok bağlandığım sizsiniz” (Adıvar, 2008a, s. 71).

Handan, Nazım'ın kendisine duyduğu aşkı garip buluyor: “Nazım'ın bu aşkı o kadar uzak bir hurafat kahramanının, bir Jüpiter'in, vazifeşinas bir Roma imparatoru heykelinin aşkına benzer bir şey” (Adıvar, 2008a, s. 72).

Nazım'ın evlilik teklifine olumlu yanıt vermeyen Handan, alelacele Hüsni Paşa ile evlenir. Nazım ise aşkıdan ne halde olduğunu bilemez hatta “maksat” ını bile unutarak Handan'ı daha çok sevdiğini söyler: “Herhalde Hüsni Paşa sizin bu gözlerinizi sevmesini bilmemiştir. Ben onları pek, pek çok sevdim, anlıyor musunuz?Pek pek çok, maksattan da çok, Handan” (Adıvar, 2008a, s. 78).

Handan kendi varlığıyla Nazım'ın “maksat” ını yıkıyor yok ediyor:

Ben, ben mukaddes maksat için senelerce yaşamış olmaya artık layık değilim, Handan. Çünkü seni kaybetmek boşluğunun yanında mukaddes maksadım yok artık, artık yaşamıyor. Ne yaptın, Handan? Ne büyük bir mabedi yıktın Handan! ...Niçin maksadımı senden çok seviyorum zannettin, Handan? O sendin, sen de o idin. Yolunda ateşlerde yanmaya, vücudumu zerre zerre, en büyük işkencelerle ayırmaya razı olacağım maksadın siması sendin, Handan. (Adıvar, 2008a, s. 81)

Nazım, Handan'a o kadar tutkundur ki kendini astığı ipi bile Handan'ın saçına benzetmektedir: “Kumral, kızılıtlı bir halat var şurada. Ne tuhaf, o halat değil biliyorum. Bana hıyanet eden güzel ve ulvi bir maksadın güzel saçları. Onlar bir ipek, onlar hayır, birer kumral yılan” (Adıvar, 2008a, s. 82).

Nazım sıra dışı bir roman tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Günlük hayatta karşılaşamayacağımız, hatta romanlarda bile ender rastlanan bir tiptir.

Yakup Kadri eseri, “bunalan ve giryan bir kadının hikâyesi” diye tavsif ettikten sonra Handan için de “bu beyin, sinir ve ruhtan mürekkep bir kadın ki üç defa sevmiş ve üç defa da başka türlü sevmiş, mesela bir kere beyninden, bir kere sinirlerinden, bir kere de ruhundan sevmiş” der... Romanı yazılış ve tertip itibariyle ‘fena ve acemice’bulan Yakup Kadri şahısları da “Frenk romanlarından alınmış eğreti kimseler” sayar. Nazım, “Rus romanlarından çalınmış bir simadır. Ben bir kere yemin ederim ki bizim içimizde henüz bu kadar –tabir maruz görülsün- ideolog bir kimse yetişmemiş ve Beethoven'ın

sarsar- ı ahengiyle, Kant'ın ehram- ı efkârını hazm ve temsil edecek beyinler”yetişmemiştir. (Enginün, s. 122)

c) *Sosyal özellikleri.* Nazım belli bir eğitim ve terbiye almış, amcası Selim Bey'in himayesinde büyümüş, Anadolu'yu çok dolaşmış, ihtilalci bir askerdir. Yukarıda bahsedilen bir “maksat” uğruna yaşamaktadır. Nazım çevresi tarafından sevilen kibar biridir. Yani tanıştığı kişiye, kadınlara karşı nasıl davranacağını bilir. Handan'la ilk tanıştıkları gün Handan şöyle der: “Belki zihninde beni görmeden yaptığı hayalden pek uzak buluyordu. Bununla beraber pek müşfik bir tavırla uzun boyun bana eğildi, ellerimi bütün hararet ve samimiyetle sıktı” (Adıvar, 2008a, s. 47).

Nazım, kimsesi olmayan taşralı bir talebedir. Arada sırada amcası Selim Bey'in yanına gelir. Handan Nazım'ı ilk gördüğünde onu kendini beğenmiş biri olarak tanıtır.

Nihayet İstanbul'a geldik. Selim Bey'le beraber bir de genç Harbiyeli indi. Güzel, kendini beğenmiş bir şey. Muttasıl bana bakıyordu. Fakat ben peçemi indirmiyordum. Biraz sonra beni kâfi güzel bulmamış olacak ki bakmaktan sarf- ı nazar etti. O da bizimle köşke geldi. Sonra, kimsesiz taşralı bir talebe olduğunu, bir dostunun onu Selim Bey'e tavsiye etmiş olduğunu öğrendim. (Adıvar, 2008a, s. 43)

Romanın yazıldığı dönemlerde Fransızca'ya büyük rağbet vardır. Fransızca sözcükler kullanmak sanki gelişmişliğin, kibarlığın göstergesi gibidir. Esasen Nazımın milli değerlere bağlı bir kimlikle karşımıza çıkar fakat sosyal çevresinde bir Türk'le konuşurken dahi araya Fransızca sözcükler de katar:

“ – Bana adieu demesini unuttunuz, Nazım Bey.

- Adieu değil, aurevoir Handan, ulvi Handan; elinizi veriniz” (Adıvar, 2008a, s. 72).

Bu parçada Nazım'ın Fransızca'yı, Handan'ın yanlışını düzeltebilecek kadar iyi bildiğini görüyoruz.

İnci Enginün'e göre Handan'ın etrafındaki üç erkek de Avrupalı'dirler. Batı kültürünü yaşamaya çalışan bu erkeklerden biri de kahramanımız Nazım'dır: "Romanın erkek kahramanlarından Handan'ın hayatına giren üç erkek Nazım, Refik Cemal ve Hüsnü Paşa başka başka şekillerde Avrupalı'dirler. Keza, kızlarında İngiliz terbiyesi veren Cemal Bey ve Refik'in arkadaşı Server de Batılı tiplerdir"(Enginün, s. 108).

Nazım'ın iyi bir eğitim aldığını da söyleyebiliriz. Keman çalabiliyor, şiir okuyabiliyor. Kemanı o kadar güzel çalıyor ki Handan kendisinden geçiyor.

Bu ne idi Neri, ne idi, bilsen! Ne akan, boşanan, yanan bir hayat sabahı! Ne neşeli, ne feyizli, ne kudretli bir ruhun sabah neşidesi idi. Bütün kemanla beraber vücudumda titreyen, terennüm eden musiki ile müterennim ve mühtezi. Bu kadar hüküm ve kudretle musiki lisanını söyleyen bir adama karşı biraz evvelki övünmemi düşündüm. (Adıvar, 2008a, s. 48)

Nazım'ın kabalığı bir tek Handan'ın kocası Hüsnü Paşa'ya karşıdır. Bunun haricinden hiçbir kimseye karşı kaba davranışı yoktur: "Hüsnü Paşa'ya karşı ne mütecaviz, ne fena davranıyordu" (Adıvar, 2008a, s. 77).

Nazım, etrafındakiler tarafından sevilen aynı zamanda etrafındakileri etkisi altına alan biridir. Neriman, Handan, Server, Cemal Bey ondan etkilenmiştir. Hatta Refik Cemal hiç görmediği Nazım'ın bir aileyi bu kadar etkilemesine şaşırmıştır. Daha sonraları hiç tanışmadığı, görmediği Nazım hakkında "zavallı" demektedir.

Nazım milli değerlere bağlıdır, vatanperver bir karakter taşır ve şiire ilgilidir. Bir gün Cemal Bey ve Handan'a Namık Kemal'in "Vaveyla" sını okur: "Saçları güneşli ve yumuşak, rüzgârda uçarken, kudretli vücudunu yeşil deniz çevrelerken, Kemal'in 'Vaveyla'sını okudu. Böyle bir tenezzüh sabahına niçin bir büyük vatanperverin feryadı, niçin büyük bir kalbin kanaması" (Adıvar, 2008a, s. 50)?

Nazım, maksadı uğruna, vatani uğruna, Türk halkı uğruna yaşamayı ilke edinmiştir. Bunlar uğruna ölümü bile göze almıştır. Kendini vatana adamıştır ve bir “sistem” adı verdiği bu yaşamdaki en büyük “maksat” ını şöyle açıklar: “Benim en büyük emelim bütün Anadolu’da dolaşarak halkın ruhunu, dimağını uyandırmak için vaaz etmek” (Adıvar, 2008a, s. 53)...

Handan’ı da bu maksadın bir parçası halinde düşünen Nazım, Handan’a matematik ve felsefe dersi verir. Bunu ne için yaptığını da şu bölümde açıklar: “Memleketin halindeki müthiş sefaleti, fenalığı hissettirmek ve bunun çaresini bulmak için düşünmeye sevk etmek” (Adıvar, 2008a, s. 53).

Nazım İstanbul’daki en pahalı Hoca olduğunu söyler. Handan’a vereceği dersin karşılığında para almayacağını ifade eder. Çünkü Handan’ın dimağına tutulmuştur ve onunla konuşmaktan ona bir şeyler öğretmekten zevk almaktadır. Handan’ın annesi ile babası arasındaki konuşma şöyledir:

Nazım İstanbul’da en pahalı hoca olduğunu kendisi söyledi.

- Mahsus, senden çok para kopartmak için. Utanmıyor, hem de dost evladı.
- Ona en büyük ikram para vermemekmiş!
- Ha, ha! Ne demek istiyor sanki?
- Kıymettar zamanını ve ilmini benim kızımın kafasına sarf etmek istiyorsa benzer.

(Adıvar, 2008a, s. 64)

Romanın yazıldığı dönemde sansürün ve baskı çoktur. Nazım da esasen öğretmenlik yapmayı, yazmayı pek istemez. Fakat hayatı kazanması için de çalışmak, ders vermek zorundadır. Hatta öğretmenlik mesleğini çok da sevmediğini, elinde olsa bu işi yapmayacağını söyler: “Dinleyiniz. Eğer bu memlekette yazı yazılsa, sansür olmasa yahut hiç olmazsa kemanla, musiki ile hayat kazanılsa hocalık etmem. Bilseniz bu kibar hocalığı beni nasıl bizzar eder. Nasıl fena bir meslektir” (Adıvar, 2008a, s. 66).

Nazım paraya çok önem vermez. Çünkü Handan'a ders vermek onun için eğlencedir bu da şu cümlelerde anlatılıyor: “Nasıl fena bir meslektir. Bu fena talebelere dinlenmek için Handan Hanım'a ders vereceğim. Bu benim tiyatrom, konserim, bu memleketin vereceği yegâne zevk! Artık bunun için para alırsam bu da zevk olmaktan uzak kalır. İnsaf ediniz” (Adıvar, 2008a, s. 66).

Nazım, Handan'ı hayata hazırlamak ister. Ona ders vermeye başlar. Dersleri o kadar disiplinli işler ki askere yakışan cinsten bir disiplindir bu. Handan için yaptığı plan yine Handan'ın ağzından verilir: “Sabahleyin erkenden kalkacaktım, evvela bir saat tarih ve edebiyatla meşgul olacaktım, sonra bir buçuk saat piyanoda etüt yapacaktım, yemekten sonra bir saat istirahat, sonra bir saat sosyoloji ve felsefe okuyacaktım ve ondan sonra günü tatil edecektim” (Adıvar, 2008a, s. 53).

Nazım bu derslerdeki ciddiyetini, disiplinini öyle korumaktadır ki sanki Darülfünun'da ders anlatmaktadır: “Nazım kahveden sonra bir Darülfünun salonunda imiş gibi ciddi, Türk edebiyatının esasları üzerine konferansa başladı” (Adıvar, 2008a, s. 67).

Nazım'ın benliğinde askeri disiplini bu ciddiyeti görmek mümkündür. Yaşı genç olmasına rağmen bazen yüz yaşında imiş gibi davranmaktadır: “Nazım yüz yaşında gibi ciddi ve durgun bir çehre ile sabahtan akşama kadar başımda” (Adıvar, 2008a, s. 54).

1900'lü yılların başlarında hemen hemen bütün askerler ata binmeyi bilir. Nazım'ın da ata binmeyi bildiğini görülmektedir. Bununla birlikte İngiliz süvarileri gibi giyinmesi de Batı'ya olan özentsini bir kez daha göstermektedir: “Bu sabah Nazım'la ata bindik, Pendik'e gittik... Onun İngiliz at kostümü ve çizmeleriyle benim onun yanında böyle erkek gibi oturum bana garip geldi” (Adıvar, 2008a, s. 51).

Nazım'ın sosyal ilişkileri çok iyidir. Hemen hemen her kesimden her cinsten kişiyle muhabbeti vardır. Etraftakiler tarafından sevilen biridir. Anadolu'yu çok dolaşması hem onun

muhabbet konusunu artırmış hem de insanlarla yakın ilişkiler kurmasında deneyim kazandırmıştır. Çevresindekiler onunla muhabbet etmekten lezzet alırlar.

Nazım'dan harem halkı ne kadar memnundu. İhtiyar, genç hepsi tepesine çıkıyorlar. Hepsiyle konuşacak lakırdı buluyordu. Komşulara bile yetişiyordu. Hele teyze hanımın turşuları ve reçellerini hep o idare ediyordu. En iyisi politikadan çok bahsetmiyor, yalnız Anadolu'da çok dolaşmış, o hayattan bahsediyor. (Adıvar, 2008a, s. 62)

“Ben Nazım'la konuşmayı pek severdim. Bilirsin ya, nasıl parlak nasıl tuhaftı. Hem de kiminle konuşursa ona en çok kendisinden lezzet alıyormuş hissini verirdi ki bu muhatabına pek iyi tesir ederdi” (Adıvar, 2008a, s. 67).

Nazım herkes tarafından sevilen biridir. Onun bulunduğu yerde herkes ona odaklanır. Hatta Handan onun cazibe merkezliliğini şöyle ifade eder: “Nazım'ın bulunmadığı bir yerde benim en parlak olmam pek tabii” (Adıvar, 2008a, s. 57).

Nazım vatanperver olduğu kadar ihtilâlcidir. Birkaç kez hapishaneye dahi girmiştir: “Bir- iki kere hapse girmiş, sosyoloji dersimizde başka memleketlerin hapisaneleriyle beraber bizimkinden de bana bahsetti. Ah ne müthiş” (Adıvar, 2008a, s. 62)!

Osmanlı Devleti padişahı Sultan II. Abdülhamit döneminde düzenin sağlanması adına aydın kişiler birçok baskıya maruz kalmıştır. İşte böyle bir ortamda çevresindeki insanlar ve akrabaları tarafından ihtilâlciler tanınan Nazım, Abdülhamit tarafından yurtdışına sürgün edilmiş bir kahraman olarak bilinmektedir: “Handan on altı yaşına gelinceye kadar biz Selim Bey'in Nazım ismindeki yeğenini uzak bir hayal, birçok fevkalade haller yaptığı için Sultan Hamid'in İstanbul'a gelmeye müsaade etmediği bir kahraman olarak bilirdik” (Adıvar, 2008a, s. 42).

Handan'a yaptığı evlilik teklifine karşılık alamayan Nazım, bir gün Avrupa'ya kaçarken yakalanır ve hapse girer. Hapisteyken sürgün edilir fakat sürgün gerçekleşmeden Nazım kendini asarak intihar eder.

Nazım intihar nedenini Handan'a bağlamaktadır. Onu çok sevmiştir fakat Handan Hüsnü Paşa ile evlenince yaşamak da “maksat” da artık boş gelmiştir. Nazım kendini çok yalnız hissetmiştir, gerçekten de yalnız kalmıştır. Herkes tarafından sevilen Nazım'ın cenazesi bile tenhadır: “Posta yolunda birdenbire arabamız durdu. Önden تنها bir cenaze ve tabut arkasında birkaç araba gidiyordu” (Adıvar, 2008a, s. 79).

Romanda askerlerin ve askeriye'nin ne kadar düzenli ve disiplinli olduğunu gösteren bazı cümleler de vardır. Refik Cemal, Handan'ın evini şöyle betimler: “Beni büyük salona kabul ettiler. İyice bir salon. Fakat halam gibi sandalyeleri asker usulü, muntazam, duvarlara dizmek âdetinde bir kadın mevcudiyeti hissediliyor” (Adıvar, 2008a, s. 10).

Son eseri

Halide Edib Adıvar'ın bu romanı 13 Eylül- 12 Aralık 1913 tarihleri arasında “Tanin” gazetesinde tefrika edilerek 1919'da kitap halinde neşredilmiştir. Halide Edib, bu romanını ilk Türk kadın ressamı Müfide Kadri'ye ithaf etmiştir. Eser ikinci baskısında biraz değiştirilmiştir. Halide Edib, önsözde bu değişikliklerin “lisan mübalağaları, vak'aların bariz tezatları” olduğunu söyler. (Enginün, 2007)

Romanın konusu, meşhur romancı Feridun Hikmet ile kendini Avrupa'da kabul ettirmiş Kâmuran adlı bir ressam kız arasındaki aşktır.

Son eseri romanındaki askerlerin incelenmesi. Halide Edib sanata büyük önem veren bir yazardır. Yalnızca roman yazmakla kalmamış müzik, tiyatro ve resimle de uğraşmıştır. Bu eseri de ilk Türk kadın ressam Müfide Kadri'ye ithaf edilmiştir.

Romandaki Kâmuran ile Müfide özdeşleşmiştir.

Halide Edib Adıvar romanlarında bir yandan okuru duygusal yönden etkilemek istemiş bir yandan da okurun dimağını genişletmeyi amaçlamıştır. Bu romanda yoğun olarak “aşk” teması işlenirken romanın sonlarında Osmanlı'nın içinde bulunduğu zor şartlar, meşrutiyet,

milli mücadele, savaflara da değinilmiştir. Okurun, halkın bu konulara da eğilmesi istenmiştir.

Feridun Hikmet, sosyal olaylarla ve siyasi yaşamla ilgisiz bir sanatçı olarak karşımıza çıkarken kardeşi İbrahim ise Anadolu'daki mücadeleye, bedeniyle, ruhuyla, fikirleriyle kısacası her şeyiyle iştirak eden bir fedai, bir asker olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu romanda asker olarak inceleyeceğimiz tek kişi İbrahim Hikmet'tir. Romanın genelinde pek karşılaşmasak da son bölümde devletin içinde bulunduğu durum ve Anadolu'daki mücadelenin amacı hakkında bize bilgi verir.

İbrahim hikmet.

a) *Fiziksel özellikleri.* İbrahim sarı saçlı, zayıf vücutlu ve güzeldir. Bir ara Anadolu'dan İstanbul'a döner ve Feridun Hikmet kardeşini şöyle tasvir eder: "İstanbul'dan gittiği zaman ipince, hassa, kumral, hiç askere benzemeyen, adeta çocuk denilecek derecede gençti. Hâlâ genç denilebilir, otuzunu pek az geçti. Fakat şakakları kır. Hâlâ, ince fakat sıırım gibi, çelik gibi" (s. 112).

İbrahim Hikmet, romanda çok fazla yer almadığı için onun özellikleri ayrıntılı olarak verilmemiştir. Özellikle fiziksel özelliği yalnızca yukarıdaki bölümde geçmektedir.

b) *Psikolojik özellikleri.* İbrahim Hikmet duygusal biridir. Onun duygusallığı abisi Feridun'a pek benzemez. İbrahim, mantığa sığmayan yerde duygusal yönüne 'dur'diyebilir. Nitekim Mediha'ya olan aşkını bastırmak ve abisinin yuvasını dağıtmamak için Anadolu'ya gider ve orada köylü bir kızla evlenir. Burada aile mefhumunun İbrahim için ne kadar önemli olduğunu görebiliriz: "Şimdi o cevval, ateşin, hayatla kaynayan çocuk bugün evinde köylü bir kadının Anadolu telaffuzlu çocuklarına bakıyor. O kusursuz üniforması ile o kadar canlı gıptalar, zaaflar uyandıran zabıt, belki pis bir gecelikle bir köy kahvesinin köşesinde ölmüş bir betaetle sürünüyor" (Enginün, 2007, s. 153).

Yukarıdaki bölümde, daha önce de değindiğimiz gibi, askerin üniformasının ihtişamına da yer verilmiştir. Diğer insanların askerlere gıpta ile baktıkları yinelenmiştir. İbrahim ihtilalci ve inkılâpçı bir karaktere sahiptir:

Feridun’u şahsî hayatıyla ve Kâmuran’la bir süre için uğraşmaktan vazgeçiren 1908 ihtilalidir. Bu ihtilalin fedailerinden biri de İbrahim’dir. İbrahim, Feridun’un kıskançlığının yarattığı kırgınlıkla Anadolu’ya gittiğinden beri değişmiştir. Anadolu’da evlendiği memur kızı olan karısının ölümünden sonra Rumeli’ye geçmiş ve ihtilale karışmıştır. Çelik gibi bir iradesi vardır. ‘Büyük bir ihtirasla, fedakârlıkla, itiraf ederim, azıcık kör bir ifratla bir inkılâpçı. (Enginün, 2007, s. 161)

İbrahim kendisini ülkenin kurtuluşuna adanmış bir fedai olarak görür. Bu uğurda ölümü bile göze alır. Fedailiği de etrafındakilere açıklamaya çalışır. Feridun’a niçin fedai olduğundan bahseder:

Her şeyden önce, İbrahim en çok kullandığı fedailik kelimesini Feridun’a izaha çalışır. ‘Fedakâr kelimesinden alelade kendini başkalarına hizmetle, şahsî menfaatlerini unutmaya çalışan adam anlarız. Fedai muayyen bir fikir için her şey, ama her şeyi fedaya karar vermiş insandır. Bunda, can, mal bir para etmez. Hatta kanunun men ettiği herhangi hareketi ihtiyar etmek bile fedailiğin vazifeleridir. Bu vazife yepyeni bir memleket yaratmaktır. Bu uğurda ölen şehit, öldüren gazidir. Yeni memleketin esasları bütün manasıyla meşrutiyet... temelinden damına kadar yenileşecek bir idaredir. (Enginün, 2007, s. 161)

Yukarıdaki parçada da görüldüğü gibi, İbrahim inkılâpçı bir tiptir. Ülkenin kurtuluşunun yeni bir memleket kurmaktan geçtiği düşüncesindedir. Bu amaca ulaşmak için her şeyini kaybetmeyi göze alır.

İbrahim geçmişi bırakmış ve yüzünü tamamen geleceğe dönmüştür. Amacı varsa yoksa meşrutiyet ihtilalini gerçekleştirmek, İttihat ve Terakki için fedailik yaparak yeni bir

memleket kurmaktır. İbrahim tam bir “Maksat Adamı’dır. Bu yönüyle Handan romanındaki Nazım’ın maksadı, kişiliği ve atılganlığı ile paralellik gösterir.

İbrahim Hikmet’in Anadolu karısı öldükten sonra Amasya’dan Manastıra kalkmıştı. Rumeli’den mektupları hemen hemen kesilmişti. Meğer Balkanlar’da bizim meşrutiyet ihtilalini hazırlayan küçük asker topluluğu arasında o da varmış... Bana en garip gelen tarafı onun geçen hayatımızla, ortak anılarımızla ilgisini kesmiş olması. O, bugünkü, daha doğrusu yarınki dünya ile ilgisi olmayan her şeyi hafızasından silmiş. İttihat ve Terakki’nin fedai denilen örneğini hatırlatıyor. En çok kullandığı kelimelerden biri ‘Fedailik’tir. (s. 112)

İbrahim kadın- erkek ilişkilerinden biraz uzaktır. Münire’nin kendisine duyduğu ilgiyi fark edememiş, fark etse bile yüz vermemiştir. Bu bakımdan iradesinin ne kadar güçlü olduğunu söyleyebiliriz. Feridun şöyle anlatıyor:

“Bir rastlantı bana o zaman İstanbul’da bulunan kardeşim İbrahim Hikmet’i sevdiğini öğretti. Fakat İbrahim farkına varmadı” (s. 29).

Bir diğer bölümde Mediha, Feridun’a:

“ - Münire’nin sana sokuluşu İbrahim’den yüz bulmamasından! dedi” (s. 29).

İbrahim Hikmet, etrafındaki insanları etkileyebilen biridir. Özellikle abisi Feridun üzerindeki etkisi yoğundur. Feridun’a roman yazdırabilecek bir nüfuza sahiptir. Bunun yanı sıra Mediha’yı da Münire’yi de etkilemiştir. Aynı zamanda İbrahim’de dinsel bir kendinden geçiş vardır ki bu da etrafında kileri elektrikliyor.

Ve romanımın bu defa kahramanı İbrahim Hikmet, kim derdi ki bu kadar yıldır birbirimizden her mana ile ayrı yaşadıkten sonra tekrar kavuşacağız ve bana bütün bir eser ilham edecek kadar hayatıma girecek?

Benim gibi yıpranmış, kılı kırk yaran ve biraz da hasta şekilde aydın olanları bile derhal elektrikliyor. Onda o kadar dinsel bir kendinden geçiş var. (ss. 112- 113)

İbrahim, Anadolu'daki mücadeleye ve meşrutiyet ihtilaline katılmayanları, Feridun gibileri, Batı'ya özenenleri korkaklıkla suçluyor:

“Korkuyorsunuz; çünkü siz çökmüş bir âlemin korkuluklarıdır. Çünkü siz Frenklerin deyimiyle yumurta kırmadan omlet pişebilir sanıyorsunuz. Bize sizin gibi adamların lüzumu yok. Bize yepyeni insanlar, hiçbir şeyden korkmayan insanlar lazım” (s. 114).

İbrahim, amacı uğruna her şeyi unuttur. Feridun'a göre İbrahim, bir emelin aletidir:

İbrahim kendi geçmişini de unutacak kadar yeni bir emelin esiri, daha doğrusu aleti. Bu emelin vücut bulması için elzem olduğuna inandığı hareket bir cinayet olsa bile onu yapmak için hiç duraksamayacak. Korkunç, fakat dikkate değer bir zihniyet... Zararlı, fakat zaman zaman bir toplumu yenileştirmek için belki elzem olan bir iman. (s. 114)

Feridun'un son romanı “Maksat Adamı”, İbrahim'i anlatır. İbrahim'in ihtilal karşısındaki coşkusu, etrafında Âkilere sirayet eden duygular, yeni heyecanlar, eski ve körleşmiş gelenekleri silip yenilerini oluşturma, bu romanın temalarındandır.

Ekseri söylediği şeyler insanı güldürecek kadar basitti ve genellikle ilkeldi. Fakat ona rağmen imanı, ateşi biraz yavaşlamış olan hayat tempomuza baş döndürücü bir hız veriyordu. İhtilal denilen kelimenin manasını bana İbrahim sezdiriyordu. Eski bünyenin bütün yerleşmiş, kökleşmiş kudret ve geleneklerini koparıp atmak isteyen, kör, fakat önüne geçilmez bir hayat kasırgası. Ve ben işte “Maksat Adamı” romanımda bu zihniyeti olduğu gibi tarif etmeğe uğraştım. (s. 115)

1900'lü yılların başında II. Abdülhamit'in baskıcı tutumuna karşı İttihat ve Terakki'ciler denilen bir grup ihtilal yanlısı yeni bir devlet istiyordu. 1789 Fransız İhtilali'nin de tesiriyle yayılan milliyetçilik akımı Osmanlı Devleti'ndeki azınlıkları harekete geçirmişti. Osmanlı devleti çöküş dönemine sürüklendi. Böyle bir zamanda tek kurtuluş yeni bir memleket olarak görülüyordu. İttihat ve Terakki Cemiyeti bu uğurda her türlü eylemi göze almıştı. Onların eylemleri devlet yönetimini harekete geçirdi ve 1908'de II. Meşrutiyet ilan

edildi. Fakat bu da ülkenin refaha çıkmasını sağlayamadı. Ülkeler, devletler yavaş yavaş Dünya Savaşı'na sürükleniyordu. İşte bu dönemde de İttihat ve Terakki Cemiyeti sadece savaş değil Anadolu'daki halkı da bilinçlendirerek onlara kurtuluş yolunu göstermek istedi. Onların heyecanı ve coşkusu etrafındakileri de etkiliyordu. Çünkü onların her biri “Maksat Adamı” idi. İbrahim de hem asker hem de İttihatçı olarak en büyük “Maksat Adamı” ve fedai olarak karşımıza çıkmaktadır.

Feridun bir ara İbrahim'in avcı taburlarının isyanı sırasında vurulduğunu duyar. Fakat bu haber asılsızdır, çünkü İbrahim saklanmıştır. İbrahim, üstün başarılarından dolayı Binbaşı olmuştur.

İbrahim'in bir diğer özelliği gösteriştten kaçınmasıdır. Askerlik hayatı boyunca hiç nişan takmamıştır, ta ki binbaşı olana dek: “Dün akşam İbrahim gelmişti. Binbaşı olmuş ve ilk defa nişanlarını takmıştı. Şevket; “Beni çavuş yap!” diye bağırmağa başladı. O gayet ciddi, ‘Önce er olmalı’dedi” (s. 116).

İbrahim'in evlilik konusundaki düşünceleri ve alçakgönüllülüğü şu satırlarda veriliyor:

- Artık sizi evlendirmeli İbrahim Bey.

Talim durdur. Şevket yalancı tüfeğini fırlatıp attı. İbrahim'in bir elini Nerime yakaladı. Adeta amcalarını ellerinden alacak bir tehlikeye karşı onu korumak istiyorlardı. Şevket sert bir sesle;

- Asker evlenmez, dedi.

- Neden evlenmez, Şevket? dedim.

- Amcam eskiden askerler evlenmezdi, dedi.

- Onlar Yeniçeri... Şimdiki askerler evlenir.

(...)Merak etme arkadaş, İstanbul'un çıtkırıldım hanımlarıyla benim gibi bir kaba asker geçinemez. Hem bak saçlarım beyazlandı. Beni hangi küçük hanım beğenir? (s. 117)

Mediha, İbrahim'in evlenmesiyle kendilerinden ve çocuklarından biraz uzaklaşacağı kanısındadır. Onun için İbrahim'e Kâmuran'la evlenmeyi teklif eder. Feridun buna karşı çıkar çünkü Feridun hala Kâmuran'ı sevmektedir.

Feridun'un karşı çıkmasına geri kafalılık gözüyle bakan İbrahim, aslında Kâmuran'a yeşil ışık yakarak ne kadar geniş bir dünya görüşüne sahip olduğunu gösterir: “- Evlenmeğe niyetim yok ama sen de haksızlık ediyorsun ağabey. Ben neden Asım Bey'in kız kardeşini almayayım? Bu ne kadar eski kafalılık be” (s. 118)!

Aslında, İbrahim yukarıdaki cümleleriyle Feridun gibilerin Avrupaî yaşama özentilerini eleştiriyor aynı zamanda ufuklarının yeterince genişlemediğini de vurguluyor. Kendisi ilkel görünse de anlayış bakımından Feridun gibilerden ne kadar üstün bir asker olduğunu gösteriyor.

İbrahim'in bir diğer özelliği, daima ileriye atılgan kişiliği olmasıdır: “Ne kadar İbrahim'e benzetiyorum... İkisi de ileriye doğru atılan, durdurulması elde olmayan bir gücün sembolü” (s. 118).

c) *Sosyal özellikleri.* İbrahim evin içinde olsa dahi askerliğin verdiği ciddiyetten ve disiplinden ödün vermez. Küçük yeğeniyle oyun oynarken bile tıpkı askeriyenin vazgeçilmezi olan hiyerarşiye harfiyen dikkat eder. Yani askerliğini kışlada bırakmıyor evin içinde de asker benliğini sürdürüyor. Hatta yeğeni Şevket'e “nasıl asker olunur” un talimini yaptırıyor:

Şevket gözlerini açtı, ‘Nasıl er olayım, amca?’İbrahim odadan çıktı, biraz sonra elinde benim bastonumla geldi.

- Al şu tüfeği!

Şevket bastonunu omzuna vurdu, İbrahim ona odada ‘bir... ki... bir... ki...’ diye talim yaptırmağa başladı. Biraz sonra bastona hayalden bir fişek sürülüyor, Şevket yere

yatıyor, İbrahim sahiden bir kıtaya emir verir gibi, ‘Te...ş!’der demez Şevket yanaklarını şişiriyor ‘Bum’ diye bağıyor. (s. 117)

Yine bir başka örnekte de şöyle geçer: “Dün akşam İbrahim gelmişti. Binbaşı olmuş ve ilk defa nişanlarını takmıştı. Şevket; ‘Beni çavuş yap!’ diye bağırmağa başladı. O gayet ciddi, ‘önce er olmalı’ dedi” (s. 116).

İbrahim, bulunduğu ortamda cazibe merkezi olan biridir. Yengesi Mediha dahi onun bu yönünü kıskanmaktadır. Hatta çocuklarını elinden alacağı düşüncesiyle ondan uzaklaştırmak istemektedir.

“Mediha’nın kafasının içindeymişim gibi bu dakika ne düşündüğünü biliyordum: ‘Ne yapsam da bu adamı çocuklardan, Feridun’dan uzaklaştırsam’” (s. 117).

Osmanlı Devleti döneminde “Yeniçeri Ocağı” denilen bir askerî teşkilat vardı. Bu askerler doğrudan Padişah’a bağlıydı. Yeniçerilerin bir özelliği de evli olamamalarıdır. İbrahim’in de evlilik hakkındaki düşünceleri ve kendini Yeniçeri gibi görmesi aşağıdaki parçada anlatılmıştır:

- Artık sizi evlendirmeli İbrahim Bey.

Talim durdur. Şevket yalancı tüfeğini fırlatıp attı. İbrahim’in bir elini Nerime yakaladı. Adeta amcalarını ellerinden alacak bir tehlikeye karşı onu korumak istiyorlardı. Şevket sert bir sesle;

- Asker evlenmez, dedi.

- Neden evlenmez, Şevket? dedim.

- Amcam eskiden askerler evlenmezdi, dedi.

- Onlar Yeniçeri... Şimdiki askerler evlenir. (s. 117)

Daha önceki romanlarda da askerin üniformasının gösterişi, halkı ne kadar etkilediği tespit edilmiştir. Halide Edib’in bu romanında da en güzel, asil kızlar paşalara, subaylara layık

görülmüştür. Hem Mediha hem de Kâmuran askerlere yakıştırılmıştır: “Mediha araba sahibi, üniformalı bir paşa karısı olmalıydı” (s. 47).

“Hâlâ onları yan yana görünce nasıl suratım asıldığını ve her defasında Asım’ın gülererek: ‘Seni de gelin edeceğiz, sen de tel takacaksın, taç giyeceksin, kılıçlı bir subayın koluna gireceksin’ diye benimle alay ettiğini hatırlarım” (s. 94).

Bu romanda dikkat çeken bir diğer husus da hariciyecilerin gösterişe ne kadar önem verdikleri, kendilerini diğer gruplardan ayrı bir yerde gördükleri ve kendilerine has bir yaşam tarzını oluşturduklarını Halide Edib anlatıyor. Hatta asker ile bu hariciyecileri karşılaştırarak askeriyedekileri bir bakıma onların karşısında küçümsüyor: “Bugün ben herhangi kalabalıktan, herhangi milletten bir elçilik memuru görsem derhal mesleğini tahmin ederim. Özellikle giyinişleri, pantolonlarının çizgisinde, potin bağlarına kadar o kadar aynıdır ki, üniformalı asker alayında başkalık sezersiniz, bunlarda sezemezsiniz” (s. 106).

“Bir elçi karısı yahut kızı bir müsteşara yahut kâtime âşık olursa, dedikodu olsa bile zamanla kapanmak ihtimali vardır. Fakat örneğin bir subaya yahut aktöre âşık olursa elçilik dünyasından ebediyen çıkmağa mahkûmdur” (s. 107).

Mev’ut hüküm

Halide Edib 1917 yılında “Yeni Mecmua” da tefrika edildikten sonra kitap olarak basılan “Mev’ut Hüküm” adlı eserini Emile Zola’nın ruhuna ithaf etmiştir. Konusu, Avrupa’da tahsilini yapan bir doktorun, Kasım Şinasi’nin, İstanbul’a döndükten sonraki yaşayışının hikâyesidir. Avrupaî metotları çalışma sahasına uygulayarak başarıya ulaşan doktor, tedavi ettiği hastası Sara ile evlenir. Sara’nın, (ilk) kocası Süruri’den aldığı zührevî hastalığı Kasım tedavi eder. Süruri’nin sefih hayatı ve hastalığı sonucu feci bir şekilde ölmesi üzerine Sara’da bir endişe başlar: Ya Süruri gibi ölürse veya annesi gibi çıldırırsa? Kasım böyle bir durumda, sevdiği Sara’yı “ani ve kati bir ölümle” öldürmeğe söz verir. (Enginün, 2007, s. 163)

Romanın adı da buradan gelir: “Mev’ud” Arapça bir sözcük olmakla birlikte “va’dolunmuş, söz verilmiş” (Develi, 2004) anlamına gelmektedir.

Romana anlatılan, söz verilen, vaad edilen hüküm budur. Romandaki olaylar, genel olarak dört kişi etrafında geçmektedir: Kasım, Sara, Behire, Kâmi. Bunların yanı sıra Sara’nın üzerinde büyük etki bırakan Süruri de romana yön vermesi açısından önemlidir.

Mev’ut hüküm romanındaki askerlerin incelenmesi. Halide Edib’in Mev’ut hüküm adlı romanında asker tipi olarak iki şahıs vardır: Kasım Şinasi ve Süruri.

Bundan önceki romanlarda askerlikle ve askeriyeyle doğrudan bir ilişkisi olmayan kahramanlar vardır. Kasım Şinasi ve Süruri de askeriyeyle pek ilişkili değildir. Süruri yalnızca subaydır, Kasım Şinaside Balkan Savaşı’na katılmıştır. İkisinin de askeriye içerisindeki durumları pek verilmemiştir. Genellikle sosyal yaşamları verilir. Yani askerlerimiz toplumun içerisinde. Romanın başkışisi Kasım Şinasi’dir. Asıl inceleyeceğimiz tip de O’dur. Süruri, olayların gidişatını doğrudan etkileyememekle birlikte Kasım’ın Sara ile evlenmesini sağlar. Romanımızdaki askerlerden biri olması nedeniyle incelememize Süruri’yi de dâhil edeceğiz.

Kasım şinasi.

a) *Fiziksel özellikleri.* Kasım Şinasi’nin fiziksel özellikleri romanda çok az yer tutar.

Hayatında giysi, boyunbağı, bütün giyinmek ayrıntısı hiçbir yer tutmamakla beraber onli omuzlarının, güçlü uzun vücudunun, çıplak başının, bol ve rahat giysilerinin içinde onu pek kibar ve dikkat çekici gösteren kişiliği vardı. En son insanın dikkatini, bilinemez ne için ve nasıl çeken şey, belki de bir arslan kafası kadar büyük başında, onli ve beyaz alnı altındaki biraz donuk siyah ve derin gözleriydi. Sonra güçlü burnu altında gözlerinin kendi halinde uzak fakat inatçı gülümsemesine katılan beyaz dişleriyle güçlü iyi bir ağzı vardı. Gözleri, dıştan değil, Kasım’ın ta benliğinden gelen bu gülümseme, o

dudakları ve gözleriyle insana bakarken, çocukluğundan beri çevresindekiler yalnız ona karşı güven ve sevgi duygusu değil, aynı zamanda, karşısına geçilemeyen bir boyun eğiş isteği aşılar ve karşısında kiler hemen ona hiç karşı koyamazlardı. İşte böylece genç, yakışıklı, bilgin ve yetenekli bir doktor olarak İstanbul'a döndüğü zaman, hayatına vereceği yön hakkında belirli bir kararı yoktu. (s. 10)

Romanın başında yer alan bu tür tasvire fazla rastlanmaz. Kasım'ın fiziği bir de romanın sonunda, Kasım Sara'yı öldürmeğe geldiği vakit, Sara'nın gözünden şöyle betimlenir:

Evet, bu Kasım'dı. Darmadağın, tozlu, kurşunî bir giysi, baş açık, belki şimdi yoldan gelen Kasım! Buruşuk ceket altındaki enli omuzları nasıl onu altüst eden, kahreden bir özlemle çağırıyor, kim bilir kaç yüz adama şifa ve avunç veren bu sevgili esmer eller nasıl garip bir titreyişle kımıldıyordu. Yanakları çöken sarı yüzü ne kadar tuhaf... Bunun üzerindeki daha çok açılan çıplak başın asil büyük alını buruşuk ve gözlükleri arkasında biran için görmek istediği siyah, yumuşak ve güçlü gözleri hiç Sara'ya bakmıyor. (ss. 191- 192)

b) *Psikolojik özellikleri.* Halide Edib, bu romanında da diğer romanlarında olduğu gibi kahramanlarının psikolojik ve sosyal özelliklerini iç içe ve ayrıntılı bir şekilde vermiştir. Romandaki asıl kahraman Kasım Şinasi, Halide Edib'in ideal tip olarak göstermeye çalıştığı kişidir. Fakat bu romanında diğer romanlarındaki ideal erkek tipinden biraz değişik özellikleriyle karşımıza çıkmaktadır. İnci Enginün Kasım Şinasi'nin özelliğini şöyle açıklamaktadır.

Roman, 'Avrupa'dan' kelimesiyle başlar. Romanın aslı kahramanı Kasım Şinasi doktordur, tahsilini Almanya'da yapmıştır. Babası İstanbul'un en zengin Müslüman tüccarlarından. Kasım, Halide Edib'in daha önceki romanlarında görülen tiplerden çok farklıdır. Onun daha önceki romanlarında görülen Avrupa'da tahsil etmiş

kahramanları, daha ziyade mütefekkir tiplerdir. Felsefe, sosyoloji, edebiyat veya sanat tahsil etmişlerdir. Bu romanda, birdenbire, müsbet ve cemiyeti kendi çalışmasıyla değiştirmeye muktedir yeni bir tip ortaya çıkar.”(Enginün, 2007, s. 164)

Kasım’ın babası İstanbul’un sayılı, zengin tüccarlarından. Kendini oğlu Kasım’a adamıştır. Kasım, kişiliği itibariyle babasına benzer: “Babası da tıpkı oğlundaki gibi pek belirgin olmayan, fakat eğilmeyen direnişi, ayrıntıya özenen ve zor karşısında hiç titizlenmeyen demirden sinir, rahat kafasıyla başarı sağlamıştı” (s. 10).

Kasım, Almanya’da tıp eğitimi almıştır. Fakat bu tahsili onun sadece tıp alanında değil, hem kişisel hem de sosyal alanda da derinleşmesini sağlamıştır. Kasım sadece tıp tahsil etmemiş, bu durumun içtimaî sebeplerini iyice araştırarak kadar felsefi bir zihne de sahip olmuştur. Bu durum da onun dengeli ve ölçülü olmasını sağlar: “Doktor Kasım, Behire’ye karşı içinde bazı yakınlıklar duysa da yaratılıştan efendi olduğu için bazı şeyleri yapar ve bazılarını yapamaz durumdadır. Davranışları ve her şeyi ile Kasım ölçülü bir insandır”(Enginün, 2007, s. 167).

Kasım, okumayı ve araştırmayı çok seven bir yapıya sahiptir. Daha öğrenciyken bir sürü kitabı vardır: “O genç bir tıp öğrencisi iken ihtiyar öğretmenlerinden daha zengin bir kütüphanesi vardır: Küçük laboratuvarı içinde her yeni eseri, nazariyeyi anlamak için, babasının vaktiyle sonsuz ve karışık rakamlar arasında rahat kafasıyla çalıştığı gibi, çalışıyordu” (s. 9).

Kasım Şinasi, kendini mesleğine ve iyiliğe adanmış, mütevazı ve soğukkanlı bir kişidir. Bu yüzden kadınlara fazla ilgi göstermez. Birçok güzel kadınla da tanışsa bunların da birçoğu süslü ve baygın bakışlıdır. Kasım bu tarz kadınları da beğenmemektedir.

Kasım, bekâr, zengin ve sevimli bir adam olduğu için kimi genç kız hastalarının bir kaçından isterik, şairâne, hayâlcî bir başlangıç niteliğinde mektuplar almıştı. Bunlara hiç karşılık vermedi; onlar hasta oldukları zaman başlarında aynı ağırbaşlı, soğukkanlı,

fakat nazik doktor oluyordu. Bazı genç kızlardan hülyalı mektuplar hatta evlenme teklifi alır. Kasım bu mektuplardan hoşlanmakla birlikte hastalarının baygın bakışlarından rahatsız olur. (s. 34)

Bu kısımdan da anlaşılacağı üzere Doktor Kasım hem ağırbaşlı hem de nazik biridir. Kasım aynı zamanda gösterişten uzak duran kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır.

Kasım Şinasi, ayrımcılıktan daima uzak durur. Fakir, zengin demeden her tabakadaki hastaları tedavi etmek için elinden geleni yapan özverili ve sorumluluğunu bilen bir doktordur:

Mamafih Ayşe Hanım, doktorun geleceğine pek de ihtimal vermemiş olduğundan, biraz da hayret içindedir: ‘Daima başkaları için çalışan, kimsenin kendi hakir mevcudiyetini düşüneneğine inanmadığından, doktorun bu zahmeti, mütevazı ruhunu ta derinliklerinden karıştırdı. (...)Kasım gösterişsiz yardımını bu kızıdan da esirgemez. Ona yiyecek ve ilaç yardımı yapar. Ayşe Hanım, kocası ve oğlu ile Necibe Molla ve torunu bu romanda, vazifesine bağlı, sorumluluğunu bilen Doktor Kasım’ın insan cephesini ortaya koymak için ele alınmış tiplerdir. (Enginün, 2007, s. 170)

Kasım, Süruri’nin ölümünden sonra çok yalnız kalan Sara ile evlenir. Bu evlilik teklifini Sara yapmıştır. Zaten daha önceden de Kasım ondan çok etkilenmiştir. Sara, Kasım’a evlilik teklifi yaparken bir de söz vermesini ister. Şayet Sara kendi annesi gibi delirirse veya Süruri gibi hastalığa yeniden yakalanırsa Kasım’dan kendisini öldürmesi için söz alır. Kasım’ın bu vaadi de kitabın başlığıdır: Mev’ut Hüküm.

- Kasım Bey ellerimi bırakmayınız, uyumak istemiyorum.
- Korkmayınız uyumayacaksınız.
- Kasım Bey! Bana daimî böyle bakar, ellerimi tutar mısınız?
- Sara Hanım...

- Her vakit her akşam Atife'ye bakar gibi, böylece, bütün gece yanımda bana bakar mısınız?

- Sara...

- Ağlıyorsunuz. Yemin ediniz.

- Yemin ediyorum.

- Bir şeye daha yemin ediniz.

- Her ne isterseniz, canım bile olsa vermek için bilmeden yemin ederim.

- Süruri gibi ölür yahut çıldırırsam hemen o saniye, beni ani bir ölümlle öldürür müsünüz?

- Ah Sara...

Kasım, sakın ve büyük Kasım, bütün hayatını bilime, insanlara adayarak otuz sekiz sene insan gibi ve pürüzsüz bir hayat yaşamış olan Kasım! Sanatının, biliminin görevlerini her şeyden kutsal bilen Kasım! Şimdi sevgi ve acımanın karşısında, hiçbir insanın aşkı için özel bir aleti olamayacağına inanç duyduğu büyük sanatını, Sara'yı kazanmak için bir araç yapıvermişti. Hem de nasıl bir şey için yemin etmişti! (ss. 96- 97)

Yukarıdaki parçadan da anlaşılacağı üzere Kasım acıma duygusu olan, içinde bol sevgi bulunduran yufka bir yüreğe sahiptir. Ayrıca, mesleğine ne kadar değer verdiğini, bunu hep insanlık için bir araç olarak gördüğünü gözler önüne seriyor.

Kasım Şinasi, sevdiği uğruna her şeyi göze alabilen biridir. Sara ile yeni kurduğu yuvanın saadeti için onu Behire'den de uzak tutma adına, babasının evinde değil, Şehzadebaşı'nda bir evde yaşamaya karar verir. Sonunda Kasım ile Sara evlenirler.

Aşkın, zevk- i selimin, paranın yapabileceği her şeyi Kasım, Sara'nın Büyükdere'deki beyaz yuvası için yapmıştı. Bununla beraber Kasım'ın kudret ve kıymeti nasıl mütevazı ve ağır şahsiyeti arkasına saklanıyorsa, bu eve sarf edilen para da onun mutena sadeliği arkasına büyük bir incelikle gizleniyordu. (s. 109)

Kasım, Sara'ya o kadar bağlanır o kadar âşık olur ki sanki onun için yaşıyordur. Böyle olmasına rağmen kişiliğine sinmiş olan gösterişsizlik aşkını da etkilemiştir: “Sara'nın hassas ve estetik ruhu, bu yeni yuvasının gözleri okşayan sakin ve kibar güzelliğini, eşyaların arkasına gizlenen Kasım'ın büyük gösterişsiz aşkını hemen sezmişti. (...)Kasım'ın zavallı kalbi de yeni duyduğu koskoca hayatla taşacak gibi artıyordu” (s. 109).

Kasım Şinasi, sadece Sara tarafından değil, ailesi ve hastaları tarafından da çok sevilir. Fakat Süruri'nin kardeşi Kami'nin gelmesiyle anılar depresir. Sara da Kasım da bundan rahatsız olur. Kasım, Sara'nın kendisini Süruri gibi sevebileceğinden şüphe duyar, ancak Sara'nın yanıtı nettir: “Sen Kasım dünyada en iyi en büyük, en sevilmeye layık bir adamsın. Benim için o kadar iyi, o kadar iyi oldun ki seni bugün, yarın, her vakit için dünyada en derin bir minnetle seveceğim” (s. 116).

Kasım'ın ne kadar iyi bir insan olduğunu bir kez de Sara ifade eder.

Kasım Şinasi, Avrupa'dan döndüğünden beri mesleği hakkında konuşmayı hemen hemen unutmuştu. Süruri'nin kardeşinin gelmesi, Kasım'ın bu konudaki ihtiyacını giderir. Kami'ye yakınlık duyar. Hemen hemen her gün birlikte olurlar. Kami ile birlikte nice zamandır hayal ettiği doğumevini açar. Süruri'ye ve Kami'ye karşı bir kıskançlık duymaz. Sara'nın da yanında muayenehaneye gelmesine izin verir fakat tıpkı Kasım'ın hastaları gibi Kasım da Sara'yı bu iş için yabancı ve fazla süslü bulur.

Aradan biraz zaman geçer ve Balkan Savaşları başlar. Kasım Şinasi bu savaşa katılma kararı alır. Bu teşebbüsü kimseye izah edemez. Ne Sara'da gözü olan Kami, ne de Sara onun bu kararını kabul etmez fakat Kasım'ın kararına karşı konulamayacağını da bilirler.

Kasım bir vatanperverden çok “insaniyetperver” görüldüğü için, bu davranışı yadırganır. Hizmetin sadece savaş alanında olmadığını düşünürler. Fakat Kasım'ın bambaşka düşünceleri vardır:

İnkılâbın akabinde gelen millî nümayişlerden o kadar uzak görünüyordu ki onun insaniyetperverliğinde etrafına beynelmileliyet hissi veren bir şey vardır. Hâlbuki haykırmadan, yazmadan, gürültü etmeden, Türk mahallere, Türk hasta ve fukarasına hayatını sarf etmek, en derin ve en samimi bir milliyetperverlik değil miydi? Bunu Kasım söylemediği için, her şeyin hatta his ve kanaatlerin fiil değil, davul zurna ile ilanına alışan muhit, Kasım'da milliyet üzerine müesses bir insaniyetperverlik tasavvur edemedi. Sara da o muhitin insanı idi. (s. 144)

Bu parçada toplumun zaafları ve aksayan yönleri Kasım'la birlikte gösterilmiştir. Milliyetçiliğin ne demek olduğunu açıklamaktadır. İnci Enginün de bu kısmı şöyle değerlendirir:

Bu, Halide Edib'in anladığı ve özlediği milliyetçiliktir. Kasım, savaşta kendisine ve mesleğine ihtiyaç duyulacağını hissederek savaşa katılır. Fakat Kasım bütün roman boyunca olduğu gibi, savaşa gitmeden önce de bir robot gibidir. Geçimini sağlamayı üstlendiği herkesin istikbalini teminat altına alacak vasiyetnamesini hazırlar. Bu da onun çok kuvvetli bir sorumluluk duygusuna sahip olmasından ileri gelir. (Enginün, 2007, s. 175)

Bir başka örnek de Kasım'ın sorumluluk duygusunun doruk noktasına ulaştığını ve ne kadar eli açık bir kişi olduğunu gösterir. Yeni evlenen bir kişinin henüz çağrılmamışken savaşa gönüllü olarak gitmesi de onun milli değerlere bağlı oluşunun en güzel kanıtıdır.

Kendisi savaştan dönmezse, ilerde Kasım'ın mesleğine çalışabilmesi için gereken birçok pratik ve direktif bıraktı. Sonra fukaraların bir bölüğünü, özellikle Ayşe Kadın'ı birer birer düşündü. Bunların içinde özellikle hemen hiç düzelmeyen, hastahane biraz güç toplatınca, gidip küçük beylerin, ebedî penbekordela ve çoraplarına aldanan Necibe Molla'nın torununu düşündü. Ona kendi seviyesinde bir adamla bir gün evlenebilmesi için emin ellere bir çeyiz parası bırakacaktı. (s. 147)

Kasım serüven insanı olmayan, silah ve dövüşmeyi sevmeyen fakat metin ve güçlü bir benliğe sahip bir tiptir: “Serüven aramağa, silah ile döğüşmeğe yeteneği ve isteği olmadığını bildiği Kasım’ın bu birden bire kararını pek anlayamıyordu. (...) Kasım’ın metin ve güçlü benliği çevresine sarılmış, dayanmış ve bütün gücünü ondan almağa alışmıştı ki” (s. 143).

Halide Edib Adivar’ın ideal erkek tiplerinden biri olan Kasım’da en ufak bir bencillik görülmez. O, daima kendinden önce karşısındakini düşünür:

Kasım, o kadar herkes için yaşamış, hatta Sara’ya aşkında bile o kadar, kendisinden önce Sara’yı düşünmüş, o kadar kendi zevk ve mutluluğu için, başkalarını; hatta en sevgililerini rahatsız etmemeği alışkanlık haline getirmişti ki, savaşa gidecek bir adamın karısını uyandırması gibi tabii bir hareket bile ona, pek bencil bir şey geliyordu. (s. 150)

Kasım, halkın, ailesinin, çevresindekilerin, hastalarının gözünde öyle yüce bir kişiliğe sahiptir ki İstanbul’daki hiçbir kadın ona eş olmaya layık değildir:

Onlar Kasım’ı pek büyük bulan ve pek çok seven kadınlardı; tabii karısını ne olsa ona layık göremezler. Gerçekten, Kasım’a eş olacak kadın İstanbul’da yoktur da. Fakat bunlar, gayet sade ruhlu, yaralı askerler, kendilerine bakan kim olursa memnun olurlar. (s. 162)

Bu parçada bir yandan Kasım’ın kişiliği övülürken bir yandan da Sara’nın, Kasım’a layık bir eş olmadığı gösteriliyor.

Paragrafin son kısmında ise herhangi bir yaralı askerin kendine yardım eden kim olursa olsun ondan memnun olduğunu da dile getiriyor.

Kasım Şinasi Balkan Savaşı’na katılmaya karar verir ve bu kararını kimseye söyleyemez. Ta ki savaşa gitmeden iki gün evvel Sara’ya ve çevresindekilere söyler. Sara, bunu neden gizlediğini anlayamaz. Hatta savaş meydanına gitmesine bile gerek olmadığını, hizmetini İstanbul’da da yapabileceğini düşünür. Kasım, nihayet Balkan Savaşı’na katılmak için Edirne’ye gider. İlk zamanlar Sara ile mektuplaşırlar. Bu arada Behire de Kasım’dan ve

Sara'dan intikam almak için Kami ile işbirliği yapar ve Kami ile Sara'nın arasında bir aşk yaratmak için adeta savaşıır. Bununla birlikte Kasım'a da mektup gönderir ve Sara ile Kami'nin aşk yaşadığını hatta hastanede birlikte çalıştıklarını söyler. Kasım bu dakikadan itibaren deliye döner ve şimdiye kadar kıskançlık nedir bilmeyen Kasım, artık Sara'ya kin duyar. O hırsıyla bambaşka bir güç gelir vücuduna:

Beynindeki kudretin dişlerini duymamak için bir değil, beş on vazife- şinas adamın ancak yapabileceklerini kendi başına yapıyordu. Yanında top patlarken, ameliyat masasında çalışırken, bunların hepsinden daha gür bir sesle, Sara'nınKami ile çalıştığını, bir şeytan, dimağına haykırıyordu. Bu ona çocukluğunda söylenen Nemrut hikâyesini hatırlatıyordu. (ss. 164- 165)

Kasım'ın kıskançlığı Behire'den aldığı mektuplarla artar. Kasım Sara'ya mektup yazamaz olur. Kasım kıskançlığının son haddindedir. Daha önceleri her şeyi iradesiyle hallederken, kıskançlıktan ve kuşkularından kurtulamaz: “Ve her şeyi iradesi, muhakemesi ile halleden, yenen bu adam, şimdi beynindeki birkaç kuşkunun bu kadar tutsağı olmasına karşı bir şey yapamıyordu” (s. 167).

Kasım'ın iki ayrı kişinin özelliklerini yansıttığını söyleyebiliriz: Sara ile evlenmeden önceki, ona âşık olmadan önceki Kasım ve evlendikten sonraki Kasım. O kadar sakin, müspet bir Kasım âşık olduktan sonra bambaşka bir kişiliğe bürünüyor.

Sara'yı tanıdığından beri kendi meslek, alışkanlık ve karakterine en yakın olan şefkat, iyilik, fedakârlık dönemleriyle yaşamağa başlayan yeni ve başka bir Kasım, kendine en yabancı olan aşk, kıskançlık, şüphe, en nihayet öc ve şiddet duygularının insancıl olanından fazla bir döneme gelmişti. Biri hastalar, hastahane ve görevleriyle bir makine gibi uğraşan ciddi yüzlü, pek inceleyen gözlerin sezebileceği bir acılık olan iyi gülümsemeli, derin gözlü Doktor Kasım Şinası; öteki, içinde altı ay önce ayırt olunmaz

iken şimdi dişli, alaycı ve zalim bir canavar gibi Kasım'ı her şeyden tat alan bir kurtun esiri olan karanlık, acı çeken Kasım Şinasi! (s. 163)

Kasım'da görülen bu değişikliği İnci Enginün şöyle yorumluyor:

Bu romanda, kıskançlık gibi çok ilkel bir duygunun, Kasım gibi Batı ölçüleriyle yetişmiş müsbet kafalı, dengeli bir insanı bile nasıl tesirine aldığı işlenmiştir. Ancak Kasım'ın mesleği dolayısıyla karşılaştığı şahıslarda, İstanbul'un sosyal problemlerinebakış tarzında Doğu- Batı, zengin- fakir ve eski- yeni problemi tezahür eder. (Enginün, 2007, s. 176)

Edirne'nin düşmesi Kasım'ı kendine getirir, uyandırır. Yine insansever Kasım dimdik ayaktadır. Bu sırada İstanbul'da daKamı'nın aşkına karşılık vermeyen Sara da memleketin içinde bulunduğu zor durumu görür ve hastabakıcılık görevine başlar. Askerlerin yaralarını tedavi etmeye; onların dertlerini, özledikleri sevgililerini, eşlerini dinlemeye başlar. Bununla birlikte daha önce savaşa katıldığı için çok kızdığı Kasım'ı anlamaya başlar ve ona artık kızmaz, onu takdir eder. Sara, Kasım'a olan sadakatini devam ettirmektedir.

Edirne'nin düşman işgalinden kurtulmuş olmasıyla Kasım biraz rahatlar ve Sara'nın mektuplarına karşılık vermemekle kendini suçlar. Sara'ya olan kını geçer ve onu özlemeye başlar. Bir an evvel İstanbul'a dönmek için can atar. Tam bu sırada Behire'den bir mektup daha alır. Bu mektupta Sara'nın bir tutam saçı ve üzeri "Sara" ismi ile Kamı'nın karaladığı aşk sayfası çıkar. Bu olay son noktayı koyar ve Kasım artık sadece karısını öldürmeği kurar. Çünkü ona bir şey vaad etmişti: Eğer Sara delirirse onu kendisi öldüreceğini söyler: "Sara, fenalığı görünce bırakılır bir insan değildi; Sara, fenalığı görünce öldürülebilirdi. Sara'ya, deli olursa kendisini öldürmeyi söz vermişti. Hâlbuki delilik, bu kir, bu fenalık yanında bir hiçti. Bir hastalık, korunamayan ve sevilemeyen bir şeydi bu" (s. 189).

Kasım, Avrupa'da eğitim almış, kendini bilime adanmış, bütün insanlığın ve gözdesi olmuş bu kişi bir insanın hayatına kendi elleriyle nasıl son verecekti?

Erenköyü'nde, onu öldürmeği söz verdiği yerde, âşıkıKamî ile yaşadığı o evde idam hükmünü yerine getirecekti. Gürültü, gösteri, bıçak, tabanca, şiddet, hiç sevmediği soğuk bir âdilîk gibi gelirdi. O hükmünü yine bilimden alacağı, durgun, sessiz, gösterişsiz, belki Sara'nın haberi olmaksızın öldürecek... (s. 190)

Daha önce Sara'ya kavuşmak için yanıp tutuşan ve İstanbul'a gitmeye can atan Kasım, şimdi Sara'yı öldürmek için İstanbul'a gitmeye can atıyor. Hemen İstanbul'a Sara'nın evine gidiyor ve ona vadedmiş olduğu ölümü aşırı dozda morfin vermekle gerçekleştiriyor:

O zaman sarı yüzlü, korkunç ve kuru gözlü Kasım, yatağına yaklaştı. Cebinden çıkardığı bir küçük tüp sıvıyı, küçük bir şırınga ile sakın ve usta elleriyle baygın yatan Sara'nın açık koluna şırınga etti. Sara'ya "vaad ettiği" ölümü verdikten sonra onu tanıdığından beri başlayan hayatının ışığını da söndürdüğünü anladı. (s. 192)

c) *Sosyal özellikleri.* Kasım, tahsilini Almanya'da yapmıştır. Avrupa medeniyetini, kültürünü, ilmini yakından tanıyan biridir. Kasım'ın babası zengin bir tüccardır. Bu şartlar göz önünde bulundurulduğunda Kasım'ın eğlenceye düşkün, baba parasıyla geçinen, sosyal problemlerden uzak bir yaşamı tercih etmesi beklenir. Ancak Kasım kendi Türk kültürüne bağlılığını yaşamının hiçbir evresinde yitirmez. Aile ve köşk yaşam biçiminden, milli değerlerinden, mesleğinin kutsallığından asla taviz vermez. Evlilik mefhumu alışılmış biçimdedir.

Kasım, sekiz yıl Avrupa'da tahsil gördükten sonra İstanbul'a döner. İstanbul'u bıraktığı gibi bulamaz. İnsanların tavırları ve giyinişleri serbestleşmiştir. Bu, onun kafasında bir soru işareti yaratır:

Garda bekleyen kadınlar, tren Ayastefanos'a geldiği dakikadan beri bahçelerde yollarda dolaşan insanlar, sekiz yıl öncesine göre Şinasi'ye daha iyi giyinmiş ve daha serbest davranışlı görünüyorlardı. Memlekete gelirken laboratuvarlarda Darülfünunlarda biraz

kişisel olmayacak surette onu etkileyen memleketin yeniliği karşısında, genç doktorun beyninde, açık olmayan, uçucu düşünceler birbirini kovalıyordu. (s. 11)

Buradan da anlaşılacağı gibi, Kasım Şinasi toplumun sorunlarıyla, gelişimiyle yakından ilgilenir.

Kasım Şinasi Batı ile Doğu'yu da karşılaştırır. Batı'daki ilmî muhabbeti ve çevreyi kendi ülkesinde bulamaz. Kasım, Avrupa'da alıştığı ilmî muhiti İstanbul'da bulamaz, arkadaşlarıyla temas ederse de onların hiçbiri ilim adamı değildir. Kasım, bu doktor arkadaşlarının doktorluğu, bir çeşit memuriyet diye telâkki ettiklerini görür: “Doktorların bir kısmı memur, bir kısmı politikacı, bir kısmı dedikoducu, bir kısmı da sefahat adamlarıydı. Bunların bazılarının muayenehaneleri sabahtan akşama kadar doluyordu, birçok hastalar ve vâsi bir saha- i faaliyetleri vardı” (Enginün, 2007, s. 166).

Ülkede baş gösteren salon ve eğlence hayatı, Kasım'ı hiç cezbetmez. Üstelik salon eğlencelerinden ve bunlara katılanlardan da hoşlanmaz. Onların yaptıklarını taklit ve bayağı görür.

Kasım'ın babası ihtiyar muhafazakâr ruhuyla bu taklit ve cansız yeniliğe tahammül edemediğinden, misafir akşamları sessizce odasına çekilmektedir. Kasım, babasını odasında ziyaret ettikten sonra salona indiğinde, babasına tamamen hak verir. Konuşmalarına Fransızca kelimeler karıştıran, dar, modaaya uygun fakat gösterişli kıyafetleri içinde genç doktorun karşısında Avrupalı bir salon kadını evzaini almak için pek mütehalik görünen kadınlar arasında amcasının ve Cavide'nin müşterek oynadıkları salon insanlığı komedisinde mütevazılaşmış Behire'yi kendine yakın ve sevimli bulur. (Enginün, 2007, s. 166)

Kasım sessiz, gösterişsiz alakasıyla fakir hastaları için bir güven kaynağıdır. O, Ayşe Kadın'ın kendi evlerinde çalışmasını sağladığı gibi, oğlunun giyimi ve tahsiliyle de meşgul olur, çocuğunu Sultani'ye yazdırır.

Kasım Şinasi, memleketini çok seven milli değerlere bağlı bir kişidir. Ülkesinde savaşın çıktığını duyunca kimseye danışmaya gerek duymadan hemen savaşa gitmeye karar verir. Yeni evli olması ve Sara ile aşkın zirvesine çıkması dahi bu hareketinin önüne geçemez:

Belki sayısı az olduğu için, yüzeyden çok derinlik ve güçten kazanan Kasım'ın birkaç büyük hâkim duygularından biri olan memleketine karşı duyduğu bir çocuk aşkının buyurucu sesiyle Sara'yı bırakıp geldiği bu yerde, Sara kalbine o kadar canlı bir yara açıyordu ki... (s. 163)

Kasım Şinasi her ne kadar savaşı, silahı sevmese de ülkesinin geleceği için orduya katılmaktan bir an olsun çekinmez. Hemen hazırlığını yapar ve Balkan Savaşı'na katılır. Bunu kimseye danışmaz. Hatta Sara'ya bile gitmeden iki gün önce söyler. Kasım hem insansever hem de milliyetperver tavırlarıyla Halide Edib'in önemli erkek tiplerinden biri olur: “Onun insansever kalbi, insanların maddî, manevî felaketten kurtarmağa ayrılan meslek alışkanlığı, elbette ki ona savaşı sevdiremezdi. Memleketi, savaş açınca hemen ilk olarak koşan Kasım, Sara'ya biraz yabancı geldi” (s. 143).

Süruri. Kasım Şinasi'nin hastalarından biri Süruri'dir. Süruri bir subaydır. Eğlenceye, içkiye ve kadınlara düşkün bir yaşam tarzının insanıdır. Eşi Sara'yı sevse de ona sadık olsa da eğlence hayatından da vazgeçemez. Hastalığı bir müddet sonra ilerler ve hem eğlence hayatının verdiği yorgunluk hem de hastalık onu ölüme götürür.

Süruri, romanın içindeki başkahramanlardan değildir. Onu Sara'nın kocası olarak görürüz. Askeriye ile sosyal hayatla bir bağı yoktur. Süruri'nin sadece mesleğinin “subay” oluşunu biliriz. Fakat bunun haricinde asker vasfını göstermemektedir.

Halide Edib Adıvar'ın “Süruri” karakteri, diğer romanlarındaki erkek karakter ve tiplerden çok farklıdır. Bundan önceki romanlarının hiçbirinde askeri, asker tipini yermemiş, aksine onu idealleştirmeye çalışmıştır. “Mev'ut Hüküm” adlı romanındaki “Süruri” ise ne kadar kötü huy varsa üzerine çekmiştir. Halide Edib, Süruri'yi adeta yerden yere vurmuştur.

Süruri, paşa babasından kalan mal varlığıyla eğlence hayatının müptelası olur, içki içer, eşini aldatır, bencillikte ilk sırada yer alır.

Romanda Süruri'nin, hastalığına dikkat etmeyerek eşi "Sara" ya bulaştırması da eleştirilmektedir. Süruri ile Kasım Şinasi, bu hastalık sayesinde tanışır. Süruri'nin ölümü ile Sara'yı yalnız bırakmak istemeyen Kasım, Sara ile evlenir. Roman bu şekilde devam eder.

Süruri'nin fiziksel ve psikolojik özelliklerine sık sık rastlarız. Bununla birlikte sosyal yaşamı çok fazla verilmemiştir. Bu açıdan baktığımızda sosyal özellikleri azdır.

a) *Fiziksel özellikleri.* Süruri'nin romana dâhil oluşu, Doktor Kasım'a muayene olmaya gittiğinde gerçekleşir. Süruri ve Sara'nın fiziksel özellikleri şöyledir:

Öğle yemeğinden sonra muayene odasına geçerken, yıpranmış, siyah yün çarşafı, açık yüzlü bir kadınla ince sarı bıyıklı, kibirli ve sert yüzlü, mahmuzları fazla parlak, sesi fazla yüksek bir genç subay onu bekleme odasından fırlayarak karşıladılar. Subayın kılığına bakılırsa, günün fukaraya ayrılmış olduğunu anlamamış olması gerekiyordu. Ve tabii olarak Kasım kadına döndü. Fakat subay sinirli ve otoriter, yüzünün keskinliğini, bencilliğini artıran bir hırçınlıkla atılarak... (s. 36)

Süruri, sarışın, mavi gözlü ve yakışıklıdır. Askeriyedeki kişilerin karakteristik özelliklerinden biri de vücutlarının orantılı ve düzgün olmasıdır. Süruri de aynı şekilde güzel bir fiziğe sahiptir.

Kasım Şinasi kadar uzun boyu, fakat onun büyük başına, enli omuzlarına karşılık, inceliği ile daha yüksek ve daha çekici görünen bu güzel giyimli, yakışıklı subayda, mavi gözlerini solduran, küçük sarı yüzünü buruşturan, dudaklarını kısan bir kaygı vardı. Temiz camların ince perdelerden bol bir parlaklıkla odaya salıverdiği gün ışığından kurtulmak için, şimdi daha solan mavi gözlerini çevirecek bir yer arıyordu. Sonunda, doktorun karşısındaki sandalyeye, dayanarak her şeyi göze almışlara özel bir acıyla durdu. (s. 38)

Süruri, çevresindekiler tarafından seilmeyen bir tiptir. Behire, Süruri'nin görüntüsünden şöyle bahsediyor: “–Süruri, Atife'ye benzer mi?

- Hiç benzemez. Atife bana ve Sara'ya benzer. Süruri ince, uzun, sarı, çıyan gibi sarı, soluk mavi gözlü soğuk bir şeydir” (s. 44).

Süruri'nin, hastalığına dikkat etmemesi onu bitkin düşürür. Vücudu iyice yıpranır:

İki ay önce Kasım'ın muayenehanesinde ince, çekici vücuduna iğrenç, korkunç bir hastalığın zehri girdiğini haber aldığı zaman bile büyüklük ve burun büyüklüğünü elden bırakmayan küstah Süruri tamamen değişmiş, çökmüş, sararmış, maddî manevî, arka kemiği bükülmüştü. Sarı yüzü o kadar sararmış, solgun mavi gözleri o kadar güçsüz bir surette solmuştu ki, pek ayırt edilecek surette bollaşmış olan robdöşambri içinde bu hasta, zavallı gençlik kalıntısına, Kasım, kızgınlığı, dargınlığı ile beraber, istemeyerek acı duydu. (s. 51)

Kasım, daha ilk günden itibaren Süruri'den hoşlanmaz. Onun görüntüsü, davranışları, bakışı Kasım'a itici gelir. Kasım, Süruri'yi bir hayvana benzetir: “Evde her ses bittiği vakit, yine muhayyilesi ona, bir hayvan gibi horlayan inleyen sarhoş Süruri'nin hasta kafası üzerinde, alındaki siyah lekeden daha siyah bir aşkla, Sara'nın ellerinin dolaştığını gösterdi” (s. 86).

Süruri, hastalığını yenecek gibi olsa da, daha sonraki ihmalleri onu öldürür. Süruri'nin ölüm anını ve ölüsünü, Sara, şöyle tasvir ediyor:

Bu akşam belki istasyona geleceğini söylediği için beklemiştim. Biraz geç geldi. Pek sinirli idi. Elleri titriyor, hırçınlaşıyor. Dolaşıyor, başından şikâyet ediyordu. Ben, evde kalmayı ileri sürdüm, fakat o beni işitmiyordu. Hep başının ağrısını geçirmek için dolaşıyor, uğraşıyordu. Sonra birdenbire şuraya... - Ha burası odamız değil- lavabonun önüne düştü. Yanına koştum, göğsünü açtım, içerden hizmetçi koştı, soyduk, yatırdık...

Sağ gözü fırlamış, sol gözü küçülmüştü. Ağzı bir yana kaçmış, o durmaksızın lakırdı söylemek için çaba gösterdikçe, dili tuhaf sesler çıkararak dışarıya fırlıyordu. Sol eli hiç tutmuyordu. Sağ eliyle elimi yakalamış, sanıyordum ki, yüzüne baktığımı istiyordu. Fakat kabil değil bakamıyordum. O tuhaf homurtularla bir şey söylemek istedikçe ben sağ elinin üstünde titriyor, ağlıyordum. İyi olacağını, korkmamasını, size telgraf çekeceğimi söylüyor, kalkmak istiyordum. Fakat o tehdit eder gibi homurdanarak, patlayan gözüyle gözümün içine bakarak bir şeyler anlatmak istiyordu. (...)Zincire vurulmuş dilsiz bir hayvan gibi Süruri niçin öldü? ...Hep korkunç korkunç sırtıyor. (ss. 94- 95)

b) *Psikolojik özellikleri.* Halide Edib Adıvar'ın hemen hemen bütün romanlarındaki kahramanların en çok psikolojik özelliklerine rastlarız. Özellikle kadın tiplerini ön plana çıkarsa da erkek tiplerini de bir o kadar işlemiştir. Romandaki askerlerden biri olan Süruri'nin karakteristik özelliklerine Halide Edib'in daha önceki romanlarında rastlamayız. Halide Edib, askerleri genellikle "ideal erkek" tipi yaparken, bu romanda Süruri'yi hem aile içinde hem sosyal ortamda yermiştir.

Buradaki Süruri'yi, küstah, kibirli, bencil, otoriter, kaba ve saygısız olarak biliriz. Süruri, hasta olduğu için Doktor Kasım'a gider. Fakat Doktor Kasım, o gününü fakara hastalara ayırmıştır. Bununla birlikte Süruri, sanki dünyadaki tek hasta kendisiymiş gibi bencillik yaparak muayene olma hakkını elinde görür: "Fakat subay sinirli ve otoriter, yüzünün keskinliğini, bencilliğini artıran bir hırçınlıkla atılarak... Bu sözleriyle, artık kendinin daha önce içeri alınması en normal bir şeymiş gibi, doktorun yanında bütün böbürlenme ve büyüklüğüyle ilerlemek istedi" (s. 36).

Süruri'nin karakter özellikleri arasında küstahlık ve otoriterlik de vardır. Kendi hastalığını anlatırken bu özellikleri gözler önüne serilir.

Süruri'nin en çok korktuğu şeylerden biri, hastalığının başkalarınca duyulmasıdır.

Doktorların hiçbirine inanmamıştı. Küstah, otoriter gözleri birdenbire eski durumunu alarak onların bilgisizliğinden, ‘teşhis’ için yeteneksizliklerinden, ‘teşhis’ ettikleri vakit tedavi edememelerinden, en sonra en acı ve isyanlı bir sesle herkesin hastalığı umumun malı imiş gibi doktorların birbirlerine ve herkese bunu anlatmalarından yakındı. Belki en çok korktuğu ve iğrendiği, hastalığının başkası tarafından bilinmesi olacaktı ki, oraya gelince, söyleyeceği şeyden ürkmüş ve hemen kaçmak istiyormuş gibi vahşî gözlerle çevresine bakınmağa başlamıştı. (s. 38)

Bu parçadan, Süruri’nin doktorlara güvenmediğini ama yine de onlara başvurduğunu; bununla birlikte doktorlardan şikâyetçi olduğunu da görmekteyiz.

Süruri, bencilliğin doruklarındadır. Kendi hastalığı bulaşıcıdır, fakat bundan kendi eşini korumayı düşünmez.

Kasım, önce bu acıdığı küstah ve ilgisiz durumundan bir çekicilik, bir otorite saçan bu genç, bu kötü talihinin karısının korunması, sırf lohusalığından olduğunu, yoksa kendi için bu kadar korktuğu zehirli felaketten onu korumak için ne yeteri kadar önem ne de yeteri kadar fedakârlık etmeyeceğini sezince, içinde bir şey parçalandı. (s. 39)

Süruri’nin benliğinde fedakârlık denilen bir kavram yoktur. Doktorun uyarısına rağmen Süruri, eşi Sara’ya hastalığı bulaştırır.

İki ay önce felaketini haber verip ona ‘evli misiniz?’ diye açık açık hatırlatma yapan, sonra bu felaketi meydana koyan adama, kadını muayene ederken artan hiddeti ile gitmeli mi; yoksa son ince ümidi kendinde kalan bu kadına gerçeği söylemeli miydi? ...Doktorun elini yakalayıp çocuk gibi ağlamaya başladı. Fakat Kasım, şu dakikada, bu adamın iki ay önceki küstahlığını bugünkü aciz ve adi yaşlarına öngördü. (s. 53)

Süruri, Kasım’ın elini öpüyor. Bu, Doktor’a saygısından değildir. Kendi içine düştüğü acizliktendir. Yoksa kendi eşine bulaştırdığı hastalık için hiç içi yanmaz. Süruri’nin hodbinliği hat safhadadır. Hastalık karşısında elinden bir şey de gelmez. Eşini hiç düşünmese

de her zor ve kötü şartta kendini Sara'nın yanına atar: "Süruri, karısının dizinin dibine çökmüş, mahvolmuş aşağılık bir adam gibi ağlıyordu" (s. 54).

Halide Edib'in asker tiplerinde "ağlamak" daha önce görülmemiş bir özelliktir. Çünkü askerler genellikle metin olurlar. Kendine güvenleri tamdır. Bununla birlikte bencil de değildirler. Ağladıkları veya ağlayacakları konu genellikle ya vatan içindir ya da aile içindir. Oysa burada Süruri, kendisi için çaresizliği için ağlamaktadır.

Süruri, bir ara, hastalığını Sara'ya bulaştırmaktan pişman olmuş görünür: "İlgisizliğinin suçlu sonucundan pişman ve perişan görünen Süruri" (s. 55).

Doktor Kasım Şinasi hem Süruri'yi hem de Sara'yı tedavi etmeyi kabul eder. Fakat Süruri'ye olan öfkesi dinmemiştir. Çünkü Kasım'a göre Süruri, hastalığını Sara'ya bulaştırmakla cinayetten daha kötü bir şey yapmıştır: "Gerçi Süruri bir cinayet kadar fena bir şey yapmıştı; çünkü bu, Sara'yı öldürmekten çok fena idi. Özellikle Sara'yı iki yıldır ağlatan bir 'rakibeden'bu zehir alınmıştı. (s. 55)

Yukarıdaki metinden de anlaşılacağı üzere Süruri, eşi Sara'yı aldatmıştır. Onu aldatmakla kalmamış ondan kendine bulaşan hastalığı da Sara'ya bulaştırmıştır. Süruri için "aile" mefhumunun pek bir anlam ifade etmediğini söyleyebiliriz. Eğlence hayatına düşkün olmakla kalmamış, eşini de aldatmıştır. Bu özellik de Halide Edib'in daha önceki romanlarında yoktur. Hiçbir asker, eşini aldatmamıştır. Süruri için çapkın ve hovarda bir tip çizilmiştir.

Süruri'nin bir diğer özelliği, yaşamayı çok sevmesidir: "Hayatını pek seven Süruri de bu yaşayışa ve Sara'yı kandırmak isteğinin her şeyin üstünde olmasına, Kasım dikkat etti" (s. 55).

"Bütün hayatında sağlığını, niteliğini korumuş olan bu bencil, küstah adam, şimdi hastalık ve suçluluk karşısında, kendisini sürükleyecek dıştan bir güce ihtiyaç duyuyordu.

Hem Süruri’de hayata karşı özlem, iyileşmek, iyi yaşamak isteği Sara’dan çok derin ve canlı idi” (s. 58).

Süruri, yaptıklarından pişman olmuş, hastalığından kurtulmak için var gücüyle çabalayan, Sara’nın ara sıra gelen nöbetlerini dayanıklılıkla karşılayan biri olmuştur: “Son günlerin sabaha kadar süren kâbuslu, nöbetli gecelerini, Süruri, kendisinden umulmaz bir dayanıklılıkla beklemişti” (s. 58).

Süruri, eşi Sara’ya ilgi göstermeye başlıyor: “(...) Karısının elleri altında, onu karanlık bir uçurumdan çekerek, sabahlıyordu ve herkes, şen, çapkın, ilgisiz Süruri’nin karısına gösterdiği yeni baş eğmeye, sevgiye şaşarak bakıyorlardı” (s. 59).

Bu kısımlarda Süruri’nin sabırsız bir yapıya sahip olduğunu da görmekteyiz. Hastalığı esnasında Süruri evcimen olur. Eşi Sara’ya ilgi gösterir. Bu, Süruri’den beklenmeyecek davranıştır. Çünkü Süruri, karşısındaki eşi bile olsa bencilliğinden taviz vermeyen bir kişidir.

Süruri, o kadar sevimsiz bir insandır ki onun parası bile Kasım’a acı verir: “Süruri’nin parası cebini, cebinden ta etini, canını yakmış ve bu etkiye karşı da kendi kendine kızmıştı” (s. 62).

Süruri, sadece Sara’ya karşı değil, diğer kişilere karşı da davranışlarını değiştiriyor. Örneğin baldızı Behire’ye karşı önceki gibi küstah değil alçakgönüllü davranıyor: “Süruri’nin gelişi bu karşılıklı duyguların şiddetini biraz değiştirdi. O, baldızına karşı, eski küstahlığından uzak bir alçak gönüllülük gösteriyor; sokulmak istiyordu. (s. 65)

Süruri, azmiyle hastalığın pençesinden kurtulmak üzeredir. Tam bu sırada eski çapkınlığına geri döner, fakat eşi Sara’nın da güzelliğinin farkına varır.

Süruride, şiddetli bir yakınlık ve yakıcı bir sevişmeden sonra Sara’yı bırakarak eski çapkınlık hayatına tamamen geri döndü. (...) Süruri, yanı başında güzelliğini unuttuğu karısının da güzelliğine ve hayata dönüşüne ilgisiz kalamıyordu. Aslında kendisinde çılgın bir pişmanlık ve şefkat vardı. (s. 68)

Süruri, yaptıklarından pişman olur ve karısı Sara'ya karşı şefkat duyar. Bununla da yetinmeyip ona tekrar âşık olur ve adeta ikinci evliliklerini yaşamaya başlarlar: “Bu dönüşü ona sonsuz aşk evliliği şekline sokmuştu. İşte bu yeni duygularını, yeni baharlarını yaşamak için çocuklarından, hatta doktorlarından uzak bir yer arıyorlardı” (s. 69).

Sara ile Süruri ikinci baharlarında çok mutlu olurlar. Herkesten uzak bir yere tatile giderler.

Kasım'ı önce Sara gördü. Karanlık gözlerinde, o derin ateşlere dokunmadan dümdüz, bir dost sevimliliği ve sessizliği görülen bir gülümseme canlandı. Yumuşak; kıvrıntılı dudakları birkaç dakika önce Süruri'den aldığı kutsal bir heyecan dakikasının titreşimini hala göstermekte idi. Süruri de mutlu ve muzaffer görünüyordu. (s. 73)

Sara ile Süruri'nin bu aşkı çok uzun sürmez. Süruri eski hayatına tekrar döner: Süruri fazla neşeliydi ve ağzından keskin bir alkol kokusu geliyordu. ...Kasım bunları kısa kesmek için Sara'yı ve Atife'yi sorunca, yüzünü gülerek ekşitti. ...Geceleri Sara'yı yalnız bırakmak elde olmadığından, şimdi biricik boş günlerde, yani Cuma ve Pazarları o da bol bol geziniyor ve bütün haftanın yüküne karşılık eğleniyordu. Kasım gülümseyerek başını salladı. Bu alkol ve çapkınlıktan alınan eğlence, aşırı dereceyi bulursa, Süruri için iyi bir şey olmazdı. Fakat Süruri bu karşı koymaya gülüyordu: ‘Papazlar gibi sekiz sene yaşamaktansa, insanlar gibi sekiz gün yaşamak daha iyidir.’ diyordu. (s. 77)

Süruri, gazino ve eğlence hayatına, dansöze düşkünlüğüyle de dikkat çeker. Halide Edib her fırsatta buna tekrar tekrar değinir.

Süruri'nin diğer bir özelliği sorumsuz olmasıdır. Aile içerisinde ne bir “koca” ne de bir “baba” görevini tam olarak yerine getirmez. Süruri'nin eğlence hayatına düşkünlüğü gözünün kararmasına neden olur ve babasından kalan malları üzerine almak için var gücüyle çaba harcarken zavallı kızı Atife'nin hastalığıyla hiç ilgilenmez.

Sara, Süruri'yi kamarada, bir tarafa dayanmış, gözleri kıpkırmızı, dudakları yorgun, açıktan açığa sarhoş buldu.

Doktor, çocuğun hastalığını sorunca, şaşkın şaşkın bakındı ve hangi çocuğun hasta olduğunu sordu. Sonra, doktorun sert, dargın gözleri önünde ayılarak biraz suçlu bir durumda, iki gündür veraset meselesi arkasından koştüğundan Ada'ya dönememiş olduğunu, nihayet kardeşi ile anlaşmış, iyi haberle bu akşam Sara'ya döndüğünü söyledi. Zavallı Sara iki gecedir, yalnız, sıkıntı çekmiş olacak; bununla beraber çocuğun hastalığı pek önemli olamazdı. İki gün önce Sara bir şey söylememişti. Yoksa söylemiş miydi? Onu da pek hatırlamıyordu. Galiba Sara, ona Kasım'a uğrayıp çocuğun ateşini söylemesini salık vermişti. (ss. 78- 79)

Süruri, üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmek bir yana, kendi eşini, Sara'yı, dövüyor. Gece eve geç geldiği bir akşam, gürültü yaparak bütün köşkü uyandırır ve odada da Sara'yı döver:

Servet Paşa'nın oğlu Süruri'nin köşküne girerken, yine gece idi. ...Dün akşam evde olağanüstü bir şey olmuştu. Babası pek sarhoş gelmişti. Gece yarısı büyük bir gürültü ile ev halkı uyanmış, gürültünün geldiği yere, yani annesinin yatak odasının kapısında toplanmışlardı. En çok babası bağıyordu. Kimse içeri girmeye cesaret edememişti. ...Yavaş fakat kalbinin en karışık yerinden gelen bir sesle, hizmetçiler sabahleyin kendisini giydirirken, babasının annesini dövmüş olduğunu söylediklerini, kuru bir hıçkırıkla kekeledi. (ss. 83- 84)

Sara'nın kızı Atıfe'nin anlattığı bu kısımda Süruri'nin kadına el kaldıran ve çevresine korku saçan bir tip olduğunu görüyoruz.

Süruri ne yaparsa yapsın, Sara onu hep seviyor ona her daima âşıktır. Süruri'de hayvanî bir çekicilik vardır: “Bir hayvan gibi horlayan, inleyen sarhoş Süruri'nin hasta kafası

üzerinde, alındaki siyah lekeden daha siyah bir aşkla, Sara'nın ellerinin dolaştığını gösterdi” (s. 86).

Kami'de Süruri'nin bir çocuk kadar basit ve hayvanî çekiciliği, neşesi, çabası yoktu. (...)Bu ses, pek sıcak, güçlü ve güzeldi. İşte bu ses Süruri'nin sesine pek de benziyordu. Çalıkların çıtırtısından korkarak eve kaçan Sara'yı penceresinin altına getirince kollarıyla kaldırmış bir çocuk gibi odasına fırlatırken açık boynunda sıcak dudaklarıyla yumuşak bıyıkları, bir an için kalmıştı. (ss. 130- 132)

Süruri hem öldürücüdür hem de çekicidir: “Süruri'nin bütün hayatında öldürücülüğüne ve acı acı çektiriciliğine karşılık, kendisinden ayrılamayan kendisini bırakamayan bu tuhaf çekiciliği düşünüyordu” (s. 183).

Süruri, bir Paşa'nın oğludur. Babasından kalan malların hepsini eğlence hayatına harcar, bitirir. Süruri, müsrif, rahat ve sorumsuzdur. Bu mallardan geriye bir tek köşk kalır: “Süruri, askerden çekilmiş ve bütün emlakini sefahatle bitirmiş olduğundan, Sara ve Atıfe'ye yalnız kuru bir köşk bırakmıştı” (s. 100).

Süruri, sefih hayata fazla kapılınca hastalığı tetiklenir ve tekrar hasta olur: “- Süruri bugünlerde çok fena, dedi.

- Nesi var diyebildi.

- Pek bilmiyorum, fakat anlayışında bir eksiklik var, başı ağır, bütün vücudu bir saralı gibi titrek ve dengesiz, sonra gözleri, gözleri o kadar tuhaf ve fena ki” (s. 89).

En sonunda bu hastalığı Süruri'nin bünyesi kaldıramaz ve Süruri ölür. Süruri'nin ölümünü Sara, Kasım'a gönderdiği bir telgrafta yazar: “Süruri öldü hemen geliniz. (...)Beyefendi saat dörtte gelmiş, beş buçukta içine bir fenalık gelmiş, yarım saat içinde ölmüştü” (s. 92).

c) *Sosyal özellikleri.* Süruri varlıklı bir Paşa'nın oğludur ve aynı zamanda kendisi de bir subaydır. Kendisini hiç kışlada, nizamiyede veya savaşta göremesek de askeriye'nin getirdiği otoriter tavır Süruri'de de vardır.

Sivil hayatta olsa dahi, Süruri, Doktor Kasım'a asker selamı vermekten geri kalmıyor: “Selam vermek için bir şeyler söylerse dudaklarından çıkmayacakmış gibi askerce bir selam vererek oda kapısına doğru ilerledi” (s. 39).

Askerler için üniformanın ne kadar değerli olduğunu daha önceki romanlarda da ifade etmiştik. Bu romanda da Süruri, tatile çıkmış olmasına rağmen hala asker kıyafetini çıkarmamıştır: “İskelede anlamsız ve aptal bir atılışla, her gelen vapuru karşılayan Süruri'yi de asker giysisi ve kalpağıyla buldu” (s. 74).

Toplum içinde saygın bir yere sahip olan “asker”, üniformasının da göz kamaştırıcılığını da bilir. Askerî kıyafetin halkı etkileme, onlarda bir imrenme duygusu oluşturduğu aşikârdır.

Süruri, sosyal yaşamda kimse tarafından sevilmez. Baldızı Behire olsun, köşkteki çalışanlar olsun hatta sonradan tanıştığı Doktor Kasım bile Süruri'yi sevmez. Toplum tarafından dışlanan, seilmeyen bir tiptir. Bununla birlikte etrafındaki herkese korku salar. Eşi Sara, kızı Atife ve köşkteki çalışanlar hep Süruri'den korkarlar.

Lakırdı ortasında bahçeden köpek havlamasıyla ayak sesleri ve telaşlı lakırdılar işittikleri vakit, ikisi de çeşitli duyguların aynı derecedeki şiddetiyle, ta kalplerinden ‘Süruri’ diye haykırdılar. Atife'nin yüzü sararmış, annesinin yüzüne büyük bir korku ile gözlerini dikmiş, elleri Kasım'ın elinde titriyordu. (s. 85)

Süruri her ne kadar çevresi tarafından sevilme de gençliğinde etrafındaki cemiyette ünlü bir isimdir: “Süruri yirmi bir yaşında Harbiye'nin son yılında genç, ateşli bir öğrenci idi. Köşkler arasında haşarılığı ile kadınlar arasında o yaşta epeyce bir ünü vardı” (s. 131).

Halide Edib, romanın sonlarında Süruri ve Doktor Kasım Şinasi'nin kocalıklarını karşılaştırır.

Süruri'nin bütün kahırlarından, bütün zulümlerinden ve ölümünden daha acı, daha kesin bir felaketti. Süruri, Sara'nın hayatında hiçbir vakit maddî ve manevî bir kalp sığınağı bir güven limanı olmamıştı. Kasım giderken, yalnız bir hayat arkadaşı, bir sevgili değil, hayatta insanın tutunabileceği her şeyi kesilip gidiyordu. (s. 181)

Romanın bu kısmında, sosyal açıdan bakıldığında bir ailede iyi bir eşin hangi vasıflar taşıması gerektiğine de değinilmiştir. Süruri'nin güvenilmez biri olduğu vurgulanmıştır.

Ateşten gömlek

Halide Edib Adıvar'ın en çok sevilen ve okunan eseri Ateşten Gömlek ilk olarak 1922 yılının Haziran ayında “*İkdam*” gazetesinde yayımlanmıştır. Eserin bu ilk yayımı tefrikalar halinde 11 Ağustos 1922’ye kadar sürmüştü ve ertesi yıl kitap olarak eski harflerle yayımlanmıştır(Sunuş bölümü).

1922’de Sakarya zaferinden sonra yazılan ve yurt içinde ve dışında çok büyük ilgi uyandıran “*Ateşten Gömlek*” Türk İstiklal Savaşı'nın bir destanıdır. Romanın adı aslında Yakup Kadri Karaosmanoğlu'na aittir. Yakup Kadri Ankara’da Halide Edib’in evinde misafirken milli mücadele hakkında “Ateşten Gömlek” adlı bir roman yazacağını söylemiş, bu adı çok seven Halide Edib de ona sahip çıkmıştır. Yakup Kadri’ye hitaben yazdığı açık mektupta Halide Edib, bu adı kullanmaktan kendini alamadığını belirterek Yakup Kadri’ye “*Bu kadar Anadolu’ya yakışan ve kendi başına bir şaheser.*” olan isim için teşekkür eder ve af diler. (Enginün, 2007, ss. 178- 179)

Roman, kendisi alafranga bir tip olan, hariciye memuru Peyami'nin ağzından Sakarya Savaşından sonra yaralı olarak yattığı hastanede yazılmış hatırat şeklindedir. Vatan

mücadelesi uğruna hariciyedeki rahat ve sorumsuz görevini bırakarak Anadolu'ya geçen ve iki bacağına kaybeden Peyami'nin kaleminden anlatılır.

Ateşten gömlek romanındaki askerlerin incelenmesi. Halide Edib Adıvar'ın bu romanında asker tipi olarak karşımıza Peyami, Cemal, İhsan, Haşmet Bey çıkar. Romanın başkişisi Ayşe ise Milli Mücadele'de hemşire olarak görev yapmasının yanı sıra cephe gerisinde ne gerekirse onu yapmaya çalışmıştır. Halide Edib'in Milli Mücadele ve Cumhuriyet yıllarında işlediği romanlarda Batı'ya özenen alafranga tip, doğuyu temsil eden Osmanlı tipi ve çağdaşlığı temsil eden cumhuriyetçi tipi bir arada verilmiştir. Romandaki askerlerden en çok İhsan, Peyami ve Cemal üzerinde durulmuştur. Fakat resmî olarak bir asker olmasa dahi yaptığı mitinglerle halka lider olan, cepheye giden, hemşirelik yapan, su taşıyan Ayşe'yi de incelemek gerekir.

Peyami.

a) *Fiziksel özellikleri.* Ateşten Gömlek romanı Peyami'nin ağzından anlatılmaktadır. Peyami, Sakarya Savaşında iki ayağını kaybetmiştir. Bir kurşun da kafatasında kalmıştır: “Doktor ne dedi? Başımdaki kurşun bende hayalât yapıyormuş. ‘Çıkarınız’ diyorum. Beyaz gömleğinin kollarına ciddî ciddî bakıyor. Bacaklarımı keseli daha kaç ay oldu? Yatağımın alt tarafı gülünç bir surette boş” (s. 2).

b) *Psikolojik özellikleri.* Romanda Ayşe'ye âşık olan kişilerden biri Peyami'dir. Peyami yenilikçilik adı altında Batı'ya özenen alafranga bir tip olarak karşımıza çıkar. Ayşe'ye olan aşkıdan dolayı Milli Mücadeleye katılmış ayaklarını kaybetmiş, fakat yine de aşkına karşılık bulamamıştır.

Peyami savaşta iki bacağına kaybetmiş ve bir kurşun da onun kafatasında kalmıştır. Savaşa vatani için mi yoksa Ayşe'ye olan platonik aşkıdan dolayı mı katıldığı net değildir. Ama yine de bayrağı kutsal sayar ve onu bir namus olarak görür: “- Cemal! İhsan! Bak benim de iki bacağım koşturdu, kafam parçalandı. Bana karşı muhabbetinizde aşağı eğilen bir şey vardı.

Niçin bunları görmeden öldünüz. Ben de bu ezeli şeyler için, bayrak için, namus için parçalandım” (s. 14).

Yukarıdaki kısımda da görüldüğü gibi Peyami alafranga bir tip olmasına rağmen vatanperver bir kişiliğe sahiptir. Bu özelliği romanın başka bir kısmında bir yemin olarak şu şekilde ifade edilmiştir:

Her azam kopuncaya kadar Ayşe! Sen duymadın, bilmedin, yeşil gözlerinde yaş kurudu, bana merhametle baktın, hala bilmiyorsun. Bak iki bacağıma koymuştum fakat dövüşmek için iki kolum daha var. Aç gözlerini Ayşe, alnındaki kırmızı yarayı kaldır. Yanında yatan şehitten etrafındaki ölenlerden ben aşağı değilim. Ben de, ben de senin için, İzmir için her azam kopuncaya kadar vuruşacağım. (s. 40)

Roman Peyami'nin ağzından anlatılıyor sanki bir hatıra defterini okuyormuş, yaşıyormuş gibidir. İki bacağına kaybeden Peyami'nin kafatasında kalan kurşun zaman zaman hummalar geçirmesine neden olmaktadır. İşte böyle bir anda dimağına hücum eden sarsıntılı düşünceler şunlardır:

Ne garip bir hastalıktı. İçinde uzun bir yatak olan bir tayyare de müthiş bir süratle mütemediyen İstanbul'un üstünde uçuyordu. Kalbimi vücudumdan ayıran bu sürat içinde gözümü kapamaya çalışıyorum. Fakat uçtuğum tayyarenin üstündeki boşlukta bir İngiliz tayyare filosu dolaşıyor ve tam karnımın üstüne bir bomba atmaya çalışıyordu. Havada tarrakalar oluyor. Başımda beyaz bulutlar didik didik oluyor... Hava daima çok sıcaktı. Kalbimle beraber boş mavilikte hafif hafif atıyor gibi geliyordu. Tayyare de ayağa kalkıp aşağı bakmaya çalışıyordum... nihayet dumanlı bir hava içinde dolaşan başı siyah örtülü bir kadın hasıl oldu ve bir gün bu kadın bana uzun uzun bakarken ben de küçük siyah gözlerinin etrafındaki çizgilere azıcık kısıp, uzun burnuna, çok dikkat ettim. Annem de, başıma soğuk su koyuyordu. Yavaş yavaş anladım ki beni benden alan hummadan tekrar kendime geliyordum. (ss. 53- 54)

Peyami ilk önce, Ayşe'yi Anadolulu bir genç kız diye küçük görmüş ve onunla evlenmemek için Avrupa'ya kaçmıştır. Ne zaman Ayşe bir başkasıyla evlendi o zaman geri dönmüştür. Fakat aradan geçen 10 yıl çok şeyi değiştirmiş, Ayşe'nin gelişen bedeni ve karakteri Peyami'de sarsıcı bir aşka neden olmuştur. Peyami Ayşe'yi kardeş gibi koruyucu istemiyor: “Üsküdar'da bir yerde İzmirli bir kadın İstanbul ile Anadolu arasındaki muhabereye vasıta oluyor, beyannameleri tevzi ediyormuş. Kendisi orada, burada muallimlik ettiği için teşhis edilmiş, şiddetle aranıyormuş. Ah bu Ayşe idi” (s. 63)!

Peyami Ayşe'nin aşkından yanıp tutuşuyor, saklanan Ayşe'yi ısrarla bulmak istiyordu ve bunun için sanki düşmanıymış gibi Seyfi'nin yakasına yapışıyor: “- Öyle yakamı tutma, nazarı dikkati celp edeceksin, diyordu.

Fakat bence hiçbir ehemmiyeti haiz değildi. Ayşe'nin daima kaçan eteğinin ucu elimdeydi; Artık bırakamazdım” (s. 64).

Peyami ve Seyfi, Ayşe'nin başlattığı hareketle Mili Mücadeleye isteyerek mutlu bir şekilde katılır. İstanbul'dan ayrılırken ağlasalar da onlar Ayşe'nin peşinden, vatanın peşinden gitmekten mesutturlar.

Yıldızların altında güneşin altında, beyaban içinde, bazen sürülmüş yeşil tarlaların ortasında mütemadiyen gidiyordu. Köylerde daima açıkta yatıyordu. Üstü kömürle örtülmüş, iki dolu çuval eşyamız vardı. Ayşe'ye arabanın içine otlarla yatak yapıyor, biz sırayla uyuyor, nöbet bekliyorduk. Bu kadar musibet ve korku içinde bütün dünyada bizden mesut adam olamazdı. (s. 66)

Yukarıdaki parçada da görüldüğü gibi Milli Mücadeleye katılmak ne kadar zor olursa olsun yaşam şartları ne kadar kötü ve tehlikeli olursa olsun halk, asker herkes böyle bir mücadelenin içinde olmaktan gurur duyuyor ve mesut oluyor. Peyami'nin alafranga düşünceye sahip annesi ise bu mücadeleyi bir sergüzeşt olarak görüyor ve Peyami'nin savaşa katılmasını istemiyor.

Peyami o kadar mücadeleci bir ruha sahiptir ki İzmir yolunda iki bacağını kaybetmiştir ama diğer organlarını da kaybetmeyi göze almaktadır: “Ayşe benim İzmir yolunda bacaklarımı bıraktığımı bilmedi. Hâlâ da cephede top patlarsa ve kollarım, kafamla sağ kalırsam sürünüp gideceğimi bilmiyor.

(...) İzmir yolunda çekilen mihnetin korkunç yekûnu arasında benim bacaklarım, hatta kafam kaç para eder” (s. 146)?

“Ayşe’ciğim, bak benim de kollarım sağlam, her azam parçalanıncaya kadar İzmir için dövüşeceğime yemin ettim” (s. 209).

Peyami’nin bir diğer özelliği de mütevazı olmasıdır. Peyami kendini Mustafa Kemal’in yanında küçük görüyor.

(...)Esmer ışıktaki İsmet Paşa’nın sakın, uzaklara bakan başını görüyorum, bazen Başkumandan da orada. Fakat onun başı keskin ve kat’î hareketlerle kımıldanıyor, elleriyle bazen ufuktaki dağları gösteriyor, mutlak harpten bahsediyorlar. İki kumandanı da yakından görmedim ve seslerini işitmedim. Ben kimim ki?Zabit vekili Peyami. (s. 153)

Peyami’nin en çok istediği, sevdiği uğraşlardan biri Baş Kumandan Mustafa Kemal’e kâğıt götürmek ve İsmet Paşa ile onun fotoğrafını çekmek. “ – Bilir misin burada en çok neye heves ettim Zihni Efendi?

- Neye Kardeşim?
- Başkumandan’ın bir defa yanına kâğıt götürmeye.
- Hiç gitmedin mi?
- Gittim ama kâğıdı hep yaverine verdim” (s. 154).

Bu kısımda da görüldüğü gibi Mustafa Kemal’e kâğıt götürmeyi bile büyük bir şeref olarak görüyor Peyami.

Asker Peyami, iyi bir eğitim almıştır. Yahya Kemal'in şiirlerini, Andersen'in masallarını okumuştur. Rumca bilir, fotografı yapar: “Bizim amir birdenbire yanına çağırdı. Rumca bildiğimi, fotoğrafı yaptığımı duymuş olduğunu söyledi” (s. 147).

Peyami'nin edebiyata ilgi duyduğunu da şu örnekte görmekteyiz:

“Yine beyaban ve çoraklık gibi görünen köyün yolundan dokuz eylül sabahı Yahya Kemal'in, ‘Türk Atlıları’ gibi şendik” (s. 155).

Peyami çok duygusal bir karaktere sahiptir. Mücadeleye katılmak isteyen Kezban'ın Eskişehir'e götürülmemesinden doğan üzüntü ona da sirayet ediyor: “Kezban'ın yaşları bana da çok dokunmuştu; tozlu yolda yalnız metruk, kalbi kırılmış dönen çocuğun yeisi bana da sirayet etmişti” (s. 83).

Daha önce Ayşe'den kaçıp giden Peyami şimdi Ayşe'ye sırlıslıkla âşık olmuş ve aynı şekilde Ayşe'nin de kendisini sevmesini ister. “Ayşe'nin en güzel kardeşliği ve dostluğu ile dolu fakat onun yeşil gözlerinden uçacak hiddet, sitem hatta nefret olsa da bir defa İhsan'a arabanın basamağında baktığı gibi bana baksa” (s. 85).

Peyami'nin Ayşe'ye olan platonik aşkı aynı zamanda İhsan'a karşı kıskançlığı doğurmuştur. Peyami ne kadar çabalasa da aşkına karşılık bulamamak ona kendini beceriksiz hissettirir: “Ben, ben bütün hayatta kanlara, ıstıraplara, başkalarının aşklarına bakmaktan başka ne işe yarar bir adamım. Kendi aşkıma, kendi yaramı, sade kendi gözlerim gördü” (s. 88).

Peyami Ateşten Gömlek giyenlere özeniyor:

Ayşe'nin İzmir yolunda dövüşen yaşayan ve ölenlere bakarken yeşil gözlerinde hasıl olan yumuşak şey benim içinde hasıl olsun istiyordum. Hiç olmazsa beni de ebediyen hariciyenin silik bir kâtibi görmesin. Beni de er ve mert olarak tanısin. Hatta kardeşi Cemal'in yaralarında, harp menakıbından ihtilal sergüzeştlerinden bahsederken sesinde titreyen kardeşten ziyade kadın gururu benden de bahsederken hâsıl olsun. (s. 90)

Peyami'nin fitratı nazik ve çitkırıldımıdır. Zaman zaman çocuk gibi korkar, zaman zaman sevinir: “Kavi ve tanınan bir ses haykırdı. Bu hareket eden karanlıkta bana bir ordu var gibi geldi. Mehmet Çavuş'un kalbimin atmasını duymasından korkuyordum” (s. 102).

Peyami'nin duygusal biri olduğu şu örnekte de görülmektedir:

“Bu küçük Çerkez köyünde bizimle beraber çarpışanlar olmasına çocuk gibi sevindim” (s. 104).

Romanın sonlarına gelindikçe Peyami'nin korkuları artıyor. Peyami'nin kafatasındaki kurşunu çıkarmak için ameliyat edeceklerdir. Fakat Peyami Ayşe'yi çok sevdiği için kafatasını açtıklarında kalbinde olanları da görecekler diye korkmaktadır: “Şimdi bundan çok korkuyorum. Zannediyorum ki kafamın içini açtıkları gün kalbime de bakacaklar, kalbimin sırrını da okuyacaklar; sonra bu imansız insanlar ‘divane genç’ diyecekler” (s. 191).

Peyami, Ayşe'yi ne kadar sevse de İhsan'ı ne kadar kıskansa da İhsan ile Ayşe'yi birleştirmeyi düşünüyor. Peyami de İhsan da ateşe daha yakın olmak istiyorlar. Peyami, İhsan'ın emir zabitidir ama kendini sadece genç ve daire adamı olarak görmektedir. Hiçbir zaman İhsan gibi olamayacaktır.

Romanın son kısmında Peyami, beyninden kurşun çıkarılırken ölür ve bütün anlatılanların aslında Peyami'nin kafasındaki kurşunun etkisiyle uydurulmuş bir hikâye olduğu ortaya çıkar.

“ – Ne çıktı?

- Ayşe isimli bir hemşire hiçbir kolordu seyyarında çalışmamış, İhsan isminde alay kumandanı yok.

- Akrabaları yok mu?

- Cemal isminde şehit olan bir dayızadesi var. Cemal'in bir de kız kardeşi varmış, fakat kimse ne ismini, ne de ne olduğunu biliyor.

- O halde?

- Kurşunun dimağındaki tesiri.

İki doktor çok uzun fennî bir münakaşadan sonra beyninden kurşun çıkarken ölen Peyami'nin "ATEŞTEN GÖMLEĞİ" ne çetin ve Latince bir isim koydular. (s. 210)

c) *Sosyal özellikleri.* Peyami iyi bir eğitim almış Avrupa görmüş hem Türkçeyi hem yabancı dili iyi bilen bir hariciyecidir: "Benim hariciyeci mevkimden istifade ediliyor. Bana iyi lisan bildiğim için bir nevi mümtaz insan diye bakıyorlar" (s. 16).

Peyami Ayşe'ye göre annesinin sözünden çıkmayan naif bir İstanbul çocuğudur: Sen de İstanbul çocuğu, tabi annenin sözünden çıkmazsın değil mi" (s. 57)?

Peyami'nin yetiştiği çevre Cemal'in ve İhsan'inkinden farklıdır. Peyami süslü kadınların içerisinde yetişmiş salon adamlarındandır. Annesi de bu çevrenin insanlarını toplayıp zaman zaman partiler verir, zaman zaman ülkenin kurtuluşu için İngiliz mandasına girilmesini savunmasını savunmaktadır. Ayşe'ye göre bu kurtuluş değil ancak uşaklıktır: "Halam, darılma ama bizim padişaha benziyor. İngiliz'e uşak olmayan herkesten vazgeçmiştir" (s. 60).

Peyami'nin annesi İngiliz mandasını savunur. Bununla birlikte Milli Mücadele'ye katılanlara hatta oğluna bile beddua eder: "Dilerim Allah'tan için yanmaktan kurtulmasın. Dilerim Allah'tan ömrün açlıktan, hasretten başka bir şey görmesin" (s. 66).

Peyami Milli Mücadele'ye katılmaya karar vermiştir fakat İstanbul sevgisi onu çok üzmüştür. Ayrılırken Seyfi ile birlikte İstanbul'a selam durmuşlardır.

Peyami Ateşten Gömlek romanını sanki kendi yazdığı bir hatırat gibi anlatmış fakat bu, hikâyeden çok opera sahnesine benzemiştir. "Hayat masalıma bakıyorum da hikâyeden ziyade bir operaya benziyor. Mütemediyen ayakta ve dekor içinde mütemediyen el ve kol sallayarak konuşuyor, bağrışıyor, mütemediyen öteye beriye düşüp ölüyoruz" (s. 129).

Romanın bu kısmı bize gösteriyor ki hikâye durağan değil, capcanlı ve hareketlidir. Aynı zamanda yazardır.

Peyami Milli Mücadele’de Ankara’da görevlendirilmiş orada evrak işleriyle memur tutulmuştur: “Sonra hayatımda ne oldu? Sahne de müzik ada susmuş gibi ben daireden daireye sürünüyorum. Beni derhal Ankara’ya, Müdafai Milliye’ye tayin ettiler. Masadan masaya, odadan odaya gidiş geliş” (s. 132).

Cemal.

a) *Fiziksel özellikleri.* Cemal mavi gözlü, ince yapılı ve uzun boylu bir fiziğe sahiptir: “ (...) Bir genç binbaşı getirdi. Galiba İzmirliymiş. Hemşire üniforması giyiyor.

— Acaba Cemal’in hemşiresi mi? Dedi.

—Bilmem, mavi gözlü genç bir binbaşı, ince, uzun” (s. 169).

Cemal’in vücudunun kuvvetli olduğu zaman zaman vurgulanmıştır. Aynı zamanda sesi de gür ve iyidir: “Çadırın kapısı vuruldu. Kuvvetli ve iyi sesiyle Cemal seslendi: Seni ne kadar aradım yahu” (s. 172).

Cemal mücadele sırasında Peyami’yi çok merak edip onu günlerce aramıştır. Üstü başı perişan olmuştur. Peyami’nin karşısındaki görüntüsü şöyle tasvir edilir: “Üstü başı hatta kirpikleri bıyıkları bile toz içinde siyah kalpağı toz olmuş; mahmuzlarını en kat- i darbesiyle vurduğu, ellerimi yakaladığı koltuğumdan koparacakmış gibi sıktı” (s. 172).

Bu kısımdan da anlaşılacağı gibi Cemal’in vücudu kuvvetlidir. Bütün zorluklara göğüs gerebilecek güçte bir asker tipidir.

b) *Psikolojik özellikleri.* Cemal ateşli ve samimi ruhlu bir karaktere sahiptir.

Cemal ateşli ve samimi ruhuyla buna çok inanlardan olmuştu. İhsan daha bedbin, yalnız silah arkadaşlarının yaptığı yapıyordu. Propagandayı illi derdimizin en büyük devası telakki ediyordu. Buna Bab- ı Ali’nin köhne daireleri, hatta şehzadeler ve padişah bile inanmış, ittihakçı, itilafçı bütün bir millet propagandaya atılmıştı. (s. 15)

Cemal'in vatanperver karakteri romanın her kısmında vurgulanmıştır. Çok fazla lider ruhlu olmamasına rağmen Milli Mücadelede etkin bir rol almıştır. Cemal güçlü, samimi ve kardeşçe bir tavra sahiptir. Peyami onu şöyle anlatıyor: “Eski günler gibi kolumu koparacak gibi sıkıyor ve yanaklarımdan bir kardeş samimiyeti ile öpüyor, fakat mavi gözleri biraz dumanlı” (s. 131).

Cemal daha önce arkadaşlarının Yunanlılar tarafından kurşuna dizildiğini görmüştür. Belki de bu yüzden Milli Mücadele onun için kutsallaşmıştır: “İzmir etrafındaki ihtilalde, Yunan istilasını arasında hıyanet edilmiş ve Yunanlılara teslim edilmiş arkadaşlarını Yunan mahbesinden birer birer götürülüp kurşuna dizildiğini görmüş” (s. 131).

b) *Sosyal özellikleri.* Cemal Anadolu bir askerdir. Birçok savaş görmüştür. Bu dönemde ise ittihatçı bir kimlikle karşımıza çıkmaktadır: “Salime hanımın yegâne tahammül ettiği ittihatçı da Cemal'dir. Çünkü Cemal de bir nevi ittihatçıdır” (s. 19).

Cemal ülkesini seven onun için mücadele vermektense çekinmeyen kaçmayan birisidir. İngilizlerin İstanbul'u işgal etmesini bir türlü kabullenemez: “Cemal uykuda konuşuyor gibi: —Çanakkale'de bunlar girmesin diye saatte 10 bin Türk'ün şehit düştüğü harpler yaptık dedi” (s. 13).

Halide Edib'in bu romanında da kişilerin sosyal ve psikolojik özellikleri bir arada verilmiştir. Cemal metanetli bir yapıya sahiptir. “İzmir'in işgalini evvela Cemal haber aldı. Şayan- 1 Hayret bir metanet gösteriyordu” (s. 22).

Cemal gözünü budaktan sakınmayan, cesur bir kişidir. O aynı zamanda askeri bir liderdir. Hiç düşünmeden ölüme gidebilir: “Cemal başta olarak 10 zabıt, ceplerinde 100 lira ile meçhule, ölüme gittiler” (s. 44).

Cemal'in kendisine atfettiği görevlerden birisi de halkı aydınlatmaktır. Milli değerlere bağlı olan Cemal bunu Türk halkına aşılama çalışmıştır: “Cemal bu işte samimidir. Misyoner bir ruhla bu Şişli tarafını daha milli düşündürmeye çalışır” (s. 21).

İhsan. Ateşten gömlek romanındaki asker tiplerinden biri de İhsan'dır. İhsan bu romanda hem bir Osmanlı askeri hem de ufku geniş çağdaş bir cumhuriyetçidir. Romanın başkahramanı olan Ayşe'ye âşık olmuştur ve Ayşe'yi elde etmenin tek yolunun İzmir'in düşman işgalinden kurtarılmasına bağlamaktadır.

a) *Fiziksel özellikleri.* İhsan'ın fiziksel özellikleri Ayşe'nin Gözünden şöyle veriliyor: “Nezaretten çıkan ve bize doğru gelen genç ve şık bir zabiti beklemek için durduk. Beli ince, çizmeleri dar ve parlak, kalpağı çarpık, bıyıkları küçük, kendisi İstanbul çocuğu idi” (s. 7).

Bir diğer örnekte de İhsan'ın fiziksel özelliği şöyle verilmektedir:

“İhsan yüksek, kayadan bir uzviyet. Onun biraz çilli, küçük bir yüzü, zarif ince burnu, beyaz dişleri ve bazen eski resimlere benzeyen ortası ayırık derin gözleri var” (s. 11).

Mehmet Çavuş İhsan'ı öldürtmek ister, onu çete elemanlarına teslim eder, duruşuyla etrafındakileri etkiler.

Demir parmaklığın arkasında başından sızan kanlarla İhsan ayakta duruyor. İki ellerindeki uzun kalın zincir ayaklarına kadar düşüyor ve boynunda kalın bir lale var... ne kadar güzel ne kadar kavi ne kadar ilahi bir yüzü var. Kumral başından sızan kanların altında ayırık, açık gözlerinde şimdi yalnız yılmaz bir ceberut değil, acı ve derin bir merhamet, istikrahla karışık bir merhamet var. Gözlerini kırpmadan cellâtlarına öyle derin ve kavi bakıyor ki. (s. 125)

Yukarıdaki kısım romandaki hatıra yazarı Peyami'nin gözündendir.

İhsan'ın olaylar karşısında fiziksel durumu, görünümü değişiyor. İhsan yaralandığında ve Ayşe'yi düşündüğünde çok yaşlı hatta 200 yaşında birine benziyor. “İhsan bir sigara yaktı, dışarıda bir horoz ötüyor birkaç genç tay kişniyordu. Yüzü yine 200 yaşında gibi oldu” (s. 189).

İhsan'ın yüzünün tasviri romanın başka bir kısmında şöyledir:

Mangalın karşısında el kadar yüzünün ince derisi gözlerine doğru derinleşen namütenahi çizgiler içinde, gözleri sayısız senelerden beri yaşayan muazzep bir ruhun yaşı olmayan, mazisi, atisi ölçülemeyen ezeliyeti ile bakıyor. Bilmem neden, Viyana müzelerinin birine Felemenk mektebinden büyük bir ressamın portresini hatırlıyorum. Göz kapaklarına kadar çizgiler ve renkler büyük bir vuzuhla görünüyordu. (s. 177)

Ateşten Gömlek romanında İhsan'ın fiziksel özelliklerine bu kadar yer verilmiştir.

b) *Psikolojik özellikleri.* İhsan Halide Edib Adıvar'ın ideal erkek tiplerindedir.

İhsan'da biraz alafrangalık biraz Osmanlılık biraz Cumhuriyetçilik ve kuvvetli bir Türkçülük anlayışı hâkimdir. Yeri geldiğinde çok kibar ve nazik, yeri geldiğinde duygusuz çelikten bir kalbe sahip sert bir erkek, yeri geldiğinde aşkından havalara uçan bir uçurtmadır İhsan.

Halide Edib'in bütün romanlarında olduğu gibi bu romanında da kahramanların psikolojik ve sosyal özellikleri iç içedir.

İstanbul işgal altındadır. İstanbul'un kibar kesimi İhsan'ın sözüne güvenir ve onunla iyi geçinir: "İstanbul tarafı İhsan'a mütemayildir. İhsan'ın kendilerine refakat etmesini rica ederler. Ekseri öteki İstanbul hanımlarını sefarete götüren İhsan, Cemal'i, Salime Hanım'ın rakip heyetiyle görür" (s. 20).

İhsan dostlarını çok sever ve İstanbul'u işgal eden kuvvetler karşısında onları hiç yalnız bırakmaz: "Annemin gözleri kırmızı karşısında İhsan, ölü bekler gibi oturuyorlardı. İhsan'ın gözleri ben her girdikçe: - Ben buradayım kardeşim, diyordu" (s. 23).

Bu kısım da İhsan'ın ne kadar güvenilir ve sadık bir asker olduğunu göstermektedir.

Osmanlı'nın bu dönemlerinde İhsan ittihatçılara karşı çıksa da Ayşe'nin varlığını tamamen kabul etmiştir.

İhsan eski bir Osmanlı gibi karşımıza çıkar: “Fakat o eski padişahların türbelerindeki saçak uçlarını öpen eski bir Osmanlı gibi, beyaz elin üstüne dindar ve müteheyyiç eğildi” (s. 25).

İhsan iyi bir aile eğitimi almıştır. Çok nazik ve kibar bir kişiliği vardır. Onun bu özelliğini Peyami şöyle aktarıyor: “İçimizde tabii en nazik adam, kadınlara hizmet eden adam, İhsan’dı. Nihayet Ayşe’yi oturtmuş, önüne çayını hazırlamış, hatta pastasını bile kesmişti” (s. 33).

Bu kısımda İhsan’ın o zamandaki geleneksel erkek tiplerinin dışında kadına ev işlerinde yardım eden onu önemseyen bir kahraman olarak çıkar.

İhsan’ın yalnızca karakteri kibar değil, bu nezaket onun duruşuna ve görüntüsüne de yansımaktadır: “İhsan nasıl ve neden bilmiyorum bizim aileden gibi oluvermişti. Annem onu İstanbul kıyafetine tavrına bakıyor, onu en çok sergüzeştten uzak buluyor hem onunla dertleşiyordu” (s. 42).

İhsan’da öyle bir mücadele ateşi var ki daha İzmir’e savaşa gitmeden oradaki askerlerden kalır yanı yok: “İhsan’ın İstanbul’da vücudunu arkadaşları faydalı gördüğü için buradadır. Ondan dolayı Ayşe’nin gözünde bütün İzmir’e doğru gidenler için yanan ateş İhsan için de yanıyor. Bazen bu ateşin İhsan köşesi daha parlak zannediyordum” (s. 47).

İhsan çoğu zaman düşüncelerine hâkim oluyor ve her ne kadar zor durumda kalsa da savaş ortamında bulunsa da iradesini kaybetmiyor, daima mantıklı düşünüyor.

İhsan bu işi daha asker gözüyle görüyor

—Ancak bunu muntazam bir ordu halleder diyor.

—Muntazam ordu Yunanlıları değil, İngilizleri bile yenmişti...

Lazım geldiği dakika ihtilal başındakiler de yine ordudan olacaktır. Bu ihtilalın ruhu askerlerin olduğunu biliyorsunuz değil mi? diyordu.

İhsan'ın bu dakikalarda gözlerinde öyle derin bir taabbüt yanıyor ki bu muntazam askerin ihtilal cephesi başında çalışması onun mazbut ruhu için fedakârlıktan fazla bir zulüm, bir acı olduğunu görüyorum. (s. 47)

Yukarıdaki parçada İhsan'ın mantıklı tavrı ve mücadele için yanıp tutuşan bir ruhu olduğu anlaşılıyor.

İhsan'ın sırtındaki Ateşten Gömleği Ayşe'nin aşkı ateşlemiştir. Bu gömlek hem vatanın kurtuluşu hem de İhsan'ın Ayşe'ye duyduğu tutkudur.

Yüzünün nasıl sarardığına, gözlerinin nasıl içinden yandığına, bu sert ve sakin asker vücudunun içinde nasıl bir volkan kaynadığını düşünüyorum, kendi kendime: 'İşte diyorum şu dik erkânı harp yakasının altında kızıl bir gömlek, ateşin bir gömlek var. Bu zavallının teninden içine bu ateşin nasıl geçtiğini kendi gömleğim gibi biliyordum. Bu kızıl gömleği Ayşe'nin gözleri tutuşturdu. (s. 48)

Osmanlı'nın bu dönemde ne kadar zorluk içerisinde olduğu Halide Edib'in romanlarında çok güzel işlenmiştir. Askerler bir yandan yabancı düşmanlarla mücadele ederken bir yandan da kendi içerisindeki çetelerle, arabozucularla uğraşmaktadır. İhsan düşmanla mücadele için öncelikli olarak düzenli bir ordunun kurulmasını istemektedir. Ancak bu şekilde düşmanı yeneceği düşünülmektedir. Komutanlar tarafından İhsan Adapazarı'na Anadolu'yu karıştıranlara karşı çıkmak için gönderilir. İhsan için vatan ve görev kutsaldır. Aynı zamanda önder ve reistir: "İhsan'ın Ahmet Rıfkı'ya ve sekiz arkadaşına bakışından anladım ki, Ayşe orada olmasa itaat meselesinde hiç şakası olmayan bir reistir" (s. 74).

Halide Edib Adıvar'ın ortaya çıkardığı İhsan tipi yalnızca Ayşe'nin fiziksel görüntüsüne değil, onun ruhuna ve karakterine de delicesine âşıktır. Ayşe'nin mücadelecî ruhu, ileri görüşlülüğü ve çağdaş düşüncesi İhsan'ı derinden etkiler. İhsan'ın Ayşe'ye olan aşkı Peyami'nin gözünden şöyle anlatılır:

İhsan'ı yanımda, kalbini karanlıkta o kadar şiddetle hissettiğim zavallı İhsan'ı hatırlıyorum. Öyle derin bir ıstırap kasırgası içinde, öyle mümkat bir esir sıfatıyla sesini çıkarmamaya azmetmiş bir adam ki... O önümdeki iki gölgeye karanlığı delen gözleriyle bakıyor, arada hafif bir sesle konuşan Ahmet Rıfki'nın atına Ayşe eğilip bir şey söylediğini gördüğü zaman ceketinin karanlıkta kabardığını görece kadar kalbi attığını hissediyorum” (s. 75).

Bir diğer örnekte de şu şekilde verilmektedir.

Zavallı İhsan, mesut olduğu kadar mustarip, Ateşten Gömlek taşıyanlar sıcağın ısıttığı kadar yaktığını da bilirler. ...Diğer taraftan İhsan'ın Ahmet Rıfki'ya karşı artan ve katılaştan bir kını var. Onun sebebini de yalnız ben anlıyorum. Ahmet Rıfki bunu anlamıyor; o kadar iyi, o kadar berrak bir ruhu var ki... (s. 78)

Yukarıdaki iki kısımda da görüldüğü gibi İhsan Ayşe'ye çılgınca âşıktır ve onu tertemiz ruhlu Ahmet Rıfki'dan bile kıskanır.

İhsan'ın varlığı hem kendi dostları Cemal, Peyami ve Ayşe'de hem de köylülerde bir güven duygusu oluşturur: “- Binbaşı İhsan kuvvetleri, korkmayın!

Şimdi köy halkı yeldirmeleri uçarak İhsan'a doğru koşuyorlar, yalın ayak genç kızlar atının dizginini yakalamış, kimi mahmuzuna dayanmış, yüzlerini ona emniyetle, muhabbetle çevirmişler, tehlikesiz ve dost, hepsi bir ağızdan konuşuyor. (s. 76)

İhsan yeri geldiğinde çok sert ve amir tavır takınır. Yeri geldiğinde çok mantıklıdır. Ayşe gittikten sonra korkunç bir lider, sessiz ve suratsız bir kişi olur.

İhsan en ağır, en dürüst sesiyle birden bire emreden, hükmeden bir reis, bir erkek oldu:

—Bana akıl öğretmeyiniz, bu çocuğu bu halde nereye götürürsünüz? Sen de, Kezban, kalk bakayım, haydi kalk, şimdi yürü, geri dön, ben yapacağımı bilirim...

Sonra karşısında hâlâ sert ve amir duran erkek nazarları altında idi.

...Bu kadar genç bir çocuğu nasıl bizim kuvvetlerin arasına alırım. Ötede beride muharip kadınlar var ama hiç bu kadar genç değil. Siz isteseydiniz onu Eskişehir'e götürebilirdiniz. (ss. 82- 83)

Babası şehit olmuş Kezban tıpkı Ayşe gibi Milli Mücadeleye katılmak ister, fakat yaşı çok küçük olduğu için İhsan izin vermez. Yukarıdaki parçada İhsan'ın bu konuda hiç taviz vermediği ve sertliği yer alır.

İhsan Ayşe'nin kurtuluşu için ondan ayrı kalmayı göze alıyor ama bu hem içinı yakıyor hem de rahat tutuyor. "İhsan Ayşe'nin selameti için hem bir çocuk gibi titriyor hem de ondan ayrılmak varlığını ikiye bölüyordu. İlk defa olarak İhsan'ın yüzünde endişe hatlarını bu kadar derin gördüm. Onun sakin zevahiri altında sakladığı kasırğa ve işkenceyi tamamen hissediyordum" (s. 84).

Bir diğer örnekte de İhsan'ın içinden geçenler şu şekilde verilmektedir:

"Sofrada Ayşe'nin Eskişehir'e gitmesinden, Cemal'in mektubundan bahsetti. Bana öyle geldi ki Ayşe'nin selameti için canını ikiye bölerek Eskişehir'e gönderen bu adam aynı kadından isyan ve ısrarla burada kalmak arzusunu bekliyor" (s. 87).

Peyami'nin gözünden İhsan'ın içinde yanan ateş Ayşe'nin ayrılığının acısı şöyle yansıtılıyor:

İhsan Ayşe gittikten sonra hayli suratsız ve sessiz oldu, fakat faaliyetinde daha kadir, daha korkunç bir reisin tahakkümü vardı. Yalnız kaldığımız zaman bana karşı iki türlü vaziyet aldı. Biri Ayşe'ye temas eden bir mahlûka karşı payansız zaafi ve ihtiyacı; ikincisi bu yatkınlığı bu akrabalığı çekemeyen ve bu imtiyazından dolayı benden intikam almak isteyen bir adamın vaziyeti. Birinci hissin tesiri altında olduğu günler, bana bir çocuğa bakar gibi bakar, terleyip soğuk almamdan endişe eder, hatta gece odama girer ve beni örterdi. Hem bundan müteessir oluyor hem de son derece

sıkılıyordum. İkinci kısım hassasiyeti beni, bu korumadan birden bire 40 seneden beri dağlarda yaşamış adamların meşakkatine atardı. (s. 91)

İhsan, İzmir kızı Ayşe'ye, özgürlüğün timsali Ayşe'ye, mücadelenin ruhu Ayşe'ye, sırlıslıklam âşıktır. Bu aşkını daha fazla içinde tutamaz ve Peyami'ye itiraf eder.

— Sözün kısası, senin gibi, herkes gibi ben de Ayşe sıtmasına tutuldum fakat ötekiler gibi ben sadece sırtımı ateş kamçısının darbesine erip İzmir'e doğru yürümedim; herkes İzmir'e doğru giderken ben Ayşe'ye doğru gittim. Ta ilk günlerde rıhtımda onun yeşil gözlerini, kırmızı dudaklarını gördüğüm an bu cihanın zehirleri kanıma, damarlarıma geçti. (ss. 159- 160)

İhsan'da Ayşe'nin aşkı o kadar derin ve yakıcıdır ki İhsan'ın gözünü döndürür. Ayşe uğruna savaşı bile bırakacak duruma gelir. Bu da bir askerden beklenmeyen davranıştır.

Utanmadan itiraf ederim ki o bir gün bana 'muharebeden kaç' diyeydi, beş dakika sonra beynimi kendi elimle parçalamak şartıyla o söyledi diye hattıharbi terk ederdim. Son ayrıldığımız günü hatırlıyor musun? Bir an yalnız kalıp içimde kopan kıyameti ona söyleyebilmek için seni öldürmeyi bile kurmuştum. Anadolu'da onsuz kalınca bu içimdeki ateş bir cinnet halini aldı. (s. 160)

Yukarıda da görüldüğü gibi, İhsan'ın aşkı normal bir erkeğin bir kıza aşkı gibi değil, onun uğruna vatanını, dostunu heba edebilecek bir aşk meselesidir.

İhsan, İzmir ile Ayşe'yi bir tutuyor. İzmir'i düşmanlardan kurtarınca Ayşe'ye sahip olacağını düşünüyor. Bu ateşten gömlek onu yakıyor. İçki içse de kadınlarla beraber olsa da bu ateş bir an olsun sönmüyor.

Bu, İzmir'den, Ayşe'den başka bir şeydi. Benliğimi İnönü'de biraz bulur gibi oldum. Harp devam ettikçe Ayşe'nin zulmü kalbimde tahaffüf etti. O zaman Ayşe Eskişehir'de idi. Fakat harpten sonra Geyve etrafındaki vazifeme dönünce yeniden daha mütehakkim daha çılgın hastalık nüksetti. Kısa bir müddet için bir sefahat adamı oldum. Zannettim

ki işle, tehlike ile ölmeyen bu ateş zulmünden kuvvetli içkiler ve sunî aşklarla kurtulurum. Çadırımda ne kadar içtim. Ne kadar yeşil gözlü, ateşli, kavi kızlar tanıdım. Ne kadar bir incizapla ateş etrafındaki pervaneler gibi bu toprak ve cennet kokan kadınlar adalî kollarını boynuma doladılar. Fakat hepsinden sonra yine Ayşe hummasını daha kudretle, daha şiddetle nüksetmiş buldum. O, bu topraktan, güneşten, tabiattan gelen şeylerle müşterekti. (s. 163)

Halide Edib Adıvar'ın ideal asker ve erkek tipine ulaştığı İhsan'da aşk ateşi çok yoğundur. Bununla birlikte zaman zaman kaçamak yapan bir kişidir İhsan. Aynı zamanda içki içmekten çekinmeyen bir tiptir.

O zamanki Osmanlı ordusu düşman askerlerine nispeten yoksulluk içinde kıvranıyordu. Yardımsever köylülerden her türlü yardım kabul edilirdi. Bu bazen yiyecekti bazen giyecek ve bazen de mühimmat. İhsan bu yardımları düzenleyen komutanlardan biriydi ve köylülerden ne alınırsa alınsın karşılığında paraların ödenmesini istiyordu: “Bana bak Mehmet Çavuş dedi, nakliyatı köylüler her zaman isteyerek yapıyorlar. Fakat gözünü aç ne alırsanız parasını verecek, ahaliyi tazyik etmeyeceksiniz. Anladın mı, haydi arş.” (s. 94)

Bu kısımdan da anlaşılacağı üzere İhsan kendi borcu olmasa dahi dürüstlüğünden en ufak bir şekilde taviz vermiyor. Bu zamandan sonra hummalı bir çalışma başlatıyor. Gece gündüz durmaksızın çalışıyor: “Bizim kumandan da çok sert olmasa yavuz bir adam, biraz terslik, serkeşlik oldu mu çekip vuruyor. İstanbul'un bu tüysüz delikanlılarına şaşıyorum. Hepsi Köroğlu'nun yanında yetişmiş gibi” (s. 95).

Romanda İhsan kendi düşüncelerini, hayalini şöyle anlatıyor:

Ben, diyordu. Her zaman böyle asker ruhlu bir adamdım. Fakat çok ham bir gençtim. Sonraları hayli de alafrangalığa özenirdim. Hala medeni şeyleri, güzel şeyleri severim, diyebilirim. Yalnız biraz bunlardan uzaklaştık. Anadolu'nun ta ortasına gelenleri yenmek ile memleketimizi muhafaza kabil olamayacağımı düşünüyorum. Onlar

düşmanlarımız, kendi memleketlerine sahip oldukları gibi biz de sahip olmalıyız. Şimdiye kadar zeytinyağıyla su gibi duran bu halkla kaynaşmalıyız. Göreceksin Peyami, bu halkı kendi memleketine sahip edecek, yine bizim yaratacağımız ordu olacak.

—İzmir’e inelim. Yeter İhsan.

—Bu akşam için Hülya yapmak istiyor. Yalnız İzmir’i almak yetmez. Memleketi temizlemek lazım. Anadolu ordusu İzmir’den sonra öyle bir harp açacak ki... Köhne şeyleri, karanlık şeyleri, halkı sefil ve esir eden şeyleri hep temizleyecek ve yıkacak... Hemşire Ayşe ile biz bunları daima konuşurduk. O bana İzmir’in ne mamur, ne mesut olduğunu hep anlattı. Biz Yunan’ı çıkarttıktan sonra biz, evet ordu, Anadolu’yu baştanbaşa mamur ve mesut edeceğiz. (s. 111)

Halide Edib Adıvar’ın ordu hakkındaki vatan hakkındaki, kurtuluş hakkındaki, dahası ülkenin geleceği hakkındaki fikirleri İhsan’ın ağzından bu şekilde verilmiştir ve İhsan Halide Edib’in idealleştirdiği bir asker tipidir. İhsan’ın felsefesi, hayalleri sadece Halide Edib’in değil, tüm Osmanlı’nın tüm Türklerin ve tüm Türk askerinin hatta Ayşe’nin bile hayali idi.

Türk askerinin tipik özelliklerinden biri de sert ve katî olmasıdır. İhsan da savaşa katılmak isteyen küçük Kezban’ın bu isteğini kabul etmiyor ve bu konuda da acıması yok: “Bu çocuğu burada bir akşam daha kim alıkoyarsa asarım, anladın mı? Yalnız kalıp da bu meseleyi açmak istediğim zaman İhsan sert sert yüzüme baktı: - Muharebe başlarken bir de çoluk çocuk masalı dinleyemem, dedi” (s. 116).

Halide Edib’nin idealleştirdiği İhsan tipi sert bir mizaca sahiptir. Fakat bu özelliği asker gibi düşündüğü zaman ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar sert ve katî olsa da İhsan’ın duygusal bir yanı da vardır. Küçük Keziban’ı mücadeleye almamasındaki sebep onu sevmediğinden değil ona acıdığındandır: “- İhsan Bey görüldüğü kadar merhametsiz

değildir, dedim. Belki Kezban, senin kendisini istediğini de anlatıyordu. Çünkü Kezban'ı o, eskiden tanır. Ona bir asker kızı diye acır” (s. 115).

Çok kudretli, cesur İhsan'ın duygusal yönünün varlığının bir diğer ispatı da onun çocuk gibi ağlamasıdır: “Kendi ölümüne telaşsız gözlerle bakan İhsan, hainleri gözünü kırpmadan öldüren İhsan, yatağının üstünden başını ellerinin içine aldı, birdenbire bir çocuk gibi ağladı” (s. 128).

Küçük Kezban İhsan'a âşıktır, fakat İhsan onu bir çocuk olarak görmektedir ve bu aşkı karşılıksız bırakmaktadır. Kezban o kadar âşıktır ki, İhsan'a yakın olmak için çok korktuğu Mehmet Çavuş'la bile evlenmeyi göze alır. Buradan da anlaşılıyor ki İhsan, etrafındaki kızları etkileyebilen cazibeli bir erkektir.

Mehmet Çavuş'tan bir yıldan korktuğu gibi korkuyor. Ona 'zebani'diyor, fakat Mehmet Çavuş'un teklifini İhsan'a bir ziyan gelmesin diye kabul ediyor. Köye dönecek, Mehmet Çavuş'la evlenecek, sonra ilk fırsatta... Bu fırsatlar ne olduğunu, kendisi için nasıl bir halas tahayyül ettiğini bir türlü anlatamadı” (s. 119).

Kezban'ın İhsan'a aşkı da şöyle anlatılmaktadır:

Kendim gittim, çadırda ne olduğunu anlamak istedim. Zavallı çocuk İhsan'ın asker yatağının dibine çömelmiş, çizmelerini kucaklamış, yanağı meşin parçasının üstünde, gözlerinden yaşlar siyah kirpiklerin uçlarından süzülüp topraklara düşüyor. (s. 119)

İhsan çok cesur bir karaktere sahiptir. Kendisine Mehmet Çavuş'un iftira atmasıyla köylü halk İhsan'ı taşlamaktadır. Fakat İhsan bu taşlama esnasında bile dimdik ve mağrurdur.

Fakat o ince ve yavuz çocuk henüz dumanı çıkan, kurşunu bitmiş tabancası elinde, kırmızı kalpağı bir tarafa eğilmiş, ayakta duruyor, kafasını hiç kaybetmiyor. Kurşunları kimseye atmıyor, bililtizam kimseyi belki öldürmüyor, fakat bütün bu halkı, gittikçe daralarak daha sıkı bir halka halinde onu ihata eden halkı birkaç dakika durdurdu. Hepsi

o ayakta duran, gözleri soğuk, madenî bir parıltı ile onlara bakan kudretli mahlûkla meşguller; ben, ne garip, bu söven, bağiran, baltasını sallayan, ter kokan halktan imişim gibi kimse benimle meşgul değil. (s. 123)

Bu parçada İhsan'ın iftiralar karşısında yılmaz duruşu ve gıpta edilecek bir tavır vardır. Zaten Peyami'nin ağzından anlatılan bu kısımda Peyami onu ateşli bir şekilde kıskanıyor.

Askeriyede genellikle şakaya pek yer verilmez ve ciddiyet hâkimdir. İhsan da çok ciddi bir kişidir. Kendisini pusuya düşüren ve kendisine iftira atan Mehmet Çavuş'u astırır. Haksızlıklar karşısında acıması olmayan bir kişi olduğunun göstergesidir bu.

İhsan, içindeki duyguları yoğun bir şekilde yaşayan biridir. Ondaki aşk, sertlik, kıskançlık uç noktalardadır. Ayşe'ye duyduğu aşkın ateşinden kurtulmak için ölüme bile atlıyor: “İkinci İnönü’de alayın başında başımı kurşunlara uzatarak ölüm bekledim ve göğsümden ölümün yıldırım gibi geçtiğini, Metris Tepe’de duyarak bayıldığım an her şeyin bitmiş olduğunu zannediyordum” (ss. 163- 164).

Savaşta yaralanan İhsan, başucunda Ayşe’yi görünce şehit olduğunu sanıyor. Daha sonra hayatta olduğunu anlıyor ve Ayşe’ye aşkını itiraf ediyor, ona evlilik teklif ediyor.

Ayşe, eğer İzmir’e ilk giren fırka benim mensup olduğum fırka olmasa bile ben yine bir sancaktar nefer gibi ilk bayrağı götüreceğim. İzmir’e girersem benim olur musun, söyle? (...) O zaman yatağımdan inmek, onun ayaklarına kapanmak ve aşkımın kutsiyetini, mutlak mukabele bekleyen ezeli hasretini anlatmak istedim. Yavaş yavaş doğruluyor, hızlı hızlı konuşuyor, onu ne kadar zamandır ve nasıl istediğimi anlatıyordum. Göğsümdeki yara, içinden bir demir geçer gibi acıyor, şakaklarım ve bütün damarlarım içinden kaynıyor, yanıyor, dışarıya fırlamak için şiddetle atıyordu. Ellerini yapışmış gibi yakalamış, bırakmıyordum. (ss. 166- 167)

Bu zamandan sonra Ayşe de İhsan'ın aşkına karşılık verir. Onlar artık el ele dudak dudağadır. İhsan, Ayşe'ye mektup yazmayı bir ibadet gibi görmektedir: “Ayşe'den ayrılırken o da Karahisar'a, Cemal'e gideceğini söylemiş, mektup yazmamaya karar vermiştik. Ona rağmen bir ibadet gibi ona her akşam bir sayfa yazıyor, saadetinden bahsediyordum” (s. 168).

İhsan Ayşe'ye giderken atla uçtuğunu sanıyor: “Çamur atın dizlerine kadar çıkıyordu. Fakat ben yine uçuyorum” (s. 178).

İhsan, savaşta yaralanan askerlerle yakından ilgileniyor. Onlarla ilgilenen bir diğer kişi de Ayşe'dir. Daha önceden Ayşe'yi Ahmet Rıfki'dan dan bile kıskanan İhsan'da kıskançlık kalmamıştır. Onun sanki ruhu temizlenmiş gibidir.

Ayşe yıldırım gibi geçti, gitti. Yolunun üstünde çocuk sayılacak bir genç nefer yatıyordu. Ahmet Selim'den sonra bizim kolordunun yaralılarını buldum, konuştum. Arzularını öğrendim. Kumandanın selamını söyledim. Kalbim insanı acizlerden bu kadar yüksek bir mertebeye hiç vasil olmadı. Birdenbire ellerim göğe değmiş, kalbim yıkanmış gibi idi. Artık ne kıskançlık ne acı duydum. (s. 184)

İhsan'ın askerlere yardımcı olması onun içindeki vatan ve millet sevgisini göstermektedir. Türk milletinin evladı ile ilgilenmek ona ulaşamayacak bir rütbe kazandırmıştır.

İhsan'ın içindeki vatan ve millet sevgisi de hat safhadadır. Düşmanlar yurttan geri çekilince İhsan'ın yarasının sızısı hafifliyor: “Ertesi gün Yunanlıların ricatı tahakkuk etmeye başladı. İçimdeki yaranın sızısını daha az hissediyor, ufuklarda biraz daha ümit ve ışık seziyordum” (s. 186).

Kahramanımız İhsan'ın bir diğer özelliği de hiç durmadan, yorulmak nedir bilmeden gece gündüz çalışmasıdır. Arkadaşı Peyami, İhsan için “Teneke Asker” benzetmesini bile yapar. Yalnız bu benzetmenin bir diğer yönü de Ayşe'ye duyduğu aşktır. “Teneke Asker” ünlü yazar Andersen'in masalındaki bir kahramandır.

İhsan geceleri de sabaha kadar meşgul. Bizim küçük çadırda bir makine gibi telaşsız ve sert emirler veriyor. Ona bakarken içimde ağlamaya benzer bir tebessüm hâsıl oluyor. Ona ‘Teneke Asker’ diye bağırarak istiyorum. Hani Andersen’in masalında bir oyuncak teneke asker vardır. Masanın üstündeki kıza âşık olur. Bacağı yoktur fakat tavrı pek asker ve kendisi mert bir oyuncaktır. Bir gün hizmetçi kız onu kaza ile sobaya atıyor. Çıkardıkları akit teneke vücudunu küçük kalp şeklinde buluyorlar. İhsan’ı ona benzetiyorum. O da şu seyyardaki yeşil gözlü kıza âşık, onu karşiki dağdaki ateşe atacaklar, o da eriyecek ve kalp şeklinde, acı bir kalp şeklinde toprağa düşecek. Ah sevgili, çelik asker! (ss. 192- 193)

Artık muharebe başlamıştır ve tüm şiddetiyle devam etmektedir. İhsan böyle bir zamanda insan olmaktan çıkmıştır. Hiç kimseyi gözü görmez. Hatta Peyami’yi bile tanımamaktadır: “İhsan artık insan değil. Etrafında insan olan kimse yok gibi, emir verirken beni bile görmüyor” (s. 199).

İhsan, gözü pek bir askerdir. Hiçbir şeyden korkmaz. Savaş günlerinde İstanbul, İzmir, Afyonkarahisar Yunanlıların ve İngilizlerin işgali altındadır. Osmanlı, devlet otoritesini koruyamamaktadır ve askerî gücü de kalmamıştır. Böyle bir ortamda şımarık Yunan askerleri Türklerle dalga geçmekte, onları hakir görmektedir. Elinde çok fazla yetki ve mühimmat yok iken İhsan’ın Yunan askerleriyle korkusuzca dövüştüğü görülür.

Vay anam. Allah’ım, amanın... ne derin inilti ve hırıltı. Fakat İhsan’ın hayatı büyülenmiş gibi, başının üstünden kurşunlar vız vız uçuyor, sağına soluna bombalar düşüyor; o elinde tüfeği daima tırmanıyor, tırmanıyor. Zannediyorum ki artık tepeye pek yakınız. İhsan’ın yüksek sesle Yunanlılara sövdüğünü duyuyorum. Ne garip, ne garip bağırıyor. Kudurmuş gibi gidiyor. Anadolu’nun kalbinde kara kaya parçasına

kadar gelenlere öyle gayzla, ihtirasla sövüyor ki... Onlar da sövüyorlar, bomba ve kurşunla beraber taş, çamur atıyorlar. (s. 204)

Romanda İhsan'ın psikolojik özellikleri bunlardır.

c) *Sosyal özellikleri.* Halide Edib Adıvar'ın birçok romanında olduğu gibi bu romanında da kahramanların psikolojik ve sosyal yönleri bir arada verilmiştir.

İhsan, toplumla iç içe yaşayan bir şahıstır. Zaten mesleği gereği de böyle olmak zorundadır. İhsan, vatanı ve bayrağı için canını hiçe sayan, korkusuz ve mert bir askerdir. Bu, onun bütün hayatını şekillendirir. Dostluk ilişkileri, aşk maceraları ve aile hayatı onun sert mizacından ziyadesiyle etkilenir.

İhsan'ın askeriyedeki ilişkileri ile sivil hayattaki ilişkileri benzerlik gösterir. Her iki alanda da sert, ciddi ve soğuktur.

Askerlik mesleğini icra edenlerde görülen bir özellik de sert mizaçtır. Askerlik ciddi bir meslek alanı olduğu için yumuşaklığa, lakayta yer yoktur. Asker yalnızca nizamiyede, cephede, karargâhta değil her yerde her zaman askerdir. Halide Edib'in diğer romanlarında da olduğu gibi asker mesleğine sahip olanlar evlerinde bile kimi zaman ordudaki gibi sert ve soğuktur. Ateşten Gömlek'te de İhsan, çok sevdiği Ayşe ile konuşurken dahi askerî bir dille konuşmaktadır: "Hemen kat'î, hatta askerî bir lisanla kendisinden Eskişehir Hastanesi'nde söylediklerinin teyidi için geldiğimi anlattım" (s. 187).

Yukarıdaki kısım İhsan'ın ağzından verilmiştir. İhsan'ın Ayşe'ye bile asker gibi davrandığını gösteriyor. Buna bir diğer örnek de Peyami tarafından verilir: "İhsan'la birdenbire birbirimizin boynuna sarıldık. Sonra eski sakin ve asker sesiyle bir daha: '- Yat Peyami,' dedi. Ben çalışacağım" (s. 190).

İhsan'ın vatanı, bayrağı ve aşkı için canını hiçe sayar, bu açıdan bakıldığında topluma örnek teşkil eder. Romanın sonunda da kendini vatan için, İzmir için, Ayşe için feda ederek kurşunların önüne geçer.

Bu karanlık kütle yeniden kayaların üstünde. Allah, Allah, Allah, Gırrr... Tüfekler ve sesler uzaklaşıyor, biz de daima iniyoruz. Küçük bir kayanın dibinde onun dudaklarını mataramla ıslatıyorum. Yarası yine göğsünden, ceketini kan içinde. Başını, yanına doğru düşmüş, gözleri niçin kapalı, zaman zaman bir hırıltı arasında: ‘Allah’ım’ diyor. (s. 205)

İhsan, Ayşe’ye kavuşmayı, İzmir’in işgal altından kurtulmasına bağlar. İhsan için her şeyden evvel “önce vatan” gelir. Askerlere verilen eğitim de bu yöndedir. Askerler eğitim sırasında dahi “Her şey vatan için” der.

Savaşta büyük bir mücadele olmuştur, İzmir kurtulmuştur. İhsan ve Ayşe vurulmuştur. Ayşe’ye kavuşmanın yolunun İzmir’in kurtuluşundan geçmektedir. İhsan ile Ayşe yan yana yerde yatmaktadırlar ve Peyami onları sanki birbirlerine kavuşmuş, evlenmiş olarak görmektedir.

- İhsan, İhsan, bak kardeşim. Ayşe de yanında.

Evvvela hareket etti sandım. Eğildim. Ayşe’ye iltihak etmişti. Şimdi çadırın içinde yan yana yatıyorlar. İhsan’ın arkası dönük, yüzü acı ve uzak. Ayşe’nin yüzü nadim bir çocuk yüzüne benziyor. Çirkin siyah yarısından akan kanlar kırmızı birer yaş gibi ipek kirpiklerinde donmuş. İhsan’a yalvarıyor. Zannediyorum ki kalkıp beyaz kollarını İhsan’ın boynuna dolayacak ve Eskişehir’de verdiği kanlı buseyi itmam edecek.

- İşte birbirinizi aldınız. İzmir’e girdiniz!

Sesimin ne kadar acı olduğunu hissettim. Çadırdan fırladım. Bana İhsan’la Ayşe’yi evlendirmişler gibi geldi. Sabahleyin iki arabada, iki al bayrak örtülü tabut öteki şehitler arasında köyün küçük mezarlığına girdi. (s. 207)

Türklerde ve İslam inancında “şehitlik” mertebesinin yeri bambaşkadır. Şehitlerin hiçbir zaman ölmediğine inanılır ve onların günahlarının affolunacağı düşünülür. Romanın son kısmında İhsan da Ayşe de şehit olmuştur. Genellikle romanların sonları mutlu biter fakat

Halide Edib'in romanlarında bu özellik pek görülmez. Bu romanını diğer romanlarından farklı kılan bir son vardır. İhsan'ın "Ateşten Gömleği" Ayşe idi. Ona kavuşmak için her şeyi göze alıyordu, İzmir kurtulmuştu fakat İhsan ile Ayşe birbirlerine kavuşmadan şehit oldular. Bu bir ayrılık değil, aslında tam olarak birbirine kavuşmadır. Onların bedeni de ruhları da artık birliktedir.

Halide Edib, onları şehitlik mertebesine yükselterek halk arasında daha etkileyici bir çerçeveye sokmuştur.

Ayşe. Halide Edib Adıvar'ın romanlarındaki kadın tiplerinden en dinamik olanlarından biri Ayşe'dir.

Ateşten Gömlek romanının başkişisi olan Ayşe, önce öğretmen, daha sonra köylü bir kadın ve en sonunda da hemşire olarak görev yapar. Resmî olarak askerlik görevinde hiç bulunmasa da Ayşe hem cephede hem de cephe gerisinde üzerine ne düşerse yapmaktadır. Ayşe, halkı aydınlatmak için miting düzenler, Millî Mücadele'ye katılır, hemşirelik yapar, hasta taşır, anne veya kız kardeş gibi askerlerle ilgilenir. Onun lider ve mücadeleci ruhu, sağlam iradesi, tıpkı bir asker gibidir. Ayşe'nin özellikleri bu nedenle incelenmiştir.

Ayşe, romandaki bütün kahramanları etkilemektedir. Peyami, onunla evlenmemek için Avrupa'ya kaçmıştır fakat on yıl sonra geri geldiğinde Millî Mücadele'de Ayşe'ye âşık olmuştur. Ayşe'ye âşık olan sadece Peyami değildir. İhsan da hatta bütün askerler de Ayşe'ye âşık olmuştur. Ayşe erkeklerin gözünde sanki dinî bir liderdir.

a) *Fiziksel özellikleri.* Ayşe, ince, zarif bir vücuda sahiptir. Kara kaşlı, kara gözlüdür. Çok güzel olduğundan bahsedilmez fakat onun, etrafındakileri etkileyen bir duruşu vardır. Peyami büyüleyici Ayşe'yi şöyle tasvir etmektedir:

Sonra uzattığı büyük uzunca beyaz bir eli sıktım. Yüzünü kaldırdı. Sükûn içinde aramızda yürüdü. Koyulaşmış yeşil, esmer gözleri etrafındaki siyah kirpikleri yaşlı İzmir'in zeytinliklerini örten yas örtüsü gibiydi. Mustarip derin yüzünde ne yaş ne de

telaş vardı. Öyle karanlık ve derin bir şeydi ki... Yanından ince kaşları altında o siyah kirpik çerçevesine ve biraz uzunca burnuna bakıyorum. Fildişi saplı bir bıçakla açılmış bir kızıl nar gibi dudaklarını gördüm. Büyük, biçimli, kırmızı dudaklarını ve arasındaki sedef gibi sağlam beyaz dişlerini nihayetsiz bir kudreti, zenginliği vardı. (ss. 24- 25)

Ayşe'nin gözleri bazen siyahtır bazen de yeşildir. Peyami yeşil olduğu zamanlar matemli gibi görüyor: “O günden sonra aramızda yeşil gözlerinin matemle bizden bir şey ister gibi bakan Ayşe'nin kalbimizin nasıl dinlediğimizi düşündüm” (s. 31).

Romanın bir başka yerinde Ayşe şöyle tasvir edilir:

Odaya giren ben, yalnız siyah başörtüsünün altında kısa siyah saç hattıyla gömleğinin beyaz yaka arasında bir parmak boynunu görüyorum. Fildişi gibi muntazam, yuvarlak ve kavi bir boyun. Keskin bir kılıç bu dilber yuvarlak boynu bir vuruşta bu iki hat ortasında keser düşür mü? (s. 79)

Ayşe'nin sol eli Yunanlılar tarafından kırılmıştır ve bu eli, kurtuluş savaşının simgesi hatta Kerbela'nın bile simgesi olmuştur: “Ayşe'nin Yunanlıların kıldığı sol elini öptüler. Kurtuluş Harbi'nin âlemi olan bu el hepsinin kalbinde Kerbela ihtilası, şehadet humması uyandırmıştı” (s. 44).

Ayşe'nin bu kırık eli hastalara şifa dertlilere deva gibidir: “Ayşe'nin sakın adımlarla dolaştığını, büyük râhim ellerini şifa ve teselli dağıttığını biliyorum... Uzun beyaz parmaklarının temasında kuvvet veren, şifa veren bir şey vardır. Gözleri kadar bu ellerin de sevk eden, sükûnet veyahut humma telkin eden bir teması vardır” (ss. 157- 164).

Ayşe'nin elleri bütün askerlerce öpülmeye layık görülür. Çünkü Ayşe'de manevi bir çekicilik vardır. Onun Yunanlılar tarafından kırılmış sol eli kurtuluşun, İzmir'in ve özgürlüğün sembolü olmuştur.

İhsan Ayşe'yi herkesi kendine âşık eden bir canavara benzetiyor: “Üç gün evvel merhamet şefkat timsali diye tanıdığım kadın bana bizim gibi zavallıların kalbinin kanını damla damla sızdıran kadife pençeli bir canavar gibi göründü” (s. 185).

Romanın başında Ayşe öğretmendir. Savaş çıkınca önce bir köylü kadını daha sonra savaş gönüllüsü bir hemşire olmuştur. Peyami, Ayşe'yi Anadolu'ya geçerken şöyle betimlemektedir:

Seyfi ve ben iki köylü, Ayşe de arkasında siyah yeldirme, öküzleri sürecektik, Adapazarı'na geçecektik. ... Şimdi onu başına attığı siyah astar köylü yeldirmesi altında yine yemeni ile çenesi altından bağlanmış küçük başını düşünüyorum. Zümrüt gözleri bazen iki yaşında çocuk gibi korkaktı. Sonra Seyfi ile benim titrediğimiz dakikalar bu yeşil ziyalar, harikulade bir alevle yanar, siyah kirpiklerinin arasında en kadir bir erkek iradesiyle bakardı. Yüzü yanmış, altın gibi tunçlaşmıştı. Dudakları her zamandan daha canlı ve daha kırmızı görünüyordu. Ne güzel bir köylü kadını idi. Babasının çiftliğinde öküze, sığıra alışık olması ona yürüyüşünde hayvanları kullanımında fevkalade bir emniyet veriyordu. (s. 65)

Ayşe savaşta vurulur ve sürüne sürüne İhsan'ın yarı cansız bedeniyle buluşur. Peyami onların görüntüsünü şöyle anlatır:

Elimde İhsan'ın eli gerildi. Parmaklarıma soğuyan parmakları sarıldı. Parmaklarımı koparır gibi çektim. Sedyenin üzerindeki kaputu fırlattım. Altında Ayşe'nin altında başörtüsü açıldı, siyah, kesik saçlı başı, bir çocuk gibi çıktı. Beyaz hemşire gömleği kan içinde, sağa dönmüş yatıyor, sol kaşının üstünde çirkin, kocaman bir yara var. Saçlarının dibinden başlıyor kaşını ikiye bölüyor. Kapalı göz kapağından akan kan uzun kirpiklerinin ucunda donmuş. Yüzü küçük balmumu bir çocuk heykeli gibi. Dudakları sakın. (s. 206)

b) *Psikolojik özellikleri.* Ayşe Halide Edib'in ideal kadın tiplerindendir. Ayşe çok kitap okumuş aydın bir kişidir. Batıdaki bilim ve teknolojinin ilerlemesini takip eder fakat alafrangalık taslamaz. Ayşe'nin aynı zamanda köylü havası da vardır. Çünkü yetiştiği çevre onu köy ortamına ve hayvanlara alıştırmıştır. Ayşe hem İzmirli hem de Anadoluludur. Onun milli değerlere bağlı oluşu Kurtuluş Savaşının simgesi haline gelmesinde etkin rol oynamıştır.

Ayşe'nin, etrafındaki insanlara nüfuz eden bir tavrı, duruşu, kişiliği ve asaleti vardır.

Ayşe hemen hiç konuşmazdı. Arkasında ebedi bir siyah entari vardı. Sol kolu henüz beyaz bir sargı içinde biraz açık yakasının üstünde boynu ve siyah kesik saçları ile solgun başı eski fildişi bir statü gibi görünüyordu. Yalnız acı yeşil gözleri, kızıl büyük dudakları, bu beyazlı, kadın şeklinde iki renk namesi gibiydi. Gözleri siyah, ipek örtüleriyle yanmış İzmir'in hayalini, dudakları rengin nebatların en muhteşem renklerle tecelli ettikleri 'serendib'in bir nevi meyvesini, ihtiraslı karanfil ve nar çiçeklerini düşündürüyordu.

Bazen ona bakıyor, bu sessiz başın güzel olmadığını, ağzının fazla büyük, burnunun fazla uzun, gözlerinin fazla mahzun olduğu düşünüyordum. Sonra her gördüğü adamda yaptığı tesire bakıyor, bu eşkâl arkasında kaynayan ateşin, ıstırabın etrafının tutuşturan bir nevi alev, bir nevi ışık olduğunu itiraf ediyordum. (...) O, bu salona gelip giden insanlarla selamlaşır; aralarında dolaşır, fakat tavrında bir yabancılık taşırdı. Bu bir vilayet kadını acemiliğinde veyahut onları kendisine müteveffik görmekten değildi. Hatta kederinin şiddetinden de değildi. Kendinde öyle derin bir samimiyet vardı ki, bu insan hayallerini gözlerinin sathından daha derin bir yere sokamayacak kadar hepsine lakayttı. Ayşe'nin bu tavrı onları hem acımdan, eğlenmekten, hem de himayekar bir tavır almaktan men ediyordu. (ss. 32- 34)

Romanın yine bir başka kısmında Ayşe'nin kadınlığından, Peyami'yi veya çevresindekileri nasıl etkilediğinden, düşüncelerini olumlu yönde nasıl değiştirdiğinden bahsedilmektedir.

Bütün bu kudret, kabiliyet ve vatan kadınının muntazam hayatı ve fedakârlığı ortasında onu insana bir çocuk gibi sevmeyi ve himaye etmeyi telkin eden bir cazibesi var. Hayatın fena taraflarını, İstanbul'un mücadele ettiği çirkin ve kirli şeyleri görmüyor. Fena şeylere güzel gözlerinin öyle mütebessim, acıyan ve anlayan, insanî bir nazarı ar ki, birdenbire en fena addettiğim şeyler önünde düşüncemi değiştiriyorum. (s. 46)

Ayşe'nin bir kolu Yunanlılar tarafından kırılmıştır. Bu bir eksiklik fakat Ayşe, kendisine acınmasını istememektedir: “Ayşe: - Ben siyasiyat bilmem, hanımefendi; fakat bana kimsenin acıdığını istemiyorum, dedi. (...)İlk defa olarak kolundaki beyaz sargı yok, sağ eliyle sakat kolunu bir düzeltişi var ki, merhamet celp etmemek için bağı takmamış olduğunu anlatıyor” (ss. 35- 36).

Ayşe hem güçlüdür hem muzafferdir fakat aynı zamanda da acizdir. “Deminki kavi, muzaffer Ayşe, âciz bir çocuk gibi, zavallı bir ana gibi hıçkırma hıçkırma ağlıyordu” (s. 40).

Aydın Türk kadını en iyi şekilde temsil eden Ayşe, yeri geldiğinde tevazuyu elden bırakmaz ama yeri geldiğinde de İngiliz askerlerinden daha kibirlidir. Ayşe ile İngiliz askerleri arasında geçenler Ayşe'nin ağzından şöyle anlatılıyor: “- İngiliz askeri evinizi istiyor, hemen çıkmalısınız, dedi. Benden korku ve isyan bekledi. Taş gibi idim. Kapıyı açtım, bir şey söylemeden yukarı çıktım, bir bohça yaptım, çıktım yürüdüm. Kendilerinden daha kibirli olana tahammül edemeyen İngiliz zabitleri bilmem utandı mı” (s. 59)?

Halide Edib Adıvar bu romanında kendi görüş ve düşüncelerini Ayşe'yle vermek istemiştir. Ayşe'nin ülkenin kurtuluşu, hayat görüşü ve İngiliz hakkındaki düşünceleri şöyledir:

—İngilizler aflarını talep edenlere versinler Mösyö, affı zalimler değil, mazlumlar verir. Çanakkale’de dövüşürken ne asi, ne esridik namuslu bir millet gibi dövüştük, öldük, öldürdük. Ne zamandan beri ve hangi milletle harp edilir de mağlup olduğu zaman ona katil denilir?

—Mikroskop altında İngiliz kanını görmedim. Rengi bizimki kadar kırmızı mı yoksa mavi mi, bilmiyorum. Fakat Türk kanı ateş gibi sıcak ve kırmızıdır.

—Siz bizden af talep ediniz. Dün mütareke yaptınız, dün silahlarımızı bize bıraktırdınız. Bu gün memleketimize hırsızları katilleri gönderiyorsunuz ve katilleri, hırsızları, tarihi bir şerefi olan büyük donanmanız himaye etti. Yeşil İzmir’i kan ve alev içinde bıraktınız. Bakınız sokaklarına, üniformalı hırsızlar, katiller silahsız ahaliyi kurşunla, dipçikle öldürüyor. Her evden koltuğunda bir bohça, bir Yunan neferi çıkıyor. İhtiyarların başı taşla ezilmiş, siyahlı kadınlar mütemadiyen bu vahşi sürüden kaçıyor. Elleri bağlı masum kafileleri süngüleyerek, yüzlerine tükürerek, kan içinde sürükleyerek gemilerinizin önünden geçiriyorlar. Haydutluğu alışamadıkları için işte namuslu bir adamı parçalıyorlar. Bir sürü Yunan askeri onu kendi kapısının önünde, bağırarak, söverek, parçalıyorlar. Sırf eğlence için beş yaşındaki bir çocuğa nişan alıyorlar. Zavallı yuvarlak küçük mahlûk! Siyah gözlerinde yaşlar kurumadan kalbinden kurudu, nişan o kadar iyi alındı ki, küçük dudaklarından ‘Anne’ diye bir şikâyet bile çıkmadı. (s. 39)

Peyami, amcasının kızı olan Ayşe ile on yıl öncesine kadar evlendirilmek istenmiştir. Fakat alafranga Peyami, Ayşe’yi İzmir- Anadolu kızı diye istemeyip yurtdışına kaçmıştır. Onu çok sakın sessiz olarak düşünmüştür. Lakin Ayşe sessiz değil, hareketli ve aevli bir kişiliğe sahiptir: “Ayşe hiç o eski, sessiz ıstırap heykeli değil. O kadar aevle, gençlikle, dünyaya sığmayan bir kudretle yaşıyor ki... Aevlerin en parlak bir dakikasında idi” (s. 73).

Ayşe, vatanperver bir kişiliğe sahiptir. Vatanı uğruna savaşp şehit olanlar Ayşe’nin gözünde en yüce mertebededir. Vatan aşkını o kadar derinden yaşar ki, şehitlerin kan izlerini

öpmek ister: “Kapıda nöbetçi, İngilizlere yasak demiş. Sadece nöbet beklediği yerden sağ iken düşman geçirilmez olduğunu her Türk askeri gibi o da biliyormuş. Ben oradayken tahta tabutlar içinde İstanbul’un ilk İstiklâl şehitlerini defetmeye götürüyorlardı. Yere yatıp kan izlerini öpmek istedim” (s. 58).

Ayşe’nin karakter özelliklerinden biride vefalı olmasıdır. O vurulan, ince, saf Ahmet Rıfkı’yı gömmeden hiçbir yere gitmeyeceğini söylüyor: “İhsan Ayşe’yle beni hemen götürmeye karar verdi. Ayşe asi ve kat’î idi. Ahmet Rıfkı’yı gömmeden gitmeyeceğini söyledi” (s. 80).

Ayşe yapılan mitinglerde sanki siyasi bir liderdir. Evde öğretmen, köyde köylü kadını, savaşta hemşire, askerdir. Fakat kadınlığını her zaman korumuştur. Ayşe savaşta bile âşık olduğu İhsan’ı kıskanmaktadır.

Bu bir his düellosu mu? Yoksa iki kalbin çekişmesi mi? Yeşil gözlü kadınların, İzmir’in kızı da olsalar, hemşire de olsalar, yine zehirli hançerle dolu, yine insanın yüreğinde daim ateş yakan alev gibi kızıl dudakları, kalbi ısırın fildişi gibi dişleri oluyor. Ayşe’nin kızıl dudakları o gün zalim bir hatla açıldı, beyaz dişleri merhametsiz ve hissiz acı bir istihza ile İhsan’a güldü. (s. 83)

Ayşe ortam ne olursa olsun neyi gerektirirse gerektirsin onu yapmakla beraber İhsan’ın yanında kalmak istiyor: “- Ben İhsan’ı seyyar kuvvetleriyle hemşire, hasta bakıcı olarak gelemem miyim? —Fazla tehlikeli olur Ayşe.

—Tehlikeli mi? İhsan’ın geçeceği tehlikeden ben neden geçemem? Eğer Cemal hala İzmir’de olsaydı onun yanına gidecektim. Fakat şimdi Eskişehir’de ben ne yapayım ” (s. 65)?

Ayşe nefret ettiği ve sevdiği erkeği şöyle tarif eder:

—Bana bak Peyami, ben en çok beni korumak isteyenlerden, rafta saklanacak bir nevi mahlûk gibi beni sakımanlardan nefret ederim. Ben İzmir için ne tüfek atabilirim ne de İzmir’in düşmanlarını at üstünde kovalayabilirim. Fakat İzmir yolunda, gömleksiz,

tütünsüz hatta ekmezsiz, kimsesiz ölenlerin hayatında biraz teselli olabilirim. Hastalıklarına bakarım, ölürlerken bir kardeş gibi gözlerini kaparım. Biraz da onların meşakkatini ben taşırım.

Ben yalnız benim çekeceğim kadarını değil, daha fazlasını bana yükletmek isteyenleri, elimden tutup ateşe sürükleyenleri severim. İçimde yanan şeyi, içimdeki ateşi kim tezyîd ederse o benim hakiki arkadaşım olabilir. (s. 86)

Yukarıdaki parçada Ayşe sevmediği ve sevebileceği erkek tipini açıklar. Aynı zamanda Ayşe'nin gerçekçi olarak kendini bilmesi savaşta neleri yapıp neleri yapamayacağı dile getirilmiştir. Bu da Ayşe'nin hayalperest değil ayakları yere basan duygu ve düşüncelere sahip olduğunu gösterir.

Ayşe vatani her şeyin üzerinde görmektedir. Fakat zaman zaman kadınlık gururunu yenememektedir. Romanda ilk defa Ayşe'nin kadınlık gururu memleket meselesini bastırmıştır: “Bir an ateşli bir an simsiyah, anladım ki ilk defa kadınlık izzeti nefesine memleket aşkı mağlup oluyor.

—Hayır, hayır. İhsan, benim aralarında yaşayabilecek ruhta bir kadın olduğuma kani değilse ben kalamam” (s. 87).

Romadaki aşk karmaşalarından biri de İhsan'a âşık olan kadınlardır. Ayşe de küçük Kezban da İhsan'a âşıktır. Kezban Ayşe'den nefret edecek kadar İhsan'ı sevmektedir. Kezban'ın gözünden Ayşe şöyle verilir:

—O yiğit bir avrat, dedi. İki elim yanıma gelecek neyleyim, kahbe değil, emme kahbe gibi erleri birbirine gatiyo. Yiğit canlar, uğruna telef olup gidiyo. O sarı oğlan, mülazım Ahmet Rıfki neden öldü? Emme ben biliyom, şehirli avrat garnından asıl KUMANDAN BEY'E yanıyo. Tıpkı benim gibi. (s. 118)

Ayşe ilerleyen zamanlarda sıtma hastalığına yakalanır. Bu onu kuvvetten kesse de harp çıkınca hastalığını bile unuttur. Vatan sevgisi her şeyin üstündedir: “Ben Ankara'da

galiba sıtma aldım. Hararetim ve düşüklüğüm var. Harp olursa hücum borusunu duymuş kumandan atı gibi içim kabaracak, ben de iş başına koşacağım” (s. 138).

Vatanın her karış toprağı Ayşe için o kadar önemlidir ki özel yaşamını, evliliğini ona göre ayarlıyor. Çok sevdiği İhsan’la evlenmenin şartını bile İzmir’in kurtuluşuna bağlıyor. “– İhsan, dedi, İzmir’e girdikten ve Akdeniz’in kıyılarında yeşil İzmir için akan kanları tesit ettikten sonra istediğin zaman seninle evlenirim. O ana kadar yemin et, kalbinin bütün ateşi sade İzmir’e gitmek için yanacak” (s. 168).

Bütün yaşamını İzmir’e adayan Ayşe İhsan’ın evlilik teklifini kabul etmiyor ve İzmir kurtulduğu zaman elenebileceklerini söylüyor.

Ayşe için önemli olan yalnızca İzmir değildir. Bütün Anadolu Ayşe’nin kalbindedir. Ayşe için Ankara da Anadolu’nun Kâbe’sidir: “Bir de Anadolu’nun Kâbe’si olan Ankara’yı bir defa görmek lazım değil mi” (s. 170)?

Ayşe, kendini Anadolu’lu biri gibi görüyor. Kendisi alafrangayı sevmiyor: “– Ne ise... ‘Onlar alafranga şeyler. Ben acıklı ve Anadolu’lu bir kadınıym’diyordu. ‘İki mesut genci rahatsız etmekte ne mana var? Nasıl olsa Eskişehir’e gelince tebrik ederiz.’Ne yaptım sa ikna edemedim” (s. 175).

Ayşe’nin bir diğ er özelliğı ‘namus’ mefhumuna önem vermesidir. Ayşe iffetine de düşkündür. Çünkü nişanlı olmadan etrafında Âkilere kötü görünmek istemiyor: “Atladım, kapıyı kapadım. Dizlerinin dibine çöktüm. Elleriyle beni kuvvetle itti. Sesinde de istihzalı zannettiğim bir şive ile: “ - Bizim nişanlı olduğumuzu kimse bilmez, rica ederim kendinize hâkim olunuz, dedi” (s. 170).

Ayşe İhsan’ı sevmektedir. Hatta onu sevmekle kalmayıp henüz sahip olmadan onu kıskanmaktadır. İhsan, Ankara’da iken onu yeğeninden kıskanıyor. Bu kısım İhsan’ın ağzından anlatılıyor: “Ayşe nişanlandığımı haber aldı, kıskandı, trende onun için soğuk davrandı ve ağladı. Ankara’da izzetinefsi onu beni aramaktan men etti” (s. 176).

Ayşe, yeri geldiğinde çok soğukkanlı ve ciddi, yeri geldiğinde ise samimi davranmaktadır. Sakin tavırları da dikkat çekmektedir: “Fakat o kadar ciddî ve samimî bir kadın merhamet sadakası diye bu kadar mühim bir söz verir mi” (s. 176)?

Hep birden bu manasız suale gülüyorlar, ben de gülüyorum. Ayşe benim vücudumdan hiç bozulmamıştı. Lakayt, nazik, dost idi. O kadar iyi bildiğim tebessümle ve nazarla hepimize aynı surette bakıyor ve konuşuyor. Bu kadını hiçbir şey yerinden sarsamaz. Alnının ortasına bir kurşun dahi gelse aynı sükûnla gözleri bakacak. (s. 180)

Ayşe'nin olaylar karşısındaki metanetini İhsan'ın bu sözleri anlatır.

Romanda Ayşe yeri geldiğinde, Ayşe söyleyeceklerini askerî ve kat'î vuzuhla anlatıyor:

Ne yorgun, fakat ne kapalı ve muzlim bir yüzü vardı. Hemen kat'î, hatta askerî bir lisanla kendisinden Eskişehir Hastanesi'nde söylediklerinin teyidi için geldiğimi anlattım. O da aynı askerî ve kat'î bir vuzuhla dedi ki:

—O günden beri sen ve ben değişik, İhsan. (s. 187)

Ayşe savaş zamanında hemşirelik yapmıştır. Hemşire iken Ayşe'de kadınlık, cinsiyet ve beşeri zaaf ortadan kalkar.

Pes, derin inilti, garip ayak sesleri hep kulağımda ve hepsinin ortasında beyaz gömlekleli Hemşire Ayşe. Azıcık sararmış, yorulmuş yüzünde gözleri zümrüt gibi siyah kirpiklerinin içinde yanıyor. O akşamki kadar gözlerini güzel görmedim. Ne kadınlık, ne cinsiyet, ne de beşerî bir zaaf vardı. (ss. 182- 183)

c) *Sosyal özellikleri.* Romandaki baskın karakter olan Ayşe, halkla iç içe, kendisine saygı ve sevgi duyulan, vatansever, milliyetçi, fedakâr, iffetli ve yardımsever bir kadındır. Halide Edib Adıvar'ın Ayşe'si olaylara bizzat yön verir. Her vak'a ona göre şekillenir. Diğer kahramanlar Ayşe'ye göre davranır. Ayşe'nin, çevresindeki kişilere nüfuz eden bir özelliği vardır.

Ayşe için vatansever bir karaktere sahip olduğunu belirtmiştik. Ayşe'nin kocası Mukbil Bey ve oğlu Hasan Yunanlılar tarafından öldürülmüştür. Ayşe de bu sırada yaralanmıştır: “– Peyami, dedi, Mukbil Bey'i Yunanlılar parçalamış, oğlu Hasan'a bir kurşun isabet etmiş, ölmüş. Ayşe Hanım yaralı imiş, çiftlikten, İzmir'de bir İtalyan aileye iltica etmiş” (s. 22).

Ayşe, yalnızca Halide Edib'in değil, Türk milletinin ideal kadını olmuştur. Ayşe, olaylar karşısındaki tavrı ve Sultanahmet'te yaptığı konuşmalarla halkın gönlünde taht kurmuştur. İşgal altında olan ülkenin yaralı kadını Ayşe, bir milletin faciasının alametidir artık: “Önümüzde sessiz yürüyen sakat kollu Ayşe'yi ve onun alameti olduğu bütün buradan bir millet faciasını düşünüyorduk” (s. 26).

Ayşe'nin, halkı etkilediğini örneklendiren bir diğer kısım da şöyledir:

“Üç zabıt Ayşe'nin elini öptüler. Onun hayatındaki faciayı mutlak duymuşlardı. O da minarelerdeki siyah bayrakların uyandırdığı huşûu, vecdi uyandırıyor. Milletten başına gelen kanlı zilletin, acı matemin canlı ve müşahhas âlemi bu sakat Ayşe oluvermişti” (s. 31).

Ayşe, İhsan'a göre 'siyah sır'dır. Peyami'ye göre şayanı hayret bir kadındır. Ayşe'nin bu özellikleri ve sosyal yaşamı bir arada verilmiştir: “Ayşe'nin çarşafının bol siyah gölgeleri içinde eve girişine baktı e bana birdenbire 'siyah sır'dedi. Fakat onun asıl ismini bir düşman verdi” (s. 33).

Ayşe her gün bana yeni ve şayan- ı hayret bir kadın görünüyor. On sene evvel adı Ayşe, kendi vilayetli diye evlenmekten korkarak Avrupa'ya kaçtığım bu kadının, bizim Avrupa taklidi kadınlardan daha ziyade şahsiyeti var. Fikrî terbiyesi nümeyişkâr olmayan selim ve basit hayat görgülerinden alınmış hakikatlerle, biraz okumuş ve lisan bilir bir kadın. Beni en çok hayrete sek eden şey onun tarz- ı hayatı. İki odalı evinde yapayalnız oturuyor. Mahallede yegâne tanıdığı sebzevatçı Zeynep kadındır. Siyah esvabının yaması ikiye aştı. Elinde daima bir dantel veyahut dikiş, çalışıyor. Elindeki

parayı İzmir'e ait addettiği için hayatının büyük bir kısmını ders vermekle, dantel yapıp satmakla çıkarıyor. Haftada üç dört gün ders veriyor ve dinlenmek veya eğlenmek için İzmir muhacirlerinin çocuklarına çorap örüyor. Ders verdiği evlerde kimse onun hakikî hüviyetini bilmiyor. Kocasını, Harb- i Umumî'de şehit olmuş dul kadın zannediyorlar. Çok basit ve sessiz olduğu için kimsenin nazar- ı dikkatini celbetmiyor. Bu mesainin haricinde İzmir'de başlayan millî hareketle, Cemal'in arkadaşlarının mücadelesiyle meşgul. (s. 45)

Ayşe'nin sosyal kişiliği ve hayatı yukarıdaki bölümde Peyami aracılığı ile verilmiştir. Ayşe, toplumla uyumlu bir kişidir. Hangi ortama girerse girsin ayak uydurur. Şartlar neyi gerektiriyorsa ona göre davranır. Yeri geldiğinde çok pasif ve sessiz, yeri geldiğinde tüm halkı arkasına alıp savaşa götürece kadar coşkulu bir yapıya sahiptir. Onu tanıyan herkesin beğenisini kazanmaktadır. Ayşe hem Anadolulu bir kadın hem bir öğretmen hem de bir hemşiredir. Aynı zamanda topluma yön veren lider bir ruha sahiptir. Ayşe'nin İzmir olayını duyan herkes onun hizmetkârı oluyor. “Ayşe'nin, Türk'ün zalimlerine isyan etmiş bir kadın olduğunu, İzmir felaketini anlattım. O andan itibaren o, Ayşe'ye ait en küçük bir işin en heveskâr bir hizmetkârı oldu” (s. 56).

“O köylü esvabıyla fazla genç, fazla cazipti. Fakat onun feci hikâyesini hangisi dinlese gözünde ihtilâlin en hakikî ateşi yanıyor, Ayşe İzmir mücadelesinin mukaddes bir alâmeti oluyordu” (s. 68).

Ayşe, Millî mücadeleye katılmak için Anadolu'ya geçer. İstanbul ile Anadolu arasındaki muhabereye vasıta olduğu için hem hükümet tarafından hem de İngilizler tarafından aranır. Bu sırada kimliğini değiştirir ve öğretmen kimliğine bürünür. Zaten daha önceden iyi bir eğitim almış olan Ayşe, çocuklara ders verir. Bununla da kalmayıp köylü kadını gibi öküz sürer, ev hanımı gibi işler. Ayşe'nin çocukluğundaki yaşantısı onun köylü davranışlarına yatkın olduğunu göstermektedir: “Üsküdar'da bir yerde İzmirli bir kadın

İstanbul ile Anadolu arasındaki muhabereye vasıta oluyor, beyannameleri tevzi ediyormuş. Kendisi, orada burada muallimlik ettiği için teşhis edilmiş. Şiddetle aranıyormuş. Ah, bu Ayşe idi” (s. 63)!

Ayşe'nin çok yönlü kişiliği şu örnekte de görülür:

Ayşe'yi yer minderi üstüne diz çökmüş, Seyfi'nin annesine kahve pişirir buldum. (...)Ayşe de arkasında siyah yeldirme, öküzleri sürecektir, Adapazarı'na gidecektik. Şimdi onun başına attığı siyah astar köylü yeldirmesinin altında, yine yemeni ile çenesi altından bağlanmış küçük başını düşünüyorum. Zümrüt gözleri bazen iki yaşında çocuk gibi korkaktı. (...)Ne güzel bir köylü kadını idi. Babasının çiftliğinde öküze, sığıra alışık olması ona, yürüyüşünde, hayvanları kullanımında fevkalâde bir emniyet veriyordu. (ss. 64- 65)

Bu parçada Ayşe'nin birçok kişiliğe büründüğünü ve hepsinde de başarılı olduğunu görmekteyiz. Evde ev hanımı, dışarıda öğretmen, savaşta köylü kadını ve haber dağıtıcısı oluyor. Ayşe, cephede de boş durmuyor askerlerin yaralarını sarıyor, onlarla yakından ilgileniyor. Ayşe, sosyal sorumluluklarını fazlasıyla yerine getiriyor.

Ayşe hemen kendi yükünü açtırdı; tentürdiyot, pamuk ve sargı çıkardı. Yarayı sardı. Tekrar hepsinin gözlerinde ibadete benzer bir muhabbetle etrafına toplandılar. Sonra hastayı bindirdik; yavaş yavaş ilerledik. Avlunun yanından geçerken herkes Ayşe'nin yüzüne bakıyordu. Fakat o sararmamıştı bile ve bunu Ahmet Rıfkı müfrezesi hiç unutmadı. (s. 70)

Yukarıdaki kısımda Ayşe'nin artık çatışmaları, savaşı, yaralıları kanıksadığı yer alır. Ayşe, yaralı askerlerle yakından ilgilenir. Bütün askerler her şeyi Ayşe'ye sorar. Oranın karar merkezi artık Ayşe olmuştur: “Ayşe kolları sıvalı girer, çıkar, ağaçlar arasından gelip, giden beli fişekli, arkaları tüfekli dolaşanlara ya ilaç ya da akıl vermekle meşguldür. Artık her şeylerini gelip ona soruyorlar, dertlerini ona anlatıyorlar” (s. 77).

Ayşe, sadece yaralı askerlerle ilgilenmekle kalmıyor, kol bacak kesen doktorlara da yardımcı oluyor: “Ameliyathanede kol, bacak kesiyorlar, kafatası açıyorlar, göğüsten, karından kurşun çıkarıyorlardı. ‘Hemşire Ayşe pamuk, Hemşire Ayşe gaz, Hemşire Ayşe klorofom ver, Hemşire Ayşe hastanın başını biraz aşağıya indir” (s. 139).

Ayşe, savaş ortamını bütün gerçekliğiyle kabullenmiştir. O, yine duruma ayak uydurarak askerlerde en ufak bir ümitsizlik yaratmamak için elinden geleni yapmıştır.

Ayrıca, askerler arasında hiçbir zaman ayırım yapmamış hatta çok sevdiği İhsan’a bile diğer askerlere baktığı gibi bakmıştır.

Romanda, savaştaki askerler Ayşe tarafından meşe kütüğüne benzetiliyor. Ayşe, onların vücutları ve iradelerinin kuvveti yönüyle meşeye benzetiyor. Türk ordusu da meşe ormanına benzetilmektedir.

Bilir misin Peyami, İstanbul’da Anadolulu hizmetçilere, bilhassa askerlere hiddet edince ‘meşe odunu’dersiniz. Bu istihfaf için söylenen lâkırdının onların rasanetini, yalnız vücutlarının değil, ruhlarının ve sinirlerinin rasanetini en iyi ifade ettiğini sıtma arasında hastabakıcılık hayatımı yaşayan muhayyilem buldu. Bana Anadolu ordusu muazzam ve muzlim, eğilmez bir meşe ormanı gibi geliyor. (s. 139)

Ayşe I.İnönü Savaşı zaferini de pehlivanın yavrusunun kazandığı güreşe benzetiyor: “Bu Anadolu’nun İzmir yolunda ilk asker cengi oldu. Bana delikanlı olmaya başlayan bir pehlivanın yavrusunun ilk muvaffakiyetli güreşi gibi geldi” (s. 134).

Bu kısımda, Ayşe’nin ülkenin kurtuluşuna duyduğu inancının tam olduğunu görmekteyiz.

Ayşe, yaralı askerlere çok iyi davranıyor. Onlara yemek yediriyor, Anadolu anası gibi askerlerin başını elleri arasına alıyor, ölenlerin ise gözlerini kapatıyor: “Yukarıda iki yaralı kloroform alır almaz ameliyatın birinci kısmında dünyadan geçtiler. İkisi de aslan gibi iki nefer. Gözlerini elimle kapadım. Kocaman soğuk esmer ellerini tuttum, okşadım. ‘Allahaısmarladık hemşerim’dedim. ‘İzmir yolunda görüşeceğiz” (s. 141).

Avluda sıhhiye neferleri beyaz gömlekleriyle sakın ve kavi, yaralılara yemek yediriyorlardı. Öyle kadına benzer, kadından fazla rikkatleri var ki... Ben de hemen onlara iltihak ettim. Sedyelerin yanına diz çöktüm, çocuğumu besler gibi kaşıkla ağızlarına lâpa vermeye başladım. (s. 142)

Ayşe'nin cephede yapmadığı bir tek silah atmak kalmıştı. Fakat bu her şey demek değildi. Ayşe neleri yapabileceğinin farkında olan bir kadındır. Silah atamayacağını fakat İzmir uğruna ölebileceğini söyler: “– Hemen beni beraber götürünüz, dedim. Ben silah atan muharip bir insan olamam. Fakat İzmir yolundakilerin yarasını sarar, ıstırabını hafifleştiririm ve Allah isterse onlarla beraber ölürüm” (s. 144).

Romanın son kısmında İhsan da Ayşe de ölmektedir. İkisi de halkın gözünde kutsal sayılan şehitlik mertebesine ulaşarak al bayraklı tabutla uğurlanır. Ayrıca İhsan ile Ayşe'nin yan yana oluşları Peyami'de sanki onları evlenmiş hissini uyandırır.

— İşte birbirinizi aldınız. İzmir'e girdiniz!

Sesimin ne kadar acı olduğunu hissettim. Çadırdan fırladım. Bana İhsan'la Ayşe evlenmişler gibi geldi. Sabahleyin iki arabada, iki al bayrak örtülü tabut öteki şehitler arasında köyün küçük mezarlığına girdi. (s. 207)

Kalp ağrısı

Halide Edip Adıvar'ın bu romanı ilk kez 1924 yılında “Vakit Gazetesi” nde tefrika edilmiş ve aynı yılın sonunda kitap olarak basılmıştır. Romanda iki genç kız olan Zeyno ve Azize'nin aynı erkeğe âşık olmaları anlatılmaktadır. Roman toplamda on altı bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde Zeyno aşk macerasını yazdığı “Kalp Ağrısı” adlı hikâyesini babasına verir. Zeyno'nun babasının hikâyeyi okumaya başlamasıyla roman da başlamış olur. Olaylar genellikle İstanbul'da gelişir fakat Avrupa'nın bazı ülkeleri de mekân olarak seçilmiştir. Romanda kadın özverisine vurgu yapılır. Bu kitap tutkulu bir aşk romanı olarak karşımıza çıkar.

Kalp ağrısı romanındaki askerlerin incelenmesi. Halide Edip Adıvar'ın bu romanında asker olarak iki kişi vardır: Binbaşı Hasan ve Miralay Muhsin Bey. Her ikisinin de fiziki, psikolojik ve sosyal yönleri ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Binbaşı Hasan, Zeyno'ya âşıktır. Miralay Muhsin Bey, Hasan'ın evlilik teklifini reddeden Zeyno ile evlenmiştir. Ayrıca, Miralay Muhsin, Binbaşı Hasan'ın komutanıdır. Romanda böyle bir döngü ve karmaşa göze çarpmaktadır. Romanda Hasan, Muhsin Bey'e göre daha etkin bir rol almıştır. Bu nedenle önce Binbaşı Hasan'ı inceleyeceğiz.

Hasan.

a) *Fiziksel özellikleri.* Zeyno'nun gözünden Hasan'ın fiziksel özellikleri şöyle verilmiştir:

Aynada aynı zamanda gördüğüm şey biraz uzun, sırf adaleden örülmüş ince bir erkek vücudu üstünde yanmış, kuvvetli ve genç bir baş, koyu yanık derisi kızaran bu yüzden rengini tahmin edemediğim iki göz yalnız bana bakıyor, yalnız beni görüyordu. Kesik bıyıkları altında düzgün dudakları biraz açılmıştı, ömrümde hiçbir insan gözü bana bu kadar hayretle ve yakınlıkla bakmadı. (s. 12)

Asker üniformasının içinde Hasan çekici görünmektedir: “Hasan Bey dar üniforması içinde ince, uzun vücuduyla, yanmış, ince başıyla smokin ve açık tuvaletler arasında çok cazip bir tezat yapıyordu” (s. 28).

Hasan, avlanmayı seviyor. Av kıyafetlerinin içerisindeki görünüşü şöyle tasvir edilmektedir:

Arkasında boz ve kaba yerli bir kumaştan bir avcı esvabı vardı. Açık ceketinin altında aynı renkte yumuşak yakalı devetüyünden bir gömleğin boynuna, yanık yüzüne ağır kıyafetine, renk perdesi ilave eden kırmızı bir boyun bağı bağlamıştı. Kahverengi kalpağı coşan kar zerrelerini mütemadiyen kıvrırcık tüyelerine topluyordu. (s. 50)

Spor yaptığı ve ava çıktığı için Hasan dinç bir vücuda sahiptir. Çevik hareketlerinden dolayı Zeyno'ya “mektepli, orduya yeni girmiş henüz çocuk bir teğmen kadar genç ve çocuk” görünüyordu. Hasan'ın vücudunun kaslı ve güçlü olması Dora'yı da etkilemiştir: “Gözlerinde, vücudunda en yüksek bir çelik kudreti ifade eden bu genç askerin kapalı ruhuna, uzun boyuna ve kavi adalelerine bayılıyordu” (s. 189).

Yazar, Hasan'ın ellerinin ve gözlerinin çelik gibi güçlü ve sert olduğunu belirtiyor: “Kızı parçalayacak gibi sıkkan çelik elleriyle, kızın kalbini delmek isteyen kadir gözleriyle ondaki karanlık sırrı koparmaya çalışıyordu” (s. 202).

b) Psikolojik özellikleri. Roman kahramanı Hasan, kültür düzeyi yüksek, kibar, çekici, eğitilmiş, enstrüman çalabilen, dans etmeyi bilen, Batı geleneklerini öğrenmiş fakat alafrangalıktan da uzak duran, cesur, mert bir askerdir. Halide Edib, Hasan karakteri üzerinde çok fazla durmuştur. Hasan'ın değişik kadınlarla olan ilişkisine ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir. Binbaşı Hasan, gerçekten de çapkın bir kişiliğe sahiptir. Önce, Doğu Anadolu'daki köylü bir genç kız olan Zeyno ile birlikte olur. Ardından tayini İstanbul'a çıkar ve orada Azize ile nişanlanır. Kısa bir aradan sonra Azize'nin kuzeni olan Zeyno'ya âşık olur. Azize ile nişanlı iken Zeyno'ya evlenme teklifi yapar. Zeyno kabul etmez ve Hasan Azize ile evlenir. Hasan İsviçre seyahatlerinde ise Dora'ya ilgi duymaya başlar.

Hasan'ın romandaki yeri onun katılmadığı bir eğlence ile başlar. Zeyno, genç bir Binbaşı'nın herhangi bir mazereti olmadan daveti reddetmesini yadırgar. Zeyno babasına şöyle der: “Babacığım gülme, bu subay bugüne bugün koca binbaşı, otuzunda var yok, az şey mi? Fakat bu subay son dakikada daveti reddetmiş, gelmemişti. Hâlbuki evi de Azize'nin yalısı yanında idi” (s. 9).

Burada Hasan'ın bu tür davetleri kabul etmeyişinin nedeni alafranga bir tip olmamasındandır.

Alafrangalıktan uzak olan Hasan, Batı kültürünü de çok iyi bilmektedir. Onun nezaketine diyecek yoktur; bayanlara reverans yapmayı bile biliyor: “Ben yine aynada uzun ve ilk defa güzelliğine mağrur olduğum, bir kadın kolunun uzandığını, ince bir subayın bu kolun sonundaki ele doğru öpecek gibi eğildiğini gördüm” (s. 12).

Binbaşı Hasan lüks yaşamaya, giyinmeye pek fazla önem vermiyor. Sıradan olmaya çalışan, halk gibi herkes gibi gündelik bir insandır: “Bu süslü ve güzel aile ortasında sade o ve ben gündelik iki insan, herkese benzeyen tabii iki insandık” (s. 14).

Toplumda kabul gören anlayışlardan biri de “er sözü” dür. Asker verdiği sözü mutlaka yerine getirmelidir. Binbaşı Hasan da Zeyno ile yarışmaya girer. Bu yarışta mutlaka birinin galip gelmesi, birinin de mağlup olması lazımdır. Şayet Hasan yenilirse bir hakemin kararına gerek kalmadan kendisi itiraf edecektir. Çünkü Zeyno’ya asker sözü vermiştir. Zeyno ile Hasan arasındaki konuşma şöyledir:

- Yarış uzun sürecek ve mutlaka bir taraf mağlup olacak, dedi.
 - Her zaman berabere kalsak nasıl olur?
 - Kabil değil, olmaz hanımefendi, mutlaka bir taraftan bir taraf mağlup olmalı.
 - Olmazsa?
 - Öyle şey olmaz. Mutlaka bir tarafın sırtı yere gelmeli ve mağlubiyetini itiraf etmeli.
 - Her zaman yarışlar hakem huzurunda olmaz, yenilen taraf yenilmeyi kabul etmezse...
 - Ben kendi hesabıma bir asker sözü veriyorum ki mağlup olduğum gün itiraf ederim.
- (s. 17)

Bu kısımda bir askerın sözünün ne kadar değerli olduğunu anlıyoruz. Ayrıca Hasan’ın da hırslı yapısı dikkat çekmektedir. Hasan’a göre bir yarışta bir savaşta mutlaka bir kazanan bir de kaybeden taraf olmalıdır, kesinlikle beraberlik olmamalıdır. Bu beraberlik bir asker için felakettir: “Hasan Bey: – Bir asker için en büyük felaket berabere kalmak. Ordu berabere

kalırsa ne ehemmiyeti ne de hayat hakkı olur, mutlaka ya galip ya da mağlup olmalı, diyordu” (s. 19).

Askeriyede önemli unsurlardan biri de selamlaşmaktır. Rütbesi düşük olan, rütbesi üstün olana selam durmak zorundadır. Bu merasim resmî, sert ve soğuktur. Zeyno, Hasan’a soğuk bir asker selamı verdi diye Hasan askeriyenin katılığını ve soğukluğunu muhafaza ediyor.

İnce yüzü bulutlanmış, isteyerek selam verilmemiş bir adam gibi bozulmuştu. Hatta elini uzatmadığına, sadece bir asker selamı verdiği dikkat ettim. (...)Yüzündeki karaltı yavaş yavaş kaybolmakla beraber hala bütün vaziyetinde ve başındaki askerî ve resmî katılığı muhafaza ediyordu ve son derece bir gayretle gözlerini gözlerime bakmaktan men ediyordu. (s. 24)

Binbaşı Hasan, etrafındaki kadınları koruyucu tavrıyla da dikkat çekmektedir. Zeyno-ya laf atan iki kişiyi döver.

Hasan iradesine hâkim bir askerdir. O, Azize’nin kurlarına kapılmaz, zenginliğine ve güzel giyimine önem vermez.

Evvela kurduğu cazip kadın ağına başka gençler kadar Hasan Bey kolay düşmemişti. En garibi kayıtsız da değildi. Fakat Azize’nin o kadar güzelliğine hatta her zaman muvaffak olduğu kadın ihtimamlarına rağmen mütehakkim ve serbest kalmıştı. Fakat bir balmumu eritemediği bu asker yeğenin aynı zamanda vurgun ve zayıf görüldüğü dakikaları olmuştu. (s. 34)

Halide Edib’in bu kısımda bir tutarsızlığı görülür. Çünkü Hasan hem iradesine mütehakkimdir hem de Azize’ye meyletmiştir. Ama genel itibariyle diğer erkeklere nazaran Hasan irade yönünden güçlüdür. Hatta Azize şöyle der: “Tamamen kendinden geçmiş bir hâli vardı. Hâlbuki bana en düşkün görüldüğü zamanlarda da iradesini kaybetmez, her vakit kendisine fazla hâkim görünür” (s. 90).

Hasan mert bir delikanlıdır. Saffet, Zeyno ile konuşurken Hasan'dan şöyle bahseder. “Çok cazip ve mert çocuk, arkadaşlarımın en samimî, en iyisi belki o olacaktır” (s. 36).

Birçok erkeğin ortak özelliğinden biri de kıskançlıktır. Hasan, kadınları koruyucu tavrı ile ön plana çıkarken aynı zamanda kıskanç bir yapıya da sahiptir. Saffet ile Azize dans ederken Azize'yi kıskanır. Onu sahiplenen bakışları vardır. Bu kıskançlık Hasan için daha da ileri boyuttadır. Çünkü Hasan, karısıyla birlikte İstanbul'da yaşamak istemez, Anadolu'ya gitmek ister. Böylece soysuz, züppe erkeklerden karısını uzaklaştırmış olacaktır.

Askerler genellikle kitap okumaya vakit bulamadıklarını düşünürler. Bu tip askerlerden biri de Hasan'dır. Gerçi Hasan önceleri çok kitap okumuştur fakat son zamanlarda hiç okumamıştır. Zeyno'nun ona tavsiye ettiği “Battal Gazi” adlı eseri okur. Bu eserde Battal, Kral'ın üç güzel kızını ve kardeşini kandırıp kaçıtır. Hasan burada bir askerın nasıl sevdiğini şu yorumlarıyla bize göstermektedir: “ – Elbette o sade bir tanesini seviyor, fakat ötekileri ona benzediği için, onu hatırlattığı için; belki onun lakırdısını ettikleri için yabancı ellere bırakmıyor.

- Enfes bir tefsir!
- Hele Kızkulesi'nin bile sevdiği bir kız elinden saklayacak bir engel olmaması onun bir asker gibi sevmeyi bildiğine delalet eder” (s. 55).

Hasan, iyi bir okuyucudur aslında. Hatta zaman zaman yazdığı da olur. Zeyno'nun tavsiye ettiği kitabı okuduktan sonra, “Battal Gazi ve Kız Kulesi'ndeki Prenses” adlı bir sinema hikâyesi yazmaya karar verir.

Hasan, okuduğu kitapta Battal Gazi'yi sevmiştir. Çünkü Battal Gazi sıradan bir askerdir, kurmay değildir. Bu da bize Hasan'ın gözünün yüksekte olmadığını, bir başka deyişle koltuk sevdasına düşmediğini göstermektedir.

Hasan, aşk ve savaş hikâyelerinden oldukça etkilenir. Zira kendisi zaten bir askerdir aynı zamanda Zeyno'ya da âşık olmak üzeredir. Onunla hemen her gün ava gider, vakit

geçirir. Zeyno'nun elini öper ve aşkın kıvılcımları Zeyno'yu da yavaş yavaş yakmaya başlar: “Elimi bir deli gibi ilk defa olarak dudaklarından koluma, kolumdan kalbime giden bir ateşle öptü” (s. 59).

Hasandaha fazla dayanamayarak Zeyno'ya aşkı itiraf eder: “İşitmek için kulaklarımı uzatmaya mecbur oldum. O kadar nefesinin altından, o kadar yavaş söyledi:

- Sizi seviyorum!Sizin benimle evlenmenizi istemek bir küstahlıktır, biliyorum, o kadar iyi tahsil görmüş, bana o kadar üstün bir kadınsınız” (ss. 64- 65).

Binbaşı Hasan, kendini Zeyno'dan aşağı görür fakat yine de teklifini yapar. Çünkü Zeyno'yu sevmiştir bir kere ve ona göre sevmenin de bir nedeni yoktur: “Sevmek kafa ile, düşünme ile değildir. Sevmek... Sevmektir işte” (s. 65)!

Halide Edib'in asker tiplerinin iradesi güçlüdür. Fakat her şeye rağmen yine duygusaldır. Ağlamak, çoğu zaman bir acizliktir lâkin bu eylem Halide Edib'in romanlarında sık görülür. Hasan da her ne kadar güçlü ve dik dursa da Zeyno'nun aşkı ona gözyaşı ile birlikte gelir: “Yaklaştığım gibi yavaş yavaş geriledim, çekildim, arkamda genç ve dinç, yenilmez asker başı kollarının arasında kendini kıvrandıran bir ihtiras ve iptilânın en yüksek buhranı içinde sarsıla sarsıla ağlıyordu” (s. 66).

Hasan, Zeyno'ya o kadar tutulmuştur ki onu her gördüğünde güçsüzleşir ve sararır. Zeyno da Hasan'a âşıktır. Onların aşkları kendi ellerini şöyle söyler:

Birbirini bir an için tutan bu iki el derhal birbirini anladılar. Benim elim, “Vaziyetinizi anlıyorum, bu hasta kıza acımak ve sevmek tabii vazifenizdir. Sizi takdir ederim.” diyordu. Onun eli, “Sizin için hâlâ ölüyorum. Bu hasta, zayıf çocuğun esiri olmam kuvvetli insanların zayıf insanlara temayülünden geliyor, bana darılmayınız.” diyordu. (s. 85- 86)

Subay Hasan Zeyno'ya bir mektup yazar ve bu mektubu ona iletmesi için bir askere verir. Komutanların getir götür işleriyle ilgilenen askerlere ‘Posta’denir. Posta, Zeyno'ya

mektubu ulaştırır, Hasan'ın yazıları sert ve katı çizgilerle doludur. Bu da Hasan'ın karakterinin bir parçasıdır.

Hasan vefalı bir kişidir. O, Zeyno'ya doludizgin âşık olsa da Azize'nin intihar teşebbüsünden sonra hep onun yanında olmuştur. Onunla dans etmiştir, öpüşmüştür. Yalnız bu ilgi tam olarak bir sevgili, nişanlı gibi değildir. Özellikle Hasan Yeşilköy'e gittikten sonra Azize'ye sadece dayısının oğlu gibi davranır. Azize'yi bu akrabalık bağından ötürü sever. Yatağa düşen Azize'nin karşısında ne yapacağını bilemeyen Hasan, ona yaptıklarından dolayı pişman olur ve kendisini bütünüyle Azize'ye teslim eder. Azize'nin ölme ihtimali bile Hasan'ı çok korkutur. Hatta Doktor Saffet bile Hasan gibi bir askere çaresiz tavırları yakıştıramaz: “ – Kurtaracak mıyız doktor?

- Çalışacağız. Herhalde sen çocukluk etme azizim. Koca askere böyle yakışır mı?

Kim bilir hem kurtaracağım hem de nikâhınızda şahit olacağım galiba” (s. 101).

Halide Edib'in asker tiplerinin hiçbirinde umutsuzluk yoktur. Hemen hepsi daima ileriye atılan, zor durum karşısında çözüm yolları arayan, savaşan kişilerdir. Bir asker de böyle olması gerekir zaten. Hasan burada biraz vicdan azabı duyar ve Azize'nin hastalığından kendini sorumlu tutar. Bununla birlikte hastalığı karşısında da elinden bir şey gelmeyince ümitsizliğe düşer.

Tam o sıralarda bir gün Zeyno Hasan'ın evine gelir. Ev mütevazı bir şekilde döşenmiştir ki bu da Hasan'ın özelliklerinden birisidir. Kendini hiçbir zaman yüksekte görmez. Hâlbuki dönemin en gösterişli mesleklerinden birini icra etmektedir.

Zeyno, Hasan'ın evindeki davranışlarını temiz ve mert bulur: “Bütün can atışı, ihtirası ve ateşine rağmen öyle itimat edilir temiz ve mert bir hâli vardı ki, ta kalbime kadar indi” (s. 110).

Hasan her şeye rağmen Zeyno'nun aşkıyla yanıp tutuşmaktadır. Evde de onunla daha fazla vakit geçirmek için bin takla atar. Sonunda Zeyno'nun zoruyla bir anlaşma yaparlar. Bu anlaşmaya göre Hasan, bir an evvel Azize'ye evlilik teklifi yapacaktır.

Zeyno, evden gidecekken Hasan, onun eline sarılır, ihtiraslı bir şekilde öper ve ona, her şeyi herkesi bırakıp uzaklara gitmeyi teklif eder: “Son akşamki kararında sabit misin? Yedi aralığa dört gün var. Altı akşamına kadar senden söz bekleyeceğim. İstersen her şeyi bırakır gideriz” (s. 119).

Bu kısımda Hasan'ın bir ikilem içinde kaldığını görürüz. Bir yanda aşkıdan dolayı yanıp tutuştuğu Zeyno, bir yanda da ölüm döşeğinde olan, dayısının kızı- müstakbel eşi- Azize. Hasan'ın her ne kadar sert bir mizacı olsa da işin içine vicdan ve gönül meselesi girdiğinde duygularına hâkim olamaz.

Zeyno, Hasan'ın teklifine karşılık vermez ve Hasan'a Azize ile evlenme yolu görünür. Azize'yi yurtdışına götürür. En son trene binerken gözü nemli halde Zeyno'ya yine bir asker selamı çakar. Zeyno'nun ağzından şu sözcükler dökülür: “Benim tunç askerim hayatımdan geçti” (s. 121).

Hasan, sert bir maden olan bir tunca benzetilmiştir. Kişiliği de bu yöndedir. Aynı zamanda ten rengi de o an için bir tuncu andırmaktadır.

Hasan ile Azize evlenirler. Bir yandan da Azize'nin tedavisi yurtdışında devam eder. Hasan, bu süreçte Azize'ye karşı çok iyi ve merhametlidir. Ona tıpkı çocuğuymuş gibi bakar, onunla ilgilenir. Orada sefarette Dora adlı bir kadınla tanışır. Hasan ile Dora'nın kafaları birbiriyle uyuşur. Azize bu durumu çok da kıskanmaz aslında. Çünkü Hasan gibi erkeklerin kendisi gibi süslü kadınlardan vazgeçemeyeceğine inanır: “Hasan'la beraber gittiler. Fakat kıskanmıyorum Zeyno'cuğum, erkekler ne kadar böyle yeni kadının hükmü altına girseler yine bizim gibi güzel ve şık kadınlardan, süslülerden ayrılamazlar” (s. 125).

Romanın bu kısmından sonrakiler genellikle Zeyno'ya yazılan mektuplar aracılığıyla verilir.

Dora, giyinişine önem vermeyen, süsten ve gösteriştan kaçınan, açık sözlü ve aydın bir genç kızdır. Hasan da onun mütevazılığından hoşlanır. Azize ise Dora'nın tam zıddı bir hayat görüşüne sahiptir. Hep lüks peşindedir. Dora, bir asker eşinin müsrif olmaması gerektiği görüşündedir: “İhtilal yapmış bir subayın karısı neden bu kadar israfa düşkün” (s. 126)?

Askerler savaş ortamında birçok zorluk çekerler. Zaman gelir aç kalırlar, zaman gelir susuz kalırlar, zaman gelir mühimmatsız kalırlar. Böyle darlık gören bir askerden de israf beklenmez. Burada şaşırtan kısım Hasan'ın baskın bir karakter olmasına rağmen karısı Azize'yi gösteriştan alıkoymamasıdır. Hasan inadına mütevazı iken Azize de inadına gösterişlidir.

Hasan, Dora'yı belki de Zeyno'ya benzediği için kendine yakın bulmaktadır. Dora ve Zeyno kişilikleriyle, duruşuyla tevazularıyla Hasan'ı etkilemektedir. Oysa Azize yalnızca cinsellik bakımından etkiler. Azize'nin Zeyno'ya yazdığı mektupta şöyle geçer: “Siz Hasan gibi bir askeri bile tahrik ediyor, canlandırıyor, düşündürüyorsunuz, hâlbuki ben buselerine, zaaflarına sahip olduğum dakikaların dışında onunla iki ayrı insan gibi, belki de iki dayızade gibiyiz” (ss. 132- 133).

Askerler her zaman soğukkanlılığını korumak durumundadır. Onları da duygu yönünden etkilemek, tahrik etmek biraz güçtür. Bundan dolayı Azize, “Hasan gibi askeri bile” ifadesini kullanır.

Zaman geçtikçe Hasan, Dora'ya daha çok bağlanır, yakınlaşır hatta onun elini bile tutar. Çünkü o, İstanbul'daki aşkı Zeyno'ya çok benzer. Bundan zevk alsa da utanç da duymaktadır. Hem de arkadaşını bırakıp gitmiş bir askerin utancını duyar: “Hasan bu musikî ve sahnenin tesiriyle keşfettiği Zeyno'nun bu yeni siması karşısında kendisini çok çirkin

buluyordu. Zeyno ile aşklarını düşünürken beraber atıldıkları tehlikenin en feci noktasında arkadaşını bırakıp kaçmış bir askerin utancını duyuyordu” (s. 137).

Burada dikkat çeken nokta, Hasan’ın evli olduğu halde Dora ile birlikte olmasından rahatsızlık duymamasıdır. Bu, esasen bir askere yakışmayacak bir davranıştır. Hasan’ın rahatsızlık duyduğu nokta, Dora’ya sırf Zeyno’ya benziyor diye yaklaşması ve Zeyno’ya ihanet ettiğini düşünmesidir.

Hasan, Zeyno’ya bir mektup yazmaya karar verir. Bu mektupta kendisinin ne kadar âdi biri olduğunu da belirtecektir. Bu da Hasan’ın, aşkı uğruna kendi gururunu ayaklarının altına alabileceğini de gösterir: “Zeyno’ya bu gece mutlak mektup yazacaktı. Ne korkak, ne âdi adam olduğunu itiraf edecek; onu, ıstırapıyla yalnız bıraktığı için ondan af dileyecekti” (s. 138).

Hasan, mektubunda aşkını da bir kez daha ifade eder:

Zeyno’cuğum,

Seni bir deli gibi, divane gibi seviyorum. Ne vazife, ne evlenme, ne seyahat, bir şeyin şifa vermeyeceğine eminim. Senin beni unutma ihtimaliyle, bir gün Saffet’le evlenmen ihtimaliyle çıldırıyorum. Gül kokan ateş tenini benden başka kimsenin içtiğini, temas etmeden sıcak ve yumuşak titreyişini bildiğim dudaklarına başkasının temasını duyarsam, yaşamak ihtimalim yoktur. (ss. 139- 140)

Bu satırlarda Hasan’ın Azize’ye koca; Dora’ya sevgili olamamasına hak verilebilir. Çünkü Hasan hâlâ Zeyno’ya delicesine âşıktır.

Mektup bir de şunu gösterir. Hasan’ın yazı yeteneği de oldukça ileri düzeydedir. Onun edebî yazıları insanı hemen etkiler.

Hasan her ne kadar Zeyno’yu sevse de kalbinde Dora’ya da bir yer açmak ister. Yani çapkın ruhlu bir askerdir. Dora ile kaçamak bir ilişki yaşar: “- Saçların ne güzel menekşe kokuyor, ne kadar yumuşak Dora!

Şafak pancurların aralığında sızarken, Dora'nın menekşe kokan saçlarını tekrar tekrar öpen Hasan, kafasında Solveg'in melodilerinin akislerini duyuyor..." (s. 144)

Hasan, karısı Azize'ye, aşkı Zeyno'ya ihanet etmiştir. Azize, olayların ve bu ilişkinin de farkındadır ve Hasan'ın çapkınlığını yüzüne vurur ve "Nerede kadın görsen peşindesin." der.

Azize, Hasan'ı tehdit eder. Hasan, bu tehdit karşısında çok sinirlenir. Askerlik gururuna sığdıramaz, daha sonra ikisi oturup ağlarlar. Bu da, çelik ruhlu asker olan Hasan'ın da duygusal yönünün olduğunu gösterir.

Azize, olanları mektupla Zeyno'ya bildirir. Zeyno ise babasının arkadaşı olan Albay Muhsin Bey ile evlenmeye karar verir. Albay Muhsin Bey aynı zamanda Hasan'ın da komutanıdır ve Hasan'ı çok sevmektedir. Onun gözünden Hasan şöyle tanıtılır: "Anlıyorum, keşke Zeyno'nun kocası olsaydı, o kadar cesur, o kadar demir gibi, namuslu ve yakışıklı bir çocuktur ki..." (s. 158)

Albay Muhsin Bey'in Hasan hakkında söylediği diğer sözler de şöyledir:

"Hiç kaba değildir Zeyno, sen iyi tanımıyorsun, çok mert, çok ateşli bir çocuktur. Ben söyleyim, biraz fazla kadın zaafı vardır, değil mi?" (s. 174)

Hasan, ıstırap anlarından kaçmak için karşısına çıkan kadının cazibesine kapılıyor. Hatta Zeyno da durumun farkındadır ve şöyle der: "Ölürsem bir değil, on, belki yirmi kadın daha sevecek kadar kuvveti ve gençliği var." (s. 181)

Romanda Hasan'ın, dünya görüşlerine de yer verilmiştir. Ona göre erkek ile kadın eşit değildir: "- Bir şey diyemem, Dora. Yalnız yalvarırım, bunlardan bahsetme bana, ne olsa erkek başka gibi geliyor. Anlıyorum, biz daha aptalız, daha hodbiniz, daha fenayız, fakat her halde daha kuvvetliyiz. Binaenaleyh kanunları biz ve bizim için yapacağız." (s. 182)

Hasan, vaktiyle Diyarbakır'da görev yaparken de "Zeyno" adlı bir kıza sevdalanmıştır. Hatta evlenmeden onunla ilişkiye bile girmiştir. Kızın akrabaları Hasan'ı öldürmek istemişler

fakat Hasan'ın komutanı Albay Muhsin Bey buna engel olmuştur, Hasan'ı kurtarmıştır. Bu Kürt asıllı Zeyno'nun Hasan'dan hamile kalıp kalmadığı üzerinde konuşmalar geçmektedir. Fakat bu kısımlara çok az değinilmiştir.

Hasan, Azize ile Viyana'ya gideli çok olmuştur ve askerlik hayatından uzaklaşınca kalbinin ona oyun oynadığını düşünmektedir. Çünkü aynı anda hem Zeyno'nun Albay Muhsin'le evliliğini kıskanıyor hem Dora'ya aşkını itiraf ediyor hem de Azize'nin doğacak olan çocuğuna sahip çıkıyor.

Burada dikkati çeken nokta, Hasan'ın askerlik görevinde iken duygularına, kalbine sahip çıkabildiğinin belirtilmesidir.

Hasan'ın izni bitmiştir ve tesadüf odur ki Hasan'ın tayini Albay Muhsin'in tümenine çıkmıştır. Böylece yazar, Zeyno ile Hasan'ı yakınlaştırmış, karşılaştırmıştır.

Zeyno, Muhsin ile evli olmaktan çok mutludur. Fakat Hasan, Zeyno'nun bu evliliğini çekemez, daha da aksi ve kaba bir insan olur. Hatta Zeyno bile bu duruma şaşırır ve “Bu kaba askeri ben nasıl sevdim?” der. Onu alelade yakışıklı bir subay olarak tanımlar.

Hasan'ın çocuğunu doğurmak üzere olan Azize'nin hastalığı artmıştır. Doktor Saffet, Hasan'dan Azize'nin yanında olmasını, onu kurtarmasını ister. Fedakâr Hasan eşi Azize için askerlik mesleğini bile bırakmayı düşünür. Ama biraz gecikmiştir. Azize ölmektedir ve Hasan ilk defa kadınlık cazibesine kapılmaz. Yazar, Hasan'ı cezalandırır:

Hasan'da ilk defa kadınlık cazibesine mukabele etmeyen bir hissizlik hâsıl olmuştu.

Azize'yi öldüren Hasan'ın bu kadın zaafı değil miydi? Hâlbuki tek sevdiği kadın bugün onu bir eşya, bir tahta parçası telakki ediyor, vaktiyle kendisi için yanan kalbini yıl geçmeden başka bir adama bahşediyordu. Bu Hasan'a bir ceza idi. Azize'nin vefasını, tek başına kendine olan düşkünlüğünün kadrini bilmemişti. Hasan'ın hayatta yalnız Azize'yi istediği an Azize ölüyordu. Bu, bir ceza ve yerinde bir ceza idi.

c) *Sosyal özellikleri.* Romanımızın asıl kahramanı olan Hasan, kendini geliştirmiş bir subaydır. Batı kültürünü iyi bilmektedir, bunun yanı sıra Türk kültürünü muhafaza etmektedir.

Hasan, bazı dansları bilmektedir bazılarını da yeni öğrenmektedir. Azize ile boyları uyuşmadığı için Zeyno ile dans eğitimi alır. Hasan, Batı'nın sembollerinden olan piyanoyu çalmayı bile bilmektedir. Piyano eşliğinde Kürtçe şarkılar söylemektedir.

Askerlerin genellikle sosyal hayatla ilişkileri zayıftır. Çoğunun hobisi bile yoktur. Fakat bu romandaki askerler donanımlıdır. Hem fiziksel hem psikolojik hem de sosyal yönden güçlüdür.

Hasan aynı zamanda tiyatroya operaya giden sosyal bir kişidir.

Hasan'ın av hobisi vardır. Ava çıkmak onu rahatlatır. Hatta Zeyno ile ilişkileri av esnasında gelişmiştir.

Hasanhakkında çevresindeki kişiler hep “dürüst” yorumunu yapar. O, çevresindekiler tarafından sevilir. Özellikle kadınları etkileme konusunda hünerlidir.

Hasan, kadınlara karşı çok ilgilidir ama sosyal bir müessese olan “evlilik” e karşıdır. Onun, evlilik hakkındaki düşünceleri şunlardır: “- Ben evlenmenin aleyhindeyim Zeyno Hanım, hele derhal evlenmenin daha ziyade.

Ben evlenmeyeceğim Zeyno Hanım. Evlenmek herkes için felakettir. Daha o kadar öğreneceğim, yapacağım şey var ki” (s. 52)!

Hasan, evliliğin birçok şeyi yapmayı engellediğini düşünmektedir. Zaten çapkın olan ruhu onu evlilikten uzaklaştırır. Hatta ona göre “okumak, eğitim almak” evlilikten üstündür:

“- Nasıl şey? Mesleğini yapmış bir adam... Artık ne ile meşgul olabilirsiniz?

- Okurum. Okumak için hiç hayatta zaman bulamadım –birdenbire gülererek yüzüne baktı- mesela yeniden okumak isteyen bir adama ne eserler tavsiye edersiniz” (s. 52)?

Evlenmenin ötesinde bir şeymiş gibi görüyor kitap okumayı Hasan.

Evliliğe karşı çıkan Hasan, kadın ilişkilerinde çok rahattır. Daha evlenmeden, nişanlanmadan Azize ile her gün nişanlı gibi öpüşmüştür.

Diğer romanlarda olduğu gibi bu romanda da askerî üniformaya karşı bir saygı ve zaaf vardır. Binbaşı Hasan da Albay Muhsin de kadınları hemen etkilemektedir. Onların üniformaları her zaman pırıl pırıldır.

Hasan, ne kadar evliliğe karşı çıksa da Zeyno'dan umduğunu bulamayınca Azize ile evlenir. Toplum içinde Azize'ye karşı nasıl davranacağını çok iyi bilir. Eşine karşı şefkatli, toplulukta dikkat çeken ince bir yüzü vardır.

Askerler genellikle çevresine güven aşırlar. Fakat bu evlenen kişiler için aynı şeyi çağrıştırmaz. Hasan'ın eşi olan Azize, Zeyno'ya yazdığı bir mektupta asker kocanın hayli tehlikeli olduğunu belirtir: “Gözleri çelik gibi parlıyor, yanakları âdeta yemyeşil, titriyordu. İtiraf edeyim, biraz korktum ve ilk defa asker kocanın hayli tehlikeli bir şey olduğunu düşündüm” (s. 147).

Halide Edib hemen hemen her romanında olduğu gibi bu romanda da karakterlerinin ve tiplerinin sosyal ve psikolojik özelliklerini iç içe vermiştir.

Albay muhsin bey. Albay Muhsin Bey, Zeyno'nun babasının arkadaşıdır. Başarılı bir askerdir. Çok okuyan, kendisine ait kütüphanesi olan aydın bir kişidir. Kadınların gönlünü almasını bilen, yaşına rağmen dinç ve genç bir yapıya sahiptir.

Muhsin Bey, romanda çok fazla yer almaz, o sadece Zeyno'nun kocası, Hasan'ın da komutanıdır. Romanın son bölümlerinde yer alır. Yine de birçok özelliğine değinilmiştir.

a) *Fiziksel özellikleri.* Muhsin Bey birçok savaşa katılmış, fakat hiç yıpranmamış vücuda sahiptir. Zeyno ile çocukken karşılaşmışlardır, yıllardır görüşmemişlerdir. Yıllar sonra karşılaşmalarında Muhsin Bey şöyle betimlenir:

Zeyno bilakis bu zarif erkek hayaline hakikî bir göz zevki ile baktı. İtinalı ve dar üniforması içinde çok kudretli bir vücudu vardı ve enli omuzları üzerindeki başı büyük ressamların asker tablolarına benziyordu. Kumral kalpağı altında şakaklarında görünen, fazla kır saçlı, sıhhatli genç yüzüyle garip bir tezat yapıyordu. Siyah kirpikleri arasından iki koyu mavi göz kudretle, tahakkümle bakıyor, düzgün burnu, kırpık kır bıyıklar, hemen kumanda vermek için açılacak zannedilen dudaklarıyla sert, amir, fakat çok erkek bir çehre gösteriyordu. (s. 156)

Yukarıdaki kısımda Muhsin Bey'in fiziği ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Romanın ilerleyen kısımlarında Zeyno onu genç bir tenisçiye benzetir: “Muhsin Bey, Erenköy'ün mavi göklerinin rengini alan mavimtrak ışığında beyaz fanila kostümü, bol ipek gömleği ile teniz müsabakasına giden genç bir oyuncuya benziyordu” (s. 168).

b) *Psikolojik özellikleri.* Albay Muhsin yaşını başını almış bir askerdir. Neredeyse ellisine gelmiştir. Hiç evlenmemiştir. Bundan dolayı yalnızlık çekmektedir. Özellikle Doğu vilayetlerine gitmeden önce evlenmek istemektedir. Bundan dolayı yakın arkadaşı olan Doktor Bey'in kızı Zeyno ile evlenmek ister. O sıralarda Zeyno da yalnızlık çekmektedir. Bu da Muhsin Bey'e yakınlaşmasını sağlamıştır. Zeyno, Muhsin Bey'in nasıl biri olduğunu merak ediyor: “Son zamanlarda çok yalnız kaldığımdan olacak, Muhsin Bey 'i gökten indirilmiş gibi telakki ediyorum. Çok şayan- ı dikkat, mütemadiyen insanın merakını, tecessüsünü kamçılayan bir adam” (s. 160).

Albay, kitaplara çocukluğundan bu yana düşkün biridir. Bunu arkadaşı Doktor Bey de bilir: “- Amma yaptın ha, asker düşünmez, kitap okumaz mı?

- Sen bir istisnasın, Muhsin! Sen çocukluğundan beri kitaba düşkün bir insandın, sonra kurmaylar tabi daha düşünceli” (s. 159).

Daha önceleri de Hasan'ı işlerken belirtmiştik, askerler pek kitap okumaz diye. Fakat bu romanda Muhsin Bey tam bir kitap kurdu diye tanımlayabileceğimiz cinstendir. Hatta

kendisine ait çok da güzel bir kütüphanesi vardır. Zeyno'nun Albay hakkındaki düşünceleri şöyledir: "İtiraf edeyim ki çok nefis bir kütüphanesi var. Edebiyat ve musikiyi çok seviyor, hayli de iyi piyano çalıyor. Bundan başka bir de ev idaresinde korkunç denilecek kadar inzibat ve intizam temin etmiş. Hizmetçiler makine gibi işliyor" (s. 162).

Zeyno, onun kütüphanesine hayran olmuştur. Muhsin Bey, edebiyata tutkundur. Parçadan da anlaşılacağı üzere müziğe de kabiliyeti vardır. Evin içinde çok titizdir. Her kadının arayıp da bulamayacağı türden bir erkektir.

Muhsin Bey'in bir diğer özelliği de bahçe işleriyle uğraşmasıdır. Onun çiçeklere büyük ilgisi vardır.

Ne muhteşem, ne zümrüt gibi bir bahçe, ne kızıl güller, pembe, beyaz çiçekler, serin, yeşil gölgeler, daima rutubetli uzun çimenlerle insanın kalbini zaptediveren bir bahçe? Sevincimden bir çocuk gibi ellerimi çıırtım. Deli gibi:

- Bu güzel bahçeyi kim yaptı? Diye haykırmışım.
- Albay Muhsin Bey biraz güldü:
- Büyükbabam başlamış, biz de babadan oğla bu güzellik eserini yavaş yavaş tamamlıyoruz. (s. 168)

Zeyno da beğenmiştir aslında Muhsin Bey'i. Ancak ona çok eziyet çektirmektedir.

Fakat ona en ince ve mütemadi işkence yapıyorum bilsen. Tahammülünü, sabrını imtihan eden bir operatöre benziyorum. Mütemadi yarasını kurcalayarak, acıtarak ameliyat masası üzerinde tutuyorum.

O da sesini çıkarmadan, acısını göstermeden yatan bir yaralıya benziyor. Ben meğer ne hâin bir kızmışım! Ömrümde bana eziyet edenlerin hepsinin cezasını bu güzel albaya çektiriyorum. (s. 163)

Bu kısımda, Albay çok sabırlı bir kişi olarak yer alır.

Zeyno, Muhsin Bey'i güzel ve akıllı bulur. Hasan'ın yokluğunu ancak onun giderebileceğine inanır: “Her halde hayatımdan Hasan gittikten sonra onun yerini bu güzel ve akıllı albaydan başka kimse dolduramazdı” (s. 171).

Yavaş yavaş Zeyno Muhsin Bey'e âşık olur. Onun elini öpmesi Zeyno'yu kendinden geçirir: “Yavaş yavaş girdim, arkasından ellerimle gözlerini kapadım. Hemen bir el elimi tuttu, dudaklarına götürdü, dudakları o kadar sıcak ve ürperişliydi ki, bu buse her halde alelade bir el öpmek değildi” (s. 171).

Sonunda, Albay Muhsin, Zeyno'ya evlenme teklif eder, Zeyno hemen karşılık vermez fakat Muhsin Bey kafaya koymuştur bir kere. Önünde sonunda onu ikna eder evlenmeye: “Nihayet Yeşilköy günlerini uzaklaştıran bir hararetle bu defa dudaklarımız birleşti. Kollarının arasından kaçmadım.

- Beni seviyor musun Zeyno?
- Evet...
- Benim olacak mısın Zeyno?
- Ne zaman istersen” (s. 179).

Albay Muhsin, Hasan'ın komutanlarından biridir ve Hasan onu yakından tanımaktadır. Hasan'a göre Albay inatçıdır, istediğini alır.

— Albay Muhsin öyle inatçı bir heriftir ki, eğer Zeyno'yu istiyorsa mutlaka alacaktır.

Düşün bir defa Kurmay subay.

— Sanki bu ne demek?

— Ne demek mi? Biz ateş karşısında iken o şehir karargâhlarında; biz orada burada sürünürken o köşklere, Avrupa'da sefaretlerde, sonra...

— Sanki Albay Muhsin Bey korkak ve fena asker mi demek istiyorsun?

— Bilakis çok cesur ve iyi asker; hatta iyi bir kumandandır. (s. 185)

Albay Muhsin ne istediğini bilen korkusuz bir aksedir. O, neyi kafasına koyduysa mutlaka yapar ve zaferle ayrılır: “Onda istediği şeyi elde etmek için en açık, fakat en doğru ve katî yoldan giden, harpte ve aşkta muzaffer bir kumandan hâli vardı” (s. 193).

Albay, çevresindekilere karşı zaman zaman sert ve kibirli olabiliyor: “Hasan bu sert ve kibirli albayın ayakta kendisine uzattığı eli alırken haşin yüzünün değişen, ısınan anlamına hayretle bakmıştı” (s. 196).

c) *Sosyal özellikleri.* Albay Muhsin Bey’in sosyal özellikleri azdır. Kültür düzeyi yüksektir, müziğe karşı ilgili ve yeteneklidir. Bunların yanı sıra çevresi tarafından saygı ve sevgiyle karşılanan bir asker tipi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Muhsin Bey, zor durumda olanların yardımına koşan babacan bir kişiliğe sahiptir. Hasan, Diyarbakır’da köylü bir kız olan “Zeyno” ile bir ilişki yaşamıştır. Kızın akrabaları Hasan’ı vurmak için karakola gelirler. Fakat Muhsin Bey araya girer ve Hasan’ı onların ellerinden kurtarır: “Hasan, kendisinin hayatını kurtaran ve bunu bu kadar sessizlikle yapan Muhsin Bey’in ellerine sarılmak istiyordu; fakat albay öyle soğuk, öyle bir şey olmamış gibi davrandı ki, bir türlü bu mesele üzerinde bir kelime söylemeye cesaret edemedi” (s. 205).

Bu kısımda Muhsin Bey’in mütevazı yönünü de görüyoruz. O, Hasan’ı neredeyse ölümden kurtarmıştır ama bunu her zaman olan bir olay gibi karşılamaktadır.

Albay Muhsin Bey, karargâh içinde kadın meselelerinde mutaassıp davranıyor: “Muhsin Bey o kadar dürüst ve karargâh içinde kadın meselelerinde o kadar taassupla tanınmıştı ki, Başçavuş Haso yeğeninini nişanlısı ile annesini almış getirmişti” (s. 197).

Muhsin Bey’in kişiliği yerine oturmuş, dürüst ve namuslu tavrı her gittiği yerde bilinmektedir. Onun hakkında söyleyebileceğimiz tek olumsuz taraf, kızı yaşındaki Zeyno ile bir hayat kurmakta ısrarcı olmasıdır.

Vurun kahpeye

Halide Edib'in konusunu Millî Mücadele günlerinden aldığı ikinci roman, 1923 yılı sonlarında *Akşam* gazetesinde tefrika edilen "Vurun Kahpeye" dir. 1926'da kitap olarak yayınlanan bu romanda idealist İstanbullu bir öğretmen hanımın Anadolu'ya ilkokul öğretmeni olarak gitmesi ve Millî Mücadele günlerine tesadüf eden öğretmenliğinde, kasabadaki millî gücü kuvvetlendirmeye çalışması ve neticede Millî Mücadele aleyhindekilerin taassubu yüzünden öldürülmesi anlatılır.

Batı burada istilacı Yunan kuvvetleri olarak görülür. Yunan komutanı, askerleri ve onları destekleyen yerliler, bu nefret edilen kuvvetin temsilcileridir. Kasabanın çaresiz yerli halkı ve İstanbullu idealist öğretmen Aliye, romanın iyi ve yerli (Doğulu) şahıslarını temsil ederler.

Bu romanda, yeniye karşı çıkan ve vatan ihanetine kadar varan dini; menfaat ve kötülöklere alet eden taassup hâkimdir. Mevlit'te timsalini bulan, müsbet ve müsamahalı din anlayışı, romanı baştan sona kadar sarar, fakat iyilerin kurtulmasına imkân vermez. Bilakis iyi, kötü kuvvetlerin karşısında ezilir. Bu bakımdan "Vurun Kahpeye" Halide Edib'in diğer eserlerinden ayrılır.

Halide Edib'in eserlerinde genellikle iyiler kazanır. Kötülerin cezalandırılması ise tabii sondur ve Halide Edib'in idealist tavrına uygundur. Ancak, "Ateşten Gömlek" ve "Vurun Kahpeye" romanlarında pek çok iyi insanın, kendilerini, en yüksek değer olan vatan savunması uğrunda feda ettikleri görülür. Bu, yazarın bizzat yaşadığı Millî Mücadele günleriyle yakından ilgilidir. Romanın yazıldığı devrede Halide Edib'in bizzat şahit olduğu feci olayların romancıda bir kötümserlik yarattığı da tahmin olunabilir. (Enginün, 2007, s. 202)

Vurun kahpeyromanındaki askerlerin incelenmesi. Bu romanda belli başlı üç kişi incelenmiştir. Bu kişiler; romanın asıl kahramanı olan Aliye, Kuvayı Milliye Komutanı Tosun ve Yunan Komutanı Damyanos'tur.

Aliye, asker olmamasına rağmen vatan için mücadele vermiştir. Bu nedenle Aliye de incelenmiştir. Aliye'nin gerek eğitim için gerek çağdaşlık için gerekse de ordu için vazife aldığı görülmektedir.

Tosun ve Damyanos, ön plana çıkan asker tiplerimizdendir. Bunların yanı sıra Küçük Asker Durmuş, Tosun'un yardımcıları Selim ve Haydar Kaptanlar da asker kimliğindedir. Fakat incelenecek kadar güçlü karakterler değildir. Bu nedenle sadece Aliye, Damyanos ve Tosun incelenmiştir.

Aliye. Aliye, iyi bir eğitim almış, İstanbul'da yaşayan, zeki ve güzel bir öğretmendir. Vatan evlatlarını eğitmek için Anadolu'nun herhangi bir yerinde görev yapmak istemiş ve bir kasabaya öğretmen olarak atanmıştır. Annesini verem hastalığında, bir asker olan babasını da savaşta kaybetmiştir.

Halide Edib'in idealleştirdiği kadın tiplerinden birisidir. "Ateşten Gömlek"teki Ayşe ile benzer özellikleri vardır. Vatanı için her türlü fedakârlığa hazırdır. Kendisini öğretmenlik mesleğine adanmıştır. Ülkenin işgalden kurtulması için var gücüyle çalışır. Çok zeki bir genç kızdır. Etrafındaki hemen hemen her erkeği etkileyen bir güzelliği vardır. Erkeklerle özel ilişki kurmaktan çekinen biridir. Fakat gönlünü idealist bir tip olan Kuvayı Milliye Komutanı Tosun Bey'e kaptırır.

Hacı Fettah Efendi'nin iftirası ve halkın galeyana gelmesiyle taşlanarak dövülerek öldürülür.

Aliye'nin mesleği askerlik değildir, fakat yaptığı işler, üstlendiği görevler ve onun taşıdığı milliduygular tam bir askere yaraşır kişilik ve davranışlardır. Bu açıdan bakıldığında

Aliye'yi tıpkı bir asker tipi gibi incelemeyi uygun gördük. Zaten Kuvayı Milliye Komutanı Tosun, Aliye'nin en iyi askeri olduğunu ve sonunda da şehit olduğunu söylemektedir.

a) *Fiziksel özellikleri.* Romanın başkışisi olan Aliye'nin birkaç kısımda fiziksel özellikleri verilmiştir. Aliye'nin dikkat çekici gözleri ve dudakları vardır. Onun güzelliği etrafındaki tüm erkekleri cezbetmektedir.

Romanın başında Aliye'nin dış görünüşü şu şekilde verilir:

Pembe ince yüzü üstünde iki kocaman menekşe gibi siyah kirpikli gözleri, küçük bir çocuk burnu, yüzünün bütün bu mütereddit ve cazip inceliği ile tezat yapan bir narçiçeği goncası gibi garip bir ağzı vardı. Biraz yumuşak ve kıvrıkcık saçları, itina ile örttüğü sıkı, siyah başörtüsünün ardından, şakaklarına, ensesine boşanıyor, yanaklarına boynuna dökülüyordu. Rakik gözlü, enli omuzlu. (Adıvar, 2006c, s. 1)

Romanda Yunanlılar Aliye'nin bulunduğu kasabayı işgal etmişti. Aliye'de evde hapis tutularak evin dışında Yunan Askerleri nöbet vaziyetinde duruyordu. Aliye'nin ev hapsindeyken fiziği şu şekilde tasvir edilir:

Aliye'nin dalgalı ipek saçları üstündeki beyaz namaz bezinin çerçevelediği ince yüzü, bu on beş günün eziyetleri ile erimiş, pembe yanakları eski bir kehribar gibi sararmıştı. Daha ziyade büyüyen etrafları moraran menekşe gözlerinin uzun siyah kirpikleri gözlerini terk etmeyen yaşlardan top top olmuş, bütün yüzüne sinen, görenleri ağlatan fevkalade bir mana gelmişti. (Adıvar, 2006c, s. 76)

Yunan kumandanı Damyanos Aliye'yi görür görmez içinde bir ateş yandığını hisseder. Damyanos hayatta istediği bütün şeyleri elde etmiş, bütün güzel kadınlara sahip olmuştu, fakat Aliye onda farklı bir tesir yarattı. Aliye'nin sihirli bir güzelliği vardı. Damyanos'un gözünden Aliye'nin dış görünüşü şu şekildedir:

Bu siyah ve kapalı örtüler arasındaki genç yüz bir sene evvel bir gonca hicaba ve çekingenliği ile kasabaya gelen pembe genç kız yüzü değildi. Antika kehribarlar gibi sararan ve bütün nefis hududu beliren ince yüzünü iki tarafında narçiçeği goncası ağzı kadar kırmızı iki isyan dalgası vardı. Bunun üstünden menekşe gözleri, toplanmış uzun siyah kirpikleri arasında, zayıf yüzünün yarısı kadar büyük ve gayri tabi bir parlayışla yanıyorlardı. (Adıvar, 2006c, s. 84)

Aliye'nin çevresindeki bütün erkekleri etkileyen ruhani bir güzelliği vardır. Önce Kantarcıların Hüseyin sonra Tosun Bey ardından Damyanos Aliye'nin bu güzelliğine tutulur. Aliye'nin bu ruhani güzelliği şu şekilde belirtilir: "Bu zaafı ve düşünceleri çok sürmedi. Başını ruhani güzelliği içinde kaldırdı. Uzun ince parmaklarının içinde onun kocaman elini bir çocuk eli gibi okşayarak konuşmaya başladı" (Adıvar, 2006c, s. 146).

Bir diğer örnekte de Aliye'nin fiziksel özellikleri şu şekilde verilmektedir:

Damyanos'a Aliye'nin tesiri çok garip ve çok müthiş olmuştu onda başka kadınların uyandırdığı maddi ve ateşin incizaplara benzemiyor Aliye'nin gözleri beyninde yanmış iki sihirli ve ateşli yıldız gibi başının içinde onun mütemadiyen tazip ediyordu. Bu narin uzun kız, harikulade ruhani yüzü ve menekşe güzel gözleriyle Damyanos'un şimdiye kadar kuvvetinin haberdar olmadığı deruni ve saklı kalmış bir köşesine nüfus etmişti. (...)Hâlbuki o dal gibi ince, tarihi bir muamma gibi kadir bir eza ile harekâtı zihnini alt üst eden bir mahlûkla karşı karşıya gelmiş, büyük gözlerinde sihirli bir kudretle onu ipnotize etmişti. Ne garip ve emsalsiz hareketleri, ne derin, acı ve ruhani gözleri, sonra ne görülmemiş bir hüküm ve kudretle insanı sarsan al dudakları vardı. Hayır, böyle bir kızı o, ne Atina'da ne Balkanlar'da ne Viyana'da ne Paris'te geçirdiği bir kış esnasında sahne üstünde veyahut eğlence yerlerindeki güzel kadınların arasında görmüştü. (Adıvar, 2006c, s. 88)

Yukarıdaki parçadan da anlaşılacağı üzere Aliye'nin hiçbir kadına benzemeyen ruhani ve sihirli bir güzelliği vardır.

Aliye bir asker kızıdır. Bunun verdiği bir güç vardır. Hem manevi olarak sert, katı ve güçlüdür hem de maddi olarak. Vücudu tıpkı bir erkeğin kuvveti gibi dirençlidir. Kendisine saldıran Kantarcıların Uzun Hüseyin'i kollarıyla bir itişi vardı ki Hüseyin bir anda kendini yerde buldu ve başını çarparak yaraladı. Aliye'nin bu kısımdaki fiziksel gücü şu şekilde anlatılmaktadır:

Hüseyin Efendi belagatiyle ikna edemeyip de daha mutaarız vaziyete geçtiği zaman, Aliye ömründe unutamayacağı bir feveranla Hüseyin Efendi'nin sıksa vücudunu öyle bir itti ki, rakı ile, sefahatle, en çirkin ve yorucu bir eğlence hayatıyla zaten mütereddi ve bin bir hastalığın sahibi olan vücudu yıldırımlanmış gibi pencereye kadar fırladı. (Adıvar, 2006c, s. 118)

Damyanos, Aliye'nin hem fiziksel görüntüsünden hem de karakterinden çok etkilenmiştir. Damyanos bir gün Hz. Meryem'in resmine bakarken onun gözlerinin yerine Aliye'nin gözlerinin geçtiğini algılar. Aliye'nin gözleri tıpkı Hz. Meryem'inki gibidir: "Damyanos, acı bir sayha ile bir ölü gibi kaskatı, yüz üstü düşmüştü. Canlanan Meryem'in kapalı gözleri altında, Aliye'nin menekşe gözleri vardı"(Adıvar, 2006c, s. 101).

b) Psikolojik özellikleri. Halide Edib'in romanlarındaki kadınların genel özelliklerinden olan metanet, sabır, özveri, güç, zekâ, insanları tesiri altında bırakma, büyüleme bu romanda Aliye'ye verilmiştir. Aliye küçük yaşta babasını kaybetmiştir. Annesi de veremli bir kadındır. Bu nedenle çocukluğu çok acı çekerek geçmiştir. Babası bir askerdir, yüzbaşısıdır ve savaşta şehit olmuştur. Aliye derin kudretini asker babasından almıştır.

Aliye rakik gözlü, enli omuzlu, Yemen'den Kafkas'a, Kafkas'tan Suriye'ye geçmiş ve kaybolmuş kahraman, fakat isimsiz ve talihsiz bir yüzbaşı ile dal gibi narin zavallı ve

hassas Fatihli bir verem kadının çocuğu idi. Asker babası ona henüz inkişaf etmeyen derunî kudretini; verem anası, veremlilerin ezeli ve marazî hassasiyetini vermişti. Anasını çok küçükken kaybetmiş ve bütün çocukluğu darümuallimatın tahta sıraları etrafında geçmişti. Bütün yetim kızlar gibi şifasız bir şefkat ve muhabbet ihtiyacı, yine bütün kimsesizler gibi her nazardan kendi ruhuna kaçan, gömülen çekingen ve sumut bir ruhu vardı. (...)Basit bir yağmurluk içinde dalgalanan ince vücudunun, siyah başörtüsü içinde hassas bir çiçek gibi açılan güzel başının davet ettiği, cezpettiği ilanı aşklar ve takipler onu alakasız bıraktı” (Adıvar, 2006c, ss. 1- 2).

Yukarıdaki kısımda Aliye'nin geçmişı, babasından ve annesinden aldığı karakteristik özellikleri verilmiştir. Bunun yanı sıra güzelliği ile dikkat çekicidir. Fakat kendine âşık olanlara, ilanı aşklara meyil etmemiştir.

Aliye'nin asker babası ve ondan aldığı özellikleri sık sık vurgulanmaktadır. Aliye'nin iradesi güçlüdür ve bu kalıtımla gerçekleşmiştir: “Aliye daha kudretli bir hiddetle kapıya doğru yürüdü. Asker babasının sağlam iradesinden tevarüs ettiği sükûnla ve kuvvetli bir sesle:

— Siz kimsiniz, ne hakla kapıyı vurmadan içeri giriyorsunuz” (Adıvar, 2006c, s. 13)?

Aliye gereksiz samimiyeti sevmeyen bir yapıya sahiptir. Kasabadaki maarif müdürünün yakın ilgisine karşılık bile vermemiştir: “Maarif müdürü Aliye'yi odada müzakereye davet ettikçe o anlamamış gibi, işini ayakta, oracıkta halle çalışıyordu” (Adıvar, 2006c, s. 5).

Vurun Kahpeye romanının ilgi çekici karakterlerinden birisi Ömer Efendi'dir. Ömer Efendi dürüst, namuslu, çalışkan ve milli değerlere bağlı yaşlı bir adamdır. Aliye'yi evlatlık edinen kişidir. Aliye'den bahsederken onun güçlü iradesini ve karakterini belirtmek için aslana benzetmiştir: “O irz düşmanı papaz zıfatlı müdür gıza hemen goz attı. Gız öyle aslan yürekli ki” (Adıvar, 2006c, s. 6)...

Aliye'nin atandığı kasabadaki okulda eşraf çocuklarının bütün istedikleri olmaktadır. Fakat Aliye gelince fakir, zengin, eşraf, halk ayrımını ortadan kaldırmak için mücadele etmiştir. Bunun uğruna hiçbir zaman korkmadan gözünü kırpmadan sınıfta otorite sağlamaya çalışmıştır. Eşraf çocuklarını bile haklı vaziyette cezalandırmaktan çekinmemiştir: “Hatice Hanımın onun eşraf çocuğu olduğu izahını hiç dinlemedi ve bu, derhal sükûnu iade etti. Ondan sonraki hayatı memur hanımlarıyla eşraf oğullarını mektebe birer birer gelip tehditleri, kavgalarıyla geçti. Fakat o her şeye rağmen mektepte sükûneti ve asayiş iade etti.” (Adıvar, 2006c, s. 11)

Aliye'nin hiçbir kimseden korkusu yoktur. İzinsiz olarak sınıfa giren saygısız Uzun Hüseyin'i kendisi sanki bir vali gibi azarlamaktadır: “Dal gibi bir kızın, fazla olarak bir nevi eşraf ve maarif müdürünün keyiflerine göre değişen, yalnız onlara eğilmekle kasabada kalabilen bir kadının, Uzun Hüseyin Efendi'nin yüzüne korkusuz gözlerle bakıp bir vali azametiyle onu tevbihine fena halde şaşırmıştı” (Adıvar, 2006c, s. 14).

Aliye'nin korkusuz ve sakin tavrı zaman zaman tekrar edilmiştir:

Aliye'nin pembe yüzü dudakları kadar kızardı. Onun da muhitinin, düşüncelerinin tahsilinin biriktirdiği cinsiyetini şerefini muhafaza etmek için toplanan azim ve arzusu galeyan ediyordu. Fakat ne bir zaaf ne gözyaşı ne de korku gösterdi. Alev yanakları ve alev gözleri ile kendi de hayret ettiği sakin, fakat birdenbire kalınlaşan boğuk bir

—Şimdi buradan dışarı çıkın efendi, dedi. (Adıvar, 2006c, s. 11)

Aliye kasaba halkından olan Ömer Efendi ve Gülsüm Hala'nın ölen kızı Emine'nin yerine evlat edindiği biridir. Biyolojik olarak anne babası olmasada manevi yönden Aliye onlara çocukluk etmiş onlar da anne baba görevini fazlasıyla yerine getirmiştir. Hatta ona ölen kızlarının ismi “Emine” diye seslenmişlerdir.

Aliye bütün sıkıntılarını, yorgunluklarını Gülsüm Hala ile Ömer Efendi'nin yanında unutuyordu. Birdenbire onların irahmetli Eminelerini boş ve yaralı kalpteki yerlerini

almıştı. O geldi geleli temiz örtülü minderleri inik perdeleriyle uykuda olan ev uyanmış, renklenmiş ve neşelenmişti. Şimdi pencerelerinde kırmızı, turuncu sardunyalara açıyor, köşe minderinin yanındaki iskemlelerin yanındaki üzerindeki gazeteler, kitaplar duruyor. Karı koca Aliye'nin hatırı için yerde, sinide yemek yemekten sarfı nazar etmişler, onunla masada yiyorlardı. (Adıvar, 2006c, ss. 15- 16)

Bu kısımda da görüldüğü gibi evde tam bir aile ortamı sağlamıştır. Aliye'nin hatırı için Ömer Efendilerin yemek düzeni bile değişmiştir.

Aliye öğretmen okulundan mezun olduktan sonra İstanbul'da kalmak istememiş Anadolu'da her neresi olursa orada görev almak istemiştir. Aliye'nin kasabaya atanmadan önce ve atandıktan sonraki hayat felsefesi romanın birkaç yerinde Aliye'nin dilinden söylenilerek verilmiştir:“- Sizin toprağınız benim toprağım, sizin eviniz benim evim, burası için buranın çocukları için bir ışık bir ana olacağım ve hiçbir şeyden korkmayacağım, vallahi ve billahi” (Adıvar, 2006c, s. 17).

Aliye bu sözü, yemini önce kasabanın çocuklarına sonra halka daha sonra kumandan Tosun'a ve en son ölürken şahadet niteliğinde Allah'a söylemiştir.

Aliye bütün kasaba halkını etkilemiştir. Hemen hemen herkes onu konuşmaktadır. Aliye'nin konusu İzmir'in işgali gibi önemli bir konu telakki edilmektedir. Bu da halk üzerindeki nüfuzunu ortaya koyar.

Bir zaman geldi ki bütün kasaba leh ve aleyhinde yalnız Aliye ile alakadar yalnız Aliye'yi konuşuyordu. Hatta Aliye Yunanlıların işgali kadar heyecanlı bir mevzuymuştu. (...)Aliye meselesine kasabada ancak Yunanlıların ileri hareketiyle Kuvayı Milliye'nin çarpışması, aynı derecede bir kuvvetle hisleri tahrik de rekabet edebildi. (Adıvar, 2006c, ss. 18- 19)

Aliye'nin bir diğerk özelliği vatanını çok sevmesi ve büyük bir milli heyecan içinde olmasıdır. Bu milli heyecanını da bütün kasaba halkına aşılamağ istemektedir. Bunun için okuldaki öğrencilerinin her birinin eline birer Türk Bayrağı vererek kasaba içinde dolaştırır.

Aliye de güzelliği ve gençliği haricinde bir şahsiyet oluvermişti. O çok coşkun bir ruhla milli marşlar öğretiyor, her yerde memleketi alan yabancıların şiddetle aleyhinde bulunuyor, çocukların ellerinde bayraklarla sokaklarda biraz halkla mektebi karıştıran milli heyecanla dolaştırıyordu. Bu tabii olarak ona kuvvetle bir Kuvayı Milliye taraftarlığı rengi veriyordu. (Adıvar, 2006c, ss. 19- 20)

Bu kısımdan anlaşılacağı üzere Aliye vatan için ruhunu ve bedenini ortaya koymuştur. Dönemin asker çetelerinden Kuvayı Milliye'ye taraftar olmayı benimsemiştir.

Vatanın birliği ve bütünlüğü için vatan çocuklarının aydınlanması için ve bayrak için gözealamayacağı hiçbir şey yoktur. Hatta Hacı Fettah Efendi'nin Aliye aleyhine onu öldürmesi için halkı galeyana getirip nutuk atmasından bile korkmayıp vatan bayrağı uğruna canını hiçe saymıştır. Şu beyit Aliye'nin dudaklarından dökülür: “Senin için ey bayrağımız, ölürüz de vermeyiz” (Adıvar, 2006c, s. 22).

Güya dini temsil eden Hacı Fettah Efendi dini öne sürüp halk üzerinde nüfuz kurmak isteyen Kuvayı Milliye'yi kasabada istemeyen Yunanlıları kasabaya davet eden vatan hainidir. Onun halkı çok çabuk galeyana getirdiği görülür. Aliye sırf peçe takmıyor diye onu melun olarak görmektedir: “Görüyor musunuz? Erkeklerin içinde yüzü gözü açık namahremler Müslümanların kalbini fesata vermek için şarkı söyleyerek dolaşıyorlar. Bunlar melundur” (Adıvar, 2006c, s. 23).

Halide Edib Adıvar'ın romanlarındaki kadın tiplerinden idealleştirdiği kişiler arasında Aliye de vardır. Aliye vatanperver, aydın, inançlı, bayrağa saygılı, insana değer veren biridir. Genellikle gönül meselelerinden uzak kalmıştır. Tâ ki öğretmen olup Anadolu'nun bir

kasabasına atanıp orada Tosun Bey'i görünceye kadar. Aliye'nin nasıl bir insan olduğu ve Tosun'a aşkı şu şekilde anlatılmaktadır:

Onda da mektepte Tosun Bey'e çarpıntı veren altın bulut hülyasının başka bir cephesi siyah başlıklı güzel ve kumral kumandanın erkek yüzü vardı. Hâlbuki beraber otursalar konuşsalar Aliye ona ne kadar kuvvet verecek, fikrini yeni vaatlere dökcek, memlekete faydalı yeni şeyler öğretecekti. O, kapı aralığından erkere görünen her yakışıklı, namdar, adam arkasından koşan bir kız değildi. Hayır, o isimsiz hayatı bir kahramanlık menkıbesi olan bir Türk Zabitinin kızıydı. (Adıvar, 2006c, s. 28)

Kuvayı Milliye Kumandanı Tosun Bey, Aliye'nin kaldığı Ömer Efendi'nin evinde ağırlandı. Fakat Aliye yan odadan hiç çıkmayarak Tosun'a evde görünmek istememiştir. Hatta iki üç gece aynı evde konaklamalarına rağmen birbirlerini görmemiştir. İşte Aliye'nin namus anlayışı bu şekildedir: "Ertesi gün perşembeydi ve Aliye evlerine gelen misafirin karşısına henüz çıkmamıştı" (Adıvar, 2006c, s. 34).

Aliye gözükara bir kişiliğe sahiptir. Halktan para toplamak isteyen ve Hacı Fettah Efendi'yi gözaltına alan Tosun'a karşı yardım isteyen kadınlara bu isteklerini boşa çıkarmayacağına, aksi takdirde çok âşık olduğu Tosun'u öldüreceğine yemin etmektedir: "Size ölmüş anamın, şehit babamın ruhuna yemin ediyorum ki eğer kasabada Tosun Bey'in yaptığı fenalığa mani olamazsam elimle Tosun Bey'i öldürürüm" (Adıvar, 2006c, s. 40).

Kasabanın bütün kadınları Aliye'den medet ummaktadır. Çünkü Aliye, karşısındaki ile nasıl konuşulacağını çok iyi bilen karşısındakini etkisi altına alabilen biridir. Kadınlara yapacağı yardımı söyledikten sonra kadınlar, sanki bir dini lidermiş gibi Aliye'nin ellerini ve yüzünü öpmektedir.

Evvla Hacı Fettah Efendi'nin ihtiyar karısı kolundaki genç ortaklarıyla beraber Aliye'nin yüzünü öptü, takdis etti.

—Efendi’ningıymatlı canını sana emanet ediyoruz, dediler. Ötekiler hepsi büyük bir muhabbet ve emniyetle birer birer boynuna sarıldılar. Kapıdan çıkarken hepsi carını çekiyor, iki gözünü birden açıyor, Aliye’ye öyle itimat eden ve seven bir çocuk, bir hayvan yavrusu bîçareliği, kimsesizliğiyle bakıyordu ki etrafında çoşan bu muhabbet ve kendine dayanan emniyet, onun asker babasının salâbeti ve mertliğini, hasta annesinin rikkat ve merhametini en bariz ve yüksek bir şekilde ruhunda topluyordu. (Adıvar, 2006c, s. 40)

Yukarıdaki kısımda bir de Aliye’nin ailesinden gelen özellikleri verilmiştir. Asker babasını mertliği ve katılığı zaman zaman vurgulanarak verilmiştir. Türk askerini genel bir özelliği olan sert duruşu ve mertliği bu romanda Aliye yine bir Türk askeri olan babasından almıştır.

Halide Edib bu romanında Aliye’ye güçlük çekirmiştir. Çünkü Aliye Anadolu kasabasına hemen alışmamış, kasabalı tarafından hemen kabul görmemiştir. İnci Enginün bu konu hakkında şöyle bir tespitte bulunmuştur:

Aliye’ye ahlaksızlıkları ve kötü duyguları yüzünden düşman olanlar da vardır. İstanbullu kadın, kendisini çevreye kabul ettirene kadar hayli güçlük çeker. Romanda daha önce “Ateşten Gömlek” ve “Mev’ud Hüküm” de de olduğu gibi bu fikir üzerinde durulur. Hâlbuki Halide Edib’in Anadolu’yu tanımadan yazdığı “Yeni Turan” da çevresini değiştiren Kaya, Erzurum’da ve Değirmendere’de hiç yadırganmaz ve zorlukla karşılaşmaz. (Enginün, 2007, s. 192)

Aliye’nin okula ilk gittiği gün Kantarcıların Hüseyin ile daha sonra Hacı Fettah Efendi ile ve Kuvayı Milliyeci Tosun ile nasıl bir cesurca diyalog içinde olduğunu ve ona meydan okuduğunu görmekteyiz.

—Tosun Bey, bu zavallı kasabaya niçin ne hakla zulmediyorsunuz? Bütün kadınları ve bütün çocukları matem içinde, düşmanı kovmak için sizler gibi silaha sarılanlara ahaliye

eziyet etmek yaraşır mı? Fettah Efendi'yi ne yaptınız? Aliye karısı sokaklarda ağlayarak dolaşıyor. Adamlarınız herkesi dövüyormuş, kasabadan binlerce lira istiyormuşsunuz. (Adıvar, 2006c, s. 43)

Aliye'nin bu cesur tavrı Tosun'u etkilemiştir. Zaten ilk gördüğü günden bu yana Tosun'un Aliye'ye olan aşkı, kalbinde yanan bir kor gibi tüm vücudunu da sararak onu evlilik teklifi yapmasına kadar götürür. Aliye Tosun'un evlilik teklifini büyük bir heyecan ve aşk içinde kabul eder.

Beni her zaman için kulun, kölen addet. Yalnız benim eşim olmaya, benim karım olmaya muvafakat et, dedi.

—İstediğin zaman seninim, istediğin yolda yürürüm.

İki ateş gibi, bir küçük an içinde, dudakları birbirini yaktı, ikisinin ruhunada ateş damgası bastı ve ayrıldılar. (Adıvar, 2006c, s. 45)

Aliye İstanbul'da yetişmiştir. Küçük yaşta gördüğü camiler onda derin bir iz bırakmıştır. Romanda bir Mevlit sahnesi vardır ki bu bölüm onu çok etkilemiştir.

Minarenin ezeli teranesi, camiin hülyalı va hafif nurları, buhurdanlardan çıkan mukaddes ve bayıltıcı kokular, bütün bu güzel ibadet dünyası Aliye'nin bakir ruhunun heyecanında ölüme götüren bir istiğrak lerzesi yapmıştı. Benliği tamamıyla ilk güneş gören bir gonca, mucize ile gözleri açılan bir kör gibi dünyayı ilk defa şimdiye kadar sezemediği yeni heyecanlar, meçhul lezzetler ve aziz işkencelerle hissediyordu. (Adıvar, 2006c, ss. 58-59)

Romanın bu sahnesi birkaç kez tekrarlanır çünkü bu sahne kurmaca bir metin değil Halide Edib Adıvar'ın hayatından izlerde taşımaktadır. Halide'nin çocukken ninesi ile birlikte okuduğu Kuran- ı Kerim ve gittiği camilerde duyduğu heyecanı anımsatır bize. İnci Enginün Halide Edib'in "Mor Salkımlı Ev" adlı eserinden de yararlanarak şu tespitte bulunmuştur:

Aliye'nin Süleymaniye'deki ramazan gecelerini hatırlayışı Halide Edib'in bizzat kendi hayatından gelmektedir. Sütannesinin evine misafir gittiği bir ramazanda, Süleymaniye Camiinde yaşadığı müstesna havayı bir daha bulamamak korkusuyla bir daha o camiiye gitmediğini hatıratında anlatır. (Enginün, 2007, s. 194)

Mevlidi okuyan İstanbullu dede Aliye'yi derinden etkiler çünkü Hacı Fettah Efendi dini istismar ederek halka nüfuz etmeyi amaçlarken İstanbullu dede Allah aşkını insanların kalbine işlemiştir. Aliye'nin din hakkındaki düşünceleri bu iki hoca arasında yerine oturmaktadır. O elbette İstanbullu dedenin yolundadır: “Bu Dede'nin derin yüzü, güzel sesi onu Allah'a temas eden bir aziz vecdiyle sarmıştı. ...Bu veladet hikâyesini, Aliye de öteki Anadolu kadınları gibi kalbinden gelen sıcak yaşlar yanaklarından döküle döküle dinledi” (Adıvar, 2006c, ss. 60- 61). Aliye dua eden, namaz kılan bir kadındır. Onun dini görüş açısı ve heyecanı şu satırlarda dile getirilmektedir:

Yalnız bunların hepsinin üstünde yine genç ve acıklı bir ses, ezan okuyor; kasabanın sessiz damları üzerinden gökten dökülür gibi ümidin ilahi tesellisi, “Allahuekber, Allahuekber” diye Allah'ın büyüklüğünü hiçbir istinadı olmayan esir ve bedbaht halka tekrar ediyordu. Bu ses Aliye'nin de donmuş ruhuna teselli ve muhabbet getirdi. Mevlit gecesinin ilahi heyecanını ve o geceki tahassüslerini hatırladı. O gece kadınlığın en derin ve mukaddes raşesini duymuş, o gece rahmet ve şefaatinin insanlara ebediyen vaat eden dinin, tahlil etmeden vasıl olduğu teselli ve iyiliğini anlamıştı. (Adıvar, 2006c, s. 151)

Bu coşkulu mevlid anında Aliye kendini bir an için “anne” gibi hissediyor: “Kadın ve ana ruhunun, vücudunun en büyük sırrını Aliye'nin bu gece olanca vecdiyle olanca kabiliyetiyle duymuş olmasının anahtarı Tosun'dan kalan bir anın hayaliydi” (Adıvar, 2006c, s. 62).

Aliye büyük, küçük, erkek, kadın, çocuk, yaşlı demeden herkesin görüşlerine saygılı davranır. Ömer Efendi'nin Yunanlılar tarafından tevkif edilmesinden sonra Aliye, Küçük Durmuş ve Gülsüm Hala küçük bir harp meclisi oluşturmuşlardır. Cesur Aliye babası addettiği Ömer Efendi'yi kurtarmak için ölümü bile göze alarak Yunan karargâhına gider: “Gülsüm Hala, Durmuş, Aliye derhal bir harp meclisi kurarak, Aliye'nin çıkması için bir plan yaptılar” (Adivar, 2006c, s. 79).

“- Ayol Durmuş, seni Allah'ıma emanet ediyorum. Bir daha beni göremezsen de hep böyle sev ve böyle cesur bir çocuk ol yavrums, dedi” (Adivar, 2006c, s. 82).

Aliye'nin etrafındaki insanları çok etkilediği defalarca üzerine basılarak tekrar edilmiştir. Yunan komutanı Damyanos'un üzerindeki, Aliye'nin nüfuzu şöyledir:

Yüzünde ve yürüyüşünde öyle kati bir kudret ve içten gelen bir yılmazlık vardır ki, bir sene evvel Uzun Hüseyin Efendi'nin üzerine yürüyüp mektepten attığı gibi, bu anda, bu pos bıyıklı, kocaman şaşkın bir hayranlıkla kıza bakan kaba Yunan kumandanını kapıdan atmak istese belki arzusuna ram edecek. (Adivar, 2006c, s. 84)

Damyanos'a Aliye'nin tesiri çok garip ve çok müthiş olmuştu onda başka kadınların uyandırdığı maddi ve ateşin incizaplara benzemiyor Aliye'nin gözleri beyninde yanmış iki sihirli ve ateşli yıldız gibi başının içinde onu mütemadiyen tazip ediyordu. Bu narin uzun kız, harikulade ruhani yüzü ve menekşe güzel gözleriyle Damyanos'un şimdiye kadar kuvvetinin haberdar olmadığı deruni ve saklı kalmış bir köşesine nüfuz etmişti. (Adivar, 2006c, s. 88)

Aliye gururlu ve terbiyeli bir genç kızdır. Tosun'un evlilik teklifini kabulünden sonra ikisi nişanlı olarak bilinirler. Hiçbir şekilde kendilerine kötü laf gelmesini istemez. Damyanos'un eve sık sık gelmesine karşı çıkar. Çünkü o Tosun'un nişanlısıdır ve Türk kıza bu şekilde başka bir erkek ile görüşemez.

Damyanos'un Aliye'yi sık sık görme isteği ve Tosun'u haydut olarak kabul etmesi Aliye'yi rahatsız eder. Ama yine de Aliye hiçbir şekilde altta kalmayarak yine başı dik ve mağrur bir tavırla Tosun'u, haydudu, sevdiğini söylemektedir.

—Siz Tosun Bey'in nişanlısınız değil mi? Tercümana ihtiyaç yok, siz pek âlâ Rumca biliyorsunuz, bana kendiniz Rumca cevap veriniz.

—Evet, Tosun Bey'in nişanlısıyım.

—Nişanlınızı çok sever misiniz?

- ...

—Cevap vermiyorsunuz matmazel.

Yağver atıldı:

—Türk kızları böyle lakırdıları konuşmazlar, matmazel utanır.

—...Evet Kumandan! Ben bu haydudu çok seviyorum, siz iyi yürekli bir askere benziyorsunuz. (Adıvar, 2006c, ss. 94- 95)

Aliye'nin insanı derinden etkileyen sadece güzelliği değil ruh güzelliği de vardır. Kantarcıların Hüseyin Efendi, Damyanos, Tosun Bey bu kıza âşık olmuştur. Aliye hiçbir zaman iffetinden, temizliğinden ödün vermemektedir. Bununla birlikte Aliye'nin çok zeki olduğunu da söyleyebiliriz. Olaylar karşısında verdiği kararlar genellikle kurtuluş yolunu buldurur.

Bir gün işler düzelse beni, erkeklerle ne suretle olursa olsun konuştu diye almaz. Yine söylüyorum, siz iyi bir adama benziyorsunuz, eğer benim nişanlımı bir gün almayacağını bilsem yaşamak imkânım yoktur. Siz de tabi, ölmüş bir kızla konuşmaktan bir şey anlamazsınız değil mi? Ölüler ne Rumca ne de Türkçe konuşur. (Adıvar, 2006c, s. 97)

Aliye bir yandan iffetini korurken bir yandan da kendini öldürmekle Damyanos'a şantaj yapmaktadır. Çünkü böyle bir durumda Damyanos Aliye'yi elde edemeyecektir.

Aliye Ömer Efendiyi kurtarmak için Yunan karargâhına gider. Orada Damyanos'u güzelliği ve tavrıyla etkiler. Damyanos'tan ne isterse ona yaptırabilecek güçtedir. Bunu halk da bilmektedir. Damyanos'la Rumca konuşması ve Damyanos'un üzerindeki bu nüfuzu Aliye'nin "Müslüman görünen gavurkahbesi" sanılmasına yol açar. "Acaba Hacı Fettah Efendi'nin dediği gibi Aliye yalandan Müslüman görünen bir gavurkahbesi de kumandana efsun mu okumuştur" (Adıvar, 2006c, s. 98).

Damyanos ve Hacı Fettah başta olmak üzere kasaba halkı da Aliye'nin üzerindeki etkileyciliğinden dolayı ona "şeytanın kızı" adını vermişlerdir: "Bazen uykusuna kadar kendini takip eden bu iki göz hayali karşısında Hristiyan olmayan bir büyü tasavvur ediyor. Haç çıkarıyor. Kemali hûşûyla kendisini şeytanın kızından kurtarması için İsa'ya yalvarıyordu" (Adıvar, 2006c, s. 101).

"- Sen İblis'in halis kızısın. Yakında nâpak vücudunu şeriat ateşiyle temizleyeceğiz, diye haykırdı ve Aliye çıkarken genç ortaklar bir ağızdan yumruklarını sallayarak:

—Kahbe, kahbe! Diye onu teşyi ettiler" (Adıvar, 2006c, s. 116).

Damyanos Aliye'ye sahip olduğu takdirde hem Ömer Efendi'yi serbest bırakacak, hem Yunan askerleri Türklere kötü davranmayacak belki de bu topraklardan çekip gidecek. Böyle bir teklifi Aliye'ye yapar. Fakat Aliye tüm Türkleri, Ömer Efendi'yi, Tosun'u kurtarmak elinde olmasına rağmen her ne pahasına olursa olsun iffetinden ve aşkından taviz vermeyerek Damyanos'un teklifini reddeder.

—Sizi hiç sevmeme ihtimal yoktur, kumandan; hiçbir şey mukabilinde, hatta babamın, nişanlığımın ve memleketimin selametimukabeletinde bile sizi sevemem!

—Fikrinizi değiştirirsiniz zannederim.

—Hayır, ihtimali yok.

—Mesela Ömer Efendi'yi şu meydanda asmaya karar versek...

Aliye sapsarı oldu.

—Beni tehdit etmek istiyorsunuz. (Adıvar, 2006c, s. 111)

Damyanos’un teklifini reddeden Aliye böyle bir tehdit karşısında Hacı Fettah Efendiden, daha sonra da Kantarcıların Hüseyin’den yardım ister. Fakat ikisi de yardım etmek bir yana kendi çıkarları doğrultusunda hesap yapmaktadır. Hacı Fettah Efendi’nin Aliye’ye beslediği nefret ancak onun ölümünde gerçekleşecektir. Hüseyin ise ona sahip olmak için Ömer Efendi’yi kurtarabileceğini söyler. Aliye böyle davranan Fettah ile “Din” i bir türlü birleştiremez: “- Sen Kâbe’den gelen bir hacı değilsin, sen şeytanın yeryüzünde bir nevi elçisisin, dedi. Ve Fettah Efendi daha derin bir gayz ve kendinden geçen bir şiddetle” (Adıvar, 2006c, s. 116).

Aliye babası Ömer’in asılacağı tehdidi, nişanlısı Tosun Bey’in yanında olmaması, kasabanın Yunanlılar tarafından işgal altında olması ve Fettah Efendi gibi sahte dincilerin halk üzerindeki nüfuzu karşısında ölmek istemektedir: “O uzun meydanı geçerken genç kalbinde şimdiye kadar hissetmediği bir kırıklık, bir bıkkınlık taşıyor ve ölmek, hakikaten ölmek istiyordu” (Adıvar, 2006c, s. 126).

İşgal altında olan kasabaya bir yolunu bulup giren Tosun’un kollarındayken Aliye düşüncelerini, ölümü her şeyi unutuyor.

İncir bahçesinin karanlık ağaçları altında Aliye, Tosun’un demir kolları arasında bir an evvel ölümler temenni ettiren bütün kaygılarından, yüklerinden, ıstıraplarından sıyrılmış; bir kuvvet heyecan ve bir vecd içine kendini salıvermişti. (Adıvar, 2006c, s. 127)

Aliye’nin Tosun’a duyduğu aşk ve sevgi memleket sevgisinden de fazladır: “Tosunun emir eri gibi çalışacağını vaat ediyordu... Aliye kasabadan çok hayattan çok belki belki memleketinden çok Tosun’u seviyordu” (Adıvar, 2006c, s. 128).

Muallim Aliye, Halide Edib’in romanlarındaki tipik ideal kadınlardan olmakla birlikte hem muallim hem halkın lideri hem de bir asker gibidir. Yukarıdaki parçada da kumandan Tosun’a, bir askeri gibi çalışacağını söylüyor.

Aliye karakterini incelemeye almamızın nedeni de mesleği askerlik olmamasına rağmen Milli Mücadeleye verdiği destek ve yardımıyla bir askeri aratmamasından kaynaklanmaktadır. Zaten Aliye de Kumandan Tosun Bey'in bir askeri gibi emre itaat etmektedir. Romanın başka bir bölümünde Kumandan Tosun açıkça Aliye'nin asker olduğunu yüzüne söylemektedir.

Seni ölümden beter bir şeye gönderiyorum. Fakat senin zekân, senin kahraman kalbin bu felaketten de bir yol bulup sıyrılacaktır. Herhalde sana namusun üzerine yemin ediyorum ki senden daha cesur senden daha kahraman bir tek asker tanımıyorum. Hatta Türk ordusunda bile, anladın mı? Çünkü senin çekeceğin ıstırabı senin feda ettiğin şeyi feda eden kimse ben görmedim. (Adıvar, 2006c, s. 148)

Evet, Aliye'nin görevi büyük ve kutsaldır, çünkü Komutan Tosun onun adeta bir casus olmasını istemektedir. Ve ona yeni görevini verir:

—Sen, benim nişanlımsın, aşkımızın, memleketimizden ayrı bir yeri olamaz; burada kalacaksın, bu hafta zarfında Yunanlıların askerini, kuvvetini, cephanesini koyduğu yeri öğreneceksin. Burada bir hafta sonra aynı saatte belki ben, belki Kaptan Selim bulunacak, sen gelirsin yahut bir kâğıt yazar, Durmuş'la gönderirsin, dedi. Sonra daha kısık bir sesle ilave etti:

—Allah'a ısmarladık Aliye, korkma, seni ben biliyorum. Dünyanın en kavi kumandanı sana bir fenalık yapmaya kadir değildir. Haydi, yavrum git. (Adıvar, 2006c, s. 129)

Bu kısımda Aliye'nin tıpkı bir asker gibi görevlendirildiği görülmektedir. Burada dikkat çeken bir diğer nokta Aliye'nin güçlü karakteridir. Çünkü kumandan ona o kadar çok güvenir ki dünyanın en güçlü komutanı dahi Aliye'ye bir zarar veremez.

Aliye Tosun'u her şeyin üstünde tutar, her şeyden çok sever, kendi ideallerinden kendi hayatından ve memleketinden daha çok sever. Fakat Tosun'un Aliye'ye duyduğu aşk farklıdır:

Genç vücudunun her zerresinde hayat yıldırımını geçmişti. Fakat kendisinin Tosun'a karşı aşkıyla Tosun'un kendisine karşı aşkında çok müthiş bir fark vardı. Tosun onun için yegâne şeydi. Fakat Aliye Tosun'un hayatını sarsan bütün ihtiras içinde sadece bir parça, bir zerre idi. (Adivar, 2006c, s. 129)

Türk askeri Afyonkarahisar'da bir zafer kazanmıştır. Yavaş yavaş Aliye'nin bulunduğu kasabaya doğru ilerlemektedir. Aliye'nin yurdun Yunan işgalinden kurtulacağına inancı tamdır ve bütün hareketleri ve davranışları, amaçları bu doğrultudadır. Aliye halkı taarruz için yüreklendiriyor, gelecek zamanda kurtuluşa erdikleri gün sallayacağı Türk bayrağını kendi eliyle işliyor: "Aliye bütün kasabanın ruhunda uyanan kudreti tecri ederken, onlarla beraber birbirlerine itiraf etmeden müşterek bir sevinç yaşarken evde bir bayrak, ipek bir bayrak işliyordu" (Adivar, 2006c, s. 135).

Bir başka örnekte de şöyle geçmektedir:

"Aliye kaçmak istemiyordu. Kasabanın kurtuluşuna, genç talihine o kadar emindi ki, hem o son dakikaya kadar felaketlerinde ve kurtuluşlarında mutlak onlarla beraber kalacaktı" (Adivar, 2006c, s. 139).

Aliye'nin ruhunda öyle bir askeri heyecan vardır ki daha ölmeden "şehitlik" hararetini hissetmektedir.

"Bütün sevmek kabiliyeti, bütün hayat manası bunda toplanıyordu. Bunun için bunu ölümden utançtan kurtarmak için atılmayacağı ölüm ve ıstırap yoktu. Şimdiden damarlarında şehitliğin hummasını, gayri tabi, fakat derin ve esrarlı heyecanını duyuyordu" (Adivar, 2006c, s. 145).

Tosun bir ara fırsatını bulup nefesine hâkim olamayarak askeri birlikten ayrılır ve Aliye'nin yanına gelir. Ondan sonra Aliye'nin evinin etrafını Yunan askerleri çevreler. Tosun'un evden çıkmasına imkân yoktur. Onu oradan çıkmasını sağlayacak tek kişi Aliye'dir. Aliye ölümü göze alıp, kendini feda edip hem memleketi hem Tosun'u hem Ömer

Efendi'yi kurtarmak hem de cephanenin yerini öğrenmek için Yunan Kumandanı Damyanos'un yanına gider. Artık onun evlilik teklifini kabul etmek zorunda kalmıştır: “- Matmazel nasılsınız; beni görmeye bu zaman niçin geldiniz? Diyor ve kızın ellerini sıkarken her zaman el vermeyen Aliye'deki sükûna ve kendisine nefret göstermeyen hale hayret ediyordu.

—Mümkün olduğu kadar sizi çabuk görmek istedim kumandan, dedi” (Adıvar, 2006c, s. 153).

Aliye'nin Damyanos'a kötü davranmadığı bir diğer örnekte de şöyle geçmektedir:

“- Kumandan, dedi. Size çok ciddi bir kararımı söylemeye geldim. Siz buradan gitmeden evvel bana izdivaç teklif etmişsiniz.

—Evet matmazel.

—Bazı şerait mukabilinde onu kabule karar verdim” (Adıvar, 2006c, s. 156).

Aliye'nin kumandana sunduğu şartlardan birisi evinin önündeki Yunan askerlerini hemen oradan çekmek. Böylece Tosun evden çıkarak askeri birliklere katılabilecekti. Yaklaşık saat 12'de silah ve top sesleri Yunan karargâhından duyuldu. Tam o sırada Aliye ortadaki hengâmeden faydalanarak Yunan karargâhından kaçtı. Türk taarruzu başlamıştı. Kasaba kısa sürede Yunanlılardan temizlendi.

Aliye'nin heyecanlı ruhu kasabanın kurtuluşu ile birlikte tekrar canlandı. Fakat Aliye bu heyecana fazla dayanamayarak hastalanır ve yarı baygın bir halde yatar. Çeşitli rüyalar görür. Sanki bir kurban bayramıdır ve kendisi de kurbanlıktır. Rüyasında Hacı Fettah Efendi onu kesmek istemektedir. Bu rüyadan yarı uyanık haldeyken evini basan Hacı Fettah Efendi önderliğindeki kasaba halkı Aliye'yi zorla dışarı çıkarır. Halk tarafından darp edilir.

Halide Edib'in romanlarında görülen bir özellik de aslî kahramanları çoğu zaman hastalanıyor. Ateşten Gömlek romanında Ayşe, bu romanda da Aliye sıtma hastalığına tutuluyor. Aliye bu sıtma hastalığının da etkisiyle yarı baygın hale geliyor, sayıklıyor, rüyalar görüyor: “Aliye'de üç gündür durmadan devam eden korkunç heyecan, onu yavaş yavaş

donduruyor, kendinden geçiriyor, şakaklarında, bütün damarlarında humma ile tutuşmuş, zehirlenmiş kanı kafasını parçalayacak, damarlarını koparacak gibi atıyor, atıyordu”(Adıvar, 2006c, s. 162).

Kasaba ve Anadolu, düşman işgalinden kurtulur. Fakat bu, Aliye'nin sonunu getirir. Çünkü Hacı Fettah Efendi ve Hüseyin, Türk askerini karşılamadan önce Kasaba'daki namussuzları temizlemek ister ve işe Aliye'den başlar. Bu ikili halkı galeyana getirerek, Aliye'nin düşmanla iş birliği yaptığını ve açık giyindiğini de söyleyerek Aliye'nin üzerine yürürler. “Vurun Kahpeye!” sesleri arasında Aliye'ye taş atarak, sopa vurarak onu gazaba uğratırlar, sonunda da acılara dayanamayan Aliye cami karşısında can verir.

Kahpeyi daha söyletiyor musunuz? Dün akşam Damyanos'un koynundan çıktı. Dün bizi hapse attırdı, Yunan zabitleriyle cümbüş eden, dinini, milletini aşağılayan bu karıyı söyletmeyiniz. Bunu dinleyenler kâfirdir. Vurun, vurun, vurun, kahpeye vurun! Kafasını, hâlâ söz söyleyen dudaklarını parçalayınız, yolunuz, vurunuz, vurunuz. (Adıvar, 2006c, s. 166)

Aliye son nefesinde bile yeminini tekrar ediyor. Çünkü o, vatani uğruna iftiraya uğratılarak can vermiş bir şehittir. O anda, tarihte milleti için ölen kadınlar sanki ona bakıyordur.

Toprağınız toprağım, eviniz evim; burası için, bu diyarın çocukları için bir ana, bir ışık olacağım ve hiçbir şeyden korkmayacağım; vallahi ve billahi.

Aliye'nin bu yeminini yerine getirirken, yine tarihte milleti için ölen, ıstırap çeken kadınlar, ezeli gözlerinde mukaddes bir ışıkla, şahane dudaklarında asırların silemediği zafer tebessümüyle Aliye'ye bakıyorlardı. (Adıvar, 2006c, s. 169)

Aliye sabah ezanıyla uyanır ve o gün bir “kurban bayramı” havası, bir kan kokusu vardır:

Aliye sayıklar gibi, kasabaya bir idealist olarak gelirken, ettiği yemini tekrarlamaktadır. “Toprağınız toprağım, eviniz evim; burası için, bu diyarın çocukları için bir ana, bir ışık olacağım ve hiçbir şeyden korkmayacağım; vallahi ve billahi.” Ve Aliye kasabanın kurban ettiği ilk kahpe olur. (Enginün, 2007, s. 201)

Aliye, Kuvayı Milliye Kumandanı Tosun’a göre yurdun en güçlü askeridir. Onun ölümü şehitlik mertebesine yükseltmiştir. Tosun’a göre onun yemini bütün insanların yemininden büyüktür: “O da eski müstahkem ve kudretli sesinden başka, namütenahi, mütevazı ve rahim bir sesle Aliye’nin mezarıyla konuşuyordu. Bu ılık ve yumuşak toprakların altındaki aziz şehide, onun şahadetinin işaret ettiği fedakârlık ve aşk yoluna girmiş olduğunu tekrar etti” (Adıvar, 2006c, s. 174).

“ Fakat bana yemin etti ve onun yemini herkesten büyük bir yemindir”(Adıvar, 2006c, s.175).

c) *Sosyal özellikleri.* Öğretmen okulundan mezun olup İstanbul’da çalışmak yerine Anadolu’yu tercih eden Aliye toplumla iç içe yaşamayı istemiştir. Anadolu’nun bir kasabasına bir muallime olarak atanır. Kısa sürede kasaba halkı tarafından çok sevilir. Aliye hiçbir zaman din ve ırk ayrımı yapmadan fakir, zengin, eşraf, ayan gözetmeden insanların tümü ile iletişim kurar. Aliye Rumca da bilmektedir. Bunun sayesinde işgalci Yunanlılarla zorlanmadan iletişim kurabilmektedir.

Aliye her ne koşulda olursa olsun romanın her noktasında halkla iç içedir. Olaylara hep o yön vermiştir. Romandaki hemen hemen bütün şahıslarla iletişim içerisinde. Günahkâr Salime Hanım, Hacı Fettah Efendi, Tosun Bey, Küçük Asker Durmuş, Yunan Komutanı Damyanos ve daha niceleri ile diyalog halindedir. Yeni atandığı kasabaya ilk geldiğinde peçe takmamasından dolayı halk tarafından yadırgansa da daha sonra Aliye’nin maddi ve manevi güzelliği kendini çabuk sevdirmiştir. Küçük Durmuş’la bile fikir alış verişini yapar.

Kısa sürede Aliye, Kasabada güvenilecek biri haline gelir. Kasabanın kadınları Aliye'den aman dileyerek onun elini öperler: “Eve girecekleri zaman kapının önünde, başında siyah yeldirme, bir kadın koşarak geldi. Bu, Bakkal Salim'in karısıydı. Aliye'nin elini ağzına götürdü, öptü. Sonra bir şey söylemeden uzaklaştı gitti” (Adıvar, 2006c, s. 164).

Aliye'nin Yunan işgalci Kumandanı Damyanos ile Rumca konuşması Hacı Fettah Efendiyi ve taraftarlarını çok kışkırtmıştır, adeta çıldırtmıştır: “Fazla olarak kumandan ve Aliye'nin Rumca konuşması ve kumandanın gösterdiği inkıyat, Hacı Fettah Efendi'yi çıldırttı” (Adıvar, 2006c, s. 86).

Romanın başının sonuna kadar sahte dinci Hacı Fettah Efendi ve Aliye'yi elde etmek isteyen Kantarcıların Hüseyin ile Aliye'nin yıldızı bir türlü barışmaz. Hacı Fettah Efendi her fırsatta Aliye'yi bir 'Kahpe'damgası vurarak aşağılamaya çalışmıştır. “- Sen İblis'in halis kızısın, yakında nâpak vücudunu şeriat ateşi ile temizleyeceğiz, diye haykırdı ve Aliye çıkarken genç ortaklar bir ağızdan yumruklarını sallayarak:- Kahpe, Kahpe! Diye onu teşyî ettiler” (s.116).

Romanın bir başka bölümünde bu özellik şöyle ifade edilir:“O da tıpkı ötekiler gibi Aliye'ye 'İblis'in kızı! Kahpe, kanını içeceğim'nakaratını hezeyan arasında tekrar ediyordu” (Adıvar, 2006c, s. 119).

Aliye romanın sonunda kendisine atılan bir iftira olan kahbe sıfatını yüklenmesiyle halk tarafından taşlanarak dövülerek öldürülür.

Damyanos. Damyanos, Halide Edib Adıvar'ın bu romanındaki önemli tiplerden biridir. Anadolu'yu işgal eden Yunan komutanlarından. Yunanistan'ın en zenginlerindedir. Para hırsı her şeyin üzerindedir. Duygularına hâkim olan bir yapısı vardır. Fakat Türk kızı Aliye'den çok etkilenir. Kafasından atmaya çalışsa da onu bir türlü unutamaz. Onunla birlikte olabilmek için vatanına ihanet etmeyi bile göze almaktadır.

Damyanos tipi Halide Edib Adıvar'ın şimdiye kadar kullandığı tiplerden farklıdır. Daha önce Ateşten Gömlek'teki Batı'yı temsil eden İngiliz Kumandanı savaşa dahil değildi. Sadece, Ayşe'nin evinde geçen bir konuşmada yer alıyordu. "Vurun Kahpeye" romanındaki Damyanos ise bizzat olayların içindedir. Halkın düşüncelerine yön verir. Orduda saygın bir yere sahiptir. Kadınlara karşı kibardır. Fakat Türklere karşı acımasızdır. Türkler kasabaya girip Yunanlıları çıkarırken Yunan askerinden birkaçını da vurur ve daha sonra Damyanos'tan haber alınamaz.

a) *Fiziksel özellikleri.* Damyanos'un fiziksel özelliğine çok fazla yer verilmemiştir. Hacı Fettah Efendi'nin Damyanos'un odasına girdiği anda Yunan komutanı şöyle tasvir edilir: "Hacı Fettah Efendi ve Uzun Hüseyin Efendi odaya girince, uzun boylu, geniş omuzlu, kır saçlı, bıyıkları uzun, bir gözü camdan bir Binbaşı mültefit bir yüzle onları karşıladı" (Adıvar, 2006c, s. 53).

b) *Psikolojik özellikleri.* Romanın en etkin kahramanlarından biri olan Damyanos, çok zekidir. Milli değerlere bağlı olsa da para kazanma heyecanı onu bastırır. Duygularına hâkim olabilen bir görüntü çizer fakat Aliye'nin karşısında hislerini kontrol edemez. Türklere karşı acımasızdır, zalimdir. Bencil bir yapıya sahiptir. Her şeyden önce "Ben" önemlidir. Para çalmayı, yağma yapmayı ve hırsızlığı önemsemez. Damyanos için önemli olan parasının ve malının çok olmasıdır.

Damyanos'un bencilliği ve hırsızlığı şu satırlarda dile getirilmektedir: "Damyanos, kasabalarda kendine ait işleri bitirmeden askerine ve maiyetine yağma için izin vermezdi" (Adıvar, 2006c, s. 73).

Damyanos, milliyetçi bir görüntü çizer fakat milliyetçiliği, para kazanmak için kullanmaktadır: "İster muvaffak olalım, ister olmayalım seninle bütün ömrümüzü Paris'te geçirecek kadar para yaptım, yaşasın milliyetperverlik, amma da para getiriyormuş ha" (Adıvar, 2006c, s. 53).

Damyanoszekî bir kişidir. O, Kuvayı Milliye komutanı Tosun'u ele geçirebilmek için Aliye'yi yem olarak kullanıyor, Tosun'a bir oyun hazırlıyor.

Böyle güzel bir kızın nişanlısı Tosun, elbet onu elimizden kurtarmaya çalışacak. Hiç olmazsa onu görmek için kasabaya gelmeye çalışacak. O zaman onu yakalayacağız.

Şeytanlığıyla hayran ettiği bu iki kasabalı önünde Damyanos, pos bıyıklarını çekerek, gözleri garip bir ateşle parlayarak, aşağı yukarı dolaştı. (Adıvar, 2006c, s. 87)

Damyanos genellikle düşüncelerine ve duygularına hâkim bir görüntü çizer. Fakat Aliye karşısında duygularına ve düşüncelerine yön veremez. Adeta hipnotize olmuştur. Türklere düşmanlığıyla ün yapmış olan Damyanos, yine bir Türk kızı olan Aliye'den çok etkilenir ve ona âşık olur.

Damyanos'a Aliye'nin tesiri çok garip ve çok müthiş olmuştur. Onda, başka kadınların uyandırdığı maddî ve ateşin incizaplara benzemiyor, Aliye'nin gözleri beyinde yanmış iki sihirli ve ateşli yıldız gibi başının içinde onu mütemadiyen tazip ediyordu. Bu narin, uzun kız, harikulâde ruhanî yüzü ve güzel menekşe gözleriyle Damyanos'un şimdiye kadar kuvvetinin varlığından haberdar olmadığı derunî ve saklı kalmış bir köşesine nüfuz etmişti. (Adıvar, 2006c, s. 88)

Aliye'ye karşı duygularını yönetemediği bir diğer örnekte de şöyledir:

Damyanos'a acayip bir şeyler olmakta devam ediyordu. Kadınlara karşı en vahşi ve iptidai insanların ihtirasını duymuş ve tatmin etmiş bir adamdı. Fakat bu o hissiz bir arzu ve bütün iradesini esir eden bir iptila yanında bu kadar ince, takatsiz bir rikkat duymamıştı. Neler oluyordu? Bu katil ve zalim Damyanos, bu her Türkü, dişi, erkek bir kaplan inceliği ve vahşeti ile imha eden Damyanos, şimdi bir Türk kızın elinde iradesi çürümüş bir bîçare, en düşkün ve zebun bir hırsla rikkati müziç eden acayip bir aşk kurbanı olmuştu" (Adıvar, 2006c, ss. 95- 96).

Türk katili, hırsız Damyanos'un Türkler, Tosun ve Aliye üzerindeki amacı şu satırlarda dile getirmiştir: "Evela Tosun'u Hüseyin Efendi mutlak bulacak, tutacak ve Damyanos imha edecekti. Sonra Uzun Hüseyin'i parasını aldıktan sonra, imha edecekti. En sonra kızını Yunanistan'a götürecekti, kendisi onun serveti ile ihtişamı ile, çılgın aşkıyla mutlak, mutlak elde edecekti" (Adıvar, 2006c, s. 99).

Damyanos her ne kadar zevk ve eğlence hayatına düşkün olup içki içip, kadınlarla gönül eğlendirip, hırsızlık yapsa da inançlı biridir. Hz. İsa ve Meryem onun benliğinde kutsaldır.

Bazan uykusuna kadar kendini takip eden bu iki göz hayali karşısında, Hıristiyan olmayan bir büyü tasavvur ediyor, hac çıkarıyor, kemal-i huşuyla kendisini şeytanın kızından kurtarması için İsa'ya yalvarıyordu. Bir gün odasında asılı Meryem Ana'nın resmi önünde böyle bir heyecan içinde yalvarıyor, Aliye'ye bütün Hıristiyan evliyasının gazabına davet ediyordu. Damyanos acı bir sayha ile bir ölü gibi kaskatı, yüzüstü düşmüştü. Canlanan Meryem'in kapalı gözleri altında Aliye'nin menekşe gözleri vardı. (Adıvar, 2006c, s. 101)

Yukarıdaki kısımda Damyanos'un inançlı kimliği gözler önüne serilmektedir. Hz. Meryem'in gözlerinin altında Aliye'nin gözleri vardır. Burada Aliye'yi Damyanos'un ruhunda ve gözünde kutsallaştırmaktadır.

Damyanos'un sertliği, askerliği Aliye'nin gözleri karşısında eriyor, ölüyor. Damyanos'taki Aliye sevgisi Yunan milliyetçiliğinin, paranın bile üstüne çıkıyor.

Bir an kumandanlık ruhu gözlerinden hiddetle, amiriyetle genç kıza baktı, fakat yine onun yaşlı ve ateşli gözlerinin tatlılığı, güzelliği ile eridi. Çare yoktu. Bu güzel kızın önünde eriyecek, ölecekti.

—Çabuk bitirmek mümkün değil. Ben Yunanistan'ın en zengin adamıyım. Hayatta istediğim her şey oldu. Fakat şimdiye kadar bir şeyi sizin kadar istediğimi

hatırlamıyorum. Eğer siz isterseniz, ben sizi alır buradan giderim. Bütün ömrünüzle istediğiniz yerde, en büyük debdebe ile yaşarsınız. Bana öyle nefretle bakmayınız. Ben sizi bir köylü gibi seviyorum. (...)Görmüyor musunuz sizin için her şeyimi, memleketimi, milletimi feda ediyorum... Bütün debdebe şöhret ve servetini Türk kanı ve malı ile elde eden bu kahredici Türk düşmanı, nihayet, her şeyi küçük bir Türk kızının ayaklarına atıyordu. (Adıvar, 2006c, ss. 106- 107)

Damianos Aliye uğruna her şeyi göze alıyor, çok sevdiği paradan, zenginlikten ve Yunan Milliyetçiliğinden vazgeçerek vatan hainliğine bile Aliye'ye sahip olmak uğruna gözden çıkarıyor. Fakat Aliye onun teklifini kabul etmiyor. Damianos bu durum karşısında Aliye'yi tehdit ediyor: “- Sizi hiç sevmeme ihtimal yoktur, kumandan; hiçbir şey mukabilinde, hatta babamın, nişanlığımın ve memleketimin selameti mukabilinde bile sizi sevemem.

- Fikrinizi değiştirirsiniz zannederim.
- Hayır, ihtimal yok.
- Mesela Ömer Efendiyi şu meydanda asmaya karar versek” (Adıvar, 2006c, s. 111)...

Damianos gözü kara bir kişidir. Aliye için vatanından, parasından, eğlence hayatından vazgeçer fakat yine Aliye'yi elde etmek için onu tehdit eder.

Damianos'un Aliye'ye duyduğu ilgi tüm kasabada bilinir hatta Yunan Askerleri bile onu karalama propagandası yaparlar. Ve daha sonra Damianos'u hem koltuğundan Edib hem de onun mal varlığını elde etmek isterler.

İşte Yunan Askeri'nin farklı bir kimliği daha böylelikle ortaya konur.

Damianos, bir Türk kızına âşık olmuş ve Yunan menfaatlerini feda etmiş. Yunan ordusunda onun aleyhine propaganda vardı.

(...)Belki de hakikat kolordu kumandanı olarak, kendilerini ezmesi ihtimalinden korkarak, şiddetlerinde, haksızlıklarında muayyen bir hudut dâhilinde kaldılar. Fakat hepsi Damyanos gelmeden bir vesile bulmak, kantarcıların büyük servetine, hatta Hacı Fettah Efendi'nin Damyanos sayesinde bir kısım halka zulüm ederek elde ettiği serveti mutlak ele geçirmek istiyorlardı. (Adivar, 2006c, ss. 131- 132)

Yunan askerlerinin ve Damyanos'un amaçları şunlardır:

Damyanos'un kuvvetleri bir müdafaa için hazırlanıyor, hem de ordunun dâhilde selameti için yerli ahaliyi çok sıkı bir göz hapsi içinde tutuyorlardı. Her kasabadaki asker bozulduğu takdirde Türklere azami zararı vermek, kasabayı yakmak ve geniş ölçüde yağma yapmak için teşkilat yapmıştı. Bütün bunların arasında Damyanos geldiği dakikadan beri en ehemmiyetle yaptığı plan, Aliye'yi elde etmek ve kaçırmaktı. (Adivar, 2006c, s. 154)

Damyanos Aliye'ye o kadar çok tutulmuştu ki kendisini "nemrut", Aliye'yi sinek gibi düşünüyor. Ne yapsa Aliye müptelasından kurtulamıyor. Atina'nın en ünlü doktoruna gitmiştir. Doktor, bu hastalığın mutlaka Aliye'yi elde ettikten sonra geçeceğini söylemiştir.

Damyanos Aliye'yi unutamamıştı. Bu o kadar gerip ve gayri tabii bir hastalık, bir azaptır ki, Nemrut'un başındaki sinek gibi Damyanos'a kafasını parçalatacak kadar tazip ediyordu. Atina'nın en büyük asap mütehassısına gitti, doktor onun sefahatten, suiistimalden şişmiş, sarkmış, acayip ve zalim yüzüne, şehvetle titreyen müstekreh azına, kanlı gözlerine baktı. Mutlak bu kadar arzu veren kızı elde etmesini, ancak bu kıza malikiyetin onu kurtaracağını söyledi. (Adivar, 2006c, ss. 154- 155)

Türklerin taarruza geçip kasabaya girdiğini gören Damyanos'un yine gözü döner ve kendi eliyle Yunan askerlerinden bir kaçını öldürür. İradesine ve hislerine sahip olabilen böyle büyük bir komutanın bu şekilde davranması şaşırtıcıdır: "Her şeyin mahvolduğu bu anda, Aliye'nin de elinden kaçmasından Damyanos o kadar sarsılmış, o kadar çıldırmıştı ki,

inzibatsızlığı, paniği bahane ederek eliyle birkaç Yunan neferini vurdu” (Adıvar, 2006c, s. 161).

Türklerin kasabayı ele geçirmesinden sonra Damyanos bir arabaya atlayıp kaçmıştır. Yunan askerleri de mümkün olduğunca Türk yurduna zarar vererek, yakarak, yağmalayarak oradan çekilip kaçmışlardır.

c) *Sosyal özellikleri.* Damyanos’un Atina’daki itibarı çok yüksektir. Ordu içinde de saygın bir komutandır. Fakat böyle bir komutan sabah akşam kendini içkiye eğlenceye verir: “Binbaşı Damyanos akşamları çok içer, geç yatar ve sabahları öğleye kadar da uzanırdı” (Adıvar, 2006c, s. 50)

Damyanos milliyetperverliği ile tanınan bir komutandır. Kendisine göre Yunan milleti ve askeri medenîdir. Türkleri hiç sevmez ve amaçlarından biri Türkiye’yi ele geçirmektir.

O, milliyetperverliği Yunan olmayan her şeye saldırmış zanneden en iptidaî, hatta Balkanlarda bile modası geçmeye başlayan dar bir zihniyetle görür ve kendi mefkûresini nutuklarla da kendi ırkından olmayanların, bilhassa Müslüman olanların (Yunan tebaası olsalar bile) malı, canı Yunanlıların bir hakkı olduğunu telkin ederdi.

Onun Anadolu seferinde kanaatleri, nokta- i nazarları vazıhtı: (Her Türk’ü imha, her Türk’ün malını Yunan’a mal etmek) İşte bunun için Damyanos, maiyetiyle Yunanistan’a hırsız ve katil bir sürü Yunan vatandaşı yetiştiriyordu.

(...)Damyanos, müfrit ve ateşli, milliyetperver bir kumandan olarak tanınmıştı. Onun hiçbir insanî mülâhazası, şimdiye kadar hırslarını tatmine mani olmamıştı. Onun bir nevî kaba bir kışla ve kahvehane hitabeti vardı ki, en meşhur cümlesini askerler tekrar ederlerdi: Ey Elenler (Yunanlılar), azminizin düşmanı olan Türkleri öldürünüz, Türkiye-yi alınız. (Adıvar, 2006c, ss. 51- 52)

Damyanos'un milliyetçilik ruhu onu cani bir insan haline getirmiştir. Ayrıca Türklere beslediği düşmanlık da hat safhadadır: "Hoca bize en güzel evleri hazırlatsın, fakat mektep ve muallim evlerine dokunmasın. Yunan ordusu medeniyet ordusudur" (Adıvar, 2006c, s.72).

Damyanos çok zeki bir yapıya sahiptir. İnsanlara karşı davranışlarında da aklını kullanıyor. Aliye'yi elde etmek ve kasabada yer edinmek için Aliye ve Ömer Efendi'ye çok kibar ve iyi davranıyor: "Bu efendilere söyle, sussunlar! Burada ben hâkimim. İstedığimi söyler, istediğimi sustururum; istediğimi hapseder, istediğimi salıveririm. Haydi, Matmazel, siz babanızı alınız, evinize gidiniz, hiç korkmayınız, kim size fenalık ederse bana geliniz, dedi" (Adıvar, 2006c, s. 86).

Halide Edib Adıvar'ın diğer romanlarında da olduğu gibi bu romanında da kahramanların sosyal ve psikolojik özellikleri iç içe verilmiştir.

Tosun. Kuvayı Milliye komutanlarından biri olan Tosun, yazarın ideal erkek tiplerinden biridir. Tosun'un geniş ufku, çağdaş düşünceleri, inancı ve vatana olan sadakati onun ideal asker tipi olmasını da sağlamıştır. Romanda Türk askerleri ve Yunan askerleri karşılaştırılmıştır. Yunan komutanı Damyanos ile Kuvayı Milliye komutanı Tosun birbirinden çok farklıdır. Tosun'un zevk ve eğlence hayatıyla, parayla zenginlikle ilgisi yoktur. Hatta kadınlara bile meyilemeyen biridir. Kendisi uzun boylu, endamlı, yakışıklı olmasına rağmen o yaşına kadar hiçbir kızla evlenmemiştir. Çünkü tek düşüncesi vatana hizmet etmektir.

O, Aliye'yi görür görmez ona âşık olur. Çünkü Aliye, yeni Türkiye'nin çağdaş kadınlarından. Romanın gidişatına Tosun'un da etkisi fazladır. Çünkü romanımızın başkişisi olan Aliye, Tosun'a âşık olur. Olayların hemen hemen hepsi onun çevresinde gerçekleştiği için Tosun'un da romanın kurgusunu etkilediği söylenebilir.

a) *Fiziksel özellikleri.* Halide Edib'in ortaya çıkardığı asker tiplerinden biri olan Tosun'un fiziksel özellikleri tipik Türk askerinin özellikleridir. Genelde güzeldirler, boylu

posludurlar. Etrafindakilere hükmeden bir duruşları vardır. Tosun'un dış görünüşü romanın başında şöyle tasvir edilir:

Dörtal bir süvari kütlesi yaklaştı, elli kişilik bir Kuvayı Milliye süvarisi ilk günlerin şairane çalım ve gösterişiyle meydana girdiler. Kumral ve uzun bir genç kumandan elinde bayrak, doludizgin hepsinin önünde ilerledi.

(...)Kumandan Tosun Bey gür ve âmir bir sesle dağılan halka haykırdı.

(...)Kantarcılar'ın Küçük Hüseyin Efendi her ne kadar bu güzel ve tehlikeli kumandanı Aliye'nin olduğu eve misafir etmemek için uğraştıysa da muvaffak olamadı. (Adıvar, 2006c, s. 24)

“Tosun, Karadeniz sahillerinin yetiştirdiği bülemlend, haşin ve kartal yüzlü, mütehakkim ve güzel bakışlı bir genç yüzbaşı idi.” (Adıvar, 2006c, s. 25)

Türk askerinin tipik özelliklerinden biri de bakışlarının sert olmasıdır. Bu parçalarda da Tosun'un bakışlarının sertliğinden bahsedilmiştir. Aynı zamanda, Tosun'un sesinin gürlüğüne de dikkat çekilmiştir.

Tosun, kasabada Ömer Efendi'nin evinde ağırlanmaktadır. Onun evdeki görüntüsü şu şekildedir:

Tosun Bey alçak sedire arkasını dayamış ve uzun bacaklarını birbiri üzerine atmış, başlığını itmiş, yanmış yüzünden alını beyazbir leke gibi açılmış, siyah kirpikleri arasında sarı ve parlak gözleri yumuşamış, çardaklara dalmış dinleniyordu. Uzun kollarını nihayetlendiren biçimli, fakat kavi ellerini dizlerinin üzerine sükûnla bırakmış, Ömer Efendi'yi dinler gibi oturuyordu. (Adıvar, 2006c, s. 26)

Günümüzde askeriyeğe girip subay olabilmek için sözlü mülakat, yazılı mülakat ve spor sınavı yapılmaktadır. Bu üç aşamadan geçen öğrenciler arasından genellikle güzel ve endamlı olanlar tercih edilmektedir. Tosun Bey'in fiziği güzel, vücudu da güçlüdür.

Halide Edib, her romanında olduğu gibi bu romanında da kişilerin fiziksel özelliklerine fazla yer vermemiştir. Tosun'un betimlemesini Aliye'nin evinde mahsur kaldığı zaman da yapılır.

Tosun'un yüzü, el dokunsa, donacak kadar soğumuş, sararmıştı; bal rengine gözleri ayın sarı ziyalarını aksettiren iki güzel buz billuruna benziyordu. Küçük, kumral bıyıkları altında kırmızı kavi dudakları bile yüzünün umumî soğukluğunu, sarılığını almıştı. Birdenbire ölmüş gibi soğuyan bu yüzde, kartal burnu, yegâne canlı, mütecaviz ve mücadeleye müheyya bir halde odanın müphem ışıkları içinde kudretli görünüyordu. (Adivar, 2006c, s. 142)

b) *Psikolojik özellikleri.* Romanda Tosun'un vatan için beslediği duygu ve düşünceler ile Aliye için beslediği duygu ve düşünceler onun psikolojik kişiliğini vermektedir. Romanın henüz başında yazar tarafından Tosun şöyle tanıtılır:

Tosun, Karadeniz sahillerinin yetiştirdiği bülend, haşin ve kartal yüzlü, mütehakkim ve güzel bakışlı bir genç yüzbaşı idi. Yunanlıların İzmir'e girdiği gün, hemşehrilerinden bir çete ile dağa çıkmıştı. Kat'î bir imanı, o kadar müthiş bir kin ve isyanı vardı ki, Yunan ordusu en çok onun çetesinden ürkmüş, binaenaleyh Türk köyleri arasında da en çok onun çetesine ait mezalim hikâyeleri intışar etmişti. (Adivar, 2006c, s. 25)

Tosun'un "maksat adamı" kişiliği şöyle verilmektedir:

"Fakat o hayatını hep maksat için yaşamış demir iradeli, çok nezih hayatlı, hemen hemen hiç kadına temas etmemiş bir Türk gencydi. Kendi çetesinde itidalle imha ettiği adamlar, geçtiği yerlerde kadınlara bakanlardı. Memleketin namusu onlara emanet edilmişti. (Adivar, 2006c, s. 27)

Bu kısımlarda, Tosun milliyetçi bir kişiliğe sahiptir ve namusa önem verir.

Tosun'un genç ve yakışıklı olup bir kadınla ilişkisi olmaması dikkat çekicidir. Fakat o, ruhunu, bedenini, her şeyini vatana adamıştır. Tıpkı "Ateşten Gömlek"teki İhsan gibi, Ayşe

gibi. Yalnız bu, kadınlara karşı kayıtsız kalma durumu Tosun'un Aliye'yi gördüğü zamana kadar sürer, zira bu dakikadan sonra Tosun'un duyguları değişir. Aliye'yi ilk görüşünden itibaren onun çekim alanına girmiştir.

Tosun'un Aliye'yi ilk gördüğü anda hissettikleri ve âşık olması şu satırlarda verilmektedir: “Altın tozlar içinde yürüyen çiçek yüzlü çocuklar, önlerindeki narin, menekşe gözlü kız ve bu gözlerin kendi gözlerine daldığı uzun ve ebedî dakika...

(...)Bu, şimdiye kadar sükûnları kudretle çarpan Tosun Bey'in kalbinde tatlılığı bir ıstırap, bir acı olan çarpıntılar bırakmıştı.” (Adıvar, 2006c, s. 27)

Tosun Aliye'yi gördükten sonra farklı bir kimliğe bürünür. O da tıpkı Damyanos gibi Aliye'den çok etkilenmiştir. Düşüncelerine ve duygularına hâkim olabilen Tosun gitmiş, duygularına sahip çıkamayan Tosun gelmiştir. Tosun'un niyeti ciddîdir. Hemen Aliye ile konuşur ve ona evlilik teklifi yapar:

– Ne istiyorsan onu söyle; seni kederiyle ağlatacak kadar kalbini alan bu kasabadan bir şey almayacağım. Beni her zaman için kulun, kölen addet. Yalnız benim eşim olmaya, benim karım olmaya muvafakat et, dedi.

İstedığın zaman seninim, istediğin yolda yürürüm.

(...) İki ateş gibi, bir küçük an içinde, dudakları birbirini yaktı, ikisinin ruhuna da ateş damgası bastı ve ayrıldılar. (Adıvar, 2006c, ss. 44- 45)

Tosun'un bu teklifine Aliye olumlu karşılık verir ve hemen sonrasında da nişanlanırlar.

Tosun kendini vatana, askerliğe adamıştır. İlk defa olarak askerlik görevinin dışında bir şey yapar, Aliye'yi kollarıyla sarar.

İlk defa Tosun Bey, askerliğinin, vazifesinin, dünyanın, her şeyin fevkinde genç ve coşkun bir vecd içinde kollarını genç kızın biraz çıplaklığından ürker gibi kaçan vücuduna sardı. Omzunda dalgalanan ve nefis küçük yüzünü örten siyah ve muattar

saçların arasından gözlerini, yanaklarını, nihayet kızıl dudaklarının ateşini bulan Tosun, zaten kendinin olan ruhu, kızın yumuşak, nemli, alevli, ağzından bütün bekâreti ve varlığıyla teslim aldı.

Kasabanın damları üstünde altın ziyasıyla gülen ay, Ömer Efendi'nin mütevazı çardağının yeşil asmasından süzülerek girdiği bu odanın o geceki güzel ve genç aşk sahnesini, sıcak, zahmetsiz huzmeleriyle aydınlattı. (Adivar, 2006c, ss. 137- 138)

Aliye ile Tosun'un aşkı hem onları hem de tüm kasabalıyı sarmıştı. Yukarıda ikisinin aşk sahnesi vardı. Tosun, Aliye ile birlikteyken savaş ortamını hatta ölümü bile unuttur hale geliyor: "Tosun onun yeni saadetinin titreyişiyle birdenbire harikulâde derin bir mana alan yüzünü kaldırıyor, bazen dudaklarıyla, bazen gözleriyle birbirlerini alıyor, başladıkları ve hayat ve memet meselesi olan mevzuu unutuyorlar." (Adivar, 2006c, ss. 138- 139)

Tosun artık kendini Aliye'ye kaptırmıştır. Fakat bir yandan da savaş iyice kızışır. Türkler, Yunanlıları ülke topraklarından atmak için taarruza geçer ve Tosun'a da çok önemli bir vazife düşer. Tosun'un kuvvetleri öncü kuvvet olacaktır. Çünkü Tosun ve askerleri askerlik ve çatışma konusunda oldukça deneyimlidir.

Evet, Türk taarruzu başlamıştı ve ilerliyordu ve kasabanın kurtuluşu birkaç günlük bir mesele idi. Tosun, kuvvetleriyle pişdarlık ediyordu ve bu kasabada pek müthiş bir vazife almıştı. Tosun Bey'in kuvvetleri, Yunanlılar'ın buradan kaçarken yapmaları muhtemel olan mezalime mâni olacaktı. (Adivar, 2006c, s. 139)

Tosun için artık her şey vatan içindi. Tosun gibi ideal peşinde koşan kişiler için idealler aşktan daha önce gelir, daha mühimdir.

Aliye, Tosun'un birdenbire kendinden uzaklaşan, yabancı olan halinden, tehlikeden fazla müteessir olmuş, yaralanmıştı. Bir defa daha hissediyordu ki Tosun, evvelâ kendi dimağındaki hâkim fikrin esiri, bendesidir. Ve bütün idealist adamlar, muayyen bir maksada varlığını vakfedenlerin zulmüyle zalimdir. Çünkü bunlar için insanî rabıtalara,

en kavi ve kadir aşklar, maksattan sonra gelen şeylerdir ve maksatları için hiçbir elemenden, hiçbir fedakârlıktan, hiçbir kurbandan kaçınmazlar. Bunların bu kudretidir ki, ihtilalleri, millet tarihinde herhangi yeni dönümü, herhangi sarsıntıyı, kan ve facia mukabilinde vücuda getirir. (Adıvar, 2006c, s. 142)

Halide Edib'in idealleştirdiği tiplerden olan Tosun'davatan denilince bütün hayat durma noktansa gelir. "Söz konusu vatansa gerisi teferruattır." Düsturu edinilmeye çalışılır. Para, aşk, aile gibi kavramlar, "vatan" dan sonra gelmelidir. Bu romanda da Tosun Aliye'ye delicesine âşıktır ama vatan sevgisi her şeyden üstündür. Aliye bunun da farkındadır. Çünkü Aliye ile Tosun'un birbirlerine duydukları aşk, sevgi aynı değildir. "Aliye, yalan söylemiyordu. Tosun, kendisinin değildi. Tosun, sırf vazifesinin, Tosun ruhuyla, bütün varlığıyla maksadının askeri idi." (Adıvar, 2006c, s. 157)

Tosun'un idealist kimliğini İnci Enginün şöyle yorumlar:

Bu sırada bir vazife ile kasabaya girmiş olan Tosun, nişanlısı Aliye'yi görmek ister. Aliye onun için idealist, yeni Türkiye'nin müstakbel kurucularındandır. Hâlbuki Aliye Tosun'a kendisini kaçırmamasını, her şeyden hatta memlekette çok Tosun'u sevdiğini söylemekteyken Tosun kesin olarak ona vazifesini hatırlatır. (Enginün, 2007, s. 199)

İşte bu satırlarda Tosun'un ne için yaşadığı ve kimliği tam olarak verilmiştir.

Bunların yanı sıra Tosun bir ara savaş ortamından nefes alır ve kimsenin haberi olmayacağını düşünerek Aliye'nin evine gelir. Fakat düşüncesizlik etmiştir. Ona verilen mühim görevi henüz yerine getirmemiştir ve böylece Türk askerini kendi aşkının bencilliği yüzünden tehlikeye atmıştır. Gönlüne söz geçirememiştir: "Eğer buraya gelmeyeydim vazifemi yapmam muhakkaktı. Eğer kalbimde bu hodbin aşk olmasaydı, memleketimi, ordumu, binlerce Türk'ün canını tehlikeye koymayacaktım, dedi." (Adıvar, 2006c, s. 143)

Tosun, savaşa en ön saflarda katılır. Savaştan tabiri caizse "kahraman" olarak çıkar. Binbaşı Ali Bey de zaten Tosun hakkında "aslan" diye bahseder. Çünkü vatan düşman

işgalinden kurtulmuştur, fakat Tosun vücudunun yarısını kaybetmiş, iki koltuk değneğine mahkûm olmuştur: “–O cephanenin atılışı için Tosun Bey’e dua edin. Aslan arkadaş, vücudunun yarısını kaybetti.” (Adıvar, 2006c, s. 170)

“Altı ay sonra taşla, sopa ile yumrukla Aliye’nin parçalandığı noktada bu küçük, iki koltuk değnekli, gençliğinin harabesini sürükleyen, kumral ve mustarip yüzlü bir zabite faciayı anlattı.” (Adıvar, 2006c, s. 173)

Artık savaş bitmiştir, vatan düşmandan arınmıştır. Tosun, iki bacağını kaybetmiş ve Aliye de ölmüştür. Fakat Tosun için ikinci bir savaş başlamıştır. O da, Aliye’nin bir “kahpe” olmadığını bütün halka ispat etmek ve onun yaptığı şeyleri yapabilmek için savaş başlatmıştır.

O da eski müstahkem ve kudretli sesinden başka, namütenahi, mütevazı ve rahim bir sesle Aliye’nin mezarıyla konuşuyordu. Bu ılık ve yumuşak toprakların altındaki aziz şehide, onun şahadetinin işaret ettiği fedakârlık ve aşk yoluna girmiş olduğunu tekrar etti.

(...) Aliye’nin masumiyetini, büyük hayatını, fedakârlığını halka öğretmek için ikinci cihadını açmaya yemin etti. Gözlerinde en rakik yaşlarla:

Toptan, silahtan başka olan korkunç şeylerden korkmayacağım. Aliye, senin gibi sevmeye, senin gibi cesur olmaya, senin yaptığın şeyleri yapmaya hayatımı vakfedeceğim. (Adıvar, 2006c, s. 174)

Tosun, Aliye’yi sanki bir askermiş gibi telakki ediyor ve onu “şehitlik” mertebesi ile taçlandırıyor. Tosun’un Aliye’ye duyduğu aşk, o ölse dahi hararetini hala korumaktadır.

c) *Sosyal özellikleri.* Tosun, halkla iç içe yaşayan bir komutandır. Vatanın kurtuluşu için her şeyi göze alan biridir. Halkın bir kısmı tarafından sevilirken bir kısmı tarafından da nefret edilir. Vatan savunmasının karşısında kim duruyorsa hiç affetmez, onları hışma uğratar. Bu özelliği de ahali tarafından bilinmekle beraber, bazı insanlar rahatsız oldukları durum karşısında “Tosun’un hışmına uğratmakla” tehdit ederler: “Halk, o havalide

birbirine garaz bağlarsa hep ‘Tosun Bey gelsin de ben sana gösteririm, Tosun Bey’in hışmına seni bir uğratayım da gör’, diye tehdit ediyorlardı.” (Adıvar, 2006c, s. 26)

Tosun, eğitim öğretime önem veren bir roman kahramanıdır. Kasabaya her geldiğinde mutlaka okula uğrayıp, varsa sorunlarla ilgilenmektedir. Okula yaptığı hizmetler göz ardı edilemeyecek kadar çoktur.

Hatice Hanım da masa başında beyaz başörtüsü altındaki rastıklı kaşlarını çatmış, yine sallana sallana dinliyordu. Tosun Bey’i yerlerden temenna ederek kabul etti, mektebe yaptığı hizmetlerden, kendisine İstanbul’dan mütemadiyen gönderilen çoluk çocuk muallimelerin açık saçıklıklarından, hoppalıklarından, kabiliyetsizliklerinden bahsetti. (Adıvar, 2006c, s. 30)

Yukarıdaki alıntıda Tosun’un halk tarafından kendisine saygı gösterilen bir kişidir. Hatice Hanım onu yerden temenna ederek karşılıyor. Ömer Efendi evinde ağırlıyor.

Yukarıdaki parçada Hatice Hanım, başı açık olan Aliye’yi üstü kapalı olarak eleştirmektedir. Aynı zamanda Tosun’a şikâyet etmektedir. Fakat Tosun’un toplum ve kadın hayatındaki başörtünün yeri hakkındaki görüşleri şöyledir:

– Muallime Hanım, namus kadının yüzünü açıp açmamasında değildir. Din de peçe demek değildir. Öyle kapalı kadınlar var ki kapı arasından her türlü rezaleti yaparlar. Onun için yeni Hoca Hanım’a yüzü açık diye kasabanın hücumu hiç hakkı yoktur. Çocukları İstanbul usulü güzelce okutan herhangi hoca hanıma birisi yan bakarsa biz onun terbiyesini... (Adıvar, 2006c, s. 31)

Tosun’un toplum üzerinde derin bir tesiri de vardır. Onun her hareketi topluluğa hükmedebileceği görüntüsünü vermektedir. Bu, askerlerin taşımak zorunda oldukları bir liderlik duruşu, ruhudur. Tosun da etrafında Âkilere karşı mütehakkim bir duruş sergilemektedir. Ömer Efendi’nin evinde ikin eşrafın ve Tosun’un vaziyeti şöyledir: “Uzun minderlere eşraf sıra ile bağdaş kurdular, oturdular. Yalnız aralarında Tosun Bey uzun

bacaklarını sarkıttı, oturdu ve iki genç kaptan kapının yanında iki sandalyeye oturdular.”
(Adıvar, 2006c, s. 32)

Vatan ve millet Tosun için çok önemli kavramlardır. İşgal altındaki yurdu kurtarmak için var gücüyle çalışmaktadır. Bunun için halktan önce, kendilerini(Kuvayı Milliyecileri) ağırlamalarını, daha sonra da düzenli bir ordu kurabilmek, savaş malzemesi temin edebilmek için para istemiştir. Eşraf buna kolay kolay karşı çıkamamıştır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken noktalardan biri de toplanan paranın bir kayda geçileceği ve bu harcanan paranın tutanağının kendilerine gönderilme sözünün verilmesidir.

Bu kısım, Mustafa Kemal’in, düzenli ordu kurma çabalarındaki ilkesini hatıra getirir.

– Ağalar, memleketimize düşman girdi. Ne mal, ne ırz, ne de can bıraktı. Bizler düşman kovmak için dağa çıktık. Tabî olarak henüz memleket resmî hazinesinden bizi besleyemez. Bizi düşmanı kovuncaya kadar siz besleyeceksiniz. Bilirsiniz ki ben fukara ahaliden ne para alır, ne de maiyetime aldırım. Öyle diğer çeteler gibi aklımıza gelen parayı da istemeyiz.

(...)Bu, Efendiler, benim altmış kişilik kuvvetimin bir senelik masarifidir. Size müfredat hesabı da göndereceğim. Ta ki bu gençler memleketleri için değil, para için dövüşüyor demeyesiniz; bir diyeceğiniz var mı? Adıvar, 2006c, (ss. 32- 33)

Tosun, eşraftan zorla da olsa para toplamaktadır. Ama bunu vatan savunması için yapmaktadır.

Türk askeri ve Yunan askerinin farkı da bu parçada göze çarpar. Damyanos’un askerleri kasabayı, halkı yağmalamaya çalışırken Türk askeri muhtaç olduğu paranın hesabını vereceğini söylemektedir.

Yeni turan

1912 tarihinde yazılıp önce “Tanin” gazetesinde tefrika edilen bu kitap yazılış tarihinden yirmi yıl sonrasının yani 1932 Türkiye’sinin politik ve sosyal gelişmesini tasavvur eden, siyasî ve ideolojik bir hikâyedir. Mart ayı sonunda tefrikası tamamlanan “Handan” romanını hemen Eylül başında “Yeni Turan” takip eder. Bu bakımdan iki eserin ya aynı zamanda veya arka arkaya yazıldıkları söylenebilir. Bu roman, bir aşk ve ihtiras romanı olan “Handan” dan çok ayrı olmasına rağmen, bir cephesiyle de “Handan” a bağlanabilir. Zira “Handan” romanında da ideolojik bir durum vardır. Handan’ın hayranı olan ve onu kendi maksadının “kadını” yapmak için, onunla evlenmek isteyen Nazım bir sosyalisttir ve kanlı bir ihtilâli özler. Handan’ın alet olmayı reddetmesine karşılık, eğitim ve demokrasi yoluyla ülkeyi değiştirecek ve yeni bir Türkiye kurulmasında ön planda yer alacak olan Kaya, maksadın kızı “Yeni Turan” ın kızı olur. “Handan” romanı, adının da ifade ettiği gibi bir şahsiyet romanıdır. “Yeni Turan” da ise şahsiyet yerini politika ve sosyal meselelere bırakır.

Yeni Turan’a II. Meşrutiyet’ten sonra basında ele alınan meseleler geniş ölçüde girer. Yetişme tarzındaki Anglo- Sakson tesiri Halide Edib’in bu fikri de benimsemesine yol açmıştır. O, Yeni Turan romanında hem imparatorluğun muhafaza edilebileceğine, hem de sağlam, hatta aşırı giden bir Türk milliyetçiliğinin vücuda getirileceğine inanmış görünür.

Bütün olarak Yeni Turan romanında âdem- i merkezîyet fikri müdafaa edilir fakat bu fikir, devrinin en büyük akımı Turancılık ve Türkçülükle birleştirilir. Romanın adı olan Yeni Turan bu tesiri açıklar.

Halide Edib’in ele alış şekliyle Yeni Turan Osmanlı İmparatorluğu içinde Türklüğe ve Türk hâkimiyetine dayanan yeni bir uyanış ve devlete yeni bir şekil ve ruh verme anlamını taşır. Böylece eserde devrin çeşitli fikirlerinin sentezi yapılmıştır.

Halide Edib, ömrü boyunca cemiyetlerdeki değişimin mutlak surette eğitim ve öğretimle ve kadının desteğiyle olacağına inanmıştır. Bu inanç onda bir iman derecesindedir. Yeni Turan romanında siyasî ve ideolojik cephenin ön planda görünmesine rağmen, yine de romanın temelinde, Yeni Türkiye'yi kuracakların yetiştirilmesi meselesi üzerinde ısrarla durulur.

Yeni Turan romanı, ölüme mahkûm siyasi bir suçlunun ve artık memleketi bir “fırka dürbünü” ile görmekten vazgeçen Asım'ın yakından bildiği ve Yeni Turan partisine ait bir meseleyi açıklamak gayesiyle anlattığı, birbiriyle mücadele hâlinde bulunan iki partinin, Yeni Turan ile Yeni Osmanlılar partilerinin hikâyesidir. (Enginün, 2007, ss. 123- 128)

Yeni Türkiye'nin –Yeni Turan'ın- en büyük temsilcisi Kaya (Samiye) ile onu canından çok seven Oğuz'un aşk hikâyesi anlatılır. İkisi de Halide Edib'in üzerinde ısrarla durduğu “Maksat” insanıdır. Teyze çocukları olan Kaya ve Oğuz, ülkenin, Osmanlı Devleti'nin çöküşünü önlemek için tek çıkar yolun Turancılık'tan geçtiğini savunur. Bu ülküyü gerçekleştirmek uğruna çok çalışırlar. Çocukluktan beri görüşmeyen bu teyze çocukları bir gün görüşür ve onların dimağları ve duyguları birbirini tamamlar. Geleceğe, birlikte adım atacakken devlet yönetimindeki Hamdi Paşa Oğuz'u hapse attırır ve kurtulmasının tek yolunun Kaya (Samiye)'nin kendisiyle evlenmesi olduğunu bir bakıma şantaj yaparak bildirir. Hem Yeni Turan'a hem de Oğuz'a âşık olan Kaya bu teklifi kabul etmek zorunda kalır ve Hamdi Paşa ile evlenir. Dört beş sene devam eden bu evlilik Oğuz'un öldürülmesiyle Kaya'nın Hamdi Paşa'yı terk edişiyle son bulur. Bütün bu kısımlar ise Hamdi Paşa'nın yeğeni Asım'ın anlatımıyla verilir.

Yeni turanromanındaki askerlerin incelenmesi. Romanda Yeni Turan ve Yeni Osmanlı partilerinin çekişmeleri işlenmektedir. Yeni Turan tarafında Kaya ve Oğuz, Yeni Osmanlı tarafında Zaptiye Nazırı Hamdi Paşa ve onun yeğeni Asım vardır. Osmanlı Devlet idaresinde görevli olan kişiler aynı zamanda üst rütbeli asker kabul edilirdi. Bu romanda da günümüz iç işleri bakanı Hamdi Paşa asker tipidir. Yeni Turan'ı savunan Oğuz ise başta idealist bir Turancı iken önce Zaptiye Nazırı olur daha sonra günümüz başbakanlığı teklif edilir fakat o, bunu kabul etmez ve bakan olarak görevine devam eder. Asker tipi olarak bu iki isim karşımıza çıkar. Hamdi Paşa'nın yeğeni Asım, gazeteci ve parti üyesi olarak kalır.

Bunların dışında tıpkı "Handan" romanındaki Handan gibi bu romanda da Kaya, mesleği asker olmayıp da yaptığı çalışmalardan ve yürüttüğü politikadan dolayı "asker tipi" olarak incelenmesi gereken tiptir. Bu romanda üç isim incelenecektir: Kaya (Samiye) , Oğuz, Hamdi Paşa.

Kaya (samiye).

a) *Fiziksel özellikleri.*Kaya, otuz beş yaşlarında, mavi gözlü, ince uzun boylu, siyah kıvrıkcık saçlı bir kadındır. İstanbul'a geleli bir yıl olmuştur. Bu müddet içinde girmediği Cuma mektebi, dolaşmadığı hastane, mektep kalmamıştır. Onun da bütün Yeni Turan kadınları gibi sırtında cübbe, ayağında çarıklar vardır.

Hamdi Paşa ile Lütfü Bey aynı mahallede oturmaktadır. Hamdi Paşa komşusu Lütfü Bey'in kızı çocuk Samiye'den daha o yaşta iken çok etkilenmiştir. Hamdi Paşa'nın yeğeni Asım'ın gözünden Samiye(Kaya)'nin fiziksel özellikleri şöyle verilmektedir:

Cuma günleri amcamın bugün Samiye gelecekti ya, telaşını, Samiye'nin çarşaf içinde daha uzayan ince uzun boyuyla evdekilere karşı azıcık bâridleşen mütekebbir tavrıyla, küçük başı havada, doğru amcamın yazı odasına çıkışını unutamam.

...O nispeten büyük bir kızdı. Azıcık solgun yüzündeki simsiyah ince siyah kaşlarıyla dalgalı siyah saçlarının gölgelendirdiği gözlerinin bazen tuhaflık ve rikkatle yanan derinliklerindeki uzak, bârid tahakkümlerden azıcık korkardım zannedirim. (ss. 16- 17)

Asım, gazeteci olduğu için hem kendi yanlısı olduğu Yeni Osmanlılar'ı hem de muhalif oldukları Yeni Turanlılar'ı yakından takip etmek zorundadır. Yeni Turanlılar'ın toplantısına ilk defa katılışında onlara liderlik eden bir kadın vardır. Bu, çocuk ismiyle Samiye, "maksat kadını" ismiyle Kaya'dır. Asım Yeni Turanlılar'ın içindeki Kaya'nın dış görünüşünü ve insanlar üzerinde bıraktığı etkiyi şöyle betimlemektedir:

Bol, uzun cüppesi altında uzun vücudunun temevvücü, acaba bir kadının nazlı reftarı mı yoksa bütün fırtınalara kavi ve sökülmez bir sazın, tabiatın lisan ve evza'ıylamukavemet eden dalgaları mı, diye düşündüm. Sonra ruhum ona doğru gittikçe içimde zayıf bir ürperme hâsıl oldu. Tarih- i İslâm'da emsali çok fakat Türk tarihinde görülmemiş bir şey, kadın numunesi karşılarındaydım. Kadın ilerlerken kıyafeti o kadar İslâm'ın rivayet ve itikadıyla mütenasip görünüyordu ki bu misalsiz hadise huzzar arasında beklediğim bir küçük isyan yahut hayret hâsıl etmedi. Arkasında ta ayaklarına kadar inen ve bol, uzun kolları ellerini örten, dizlerine düşen, yumuşak, kurşunî bir yün cüppe vardı. Etrafında uyandıracığı her türlü hisse karşı kudretli fakat sade şahsiyeti bî- his gibi katî adımlarla yürürken ince, uzun ayaklarında bazı Turan kadınları gibi yumuşak bir deriden fakat Türk köylüsü gibi yapılmış bir çift çarık olduğuna kâniydim. Kadının bütün evzaı gibi ayaklarında da tabiattan iki bin sene evvelki asıl Turan'dan gelen gürültüsüz, tabii bir kudret vardı. Bütün bu heyet- i umumiyenin kudret- i sadegisine iştirak eden başında sert fakat kusursuz bir haz ve mana güzelliği buldum. Düşük ve kuvvetli omuzlarının üstünde ince ve uzun boynunun taşıdığı başının iskeletinde hilkat en ince kalemlerle oynamıştı. (ss. 31- 32)

Zaptiye Nazırı Hamdi Paşa, Yeni Turanlılar'ın önünü kesmek için Oğuz'u hapse attırır. Bunu duyan Kaya(Samiye) Hamdi Paşa'nın yanına gelir. Kaya'nın o andaki hiddetli, keskin ve mütehakkim duruşu şöyledir:

Kaya bu akşam daha yüksek, solgun çehresi ciddiyetinin ve büyüklüğünün nuruyla daha başka yanıyordu. İnce ve yumuşak bir kumaştan bol cüppesi ziyanın inikâsıyla Bülent ve kudretli vücudu üstünde eriyor, dağılıyordu.

Ayaklarında beyaz, yumuşak podösüetten çarıklar, başında biraz daha omzuna düşen fakat aynı suretle örtülmüş beyaz krepdöşin bir başörtüsü, bütün esvabıyla beraber dalgalanıyordu. Bu kudret ve reftarıyla cidden manidar ve temiz bir neşideye benzeyen kadının yegâne sabit şeyi metin, beyaz çehresiyle maddî manevî nereye bastığını pek iyi bilen beyaz ayaklarıydı. Elleri cüppesinin uzun kolları içinde görünmüyordu. (s. 51)

Kaya, bir Tatar kızıdır. Annesi vefat edince babası Lütfü Bey ile İstanbul'un bir köyünde yaşar. Yalnız kaldığı için Bursa'daki teyzesine bir mektup yazar ve birlikte yaşamayı teklif eder. Teyzesinin oğlu Oğuz, yıllardır annesini aramayan, hiç tanımadığı bu kızı teftiş etmek için Kaya'nın yanına gider. Kaya, evlerinin bir bölümünü çocuklara eğitim vermek için derslik hâline getirmiştir ve Oğuz Kaya'yı ilk kez orada görür. Kaya'nın tasviri Oğuz'un gözünden şöyle verilmektedir:

Bekliyorum ve Kaya geliyor. Arkasında siyah bir yeldirme, beyaz bir başörtüsü var. Başı aynı, kıvrıkcık saçlı, sevgili baş. Yüzü rüyalarının hiç kanatları kırılmamış, gevşememiş, yaldızlı ve güneşli kalbiyle büyük ve genç Kaya! Kaya o gün ne güzeldi, Kaya o gün ne büyüktü! Sade ve tatlı... (s. 131)

Kaya, "Yeni Turan Kadın" larından biridir ve Asım'a göre Yeni Turan kadınları ile Yeni Osmanlı kadınlarının karşılaştırılması şöyle verilmektedir:

Fakat hiç de güzel bulmuyordum. Arkalarında Eski Tatar Türklerini hatırlatan bazen siyah bazen kurşunî uzun bir manto, başlarında beyaz, yumuşak bir örtü, ayaklarında

sade, kalın ayakkabılar, ellerinde iş torbalarıyla vatan ve çocuklarından başka bir şey hissetmeyen bu kadınlarda Yeni Osmanlılar kadınlarının cazibesini bulamıyorum. (s. 18)

Halide Edib'in bu romanında Türk milliyetçiliğine her safhada ağırlık verilmektedir. Turan anlayışı şiddetle işlenmekle birlikte bazı tutarsızlıklar da vardır. Her alanda Türkçü bir tavır içerisinde olan Yeni Turanlılar'ın kıyafetlerinde İngiliz etkisi de göze çarpar. Bu durumu İnci Enginün şöyle yorumlar:

İdeal olarak takdim ettiği Yeni Turan partisi mensupları, şekil olarak da Batı örneklerini reddederek, her şeyi kendi millî kaynaklarından almağa çalışırlar. Mamafih, bunda da bir tutarsızlığa rastlanır. Halide Edib, bu romandaki Yeni Turan kadınlarının kıyafetlerine İngiltere'deki Quakers'ın kıyafetlerinin örnek olduğunu söyler. (Enginün İnci, 2007, s. 134)

b) *Psikolojik özellikleri.* Turancılık, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ortaya çıkmış olan, Osmanlılık ve İslamcılık akımları karşısında bütün Türklerin tek vatanda ve tek bayrak altında birleştirilmesini amaçlayan akım, Panturanizm(TDK, 2005). Bu romanda Yeni Turan'ın amaçları bunlarla kalmayıp Osmanlı Devleti'ni içerisinde bulunan güç durumdan kurtararak yepyeni bir devlet kurmaktır. O ülkede hayal edilen her şeyin gerçekleşmesi düşünülmektedir. Yeni Turan, zihnimizin mükemmel dünyası olan bir ütopyadır.

Halide Edib de bu ütopyadaki kişiler içerisinde en çok Kaya'yı ön plana çıkarmıştır. Kaya, Halide'nin en mükemmel, idealize edilen kadın tipidir.

Kaya Türk milliyetçiliği hissi ve fikri ile donatılmış, çalışkan, dürüst, idealleri olan, toplumla alakadar, lider ruhlu bir kadındır. Ondaki vatan sevgisi aşkının ve yaşamının üzerindedir. Sahip olduğu ilkelerden asla ödün vermeyen bir şahsiyettir. Bencillikten uzak, çocukların ve kadınların eğitimiyle yakından ilgilenen bir karakterdir. Savaş olsa hiç düşünmeden cepheye gidecek bir askerdir.

Aile hayatındaki adı Samiye olan Kaya'nın psikolojik özellikleri romanda ayrıntılı bir şekilde verilmektedir.

Samiye, Hamdi Paşa'nın komşusu Lütfi Bey'in kızıdır. Hamdi Paşa'nın yeğeni olan gazeteci Asım, Yeni Turanlılar hakkında bilgi edinmek için onların toplantılarına, nutuklarına katılır. Bu toplantılara liderlik eden bir kadın vardır. İşte bu kadın Samiye'dir. Yeni Turanlılar arasında da Kaya olarak bilinir. Gizliden gizliye nutuk dinleyen Hamdi Paşa ve Asım'ın arasında şöyle bir konuşma geçer:

Püf! Acaba buna Yeni Turan ismi verilirse halk bir şey yapmayacak mı? Asım, seni yoksa Samiye'nin güzel gözleri mi tutuyor?

Samiye? Nereden çıktı?

Kaya!

Birdenbire vurulmuş gibi durdum. Kaya'nın çehresinde hatırlamak için sızladığım rabıtayı yakaladım.

Kaya, Samiye ha? (s. 47)

Romanın anlatıcı yazarı- kahramanı Asım'ın bunu öğrenmesinden sonra Samiye, artık tamamen Kaya olmuştur.

Kaya(Samiye)'nin daha çocuktan zihni ve tavırları sanki büyümüş de küçülmüş dedirtir insana. Çok canlı dimağı ve erkeksi bir duruşu vardır: "Samiye anasız ve daima büyük lakırdılarla konuşan büyükler arasında büyümüş olmasından, yaşından çok büyük, adeta kendine sahip bir erkek tavrı almıştı. Şüphesiz dimağı da azim ve irade kabiliyetleri de pek harikuladeydi" (s. 17).

Kaya, olayların hep merkezindedir. Bu onun canlı bir karakter yapısına sahip olduğunu gösterir. Çocukluğundan beri boş işlerle uğraşmayan Kaya, idealleri peşinde koşar. Onun çalışma azmi, aktifliği hemen göze çarpar.

İşte bunları biraz daha kendine mal eder de yakından tetkik edersen en ehemmiyetli hareketler etrafında daime Kaya'yı görürsün. Kaya en evvel Erzurum'da açtığı Yeni Turan mektepleriyle aramızda tanınmaya başladı. Kendisine yardım eden beş- altı kadınla Erzurum'da ilk Yeni Turan mektebini açalı on sene oluyor. Bugün orada on beş- yirmi kadar Yeni Turan mektebi var. (s. 22)

Kaya'nın evi, odası onun şahsiyetinin bir parçasıdır. Oğuz, Kaya'nın odasını şöyle tasvir eder: "İki duvarı Fransızca, Türkçe kitaplar, bir köşesinde piyanosu, alçak bir sediri, bir iki koltuğu ve piyanonun üstünde eniştem Lütfi Bey'i rüyalı gözleriyle tatlı, halim çehresi olan bu odada pencerelerden aydınlık gelinceye kadar konuşuyoruz" (s. 132).

Kaya'nın yaşamının bir parçası olan odasından hareketle, onun kitap okumayı sevdiğini, yabancı dil bildiğini, müziğe ilgisi ve yeteneği olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca babasına duyduğu sevgiyi de onun resminden anlarız.

Kaya, prensipleri ve idealleri olan bir kadındır. Onun amacı tüm yaşamını Yeni Turan'a adamaktır. Hamdi Paşa, Oğuz'u hapisten çıkarmak için Kaya'ya şantaj yapar. Kaya, ya Yeni Turan'dan ayrılacaktır ya da Hamdi Paşa ile evlenecektir. Kaya, Yeni Turan'ı ne kadar sevdiğini şu sözleriyle dile getiriyor:

O halde ne istiyorsunuz Hamdi Paşa? Bütün hayatımın sebep ve maksadı olan bu Yeni Turan'ı resmen inkâr mı edeyim istiyorsunuz? Dünyada bir tek akrabam Oğuz Beyden bile çok sevdiğim bu maksadımı, bu esasatımı esvap değiştirir gibi değiştireyim mi istiyorsunuz? (s. 55)

Yeni Turan aşkı Kaya ile Oğuz arasındaki aşktan çok daha güçlüdür.

Evet, çocukluğumdan beri bir tek gaye- i hayalim oldu. O da şekil vermek için senelerce çalıştığım ve bugünkü şeklini verebildiğim Yeni Turan! Uzun, meşakkatli, yalnız hayatımın bir tek aşkı oldu. (...)Hayır, hayır, buna Oğuz hiçbir vakit razı olmayacak, ben de... zaten bu toprak ve üstünde yaratmak istediğimiz Yeni Turan'dan başka

aşkımız mı var bizim? Aşkımızın bütün evza'ı Yeni Turan'a hizmet etmek, Yeni Turan için yaşamaktan ibaretti. Zaten başka aşkımız hiç olmadı ki... bunu bırakıp gitmek... Hayır, kabil değil... (ss. 56- 57)

Halide Edib'in diğer romanlarında da "maksat" adamı olarak karşımıza çıkan kahramanlar vardır. Handan romanındaki Nazım, Ateşten Gömlek'teki Ayşe ve İhsan, Vurun Kahpeye'deki Aliye ve Tosun maksatlarını ön planda tutan kahramanlardır. Yeni Turan'da da Kaya ve Oğuz "maksat" insanıdır. Evet, onlar birbirlerine âşıktır fakat Turan aşkı her şeyin üzerindedir. Kaya bu aşkını şöyle ifade eder:

Evet, çocukluğumdan beri bir tek gaye- i hayalim oldu. O da şekil vermek için senelerce çalıştığım ve bugünkü şeklini verebildiğim Yeni Turan! Uzun, meşakkatli, yalnız hayatımın bir tek aşkı oldu. O da Yeni Turan rüyasını benimle beraber görüp benimle beraber hayatta bir eşini yapmak için çalışan Oğuz! Fakat Oğuz ve ben rüyamızı ve maksadımızı sevmekle, rüyamız ve maksadımız için yaşamakla birbirimizi kâfi seviyoruz addettik, bütün şahsi saadeti onda bulduk. Eğer sizin dediğiniz gibi insansam ki ben Yeni Turan için Oğuz'dan çok lazımım, canımı yerinden koparmak demek olacak olan onun ölümüne razı olurum. Çünkü o kendisinin hayatını kurtarmak için Yeni Turan'a zarar verirsem beni hiç affetmez. Fakat inanıyorum ki Oğuz'un hayatı Yeni Turan için her şeyden ziyade lazımdır. İşte bu, bu bana her şeyi yaptırabilir. (s. 56)

Yukarıdaki kısımda, Oğuz ve Kaya'nın, Yeni Turan için kendi hayatlarını feda ettiklerini ve bu yolda her ne varsa göze aldıkları görülür. Kaya, Hamdi Paşa ile evlendiği takdirde Oğuz serbest kalacaktır. Bu da Yeni Turan için çalışmaların devam edeceğini ve maksada ulaşılabileceğini göstermektedir. Kaya bu sebeple, her aşkın üzerinde tuttuğu Yeni Turan aşkı uğruna Oğuz'a duyduğu aşkı hiçe sayarak Hamdi Paşa ile evlenmeyi kabul eder.

Romanın son kısımlarında Yeni Turancılığın Kaya'nın babası Lütfi Bey'in de amacı olduğu belirtiliyor. Bu, Kaya'nın ailesinden gelen bir özelliktir.

Oğuz, Kaya ile aşklarının Yeni Turan yolunda bir hizmet olduğunu şöyle ifade ediyor: Yeni Turan'ı, Lütfi Bey'in gördüğü fakat hayat ve hakikat veremediği bu büyük rüyasını hakikate geçirmek için ikimizin de genç ve yıpranmamış kalbinde dünyalarla karşı karşıya gelecek cesaret ve ümit var. Rüyanın hakiki resmini çıkarmak için bütün esnacını ruhumuzla, yeni doğan aşkımızın hararet ve emeliyle hatırlıyoruz. Senelerce, senelerce hep aşkımızı bu rüyaya bir hizmetkâr diye kullanmak, birbirimiz için kalplerimizde, ellerimizde, gözlerimizde uyanan yıldızlı, şafaklaşkî gölgeleri, dünyaları sonra insanî, zayıf fakat ta ruhtan gelen istekleri, hepsini ona sarf ettik. (s. 132)

Kaya, Oğuz'a olan aşkını şu satırlarda dile getirmektedir:

Ben Oğuz'u senin zelil kalbinin hiç anlayamayacağı bir aşkla seviyordum. Ben ta kalbimin gözlerini ilk açtığı sabahtan beri onu canlı şeylerin güneşe ihtiyacı kadar büyük bir ihtiyaçla seviyordum. El ele senelerce günler rüyamızı görürken her gün, her dakika kalbim ağzımda, elim ebediyen onun elleri içine düşecek, başım ebediyen onun omuzlarına dayanacak ânı nasıl bekledim, bilir misiniz? (s. 140)

Burada, Kaya'nın kaza ve kadere olan inancını da görmekteyiz. Onun Oğuz ile aşk yaşayacağı ezelden bellidir ve onları bedenleri yan yana olmasa dahi bu aşk ebediyen devam edecektir. Halide Edib, romanlarında aşk temasına sıkça yer vermiştir ve ayrıntılı bir şekilde işlemiştir. Onun her romanında mutlaka bir aşk hikâyesi vardır. Genellikle aşk her şeyin üzerindedir fakat Yeni Turan'daki beşerî aşk, vatan aşkının hizmetkârı kabul edilmiştir.

c) *Sosyal özellikleri.* Halide Edib'in bu romanının başkahramanı Kaya'dır. O, bütün olayların ve kişilerin merkezidir. Hamdi Paşa ve oğuz arasındaki rekabet Kaya sayesinde başlar.

Kaya'nın fizikî özellikleri dikkat çekici olmakla birlikte etrafındaki şahısları da etkisi altına almaktadır. Zira sosyal cephesinin insanlar üzerindeki nüfuzu çok daha fazladır.

Kaya, topluma yön veren lider konumundadır. Yeni Turan hareketlerinin öncülerindedir. Hatta konferansları, söyleşileri, nutukları o yapar çoğu kez. Halide Edib, romanlarında ilk defa topluma yön veren bir kadın yaratmıştır.

“Yeni Turan” romanında siyasî ve ideolojik cephenin ön planda görünmesine rağmen, yine de romanın temelinde, Yeni Türkiye’yi kuracakların yetiştirilmesi meselesi üzerinde durulur. Kadının bu faaliyetteki yeri ön plandadır. İlk defa bu romanda, kadın sadece bir aşk ve aile kadını olmaktan çıkar, cemiyette mühim bir rol oynar. Kaya, memleket mukadderatına hâkim olan devlet adamının arkasındaki kadındır. Bu tip, daha sonraki romanlarında, “Ateşten Gömlek” in Ayşe’si, “Vurun Kahpeye” nin Aliye’si, “Tatarcık” ın Lâle’si olarak inkişaf edecektir. (Enginün, 2007, s. 125)

Halide Edib’in ideal bir kadın tipi olarak çıkardığı Kaya, cahil insanları eğiten, kadınları çalışmaya yönlendiren bir kişidir. O, toplumun sorunlarına ve geri kalmışlığına sırt çevirmez. Bu da şu satırlarda görülür. “İşte birinci locaya gelen kadın Yeni Turan kadınlarında ahlaki, içtimai bir inkılâp yapan, kadınları bir ot, bir makine halinden çıkarıp erkeklere temiz, çalışkan bir arkadaş, çocuklara ve bütün memlekete bir ana, bir mürebbi yapmak için çalışan kadındır” (s. 31).

Kaya ta küçüklüğünden bu yana ideal peşinde koşar. Babası Lütfü Bey’in amacı, vatan için, Türk için çalışmaktır. Kaya da bunu idame ettirmek istemektedir. Onun için canla başla çalışır. Toplumun bütün sorunlarına ortak olan ve birçoğuna da çözüm bulan Kaya’nın sosyal özellikleri Yeni Turan kadınlarının lideri olması hasebiyle şu şekilde verilmektedir:

Bir mahalle yoktu ki fakiri, hastası Yeni Turan kadınları Fukara- perver Teşkilatı’nın biri tarafından bizzat bakılmış olmasın. Bir mahalle yoktu ki mektep parası veremeyecek kadar fakir olanların çocuklarını Yeni Turan açtığı mekteplerin birinde meccanen okutmasın. Bir mahalle yoktu ki orada Yeni Turan’ın bina ettiği sade, salaş

bir salonda bu kadınların idare ettiği çocuklara dinî, ahlaki, müfit malumat veren bir Cuma mektebi olmasın. (s. 19)

Kaya toplumsal konularda çok fedakârdır. O, daha yirmili yaşlarda iken evinin bir bölümünü çocuklara ayırıp mektep yapmıştır. Köylüleri miskinlikten kurtarmış, onların bütün sorunlarına çözüm aramıştır. Genç Yeni Turan kadını Kaya'yı Oğuz şöyle anlatır:

Köyde kızlar, erkekler için evinde bir mektep açmış. Kimi köyde kahvede oturur görürse mukavemet edemeyecekleri tarzda söylenirmiş. Köyde on üç yaşından on altı yaşına kadar erkek çocukları toplamış, yolun taşını ayıklatmış, köy delikanlıları da oraya bir yol yapıvermişler. Zehra Abla'nın oğluyla Zekiye Hanım'ın oğlu Hüseyin'i babasına yalvarmış, İstanbul'a marangoz yanına çırak yollatmış. Şimdi köydeki son yapılan evler İstanbul evi gibi tahtaymış. İnsana fazla karışmasa yaman, yavuz şey diyorlardı. Bunu bana anlatan merhum Lütfi Bey'in emektarı mı yoksa tanıdığı mı neyse, beyaz poturlu, tembel yüzlü ihtiyardan anlıyordum ki köy aynı zamanda Kaya'yı benimsemiş ve pek çok seviyordu. (s. 129)

Hamdi Paşa'nın evlilik teklifini kabul etmek zorunda kalan Kaya, kadınların eğitimine çok önem vermektedir. Hamdi Paşa'ya saygıda kusur etmeyen Kaya ilk defa olarak kocası Hamdi Paşa ile kavga ediyor- kadınların eğitimi hakkında- hatta yatağını bile ayırıyor. Çünkü Hamdi Paşa mecliste, kadınlar ile erkeklerin eşit şekilde eğitim almamaları yönünde oy kullanmıştır. Hamdi Paşa o geceyi yeğeni Asım'ın odasında geçirir. "Asım, oğlum, bu akşam senin odanda yatmaya mecburum. Ben şu şezlong üzerine uzanırım. Hizmetçilerin bir şey anladığını istemiyorum. Kaya'nın bu gece Tatar damarı tuttu, kadın tahsilindeki muhalefetin intikamını çıkarıyor" (s. 104).

Kaya ile Hamdi Paşa evleneli dört sene olmuştur. Kaya, kocasına saygıda kusur etmemiş fakat sevgi de göstermemiştir. Yalnızca bir gün Hamdi Paşa'ya sevgiyle yaklaşmış

onu öpmüştür o da Hamdi Paşa'nın kadınların eğitimi lehine mecliste oy kullandığı gündür. Bu da Kaya'nın kadın eğitimine ne kadar çok önem verdiğinin bir diğer göstergesidir.

Hayat pek acayıptır, o akşam eve gelince, yine dört sene evvelki gibi Kaya'yı akşam gazeteleri üzerine eğilmiş bulduk. Bizi görünce başını kaldırdı ve amcama doğru bu defa merhamet değil, şefkat değil, muhabbet ve minnettarlıkla güldü. Uzun, beyaz ellerini uzattı, amcamın başını çekti. Beyaz saçları üzerine musalaha busesini bıraktı. (s. 108)

Kaya, Hamdi Paşa ile evlendikten sonra, dışarıya hemen hemen hiç çıkmaz, kendini adeta eve hapseder. Fakat bu durum onu toplumdan koparmaz. O şartlar altında iken dahi insanlara faydalı olmaya çalışmaktadır.

Kendisi canlı ve büyük dünyasından ebediyen örten bu hapishanesinde tembel, faydasız bir hayat da geçirmiyordu. Daima elinde bir kitap yahut bir dikiş vardı. Evlendikten bir ay geçmeden Şehzade başı'nda mahallemizin fukarasını ayrı ayrı öğrenmiş, hangi evde fakir gelinlik bir kız var, hangi evde gıdasını veremeyecekleri, giydiremeyecekleri kadar çok çocuk var, hangi evde hasta var ve bu fukaraların hangisinin en çok nelere ihtiyacı var, biliyordu. “Bir akşam elinde küçük, kolsuz pamuklular dikiyordu. Amcam sordu: ‘Bunlar nedir?’

‘Çamaşırcı Ayşe Kadın’ın torunlarına içlik.’

‘Canım, bununla uğraşacağınıza çarşıdan iki fanila alıverseniz?’”

Oğuz.

a) *Fiziksel özellikleri.* Halide Edib'in ideal tiplerinden biri de Oğuz'dur. Fizik yapısı sağlam, güçlü bir gençtir. Oğuz'un fiziksel özellikleri şöyle verilmektedir:

İlk defa olarak Yeni Turan'ın Yeni Osmanlı Fırkası reisi Hamdi Paşa'ya muadil bir reis bulunduğunu hissettim. Bu ortadan uzunca, kuvvetli omuzlu fakat kemikli, otuz beşle kırk arasında bir adamdı. Kuvvetli çizgileriyle, kuvvetli azalarıyla kemikli, büyük, kır saçlı bir başı vardı. En çok biraz çekik ve derin yeşil gözlerinde inat, yumuşaklık ve azim insana çarpıyordu.

Arkasında bütün modaya ve yeniliğe meydan okur gibi yakasız bir gömlek, yumuşak Türk kumaşından bolca, kurşuni, sade bir kostüm vardı. (s. 33)

Askerlikte hitap etmek önemlidir. Komutanlar askerlerine emir verirken vurgu ve tonlamayı iyi yapmalılardır. Onların zaman zaman milli duygularını artırmak için yapılan konuşmalarda da “ses” in önemi büyüktür. Romanda Oğuz'un ses özelliğine de değinilmektedir: “Bu defaki tevakkufu her zamandan fazla oldu. Sonra misalsiz sesinin bütün amiriyet ve ikna edici ahenk ve azametiyle adeta cümlesi cümlesine mukabele etti” (s. 94).

Oğuz, çok fakirlik çekmiştir. O zamanlardaki giyimini kendi ağzından şöyle dinlemekteyiz: “Annemin bütün ısrarına rağmen ona fanila, entari ve don yapmak için bayramlık bile almadım. Yalnız yeni kırmızı bir kuşak ve kuşağın üstüne sokulu bir kırbaç, ayaklarım yine çorapsız” (s. 125)...

Romanda Oğuz'un bir vaaz esnasındaki görüntüsü şöyle verilmektedir:

Oğuz'un büyük, beyazlanmış başı açılmış, saçları uçuyor, kolları omuzlarından ayrılacak gibi büyük vaziyetlerle uçuyor, sesi rüzgârla biraz daha tannan, fırtınalı bir kudretle uçuyor, hülasa Oğuz'un büyük vücudundan, büyük hislerinden her şey bu rüzgârla, yalnız bu dinleyen halka değil, bütün memleketin ucunu bucağını dolaşıp her tarafa sahibinin iman ve itikadını götürüyor gibiydi. (ss. 48- 49)

b) *Psikolojik özellikleri.* Halide Edib, Oğuz karakterini ayrıntılı olarak işlemektedir. Oğuz Yeni Turan hareketinin liderlerindedir. Hatta kendisine “Başbuğ” bile diyenler vardır. Oğuz'un olgunluğu, sert mizacı geçmişteki Türk liderlerinkinden bile

fazladır: “Bunda, bu sade ve kuvvetli adamda Attilaların, Cengizlerin, ta ilk Türklerin en iptidai, sert, ciddi tabiat ve hüviyetlerinin son derece- i tekâmülünü bulmuş bir timsalini, gayesine ermiş, şekli- i katiyesini almış bir Türk emelini görüyorum zannettim”(s. 33).

Oğuz küçük yaşta babasını kaybeder. Bursa’da fakir bir Tatar mahallesinde hayat sürer. Annesine bakmak ona düşer. Bir yandan çalışır bir yandan da okumak ister. Mehmet Paşa, Oğuz’a yardım eder ve Oğuz’un tahsilli biri olmasını sağlar. Eğitiminin bir kısmını Romanya’da tamamlar. Oğuz çok azimlidir. Çalışmaktan hiç yılmaz. Annesini de asla çalıştırmak istemez ve annesine bakıyor olmak ona gurur verir. Bunu Oğuz şöyle anlatmaktadır: “Ben annem için çalıştığımı söylerken duyduğum gurur! Annemi yanına bir hizmetle almayı, beni de mektebe vermeyi teklif ediyor. Hayır, hayır. Bunun ihtimali yok. Ben sağken artık annem hep ev hanımı olacak”(s. 125).

Oğuz bir arabacıda çalışır, boş zaman kalırsa da bu zamanını kitap okuyarak değerlendirir. Kendisini o zor şartlarda dahi geliştirmiş ve sanki lise bitirmiş kadar bilgi topladığını kendisi söylemektedir: “Araba içinde gece gündüz kitaplar elimde, on altı yaşına geldiğim vakit hemen İstanbul’daki her idadi mezunu kadar bir şeyler biliyorum” (s. 125).

Oğuz, Romanya’ya gider oradan döndükten sonra da Bursa İdadisinde Tarih öğretmeni olarak görev yapar.

Hem Doğu kültürünü hem de Batı kültürünü iyi bilen Oğuz, alafrangalıktan, gösteriştten hiç hoşlanmaz. Giyim kuşam onun için önemli değildir. Fakat süslü İstanbul kadınları onun gözünde birer kukladır: “Hanife Abla da bir kadın. Fakat bu İstanbullu kadınlar birer kukla, milletsiz, işsiz, maksatsız, süslenmiş kukla” (s. 127).

Annesi Oğuz’un bir zâbit olmasını çok ister. Fakat hayat şartları onu eğitim alıp yetişmeye değil çalışmaya sürükler. Oğuz hiç boş durmaz. Devamlı çalışır, kendisini yetiştirir. Yirmi üç yaşına kadar kendi hayatı olmaz. Oğuz’un bu azmi takdire şayandır.

Samiye(Kaya)'nin annesi ile Oğuz'un annesi kardeştir. Kaya'nın anne ve babası ölünce Kaya, teyzesine bir mektup gönderir ve ona birlikte kalmayı teklif eder. Romanın gidişatı işte bu mektupla değişir. Çünkü Kaya ile Oğuz'un aşklarının başlangıcı olacaktır bu mektup. Oğuz mektubu okuduğunda yardım isteyen anne ve babasız kalmış bir genç kız tavrı göremez. Mektup ciddi ve sert bir dille yazılmıştır. Bu da Oğuz'u biraz tedirgin etmektedir. Oğuz hiç görmediğı teyzekızını merak eder. Onun görmeye gider ve onunla fikirleri ve kalpleri heman uyuşur ve birbirlerini tamamlar. Bu durum romanda şöyle geçmektedir: “Efkârımız, ihtisasâtımız yavaş yavaş bir baştan öteki başa, bir kalıptan öteki kalıba akıyor, birbirine karışıyor, birbirini itmam ediyor ve bir daha birbirinden ayrılmamak üzere birbirine vuruluyor” (s. 132).

Oğuz ile Kaya'nın ülküsü de yaşantısı da bir olunca aralarında büyük bir aşk doğar ve bu aşk sadece beşerî aşkın değil aynı zamanda Kaya'nın babasının da rüyası olan Yeni Turan hareketinin aşkı olur. Şöyle dile getirilmektedir:

Yeni Turan'ı, Lütfi Bey'in gördüğü fakat hayat ve hakikat veremediğı bu büyük rüyasını hakikate geçirmek için ikimizin de genç ve yıpranmamış kalbinde dünyalarla karşı karşıya gelecek cesaret ve ümit var. Rüyanın hakiki resmini çıkarmak için bütün esnacını ruhumuzla, yeni doğan aşkımızın hararet ve emeliyle hatırlıyoruz. Senelerce, senelerce hep aşkımızı bu rüyaya bir hizmetkâr diye kullanmak, birbirimiz için kalplerimizde, ellerimizde, gözlerimizde uyanan yıldızlı, şafaklaşkî gölgeleri, dünyaları sonra insani, zayıf fakat ta ruhtan gelen istekleri hep ona sarf ettik. (s. 132)

Oğuz halka karşı hitap etmeyi çok iyi bilen bir liderdir. Sultanahmet'te, Ayasofya'da nutuk verir ve buna binlerce kişi katılır. O artık halkın sevgilisi olur: “Her gün Yeni Turan büyüyor, Oğuz meşhur bir adamdan pek muazzez ve sevgili bir adam oluyordu (s. 71).

Herkesi doğru yol bildiğı Yeni Turan'ın yoluna davet eden Oğuz; ırk, dil, din ayrımı da yapmaz. Oğuz yaptığı konuşmada şöyle söylemektedir: “Kardeşlerim, Türkiye'nin bütün

çocuklarını; bu toprakta, ülkede mâzisini, hayatını, ecdadını ve tarihini saklayan bütün Türkiye çocuklarını; Kürtleri, Arapları, Ermenileri, Rumları hepsini çağırıyorum. Ve hepsi için bu yolun bugün selamet yolu olduğunu iddia ediyorum” (ss. 33- 34).

Oğuz’da ırkçılık ayrımı yoktur fakat idealindeki Yeni Turan’ın asıl temelini de Türklerin oluşturduğunu söylemektedir: “Fakat dikkat ediniz. Bu kavi, adil ve binası sağlam hükümetin unsur- ı asliyesi, temeli yekpare bir Türk ırkı, ötekiler ırk, o temel etrafına, üzerine toplanıyor. Ve bu Türk ırkı o gün için maddi ve manevi bütün faziletlerle cidden mücehhezdir” (s. 37).

Bu kısımdan da anlaşılacağı üzere Oğuz’da Türk’ün ve Türklüğün yeri önemlidir.

Oğuz’un yaptığı konuşmalar bazı kesimleri rahatsız etmektedir. Hamdi Paşa’ya göre Oğuz bir anarşisttir: “Fakat benim için, bütün memleket için Oğuz Bey her noktainazardan asayişe, sükûnete muzır bir anarşisttir” (s. 54).

Oğuz’a düzeni bozmasından dolayı tebligat gönderilir ve ondan halka konuşma yapmaması istenir. Ama Oğuz korkusuz ve cesurdur. Tebligatın ertesi günü yine vaaza başlar. Fakat düzeni bozma suçundan dolayı tutuklanır. O fikirlerinde sabittir. Hapishaneden çıkar çıkmaz –annesine bile uğramadan- yine vaaza gider. Oğuz artık daha da hiddetlenmiştir. Vaazlarında ölçülü değildir, kılıcını çekmiş halde saldırgan bir tavırla vaaz vermektedir: “Eski hiç ölçüsünü kaybetmeyen lisanından şimdi Yeni Osmanlılar’a kılıçlar, gürzler, oklarla hücum ediyordu” (s. 65).

Oğuz hapse atıldıktan sonra Hamdi Paşa, Kaya ile görüşür ve Oğuz’u hapisten çıkarabileceğini fakat bir şartı olduğunu söyler. Bu şart da Kaya’nın Hamdi Paşa ile evlenmesidir. Kaya, Yeni Turan yolunda kendini ve aşkını feda eder ve Oğuz’un serbest kalması karşılığında Hamdi Paşa ile evlenir. Oğuz’un böyle bir pazarlıktan haberi yoktur. O Kaya’nın evleneceği haberini alınca deliye döner ve vaazlarındaki asıl hırçınlık bundandır. Seçimler yaklaşır ve Hamdi Paşa ile Oğuz karşı karşıya gelir. Hamdi Paşa’ya olan kinini her

nerede olursa olsun kendini tutmadan kasmaktadır. Asım'ın gözünden bu olay şöyle verilmektedir: “Hâlbuki Oğuz, amcamın karşısında amcamla münakaşa ederken nihayetsiz, menbaı tükenmez bir gençlik galeyana ve ateşle bütün itirazatı kavurup geçiyordu” (s. 79).

Bu kısımdan da anlaşılacağı üzere zor durumda kalan bir askerinin metinliği Oğuz'da yoktur. Oğuz gözükmeye bir kişidir.

Oğuz seçimden galip çıkar, İktidar Yeni Turan partisine geçince, Oğuz kendisine teklif edilen kabine kurma yetkisini kabul etmez. Ahmet Fuat Paşa'nın kurduğu kabinede hem Maarif hem de Dâhiliye Nazırı olur. Bu da Oğuz'un mütevazı kişiliğini ortaya koymaktadır.

Padişahın verdiği bir davete Oğuz da katılır. Padişah, Oğuz'la yakından ilgilenir. Oğuz'da makam hırsı yokken bu bir anda değişir. Bunda tabii Kaya'yı kaybetmesinin de etkisi vardır. Sonradan yükselen Oğuz'da hasetlik başlar hatta yavaş yavaş halkın sevmediği bir reise dönüşür:

Herhalde Oğuz, Türk anasına istediği kadar huzur veremiyordu. Bir de her büyük fakat aşağıdan yükselmiş büyük adamların kurtulamadığı haset ve inkisar- ı hayal onun şahsına da oluyordu. Ve kendince bu kadar samimiyet ve kudretle ortaya attığı teceddüt politikasını ayakta durdurabilmek için Oğuz daimi ve nihayetsiz müşkülât karşısında kalıyordu. Bu müşkülât ve yorgunluk onun inat ve ısrarını artırmakla beraber ilk açık, saf ve nikbin cazibesi yerine onda şimdi sert, suratsız ve oldukça insanlara inanması azalmış bedbin bir adamın soğukluğunu hâsıl etmişti. Oğuz, etrafındaki muhtelif ihtiraslardan ve İslamiyet'e yaptırdığımız rolden, onu kudurtan hiddet ve isyanla vaktiyle sevilen, pek sevilen bir adamdan şimdi çekinilen bir reis oldu. (s. 99)

Asım bir gün gazeteci arkadaşı Hurşit Salim'den Oğuz'un vurulduğunu duyar. Vatanperver Oğuz, yaralıyken bile vatanını düşünmektedir: “Fakat yaralı Oğuz gözünü açınca ilk işi polis müdürüne İstanbul'un sükûnunun muhafazası için emirler vermek

olmuş. Taşralarda da valilere telgrafla en ufak bir kıpırdanmayı men için şedit emirler vermiş” (ss. 113- 114).

Bu kısımda da son nefesinde yine vatanını düşünen Oğuz’u görmekteyiz. Aynı zamanda tıpkı bir asker gibi hangi şartta olursa olsun metanetini koruyan bir lider-asker karşımıza çıkmaktadır. Hamdi Paşa’ya fütursuzca saldıran Oğuz ile bu kısımdaki Oğuz çok farklıdır.

Onun sakin tavrı ölümüne üç saat kala devam etmektedir. Ayrıca ölümden hiç korkmadığını da doktorla geçen şu konuşmada görmekteyiz: “Sükûnetle geçerse on iki saat, belki de ziyade. Fakat çok helecanlanırsan üç saate bile iner kardeşim.

‘Asgarisi üç saat mi?’

‘Evet.’

‘O halde çok vaktim var’(s. 122).

Bu satırlardan da Oğuz’un ne kadar dirayetli birisi olduğu anlaşılmaktadır. Oğuz, yaşamının son dakikalarında Kaya’ya olan aşkını bir kez daha düşünür ve her daim onu sevdiğini, onu sevmenin en samedani şey olduğunu söylemektedir: “Kaya’yı şimdi hissediyorum ki sevmediğim bir an hayatımda hiç olmamıştır. Hatta onu tanımadan evvel bile seviyordum. Ve ölürken de seviyorum. Ömrümde ilk defa en büyük ve samedani şey Kaya’yı sevmek, Kaya’nın sahibi olmak olduğunu duydum” (ss. 133- 134).

c) *Sosyal özellikleri.* Yeni Turan romanında Oğuz çok güçlü bir karakterdir. Kaya ile birlikte olaylara yön verir. Oğuz insanlarla iyi iletişim kurar. Onun söylev gücü çok fazladır. Toplumu derinden etkileyen vaazlar verir. Bu vaazlar sanki bir rüzgârla bütün yurda yayılmaktadır:

Oğuz’un büyük, beyazlanmış başı açılmış, saçları uçuyor, kolları omuzlarından ayrılacak gibi büyük vaziyetlerle uçuyor, sesi rüzgârla biraz daha tannan, fırtınalı bir

kudretle uçuyor, hülâsa Oğuz'un büyük vücudundan, büyük hislerinden her şey bu rüzgârla, yalnız bu dinleyen halka değil, bütün memleketin ucunu bucağını dolaşır her tarafa sahibinin iman ve itikadını götürüyor gibiydi. (ss. 48- 49)

Oğuz'un vatan sevdası tartışılmayacak kadar yücedir. Oğuz Türk oğlu sıfatı ile vatanın selameti için ölmeye hazır olduğunu söylemektedir: “Yanılmıyoruz Vatandaşlarımız! Diye gürledi. Memleketin hayatının ta menbâna çıkmış, Türk köylerini tetkik etmiş ve memleketinin son selameti için ölmeye hazırlanmış aciz bir Türk oğlu sıfatıyla söylüyorum” (s. 94).

Oğuz'da ırkçılık yoktur fakat Türk milliyetçiliği vardır. Vaazlarında şöyle söylemektedir: “Bir Türk safiyetiyle haykırım ki, varsın Türk unsuru mutazarrır olsun, varsın Türk unsuru bitsin, diyen her şahsa, kuvvete ve harekete karşı Türkler artık boyun eğmeyecektir” (s. 95).

Bir diğer örnekte de Oğuz'un Türk milliyetçiliği şu şekilde geçmektedir: “Nihayetsiz zamandan beri tarihte Türk, Türkistan'da olmazsa Avrupa'da, hülâsa daima istiklalini muhafaza eden, hükmeden bir kudret diye kalmamış mıdır” (s. 97)?

Bu satırlarda Oğuz için Türklüğün ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

Oğuz toplumun gelişmesi için elinden geleni yapar. Memleketin her yerine okullar açtığından ve buralara medeniyet getirdiğinden bahsedilmektedir: “Oğuz mesela Anadolu'da baştanbaşa mektep açtı, tahsil- i iptidaiyi mecburi yaptı. Şiddeti sayesinde iptidai tahsili almamış bir Anadolu çocuğu yok. Sonra Anadolu'nun yolları, şimendiferleri ve tedricî bir refah başlamadı değil” (s. 105).

Oğuz halk arasında çok sevilen bir liderdir. Onun tutuklanmasına ve daha sonra vurulmasına toplum çok üzülür. Bütün memleket “Oğuz” diye inlemektedir: “Türk unsurunun hakiki halaskarı diye matem tutan, çıldıran telgraf yağıyordu. Memleket bir ağızdan hep Oğuz, Oğuz, diye haykırıyordu” (s. 118).

Türk milliyetçiliği, Yeni Turan anlayışı Oğuz'un etkiler; Oğuz da topluma ve memlekete yön verir. Oğuz'un sosyal kişiliği bu şekilde verilmektedir.

Hamdi paşa. Osmanlı Devletinde Dâhiliye Nazırlığı yapan Hamdi Paşa, İttihatçılara karşı aldığı tavır ve Kaya'yı elde etmek için her yolu denemesiyle ön plana çıkmaktadır. Devletine ve partisine sadık bir kişidir. Fakat farklı görüşleri asla kabul etmez. Hamdi Paşa asker- devlet adamıdır.

a) *Fiziksel özellikleri.* Hamdi Paşa'nın fiziksel özelliklerine pek yer verilmemiştir. Kırk yaşlarındadır, Batı'ya hayrandır. Evdeki yabancı uyruklu hizmetçiler ve piyanonun bulunması Batılı tarzda giyinmiş olabileceğini düşündürmektedir. Bununla birlikte devamlı asker üniformasını giydiği de Asım tarafından söylenmektedir: “Bir pazartesi akşamıydı. Amcam her vakit itiyadı olan şık ve dürüst asker kıyafetinde birdenbire gençleşen bir hayatla giyinmişti” (s. 65).

Romanın bir başka kısımda Hamdi Paşa, görüntüsüyle halkın dikkatini çekmektedir: “Sivil kıyafeti içinde bile askerî bir şıklık ve tendürütlük gösteren amcam beyaz bıyıkları, dimdik kametli, ihtiyarlığında faal ve pürhayaat bir gençlik yaşatan başıyla o kadar nazar- 1 dikkati celp ediyordu” (s. 74).

b) *Psikolojik özellikleri.* Romanda Hamdi Paşa etkin bir rol almaktadır. O devlet kademesinde ön plana çıkmaktadır. O sıkı bir Yeni Osmanlı taraftarıdır. Hamdi Paşa'ya göre İttihatçılar dine, iyiliğe ve vatanperverliğe karşıdır. Ayrıca İttihatçılar, Türklük duygusunu tetiklediği için onları sevmez: “Türklüğü tetkik eden, Türklüğü her noktadan uyandırıp Türklüğü her noktada en büyük maksat edinen bugünkü müessesenin perakende ve birbirine mensup görünmeyen başlangıçlarını, İttihat ve Terakki'nin uyandırdığı temayülat ve cereyanın netayici diye telakki etmek pek tabiiydi” (s. 14).

Bu satırlarda Hamdi Paşa'nın Türk milliyetçiliğine ve İttihatçılara, karşı olduğu görülmektedir.

Hamdi Paşa ile Kaya'nın babası Lütfi Bey eskiden hem komşu hem arkadaştır. Hamdi Paşa Yeni Osmanlılar'ın; arkadaşı Lütfi Bey ise İttihat ve Terakki'nin temsilcilerindedir. Romanda Lütfi Bey ile Hamdi Paşa kıyaslanmaktadır. Hamdi Paşa Lütfi Bey'e göre daha etkin bir rol üstlenmektedir. Bu karşılaştırma Asım'ın gözünden şöyle verilmektedir:

Zaten o zaman bana, öteki fırkaya bizim fırkanın kudret ve ehemmiyetini verilmeyen şey, belki Lütfi Bey'in amcama nispeten silik sima- yı hüviyeti oldu. Amcam ne kadar katî, müthiş surette iddialarında kuvvetli ve belki de biraz müfritse Lütfi Bey o kadar hakikatten uzak, işten ziyade hayalle dolu bir adamdı. (s. 16)

Bu satırlarda Hamdi Paşa'nın kendinden emin, katî davranışları olan kişiliği görülmektedir. Aynı zamanda insanlar üzerinde iz bırakan onları etkileyebilen tavrı söz konusudur.

Saçlarına kır düşmüş asker Hamdi Bey ile çocuk yaşta olan Samiye'nin muhabbetleri –komşu iken- Asım'ın dikkatini çekmiştir:

Lütfi Bey'le amcamın dostluğu nihayete erdikten sonra bile Samiye bize yine gelip gidiyordu. Bu her ne kadar herkese karşı merhum annesi, yengemin pek aziz dostu olmasından ve Samiye'ye yengemin her vakit bir anne muhabbet ve tekayyüdü göstermesinden ileri geliyorsa da ben pekâlâ bunu Samiye'nin amcama, amcamın da Samiye'ye olan muhabbet ve dostluğu eseri diye telakki ediyordum. O vakit küçük bir kızla saçları ağarmış bir askerin fikrî ve samimi bir rabıta gayet garip görünüyorsa da şimdi her şeyi anladıktan sonra pekâlâ bunu izâh edebiliyorum. (s. 16)

Bu satırlarda Hamdi Bey ile Samiye'nin arasındaki ilişki Asım tarafından normalleştirilse de aradaki yaş farkı çok olduğu için bir askere yakışmayan bir durumdur.

Hamdi Paşa aradan yıllar geçse de hep Samiye'yi takip etmiştir. Bu da gösteriyor ki Hamdi Paşa saplantılı bir kişiliğe sahiptir. Ondaki bir aşk değil tam olarak bir takındır.

Çocuk Samiye Hamdi Paşaların evine gelecekken Hamdi Paşa heyecanlanmaktadır, meraklanmaktadır:

Cuma günleri amcamın bugün Samiye gelecekti ya telaşını, Samiye'nin çarşaf içinde daha uzayan ince uzun boyuyla evdekilere karşı azıcık bâridleşen mütekebbir tavrıyla, küçük başı havada, doğru amcamın yatak odasına çıkışını unutamam. (...)O zamanlar yengem, 'Bizim Paşa şöyle, bizim Paşa böyle' tefahürüyle taşarken Samiye'nin azıcık müstehzi ve çok bârid bir tebessümü vardı ki amcamın mütekebbir başında her vakit hiddetle karışık hürmetkâr bir şey uyandırırdı." (s. 17)

Burada, Samiye ne söylerse söylesin Hamdi Paşa'nın ona kızmadığı, her söylediğine ve düşüncesine saygılı olduğu görülmektedir.

Hamdi Paşa, karısı öldükten sonra hiçbir kadınla ilişki kurmamıştır. Bu da bir çatışmadır. Halide Edib'in "Son Eseri" ndeki Hasan çok çapkın bir kişi iken hayatta yalnız kalmış Hamdi Paşa'nın başka kadınlarla ilişki kurmaması dikkat çekmektedir.

Oğuz'u tutuklattıran Hamdi Paşa, Samiye evine geldiğinde onu hürmetkâr bir asker tavrıyla karşılamaktadır: "Hürmetkâr bir asker tavrıyla hem setresini ilikliyor hem de birdenbire resmîleşen bir sesle, 'Hanımefendiyi buraya getiriniz,' diyordu" (s. 50).

Romanın bu kısmında Hamdi Paşa'nın Samiye'ye saygısının o çocukken başlayıp hâlâ devam ettiğini görmekteyiz. Bununla birlikte ev içinde de tıpkı bir asker gibi duruşu ve emir vermesi Hamdi Paşa'nın asker kimliğinin dışında bırakamadığının göstergesidir.

Hamdi Paşa mert bir askere yakışmayan tavrıyla zaten salıverecekleri Oğuz için Kaya ile pazarlığa oturmaktadır:

"Geliniz Kaya Hanım, Oğuz'un hayatını satın alabilirsiniz. Oturunuz, pazarlığımıza başlayalım." Kaya gelmeden evvel Harbiye Nazırıyla münakaşatı arasında amcamın Oğuz Bey'i tahliyeye öteki arkadaşlarıyla beraber yaklaşmakta olduğunu biliyordum. Fakat bunu bilmeyen ve Oğuz Bey'in hayatını her bahaya satın almak isteyen Kaya'ya

neler yaptırılmazdı! İçimden, mert askere yakışır mı, diye isyan etmek isteyen erkekliğime vatanperverliğim galebe çaldı. Amcamın Kaya'dan isteyeceği şey yalnız fırka için değil, mutlak memleket için hayırlı bir hareket olacaktı. (ss. 53- 54)

Bu kısımda Asım yine amcasının tarafını tutmaktadır. Onun yapacağı her şey güya memleket içindir. Fakat amcası Hamdi Paşa, Kaya'dan Oğuz'un salıverilmesine karşılık kendisiyle evlenmesini şart koşar. Bu bir şantajdır. Oğuz'a ve Yeni Turan'a delicesine âşık olan Kaya, Hamdi Paşa'nın bu iğrenç teklifini kendi hayatını hiçe sayarak kabul eder. Burada da Hamdi Paşa bir şey istediği zaman onu elde etmek uğruna her şeyi yapar.

Bu kısımda Hamdi Paşa'nın azimli olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra onun iki âşık arasına girdiğini, kendisini sevmediğini bildiği halde ona sahip olmak istediği bir genç kıza karşı merhametsizliği de görülmektedir.

Hamdi Paşa Batılı tarza özenir. Evinde de titiz biridir. Evin ütüsüyle bile ilgilenmektedir:

Bu ailede adeta evi idare ve arkadaşının bütün maddi rahatını temin vazifesi amcama kalmıştı. Vazifesini intihabatta kazanmak kadar ehemmiyet veriyordu. Kaya'nın oturduğu odanın tozundan giydiği çamaşırın ütüsüne kadar her şey amcamın amir gözlerinden geçiyordu. İki Hıristiyan orta hizmetçiyle bir de sofracı Frenk, evinin intizamını, sükûnetini bu eve veriyorlarsa şüphesiz bu, hep amcamın dikkat ve idaresindendi. (ss. 67- 68)

Hamdi Paşa'nın evinde bulunan piyano da özellikle vurhulanmaktadır. Paşa'nın Batı'ya özendiğini göstermektedir.

Hamdi Paşa'nın sert bir mizaca sahip olduğu görülmektedir. Fakat onu yıldırın, ağlatan durumlar da vardır. Oğuz'a karşı seçim kaybettikten sonra Paşa'nın ağladığı görülmektedir. Bu da onun yine de duygusal bir yanının olduğunu göstermektedir: "Amcamın

kırk elli senelik mesaisi gömülmüştü. Birdenbire ihtiyar başı ellerinde, asker göğsünü sarsan hıçkırıklarla buruşuk yanaklarından yaşlar yuvarlandığını gördük” (s. 97).

Paşa'nın duygusallığını bir de her gün Kaya'nın elini öpmesinden anlamaktayız.

Hamdi Paşa, romanın hareket merkezlerindedir. Olayların gidişatına yön verir. Oğuz ile Kaya, Yeni Turan yolunda omuz omuza vermişken Kaya'yı hem Oğuz'dan hem de Yeni Turan hareketinden ayırır. Hamdi Paşa, Kaya ile evlenir fakat tam olarak bir aile olamazlar. Kaya, kalbini Paşa'ya vermez. Kaya daima Oğuz'u sevmektedir. Oğuz'un yaralı olduğunu, ölümün eşiğinde olduğunu öğrenince Hamdi Paşa, Kaya'nın da öleceğini düşünür. Bu duruma katlanamaz ve tehdit eder: “Oğuz ya ölse yahut iyi olsa, yirmi dört saat bu hal devam ederse ya kendimi ya Kaya'yı vuracağım” (s. 119).

Bu kısımda da Paşa'nın ne kadar sabırsız biri olduğu görülmektedir.

Kaya, Hamdi Paşa'ya tam olarak eşlik yapmasa da asla saygıda kusur etmez. Fakat Oğuz'un vurulması ile her şey değişir. Artık kendine hâkim olamayan Kaya, Hamdi Paşa'yı sefil, alçak kabul eder:

“Hamdi Paşa! Ellerini, sefil ellerini uzatma! Kanlı ellerini mülevves ellerini bırak yanına düşsün!”

Kalbimi karıştıran bir zilletle ihtiyar inliyor:

“Kaya, yemin ederim ki Kaya...”

“Yemin mi edersin? Nasıl yemin edersin? Ne diye edersin? Öldürmedim diye öyle mi? Belki elinle vurmadin fakat onu bir taassup cinnetiyle vuran senin kadar katil mi? Evvela bir şeytan, zebani zekâsıyla beni aldatıp hayatından çekmek, bana onun hayatını satın aldirmek. Fakat bu işitilmemiş pazarlıkta bile sebat etmeyeceğini bilmem nasıl düşünmedim! Hayatını bana sattıktan sonra yine hayatını almak için çalışmadığını söyleyebilir misin? Sahtekâr! ...Alçak, Alçak! (ss. 139- 140)

Burada Hamdi Paşa'nın ne kadar zeki, kurnaz ve alçak biri olduğu gözler önüne serilmektedir.

Romanın son kısmında Hamdi Paşa daha da âdileşir. Vatanseverliği Kaya'nın aşkından bile üstün gördüğünü söyleyen Hamdi Paşa bundan da vazgeçer ve Kaya'ya yalvarır. Yeni Turan'a dahi katılabileceğini söylemektedir:

Kaya, yemin ederim beni de al. Yeni Turan yeni cehennem olsa bile seninle gelirim. Hayatım, esasım her şeyimi bir küçük işaretle bırakır gelirim, yemin ederim. Yeni Turan için Oğuz kadar çalışacağım. Oğuz'dan çok çalışacağım. Yeni Turan'ın en küçük esasını koymak için hayatımla çalışırım. Senden bir şey istemeyerek çalışırım. Yalnız seninle geleyim, bir esir gibi geleyim, ne sıfatla istersen geleyim. (s. 141)

c) *Sosyal özellikleri.* Halide Edib'in diğer karakterlerinde olduğu gibi Hamdi Paşa'nın da birçok psikolojik ve sosyal özelliği iç içe verilmektedir.

Hamdi Paşa koyu bir Osmanlı Devlet adamıdır. Vatanına zarar getiren her şeyin karşısındadır. Yeni Turancıları iktidara getirmemek için her yolu denemektedir. Asım bu konuda şunları söylemektedir: “Bu doğru, askerî fikrince memleketin izmihlâli addettiği bu politika sahiplerini mevki- i iktidara gelmekten men için her şeyi yapmaya hazır hatta başka yerlerde küçük ve şayan- ı nefret addedeceği vesaitte bile mütemayil gördüm” (s. 21).

Bu kısımdan da Hamdi Paşa'nın vatansever olduğu görülmektedir. Hamdi Paşa Osmanlı milliyetçisidir. Aynı zamanda dine de önem verir. Onun için kişi Müslüman Osmanlı olmalıdır: “ ‘Hükümetin çehresi daima Osmanlı kalacak.’

‘İdare edenler?’

‘İster Türk, İster Ermeni, ister Arap, ister rum, ister Kürt...’

‘Hükümetin dini, o halde?’

‘Din- i resmîsi daima Müslüman, milleti Osmanlı’” (s. 46)...

Hamdi Paşa kendini Osmanlı'ya adanmış bir Paşa'dır. Kendi görevini lâıykıyla yapmaktadır. İşini iyi takip eder. Hatta memlekette olan bitenleri hiç kaçırmaz. Yeni Turancıların hemen hemen her vaazına da katılır.

Hamdi Paşa vatan sevdasını her şeyden üstün tutmaktadır. Kaya'yı sevmesinden bile üstündür. Hamdi Paşa bu konuda Kaya'ya şöyle söylemektedir: "Siz benim için memleketten sonra her şeyi devireceğim bir emel teşkil ediyordunuz" (s. 55).

Sosyal hayata ve işine sınımsız bağlı olan Hamdi Paşa altmış beş yıllık ömründe ilk kez tatil yapar: "Şimdilik bir ay için altmış beş senelik hayatımın ilk tatilini yapıyorum" (s. 87).

Hamdi Paşa, kadın ve erkeklerin eşit bir şekilde eğitim almasına karşı çıkmaktadır. Asım, meclise sunulan eşit eğitimin reddedilmesi için amcası ve kendisinin yaptıklarını şöyle açıklamaktadır: "Bunun reddedilmesi için ben hayli makaleler yazdım, amcam hayli nutuk söyledi. Nihayet bu son senenin şiddet ve ihtirasına kadınlarla erkeklerin müsavi tahsili bir kere daha feda edildi" (s. 103).

Hamdi Paşa, nutuklarıyla konuşmalarıyla halkı rahatlıkla etkileyebilen biridir. Onun Lütfi Bey'le ve Oğuz'la kıyaslanması bunun en güzel örneğidir. Asım da amcasından nasıl etkilendiğini şöyle ifade etmektedir: "Hatta amcamın etrafımı, irademi, bütün muhakemât ve hissiyatımı saran kuvvetli şahsiyeti beni İttihat ve Terakki'de bir Türk gencinin tabii surette temayül edeceği bazı tecelliyata bile bigâne bıraktı" (s. 14).

Sinekli bakkal

1936 yılında önce İngilizce olarak yazılıp neşredilen Sinekli Bakkal (İngilizce adıyla Soyтары Ve Kızı) aynı yıl içinde Türkçe olarak da yayımlanır. Haber gazetesinde tefrika edilen ve yayınlanacağı devamlı ilanlarla duyurulan eser, 1936'da kitap olarak basılır. 1942'de C.H.P. roman mükâfatını kazanarak büyük bir rağbet görür. Roman gerek

Türkiye’de, gerek İngiltere’de büyük bir alaka ile karşılanır, hakkında pek çok tenkitler çıkar.

Halide Edib’in olgunluk devrinin mükemmel romanı denilebilecek olan bu eserde, onun ferdietten topluma geçtiği, arkada kalmış yakın maziye ve onun değerlerine karşı anlayışlı bir müsamaha ile baktığı görülür. Sinekli Bakkal bir bakıma mazinin bugün için kaybolmuş bazı değerlerine karşı bir çeşit hasreti de ihtiva eder. Bu hasret yazarın eseri yazdığı yılları Türkiye’den uzakta geçirmiş olmasıyla da açıklanabilir. Halide Edib’i kendi ülkesinin maziye ait değerlerine, siyaset ve suçlamanın dışında, yabancı batı kültürüyle karşılaştırır, hatta Türklüğün değerlerini daha da üstün bulur. Romanda işlenen en önemli değer unsuru, din ve musikidir. Bunun yanı sıra Türk Halk Sanatı olan Ortaoyununa da yer verilir. (Enginün, 1991)

Tanpınar romanı “Frenglerin Nehir Roman” dedikleri türe sokarak, ‘bir cemiyetin, muayyen bir devrinin, kendi sine has üslup ve modaları, hatta çok hususi tabi olan bir hayatın romanı’ diye niteler. (Enginün, 2007 s. 226)

Romanda İslamiyet’i ve dini musikiyi temsil eden asli şahıs Rabia’dır. Sanatkârlık kabiliyetini tevarüs ettiği babası Tefvik; sebat ve irade kuvvetini aldığı annesi Emine, İslamiyet’in katı ve korkutucu cephesini temsil eden dedesi İlhami Efendi, çocuktaki kabiliyeti geliştirip yumuşatan ve İslamiyet’in sevgiye dayanan ve İlhami Efendi’nin tanıttığından çok farklı bir din olduğunu Rabia’ya anlatan mevlevî Vehbi Dede; çocuktaki olağan üstü musiki kabiliyeti ile büyülenen ve onu yetiştirmeği üzerine alan Zaptiye Nazırı Selim Paşa, karısı Sabiha Hanım; tamamıyla batılı zevklere sahip olduğu halde Rabia’ya hayran olmaktan kendini alamayan oğulları Hilmi ve arkadaşları ile dostları, aforoz edilmiş sabık bir papaz olan piyanist Peregrini Rabia’nın çevresini teşkil ederler. Rabia’nın dostları olan, çeşitli çevrelere ve zevklere mensup bu şahıslar

vasıtasıyla istibdat devri İstanbul'unun çeşitli semtleri ve problemleri romanda yer alır. (Engünün, 2007, s. 27)

Sinekli Bakkal romanı birçok sanatçı ve eleştirmen tarafından incelenmiştir. Berna Moran'ın bu roman hakkındaki görüşleri ise şöyledir:

Adıvar'ın bu kitabıyla yeni bir aşamaya vardığını, sanatında ileri bir adım attığını görürüz. Daha önceki yapıtlarının bireysel konularını, dar sınırlarını aşarak topluma ve sorunlarına felsefî bir açıdan bakmaya çalıştığı bir roman bu. “Sinekli Bakkal” ın daha önce sözünü ettiğimiz romanlarından farklı özellikler gösterdiğini söylemişim. Adıvar, ilk romanlarında, kafasındaki bir kadın kahramandan çıkar yola. Yapıtın yazılmasının nedeni bu kadın imgesi olduğundan, olay örgüsü, kadının merkez olduğu aşk ilişkilerine bağlı olarak gelişirken, romanın öğeleri onun kişiliğini belirtmek için kullanılır. İstanbul'da II. Abdülhamit dönemindeki Türk toplumunun panoramik bir tablosunu çizen “Sinekli Bakkal” ın olay örgüsü ise topluma yayılarak genişler ve siyasal, toplumsal, dinsel sorunlarla örülmüş olarak gelişir. Rabia önceki kahramanlardan izler taşımakla birlikte ne merkezidir “Sinekli Bakkal” ın ne de yazılmasının nedeni. Tersine bazı sorunların ele alınması için bir araç da olur zaman zaman. İlk romanların kişileri yaşadıkları toplum çevresinden soyutlanmış izlenimini verecek kadar bireysel hayatlarını yaşarlar; “Sinekli Bakkal” da ise kişiler belli bir toplumun kişileridir ve sevinçleri, acıları o dönemin tarihsel ve toplumsal koşullarından soyutlanmış değildir. Tekrar tekrar basılan “Sinekli Bakkal” ın okuru en çok çeken yönü de herhalde II. Abdülhamit döneminin İstanbul'unu, her zümreden insana yer vererek anlatmasıdır. Fakir kenar mahallesi, zengin konakları ve saray çevresiyle. (Moran, 2004 s. 120)

Sinekli bakkalromanındaki askerlerin incelenmesi. Sinekli Bakkal romanının aslı kahramanı Rabia'dır. Biz Halide Edib'in romanlarındaki asker tiplerini incelemekle yükümlüyüz. Romanda doğrudan asker olmayıp devlet yönetiminde görevli kişilerle karşılaşırız. Bu kişilerden en çok üzerinde durulanı Zaptiye Nazırı Selim Paşa'dır. Onun yanı sıra Zaptiye Nazırı Zâti Bey ve Padişah II. Abdülhamid romanımızdaki inceleyeceğimiz idareci- asker tipleridir. Bunların haricinde Mabeyinci Saffet Bey, Mabeyinci'nin yeğeni Arif, Padişah'ın oğlu Şehzade Nejat da vardır fakat incelenmeye alınacak kadar bu kişiler hakkında bilgi verilmemektedir.

Selim paşa.

a) *Fiziksel özellikleri.* Selim Paşa'nın fiziksel özellikleri şöyledir:

İçeriye giren üniformalı adamın çok uzun bir boyu vardı. Rabia iyi görebilmek için başını kaldırdı. Düşük siyah bıyıklarına, sakalına pek az kır düşmüş olan Selim Paşa karısından çok genç görünüyordu. Kalın tüylü kaşlarının arasındaki derin çizgi, yaştan ziyade sahibinin şiddetini ifade ediyordu. Gözler gök ela, uzun burnunun yukarısı muntazam, fakat aşağı doğru çarpılarak yüzüne bir kartal heybeti veriyordu. Bu yüz bazen çok haşin ve dürüst, bazen de mülayim dost, hatta rakik bile görünürdü. (Adıvar, 2008b, s. 43)

b) *Psikolojik özellikleri.* Halide Edib Adıvar'ın eserlerinde sıkça işlenen konulardan biri Doğu- Batı çatışmasıdır. Sinekli Bakkal romanında da bu konu işlenmektedir. Romanın asıl kahramanı Rabia, Doğu kültürü ile yetişmiş bir kızdır. Fakat Batılı tarzın temsilcisi Peregrini ile evlenir. Bir diğer çatışma da Selim Paşa ile oğlu Hilmi arasındaki çatışmadır. Selim Paşa Doğu kültürünün ve geleneğin temsilcisi iken onun oğlu Hilmi, Batılı tarzın temsilcisidir. Romanın asker tipi olan Selim Paşa'nın psikolojik özellikleri şöyledir:

Selim Paşa, Abdülhamit devrinin önemli idarecilerindedir. Mesleğine ve Padişah'a çok bağlıdır. Padişah'a zarar gelmemesi için çok titiz davranmaktadır. Onun meslek

anlayışında kapalı, müphem olan şeylere yer yoktur. “Selim Paşa, Zaptiye Nezareti’nin dosyasında, sarıh bir mana ifade edemeyen her rivayeti ihtiyat kaydı ile telakki ederdi. Ne olsa Selim Paşa’nın mizacına uymayan bir adam... Herifin dinsiz olduğuna Paşa, kanaat getirmişti, dinini terk eden her adam onca şüpheli addedilirdi” (Adıvar, 2008b, s. 49).

Paşa’nın Peregrini ve yurt dışından getirilen ne olduğu belli olmayan dosyalar hakkındaki şüpheli tavrı görünmektedir.

Romanın Selim Paşa ile ilgili hemen hemen her bölümünde padişaha olan bağlılığı ve bu bağlılıktan doğan zalimliği vurgulanmıştır. Padişah ve devlet idaresi hakkında en ufak bir kötü söz söyleyeni ya sürgüne gönderir ya da kendinden geçinceye kadar dayak attırır. Padişaha olan sadakati bir diğer nazır olan Zâti’ninkinden çok farklıdır. Selim Paşa’nın padişaha olan rabıtası ve devlet hakkındaki düşüncesi şu satırlarda verilmiştir:

Onun padişaha sadakati Zâti Bey’deki gibi sade maddi menfaatlere istinat etmiyor. Onda bir “devlet” mefhumu vardı ki ona adeta “mistik” bir heyecanla bağlıydı. Yalnız padişahla bu devlet mefhumunu birbirinden ayırmaya kadir değildi.

—Devlete hıyanet eden kim olursa olsun alimallah tabanlarına öyle bir sopa çekerim ki etleri hallaç pamuğu gibi darmadağın olur. Değil kendi oğlum, hain olan Zâti Paşahanenin göz bebeği bir şehzade bile olsa Fizan’a yaya yollamaktan çekinmem. (Adıvar, 2008b, s. 172)

Paşa’nın birey ve devlet hakkındaki düşüncesi şöyledir:

Fert bir buğday tanesi, hükümet ve devlet bir değirmen... Onlar her taneyi ezer, istediği şekle sokar. Garb’ı taklide başlayalı, çürük fikirlerine kendimize mal etmeye yelteneli bu hikmeti unutuyoruz. Sözüme mim yapıştırın, Beyefendi. Farz-ı muhal olarak Genç Türkler bir gün hükümete gelseler onlar da bizim kadar, belki bizden fazla ferdi ezecekler! (Adıvar, 2008b, ss. 196- 197)

Selim Paşa'nın oğlu Hilmi, padişah yönetimine karşı isyan içindedir. O devlet idaresinin muhalifi olan Genç Türkler içerisinde yer alır. Babası Selim Paşa bu duruma çok üzümlü kızımla beraber oğlu Hilmi'nin padişaha isyanını kesinlikle kabullenemez.

— Kerataların hepsi meydana çıksın, cürümlerinin cezasını görsünler.

— Niiçin kerata olsunlar? Padişahın zulmüne isyan, neden bir cürum olsun?

— Anlayamadım.

— Mesela sizin mücrin addettiğiniz adamlar da sizi mücrim addedebilirler.

— Ne dedin? Ne dedin?

— Bir dakika için öyle farz edelim.

— Edemem. Bir an için bile edemem. Dünyada bir tek doğru, bir tek eğri vardır. Benim inandığım şeyler doğru, onların inandıkları batıldır. Anladın mı? Yoksa sende mi soytarının arkasına gizlenen sefillerdensin? (Adıvar, 2008b, s. 194)

Paşa'nın oğlu Hilmi suçlu kabul edilerek Şam'a sürülür. Sürgünden önce Selim Paşa'nın Hilmi'ye uzattığı para kesesi, bütün millete yaptığı zulmün ücreti gibi gelmektedir.

— O halde paraya ihtiyacın olacak...

Paşa döndü, oğluna şişman, kırmızı bir atlas kese uzattı. Hilmi'nin gözleri kendisine uzanan bu şişman keseyi görünce büyüdü, dudaklarından fırlamak isteyen lakırdıları kapatmak için titreyen elleri ağzına gitti. Bu kızıl kese... Bu, babasının bütün bir millete yaptığı zulmün ücreti!

— Keseyi cebinize koyunuz. Sizden artık para kabul etmek benim için mümkün değil.

Babalık, oğulluk, bu rabıta bugün artık tamamen kopmuştur.

Hilmi, Selim Paşa'yı babalıktan reddetmişti, hüküm veren bir hâkim vakarı ile katiyetle... ve Selim Paşa ilk defa oğluna karşı içinden hürmet ve taktir hissetmişti.

(Adıvar, 2008b, s. 202- 203)

Selim Paşa'nın yetiştirdiği oğlu Hilmi'nin isyanı babasını inkâr etmeye kadar götürmüştür. Fakat bu kısım Selim Paşa'yı üzmemiş adeta dik bir duruş sergileyen oğlu karşısında gururlanmıştır. Çünkü Selim Paşa'ya göre oğlu korkak olmaksızın hain olsun, sürülsün daha iyidir: “Fakat oğlunu korkak bilmek, zelil bilmek... Buna benzer ıstırap taşıyan bir baba bu kubbenin altında mevcut değildi (Adıvar, 2008b, s. 177).

Paşa'ya göre devlet yönetimi herkesin yapacağı bir iş değildir. Paşanın devlet yönetimi ve kadınlar hakkındaki düşüncesi şöyledir:

Kadınlar... Kadınlar isabet ki devlet işine girmiyorlar. Çünkü hiçbiri bu hikmeti anlayamaz. Akıl eksikliğinden değil ha! O kadar perde arkasında icra- yı hükümet eden kadın geldi geçti. Hepsinde bizim Tevfik gibi hissine mağlup olan bir şey var. Mesela Tevfik adı bir soytarı olsa çoktan itiraf ederdi. Kuvvetli bir erkek olsa bir kadın gibi ağlamazdı. İkisi de değil. Göz Patlatan'ın yumruklarına dayanıyor, ağlıyor, kendinden geçiyor, gene sevdiği bir adamın sırrını ele vermiyor. Kadınlar da böyle. Mesela bizim hanımı alın... Sadrazam oldu farz edelim... Emin olun bugünkü sadrazamdan daha dirayetle idare eder. Fakat bir de vazifesi ile analık hissi karşı karşıya gelsin, değil idare ettiği devleti, kâinatın bütün devletlerini eliyle yıkar. (Adıvar, 2008b, s. 197)

Paşa'nın kadınlar ve idare hakkındaki düşünceleri bu şekilde verilmektedir.

Paşa'nın saraya gelen genç kızları koruyucu tavrı onun merhametli bir kişi olduğunu da göstermektedir: “Sabiha Hanım, Selim Paşa'ya bir genç halayığın üstü başı, oyunu ile meşgul olmanın ona yaraşmayacağını söylediği vakit Paşa en ciddi tavrıyla:

—Ben zaten Zat- ı şahanenin emniyet ve selametini temin ile muvazzafım, Saray'a girecek her ferdi tetkike mecburum, diyordu” (Adıvar, 2008b, s. 39).

Paşa'nın kadınlara karşı – özellikle Kanarya ve Rabia- çok saygılı olduğu görülmektedir.

Biri selamlığa muvakkaten sürülen Bilal, öteki –şayet evde ise- odasına kapanan Selim Paşa. Kanarya, Nejat Efendi'nin mutaasıp olmadığını, kendisinin Efendi'nin dostlarına baş açık çıktığını, binenaleyh Selim Paşa'nın odasına kapanmasına mahal olmadığını Sabiha Hanım'a sarahatle söyledi. Fakat gene Selim Paşa odasına kapanmakta, Sabiha Hanım vasıtasıyla eski halayığına hürmet ve tazimlerini göndermekte devam etti. (Adıvar, 2008b, s. 300)

Selim Paşa kadınlarla iyi iletişim kurabiliyor, Rabia'nın evlilik bahsinde kadınlı erkekli ortamda ölçülü edepli şakalar yapabiliyor. Nükteler hikâyeler anlatıyor: “Selim Paşa keyifliydi, mültefitti, gayet iyi konuşuyordu. Osman'a ‘damat bey’ diye hitap ediyor, evlilik hayatına dair ölçülü, edepli şakalar, nükteler savuruyor, zarif hikâyeler söylüyor” (Adıvar, 2008b, s. 305).

Paşa'nın oğlu Hilmi, Şam'a sürüldükten sonra Selim Paşa'nın içindeki özgürlük anlayışı, sorgulayıcı, aydın düşünceleri gün yüzüne çıkmıştı. Bu Selim Paşa'nın istifa etmesinden sonra gerçekleşmiştir. Selim Paşa, Hilmi gibi bir vatan hainin babası olduğu için gururuna yediremeyip görevinden istifa eder.

Vakti ile dünyada bir şeye inanırdım: kuvvet ve kuvveti temsil eden devlet nizamı. Hâlbuki şimdi bana geliyor ki, insanların talihine, bin bir tane başka kuvvetler de hâkim. Hükümdarların, hükümetlerin elinde bir karıncadan aciz görünen en zavallı bir insanda bile her zaman ezilmeyen öldürülemeyen gizli kuvvetler var. Sustu. Sonra daha alçak bir sesle devam etti.

—Kendi muhakememin salâbetine artık ben pek emn değilim. Bunca yıldır inandığım şeyler, hizmet ettiğim şeyler doğru mu, değil mi? Fakat bilmek lazım, Rabia. Şimdi her zamandan fazla bilmek lazım çünkü sultanların padişahına hesap vermek günü yaklaştı. Bunları söylerken Paşa'daki değişiklik daha kuvvetle hissediliyordu. Bin seneyi birden atlamış gibi görünüyordu. Fakat bu seneler onu bunatmamış, kafasını çürütmemiş,

dumanlatmamış... Bilakis daha olgun, daha etraflı ve muvazeneli bir anlayış vermiş gibiydi. Öyle bir olgunluk ki, yetmiş yaşındâkilere geldiği gibi yirmi beş yaşındâkilere de gelebilir. (Adıvar, 2008b, s. 345)

Paşa istifa etmeden önce sanki padişahın bir kölesi iken, herhangi bir şeyi sorgulamaz iken, bütün benliğini devlete ve hükümdara adanmış iken istifasının ardından tıpkı bedenini ve düşüncelerini özgürlüğe koştüğünü hisseder. Selim Paşa'nın kişiliği ve düşünceleri değişir. O daha önce padişahın gösterişli törenlerini düzenlerken, şaşalı sarayda yaşarken ve devamlı yüksek zümreden şahıslarla dostluk ederken şimdi bunların hepsini terk eder Sinekli Bakkal gibi halk tabakasını barındıran mahallelilerle muhabbet eder. Selim Paşa'daki bu değişiklik şu satırlarda dile getirilir:

– Şam'a giderken evimi, ailemi emanet edecek bir dosta ihtiyacım var Dede'den daha emniyetli bir dost bulmak kabil mi? Bugünlerde biz geçmiş günlerin debdebe ve daratını tasfiye etmekle meşgulüz. Selamlığı kapıyorum. Eşyasını satıyorum. Münasip bir kiracı bulunca kiraya vereceğim. Kâhya Şevket'ten ve bir tek bahçivandan başka uşakları da savıyorum. Bostan'ı da kiraya verdim. Kiracıdan kira almayacağım ama evin sebzesini ve yemişini bedava verecek. Arabayı... İkisini de, ve atları da sattık... içini çekti. Atlarını evlat gibi severdi.

—Konaktaki cariyelerinizi ne yapacaksınız?

—Hepsini azat ettim. Hepsinin esasen birikmiş birkaç parası var. Ekserisi tahsil görü ve musikişinastır. Şimdiden bütün İstanbul onlara mürebbiye diye, musiki hocası diye talip. Hanım iki yaşlı azatlısını yanında alıkoyacak.

—Artık bol bol misafir kabul eder, tatlı tatlı sohbet edersiniz, Paşa.

—Selim Paşa'nın dudakları büzüldü, gözleri gülüyordu.

—Bizim vaktimiz ve arzumuz uzun muhabbete müsait ama eski yârandan kimsenin kapımızı açtığı yok. Konağın bahçesine arada giren bir tek konak arabası, Nejat

Efendi'nin hanımının. Fakat ben artık Sinekli Bakkal sokağındaki komşularla ülfet etmeye çalışacağım. (Adivar, 2008b, ss. 356- 357)

Yukarıdaki kısımdan da anlaşılacağı üzere Selim Paşa Osmanlı'nın ve gösterişli hayatını bırakır. Gerçek halkın yanına iner. İnsanları bu şekilde zihninin temizleneceğine inanır: “– Ben yer değiştirmek istiyorum. Elini başına götürdü. Tepesine vurdu:

—Çok düşünmek, burada temizlik yapmak zamanı geldi, Bey birader. Kafamda toplanan süprüntünün yanında Kasımpaşa çöplüğü temiz kalır” (Adivar, 2008b, s. 357).

—Zaptiye Nazırlığı'ndan kalan düşünceleri, duygunun ve paranın bir çöplük olarak algılandığı görülmektedir.

Romanın sonlarında Selim Paşa sanki dünyaya yeniden geliyor ve dünyayı yeni bir bakış açısı ile algılıyor. Yazar anlatıcının Selim Paşa'yı şu şekilde tanıttığı görülmektedir:

O zavallı Zaptiye Nazırı Selim Paşa dar kafalı, aptal, yarı makine bir esir... bu Selim Paşa'nın içinde uçsuz bucaksız bir hürriyet var. Zaptiye Nazırı Selim Paşa'nın tapındığı kudret- devlet ve padişah- kâinata hâkim kudretin ancak bir cüz'ü! Bu Selim Paşa'nın tapındığı kudret kâinatın kendisi, bütün kudretin mecmuu...

Selim Paşa gülerken konuşurken Mabeyinci onu dikkatle gözden geçiriyordu:

—Galiba bugünlerde Vehbi Dede ile çok ülfet ediyorsunuz Paşa. (Adivar, 2008b, s. 357)

Yukarıdaki kısım Berna Moran tarafından şöyle değerlendirilir:

İkinci örnek karşı uçta yer alan, Abdülhamit'in zulüm maşası Selim Paşa'dır. Sürgün olayından sonra onun da inançları sarsılır, bir kuşku düşer içine. Padişah ve devlet için yaptıklarının doğruluğundan emin değildir artık. Kısacası eski Selim Paşa gitmiş, yeni Selim Paşa gelmiştir.

Anlıyoruz ki Selim Paşa'nın dünya görüşünde ve kişiliğinde meydana gelen bu değişikliği de yine Vehbi Dede'nin etkisine borçluyuz. Romanın başında tam karşıt inançları ve görüşleri savunan baba oğul, birbirinin amansız düşmanı bu iki insan, böylece kendi inançlarını yitirerek Vehbi Dede'nin mistik felsefesinde birleşmiş olurlar. (Moran, 2004, s. 124)

Selim Paşa'nın Vehbi Dede gibi manevi değeri yüksek kişilere karşı saygılı olduğunu ve ondan etkilendiğini de görürüz.

İşte Selim Paşa'nın asıl kimliği özet halinde yazar anlatıcı tarafından bu şekilde ortaya konmuştur.

Selim Paşa'nın maneviyata da çok saygılı olduğu görülmektedir. Padişahların baskıcı tutumundan ancak ruhun özgürlüğüyle kurtulunabileceğini düşünüyor: “Selim Paşa gülererek konuşurken Mabeyinci onu dikkatle gözden geçiriyordu.

—Galiba bu günlerde Vehbi Dede ile çok ülfet ediyorsunuz, Paşa.

—Evet, Türk Ülkesinde, bilhassa padişahlar hüküm sürdüğü günlerde, ruhların zincirini ancak MevlanaCelaleddin Rumi gibi kudretler kırabilir” (Adıvar, 2008b, s. 357).

Selim Paşa'da her zaman bir asillik mevcuttur. O görevindeyken de istifasından sonra da asaletinden ödün vermemiştir. “Anlamıştı ve kızmamıştı. O eski Türk cemaatinin içtimai demokrattı. Asalete onca ferdin kabiliyetindeydi” (Adıvar, 2008b, s. 147).

Osmanlı Devletinde Lale Devrinden bu yana devam eden zevk, eğlence ve gösteriş hayatı Osmanlı idarecilerinin evlerine kadar taşımıştı. Hemen hemen her makamdaki kişiler köşk ve saraylarda gösterişten ve darabattan kaçınmamıştır. Selim Paşa ise bunların arasında gösterişe en az yönelen paşalardandır. Onunla aynı mevkide bulunan Zâti Bey'in evi ile onun evinin karşılaştırması şöyledir:

Zâti Bey'in yeni evindeki başkalığı teferruatıyla zapt ediyordu. Bu, Gelibolu'daki tangır tangır boş, eğreti, eşyalı evden çok başka bir evdi. Her yer sarı yıldızlı endam aynaları, konsollar ve masalarla dolu. Döşemeler münasebetli, münasebetsiz birbirinin tepesine çıkar gibi tıklım tıklım doldurulmuş. Herif adeta Beyoğlu'nun dükkânlarını evine nakletmiş. Hele duvarlarda üniformalı, üniformasız, boyalı, boyasız bir Zâti Bey serisi. O zamanın alafrangalığa özenen yeni zengin evi... Nerede Selim Paşa'nın sadeliğe, genişliğe, ışığa istinat eden dürüst, zevkli evi! Hatta Zâti Bey'in 'eski Türk Odası'diye özenip bezenip döşediği oda bile, antikacı Hayım'ın dükkânının bir köşesine benziyor. Evin hizmetçileri de eşyası ve tanzimi gibi özentisi... bir lüzuma istinat etmeden, üst üste yığılan bir kalabalık. Tevfik'in önü ardı sıra, aşağı yukarı seyirtip duruyorlar. Bir kısmı merdivenlerde durup birbiri ile çene yarıştırmıyor, bir kısmı manasız. Manasız gülüyor, bir kısmı manasız manasız Tevfik'e ikram etmeye çalışıyor, bir kısmı küstah ve şımarık! (Adıvar, 2008b, s. 163)

Selim Paşa'nın taşıdığı asillik ruhu ve mütevazı benliği her yaşında canlı kalmıştır. Paşa'nın görevindeyken acımasız ve zalim olduğunu görmekteyiz. Fakat kendi evinin içerisinde çok sakin bir yapısı vardır. Padişaha ve devlet yönetimine isyan eden oğluna bile hiçbir gün vurmamış aksine onun bu yaşına kadar bütün isteklerini yapmıştır. Kendisi için iyi bir aile babasıdır diyebiliriz: "Sabiha Hanım içini çekti. Oğlunun kolunu okşadı:

—Niçin zıddına basıyorsun, evladım?

—Seni hiç incitmemiş bir baba, bir gün bir fiske vurmadı, bir dediğin iki olmuyor"

(Adıvar, 2008b, s. 52)...

Selim Paşa'nın boş vakitlerinde canlı bir mizacı temsil ettiği görülür. O kaşağı oyar, şarkı söyler: "Rabia, Paşa'yı odasında, mahut şam hırkası ve beyaz takkesi ile şen bir gönül, rahat vicdan sahiplerinin asudeliği ile arka kaşağı oyar bulurdu. Kuyudan gelir gibi inleyen ve

derin sesi ile eski şarkılar mırıldanırken birden bire susar, çocukla şakalaşır” (Adıvar, 2008b, s. 58).

Paşa'nın musikiye düşkün bir kişiliği vardır. Kanarya Paşa için gizli gizli ud çalar, Rabia ilahi ve şarkı söyler, Selim Paşa bir yandan nargile içer diğer yandan onları dinler ve rahatlar: “Ekseri akşamları Selim Paşa da gelir, nargilesini getirtir onu dinler ve dinledikçe yüzünün sertliği, huşuneti gider, gözleri uzaklara dalar, kendi kendine gülümserdi” (Adıvar, 2008b, s. 65).

c) *Sosyal özellikleri.* Selim Paşa çevresi tarafından çok sevilen dürüst bir kişiliğe sahiptir. Onun bu özelliği toplum tarafından hakemlik yapma derecesine kadar vardırılmıştır. Küçük Rabia'nın babasının yanında mı yoksa dedesinin yanında mı kalacağına Selim Paşa hakemlik yapıp karar veriyor: “Şeriat zaten bu yaşta çocuğa anasına veyahut babasına gitmek için hakk-ı hıyayı vermişti. İş mahkemeye düşürmektense Selim Paşa'yı hakem yapıp işi dostane halletmek daha münasip değil miydi” (Adıvar, 2008b, s. 90)?

Selim Paşa'nın evi Rabia'ya göre değişik bir ülke gibidir. Osmanlı konakları, köşkleri, saraylarına örnek teşkil eden Selim Paşa Konağı şöyledir:

Bakkal dükkânının dışında Rabia'nın hayatını şekillendiren bir diğer mekân Selim Paşa'nın konağıdır. Konak adeta her tür insanın yer aldığı ufak çapta bir ülke, İmparatorluğun ufak bir örneğidir. Paşa ve karısı Sabiha Hanım, bu ülkenin merkezini teşkil ederler. Onların ihtiyaçları ve zaaflarına bağlı olarak bu merkez çok çeşitli tabakalara ve zevklere açılır. (Enginün, 2007, s. 246)

Selim Paşa için iyi bir aile babasıdır, der Halide Edib. Fakat oğlu Hilmi'nin çelimsiz oluşundan ve alafranga tutumundan dolayı onu beğenmez. Kızı ile de hemen hiç ilgilenmemiştir, ta ki bahçıvanın yeğeni Bilal ile evlilik meselesine kadar.

Selim Paşa'nın ilgisinden, ona kızı Mihri Hanımı da vermeği tasarladığına inanmaktadır. Selim Paşa, Bayram Ağa'nın kendisine durumu anlatması üzerine güler.

O Rabia ile Bilal'i birbirlerine uygun görmektedir. Ama eğer Rabia Bilal'i istemiyorsa pekâlâ kendi kızını Bilal'e verebilir. Anlamıştı ve kızmamıştı. O eski Türk cemaatinin içtimai demokrattı. Asalete onca ferdin kabiliyetindeydi. Yalnız şimdiye kadar kızıyla, zihni hiç meşgul olmamıştı. (Adıvar, 2008b, s. 147)

Selim Paşa haklıya hakkını veren bir insandır. Rabia'nın sırtından geçinen İmam Hilmi Efendi'yi de terslemektedir.

Ömrünün sonuna kadar, bir karış çocuğun sırtından geçinecek değilsin ya, başının çaresine bak, deyince İmam, Selim Paşa'yı rakibi Zâti Bey'e jurnal etmiştir. Jurnalda Selim Paşa'nın oğlunun Jöntürk olduğuna dair bir kayıt vardır. Karısı büyücü imiş. Bunlar Paşa aleyhine kullanılacak unsurlardır. Kendisi ile ilgili bir nokta, Zâti Bey'i fena öfkelenendir, Tevfik'i mutlaka mahvetmeye karar verir. Tevfik Kabasakal Kıraathanesinde meddahlık ederken yepyeni bir mirasyedi hikâyesi söylüyormuş. Bu yeni mirasyedinin Zâti Bey olduğu herkes tarafından söyleniyormuş.

Paşa vazifesinden dolayı birçok kişi tarafından nefret edilir. Fakat özel hayatında kendine ait eğlenceleri var olan iyi bir aile babasıdır.

Selim Paşa 'zalim bir hükümdarın Zaptiye Nazırı'dır. Boş zamanlarında ise sigara iskemlesi, köşelik sandal ağacından arka kaşağısı yapar, kaşağılar bilhassa zariftir. Resmi vazifesi dolayısıyla ondan nefret eden halk, özel hayatı için bir şey söylemez. 'iyi bir aile babası ve bilhassa karısına merbuttur. (Enginün, 2007, s. 232)

Selim Paşa'nın en büyük isteklerinden biri kendisi gibi mert bir oğlunun olmasıdır. Sabiha Hanım'dan olan çelimsiz Hilmi'yi beğenmez, gizlice kendisine ev tuttuğu bir Çerkez Kızı ile evlenir. Bu karısından da iki tane kız çocuğu doğunca Paşa çok üzülür. İki yıl içinde ikinci karısının ölmesinin ardından aslında her şeyi bilen Sabiha Hanım onun kız çocuğunu saraya davet eder. Bugünden sonra Selim Paşa bir daha karısının üstüne evlenmemeye karar

verdiği gibi karısının fikirlerini dinlemeye hatta zaman zaman ondan akıl bile danışmaya başlar. Karı- kocanın arasındaki tek problem oğulları Hilmi'dir.

Selim Paşa'nın evindeki problemlerden biri Sabiha Hanım ve gelini Dürne arasındaki kavgadır. Dürne, Kanarya adlı güzel Çerkez kızını Selim Paşa'ya yaklaştırır. İnci Enginün bu durumu şöyle yorumlamaktadır: “Kanarya'ya dostluk göstermiş, yetişmesiyle meşgul olmaya ve fırsatlar yaratıp kayınbabasını da odasına davete başlamıştır.

Romanda daima arka planlarda kalmalarına rağmen bu gibi ayrıntının yeri geldikçe kullanılması devrin ev içi havasını ve kadın erkek münasebetlerini vermesi bakımından önemlidir” (Enginün, 2007, s. 233).

Selim Paşa'nın bir özelliği de etrafındaki muhtaç kişilere yardım etmek istemesidir. Yanında çalışan bahçıvanın yeğeni Bilal'i devlet yönetiminde bir memur yapmak ister:

“- Bahçıvan olacağına memur olmak ister misin?”

Nasıl olmak istemezdi?

İçinden:

- Şimdi onların hepsine göstereceğim!...diyordu.

—Amcana söyle, tatil geçince aklıma getirsin. Seni Sultani'ye yazdırayım” (Adivar, 2008b, s. 117).

Selim Paşa devletin yüksek kesiminde bir idareci olmasına rağmen o zamanların yaygın para kazanma yolu olan rüşveti hiç almamıştır. Bu da onun bu konuda namuslu davrandığını gösterir: “Fakat onun da kendine mahsus bir namus ölçüsü vardı. Ona bu aralıkta rüşvet teklif edenler ömürlerinin sonuna kadar nadim oldular” (Adivar, 2008b, s. 127).

Selim Paşa işine o kadar sadıktır ki, padişaha olan rabitasını bir an olsun gevşetmez ve onun sözlerine, görevlerine emir telakki eder. Bu görevleri dışına şartlar ne olursa olsun hiçbir zaman çıkmaz. Sanki padişahın görevlendirdiği bir memur değildir, onun kölesi gibidir: “O hala padişahın sadık bendesi, hala padişah düşmanlarının kafasını eski şiddetiyle eziyor da...

Padişah'tan ne iltifat görüyor, ne de şişman kırmızı atlas keseler eline sıkıştırılıyor. ... Vazife diye padişaha bir çoban köpeği gibi hizmette devam etti” (Adıvar, 2008b, s. 127).

Selim Paşanın bir özelliği de etrafındaki kişilere karşı koruyucu davranmasıdır. Genç yaştaki Rabia'nın bakkallık yaparken başına bir iş geleceğinden endişeleniyor.

“Dükkâna bazen ipsiz sapsızlar da gelir. Bu civarda sen yaşta, sen yüzde bir kadının bakkallık etmesi doğru değil dedi: Onun dini ve cinsiyeti, kadınları himaye etmeye mecbur ediyordu. El kadar bir kızın bir erkek mesuliyeti alması içine dokunuyordu” (Adıvar, 2008b, ss. 128- 129).

Selim Paşa kendi görevini sanki kutsal bir görevmiş gibi addeder. Padişah ve devlet uğruna halktan birkaç insanın sürülmesi gerektiğini düşünür: “Fakat bunlar İstanbul'dan defedilmezler ise padişahın fikri sükûn bulmayacaktır. Devletin temel taşı din ve devletin biricik mümessili olan bu zatı âlinin sükûnuna varsın. Birkaç, hatta birkaç yüz fert feda olsun! Selim Paşa da böyle düşünüyordu” (Adıvar, 2008b, s. 199).

Selim Paşa binlerce kişiyi devlet çarkı dönsün diye dünyanın dört bir tarafına sürmüştür.

Belki binlerce, hem de Şam'dan daha ne kadar uzak, nasıl otsuz, ocaksız, kızgın çöllere sürmüştü. Şimdiye kadar birine ayrı bir fert, adeta bir insan diye düşünmemişti. O devlet değirmeninin çarhını çevirmekle mükellefti. Ne yaptıysa vazife diye yapmıştır. Vicdanı gene muazzep değildi. Fakat şimdi kalbi sızlıyordu. (Adıvar, 2008b, s. 298)

Selim Paşa genellikle sürgüne gidecek suçluları göndermekle yükümlüdür. Bu da işinde biraz zalim olmasını gerektirir ve bundan da hiçbir zaman kaçınmamaktadır. Dışarıda, toplum arasında tam bir zalim, evde ise bu zalimliğini dış kapıda bırakmış naif bir aile babasıdır: “Rabia içinden : ‘Bizi köpek gibi dairesinden atan o yüreksiz zalim zaptiye nazırının bu olduğuna kim inanabilir? Demek dairesine girerken yüreğini kapının üstüne asıyor. Çıkarken alıp, göğsüne takıyor.’ diyordu” (Adıvar, 2008b, s. 294).

Hilmi, padişahın yönetimine karşı çıkan isyankâr bir gençtir. Selim Paşa'nın oğlu olan Hilmi, yurtdışından devlet otoritesini sarsacak, halkı isyana sürükleyecek belgeler getiren bir 'Genç Türk'tür. Selim Paşa, oğlunun padişah yönetimine karşı suçlu olduğunu öğrenince gururuna yediremeyip kendi makamından, mevkisinden, görevinden istifa etmiştir. Fakat istifa etmesinin tek nedenini buna bağlamak doğru değildir. Padişah yönetimine karşı yıllarca içinde tuttuğu kölelikten bıkmış, özgür düşüncesini kullanmak isteyen bir kişi olmak istiyordur: "Sabiha hanım kaşlarını çattı."

—Ne demek istiyorsun Paşa?

—İstifa ettim.

—Hata ettin. Ne olursa olsun insan başındaki devleti ayağıyla tepmemeli Paşa!

—Öyle ama ben artık Genç Türklere falaka atamaz, süremez hale geldim. Bunları yapamayan adam bu devletin emniyetini elinde tutamaz. (Adıvar, 2008b, s. 347)

Selim Paşa görevi esnasında görevine ve padişaha sadık bir görüntü çizer. Fakat her zaman içinde üstünü örttüğü özgür düşünceleri vardır. Bunu da istifa ettikten sonra yavaş yavaş gün yüzüne çıkarmaya başlamıştır.

Gösterişli saray ve konak hayatından bir an evvel uzaklaşmak ister. Hatta şehrin virane mahallerinden olan Sinekli Bakkal'dakilerle komşuluk, yarenlik etmeye karar verir.

Şam'a giderken evimi, ailemi emanet edecek bir dosta ihtiyacım var. Dededen daha emniyetli bir dost bulmak kabil mi? Bugünlerde biz geçmiş günlerin debdebe ve daratını tavsiye etmekle meşgulüz. Selamlığı kapıyorum. Eşyasını satıyorum. Münasip bir kiracı bulunca kiraya vereceğim. Kâhya Şevket'ten ve bir tek bahçivandan başka uşakları da savıyorum. Bostanı da kiraya verdim. Kiracıdan para almayacağım ama, evin sebzesini ve yemişini bedava verecek. Arabayı... İkisini de ve atları da sattık. İçini çekti. Atlarını evlat gibi severdi.

—Konaktaki cariyelerinizi ne yapacaksınız?

—Hepsini azat ettim. Hepsinin esasen birikmiş bir parası var. Ekserisi tahsil gördü ve musikişinastır. Şimdiden bütün İstanbul onlara mürebbiye diye musiki hocası diye talip. Hanım, iki yaşlı azatlısını yanında alıkoyacak. (...)Bizim vaktimiz ve arzumuz uzun sohbe müsait ama eski yarândan kimsenin kapımızı açtığı yok. Konağım bahçesine arada giren bir tek konak arabası, Nejat Efendi'nin hanımının. Fakat ben artık Sinekli Bakkal sokağındaki komşularla üflet etmeye çalışacağım. (Adıvar, 2008b, ss. 356- 357)

Saray hayatının gösterişinden uzaklaşıp Sinekli Bakkal ahalisiyle dost olmak Selim Paşa'ya sanki zihnini temizleyecekmiş gibi gelir: “- Olur ama ben yer değiştirmek istiyorum. Elini başına götürdü. Tepesine vurdu:

—Çok düşünmek burada temizlik yapmak zamanı geldi. Bey birader. Kafamda toplanan süprüntünün yanında Kasımpaşa çöplüğü tertemiz kalır” (Adıvar, 2008b, s. 357).

Yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı üzere padişahın sağdık kullarından olan Zaptiye Nazırı Selim Paşa eski düşüncelerini kirli bir çöp gibi görmekte, bunları temizlemek istemektedir. Devlet görevindeyken yani zaptiye nazırı iken insanlığının dışına çıktığının farkına varmış ve istifa ederek tekrar insan olma özelliği kazandığını düşünmektedir. Romanın can alıcı sahnelerinden birinde Selim Paşa şöyle der: “- Ben artık Nazırı değilim, Şevket. İnsanım” (Adıvar, 2008b, s. 358).

Osmanlı Devletinde cülus günlerinde gösterişli ve bol masraflı törenler düzenlenirdi ve Abdülhamit zamanındaki bu törenlere genellikle Zaptiye Nazırı Selim Paşa düzenlerdi. Gösterişte israfta sınır tanınmaz, padişahın canının tehlikeye düşürülmesini önlemek onun en büyük göreviydi. İstifa ettikten sonraki cülus günlerindeyse Selim Paşa son kez bir tören düzenler fakat bu tören için hiçbir masraf yapmaz. Hatta daha önceki törenlerde harcanan para kadar fakirlere yardım etmeyi aklına koymuştur.

Eski efendisine son bir nezaketi, onu cülus gününü İstanbul'da geçirmeye mecbur etmişti. Evini gene donatacak eski günlerinin saz takımı, büfesi olmayacak, sünnet düğünü yapılmayacak, hokkabaz gelmeyecek. Fakat buna mukabil bütün bunlara sarf edilen para hesap edilmiş, Sinekli Bakkal heyet- i ihtiyarisine mahalle fukarasına kışın kömür, odun almak için verilmişti. (Adıvar, 2008b, s. 358)

Görevinden istifa ettikten sonra Selim Paşa'nın yaşayış tarzında da değişiklikler oluyor. Daha önce alafranga müziğe küfür ederken şimdi alafranga müzik aletlerinden piyanoyu huzur içinde dinlemektedir: "Osman piyano çalıyordu. Paşa ile karısı yan yana iki koltuğa oturmuş, dinliyorlardı. Alafranga musikiye vaktiyle söven adam bu muydu" (Adıvar, 2008b, s. 361)?

Padişah marşı çalınırken Selim Paşa'nın buna saygısı sonsuz idi. Görevinden istifa etse de yine padişah marşı çalınırken ona karşı itaat içindedir. Vaziyeti şöyle anlatılır:

Rabia kapının eşiğine atlarken Osman Abdülhamit'in marşını çalmaya başladı. Koltuktaki ihtiyarlar zembereklerine basılmış gibi ayağa kalktılar. Sabiha Hanım değneğine dayanmış, gözleri yerde; Paşa'nın başı havada, gözleri uzaklara dalmış. Omuzlarının yükselişinde, göğsünün öne doğru atılışında, kafasının dikliğinde eski Zaptiye Nazırı'nı canlandıran bir hal var. Bilmem Paşa'nın o dakika gözlerinin önünden bir selamlık resmi geçiyor. Padişah camiye giriyor. (...)Renk, hareket ve ses şaşası! Ve bunları hazırlayan, tertip eden hep kudret ve azamet sahibi bir Zaptiye Nazırı! İhtiyarın hafifçe sakalı titredi, baş; biraz daha dikleşti ve marşın son mısraına kalın sesiyle söylemeye başladı. (Adıvar, 2008b, s. 361)

Selim Paşa'ya göre Avrupalı olmak genellikle maddiyata dayalı olmak demektir: "Selim Paşa'nın hakkı vardı. Avrupalı demek maddi şeylere bağlı olmak demek" (Adıvar, 2008b, s. 364)...

Zaptiye Nazırı Selim Paşa görevini en iyi şekilde yerine getirmek isteyen ve kutsal sayan bir kişidir. İşin içine padişah, devlet idaresi ve mesleği girdiğinde hiç kimsenin gözünün yaşına bakmayan hatta ailesinin eşinin sözüyle de olsa yaptıklarından taviz vermeyen bir memurdur: “Tevfik sürüleceği zaman Paşasına, alıkoymasını için rica etti. Fakat Selim Paşa kadın sözüyle vazifesini ihmal edecek ricalden değildi” (Adıvar, 2008b, s. 30).

Selim Paşa'nın beğendiği sevdiği eylemler, bazı kişilik özellikleri ve geçmişinden bazı bilgiler yazar tarafından şu satırlarla verilmektedir.

Sakallı, Selim Paşa'dır. Zalim bir hükümdarın Zaptiye Nazırı sıfatıyla vazifesi hem müşkül hem de naziktir. Boş zamanında sigara iskemlesi, köşelik, sandal ağacından arka kaşığı yapar. Kaşağılar bilhassa zariftir. Bunun haricinde hususi bir iptilası yoktur. Resmî Selim Paşa'dan nefret eden halk onun hususi hayatı hakkında söyleyecek bir şey bulamazlar.

O İyi bir aile babası ve karısına merbuttur.

Paşa, kendi büyüklüğüne inanan her erkek gibi kendisine benzer bir erkek evlat istemişti. Hâlbuki 'Bıyıklı'diye zikri geçene Sabiha Hanım'ın biricik oğlu hiçte babasına benzemezdi. Gerçi Hilmi uslu ve zararsız bir çocuktur. Fakat nahif çelimsiz, büyük gözlü, çocukluğundan beri musikiye düşkün, peltek bir oğlandı. Bilhassa bu son iki hususiyet Selim Paşa'nın sinirine dokunmuştu. Sabiha Hanım on senelik evlilik hayatından sonra başka çocuk doğurmayınca paşa da gizlice bir buğday tüccarının kızıyla evlendi. Ve konaktan uzak bir semtte genç karısını yerleştirdi. Fakat ikinci karısı da evvela Hilmi'den daha çelimsiz bir kız doğurdu, iki sene sonra ölü bir kız daha doğururken kendi de loğusa döşeğinde can verdi.

Kendi kendisine, hatta gönlüne göre bir erkek çocuk edinmek için bile bir daha karısının üstüne evlenmemeye karar verdi. Hem de karısına karşı vaziyeti değişti. Şimdi onun

fikirlerine ehemmiyetle dinler ve hatta arada akıl bile danıştığı olurdu. (Adıvar, 2008b, ss. 36- 37)

Paşanın hobileri ve aile hayatı bu şekilde dile getirilmiştir. Kişiliğine özgü bazı özellikleri şöyle verilmiştir:

Paşa tamamen eski zaman adamı... Samimi ve kendi ölçülerine göre namuskâr. Saltanatı ilahi bir hak diye tanır ve padişaha muhalif olanı kim olursa olsun akrep gibi ezmeyi, Zaptiye Nazırı'nın vazifesi telakki ederdi. Onu en çok çileden çıkararak şey 'Genç Türklük'lakırdısıydı. En keyifli olduğu akşam, mutlak bir genç Türk'e sopa attığı işkence ettiği, vapura koyup sürdüğü günün akşamıydı. (Adıvar, 2008b, ss. 37-38)

Selim Paşa'nın mesleğine duyduğu aşk padişaha gösterdiği itaat onu halka karşı zalimleştirmiş isyancı olan Genç Türk'lere karşı düşman etmiştir.

Selim Paşa Batı'nın kültür ve medeniyetine karşı olumsuz bir tutum içerisindedir. Fakat kendisinin tam bir alafranga tipi olan Hilmi adında bir oğlu vardır. Selim Paşa Hilmi'nin alafrangalığından rahatsız olmaktadır. Bununla birlikte kandil gecesi şımarık gelininin düzenlediği eğlenceye izin verir ve belki de bu eğlenceye katılmayı bile düşünür. Böyle bir dini gecede eğlenceye izin vermesi onun hoşgörülü olmasından ziyade ev içerisinde karakterinden taviz verdiğini gösterir. “- Nen var güzel kızım? Sabiha Hanım cevap verdi:

—Güzel kızımız takvime bakmadan kararlar alıyor, bize danışmadan kandil geceleri eğlenti tertibine kalkıyor...

—Ama siz geliniz, kuzum, paşa baba... Diye yalvarıyordu.

—Peki... Peki... Yani hanımefendi müsaade ederse” (Adıvar, 2008b, s. 44)...

Zaptiye Nazırı Selim Paşa'nın kadınlara karşı koruyucu kimliğine sosyal özelliklerinde değinmiştik. Bunun yanı sıra yakın çevresindeki kadınların –Rabia'nın- eğitim olarak beste söylemesini istiyor: “- O ses, mutlak iyi bir musiki muallimin eline düşmeli.

—Eski besteleri söylemek için yaratılmış bir ses.

—Aman Paşa, İmam kıza hiç şarkı söyler mi? Onca şarkı söylemek günah...

—Benim dediğim şarkıları sultanlar, Dede gibi adamlar besteledi. Hepsi cennetmekân”
(Adıvar, 2008b, s. 46)...

Yukarıda da görüldüğü gibi Selim Paşa'nın eğitime müziğe, kadınlara ne kadar önem verdiğini görmekteyiz. Bu onu olaylara dar bir pencereden bakan softalardan çok farklı kılmıştır.

Çevresindeki kadınların namuslarıyla, eğitimleriyle ve geçimleriyle ilgilenen Paşa, Batılı kadınları hayâsız olarak kabul etmektedir.

Selim Paşa ile oğlu Hilmi arasındaki düşünce farklılığı batı müziği üzerinde de görülmektedir. Selim Paşa'nın batı hakkındaki düşünceleri şöyledir:

Hakiki musiki mi dedin? Eğer kapitülasyonlar olmasa, müzikacılarıda, seyircileri de enselerinden yakalayıp Beyoğlu kaldırımlarına fırlatırım. Şimendifer düdüğü gibi öten bir sürü yarı çıplak, hayâsız, kart Freng karısı... Sara'ya tutulmuş gibi gözleri evlerinden uğuruyor, bir alay mart kedisi gibi çığırıyorlar. Toptaşı saz çalmaya, şarkı söylemeye kalksa bu işi biraz daha adam akıllı yapardı. (Adıvar, 2008b, s. 50)

İnci Enginün'ün bu durum karşısındaki tavrı şudur: “Batı müziği hakkında baba ile oğlun düşünceleri farklıdır. Resmi görevi sebebi ile gelen Turuplar'ın hepsini seyreden Paşa bu musikiyi sonuna kadar dinlemenin güç olduğu, ‘amma züppe güruhu, bir alay seyirciyi’görmenin cidden her sıkıntıya değdiği fikrindedir” (Enginün, 2007, s. 235).

Enginün ayrıca, Halide Edib'in müzik hakkındaki düşüncesini şöyle açıklar:

Şarkıların ruh hallerini ifade etmeleri Halide Edib'te ilgi çekici bir gelişme gösterir. O, başlangıçta Klasik Batı musikisi ve opera parçalarının çoğu zaman hummalı ruh hallerini ifade ettiğine kânidir ve ilk eserlerinde ağır basan, daima Batı musikisinin bu parçalarıdır. Sadece bu devrede yazdığı “Yeni Turan” da Mevlevî musikisini ideolojik

maksatla kullanır. Daha sonra bunun yerini Doğu ve Klasik Türk musikisi alır (Sinekli Bakkal vs.), daha sonraları ise Mahalli Halk türküleri, ruh hallerinin çeşitli ifadeleri olarak çok canlı şekilde romanlarına girer. “Kalp Ağrısı, Zeyno’nun Oğlu, Döner Ayna, Sonsuz Panayır, Hayat Parçaları, Sevda Sokağı Komedyası, Çaresaz” da ve bazı makalelerinde Halide Edib, yaşanmış hayat tecrübelerini ifade eden musiki parçalarını değerli bulduğunu açıkça söyler. (Enginün, 2007, ss. 237- 238)

Paşa’ya göre Batılı ve Doğulu kadınların karşılaştırılması şöyledir: “- Kadınları bu bahse sokma. Bizimkiler herhalde freng karılarından daha edepli, daha hanım... Onların erkeğinde de, karısında da ben yüzüzlükten, açgözlülükten başka bir şey görmedim” (Adıvar, 2008b, s. 51).

Selim Paşa Zaptiye Nazırlığı görevini kutsallaştırmıştır. Onun görevleri yazar tarafından şöyle açıklanmıştır:

Fakat seyirciler bu gösterişin perde arkasını zavallı Selim Paşa’yı terleten, titreten tarafını göremezler. Onun bu nümayişte rolü büyük ve karışıktır. Evvela II.Abdülhamit’in sadık kullarının, efendilerinin gölgesine kafasına bir kurşun yahut bir bomba atmalarına mani olma; sonra bu âlâ- yivâlânınvak’asız geçmesini temin etmek sonra her selamlık resminden bir kabus gibi korkan padişaha alayın ehemmiyet ve selamet içinde geçeceğini temin etmek; daha sonra tahsisatlarını hak etmek isteyen hafiye alayının veyahut müstebit bir hükümdarın vesvesesini gıcıklayarak para kazanmak isteyen jurnalcıların, her hafta düzdükleri yalanları okumak...” (Adıvar, 2008b, ss. 55- 56)

Selim’in görevleri bunlarla da kalmaz, bu devlete karşı suç işleyenleri dayakla, zorbayla veya sürgüne yollamakla cezalandırır.

Romanın bir yerinde Abdülhamit’in kanlı bir katil; Selim Paşa’nın da padişahın zulüm aleti olduğu şöyle geçmektedir: “Debdebe var, darat var, fakat babamdan utanıyorum. Anne,

anlamıyor musun, utanıyorum. Kanlı katil bir padişahın zulüm aleti... Düşündükçe yere geçiyorum” (Adıvar, 2008b, s. 52).

Yukarıdaki bu bölüm Selim Paşa'nın oğlu Hilmi'nin ağzından verilmiştir. Paşanın kendi oğlu bile onun ne kadar zalim, yırtıcı, sert ve saldırgan olduğunu söylemektedir. Buna bir diğer örnek de şudur: “Fakat bunu Selim Paşa fark etmez. Kendi canlı, kanlı, hatta biraz yırtıcı hilkatine hiç benzemeyen bu oğul onun hayati emellerini yanlış yoldan sürükleyecek bir neslin numunesi” (Adıvar, 2008b, s. 48).

Selim'in görev aşkı, görevindeki sertliği, zalimliği şu satırlarda daha açık ifade edilmiştir.

Onda bir ‘devlet’mevhumu vardı ki ona adeta ‘mistik’bir heyecanla bağlıydı. Yalnız padişahla bu devlet mevhumunu birbirinden ayırmaya kadir değildi.

—Devlete hıyanet eden kim olursa olsun alimallah tabanlarına öyle bir sopa çekerim ki etleri hallaç pamuğu gibi darmadağın olur. Değil kendi oğlum, hayin olan Zat-ı Şahanenin gözbebeği bir şehzade bile olsa Fizan’a yaya olarak çekinmem” (Adıvar, 2008b, s. 172).

Selim Paşa'nın kendi ağzından açıklanan bu meslek ahlakı, anlayışı onu hiç düşünmeden doğrudan padişaha bağlamaktadır. Bununla birlikte onun zalimliğini yırtıcılığının yegâne nedenidir. Fakat oğlu Hilmi böyle düşünmemektedir. Hilmi'ye göre babası gibi zalimleri çalgınca israf peşinde koşan devlet idaresindeki kişilerin karıları yaratır: “Hilmi içinden: ‘Annemin bütün derdi, başına dalkavuk toplamak, elmas satın almak, parayı sokağı atmak... Babam gibi zalimlere bu kadınların çalgın israfı yaratıyor’dedi” (Adıvar, 2008b, s. 52).

Selim Paşa'nın devlet yönetimindeki kudreti, zalimliği gençleri kendine özendirir. Bahçıvanın yeğeni Bilal, Paşayı şöyle anlatır:“- O halde kimden bahsedelim, sade senden mi?

- Selim Paşa'dan... Gördün mü adamı? İstedğine sopa çeker, diledğini sürer, dünyanın anasını ağlatır, gene kimse gık diyemez. Bir konağına, debdebesine bak... Ben onun gibi olacağım. Karımın onun karısı gibi elmasları, arabası, atı” (Adıvar, 2008b, s. 143)...

“Büyük ölçüde tevkifat başarmıştı. Kulaktan kulağa bu haber fısıldanıyor, kulaktan kulağa Selim Paşa'nın İstanbul'un en meşum, en zalim siması olduğu söyleniyor. Hele Selim Paşa'nın arabasının sesi köşede işitilince çeşmede su alan kadınlar duvarlara sürüne sürüne sızıyorlar” (s. 185).

Zâti bey. Sinekli Bakkal romanında mesleği asker olmayıp da asker tipi olarak inceleyebileceğimiz bir diğer karakter de Zâti Bey'dir. Romanda Zâti Bey'i Selim Paşa'nın en büyük rakibi ve Rabia'nın babası Tevfik'in en büyük düşmanı olarak tanırız. Zâti Bey devlet idaresinde Zaptiye Nazırı olarak görev yapmaktadır.

Zâti Bey hakkında çok ayrıntılı bilgiler verilmese de Selim Paşa ile kıyaslanması onu önemli kılmıştır.

a) *Fiziksel özellikleri.* Zâti Bey'in fiziksel özelliklerine romanda yalnızca şu kısımda rastlanmaktadır:

Zâti Bey'in huzuruna gelince, eski efendisinin kıyafetinde ve tavrında aynı değişikliği buldu. Eski Zâti Bey'in yakası buruşuk ve kirliydi. Ceketinin düğmeleri nadiren iliklenirdi. Fesi daima biraz arkaya atılı, tavrı laubali ve oldukça galiz bir adamdı. Fakat kendi başına bir şahsiyeti. Şimdi yeni kıyafetinin, yeni mutaazzım tavrının arkasında gene eski Zâti Bey parçaları sırtıyordu, fakat yeni Zâti Bey artık muayyen bir şahsiyet değildi.

Siyaset setresi sıkı sıkı iliklenmiş, potinleri parlak, gömleğinin kolası daha parlak, kol düğmeleri elmas... (Adıvar, 2008b, s. 164)

b) *Psikolojik özellikleri.* Zâti Bey siyaseti çok iyi bilen kurnaz ve zeki bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Tevfik'in oynattığı oyunlardan biri güya Zâti Bey'in kendisini

mirasyedi olarak eleştiriyormuş. Tevfik'in hatasını bulduktan sonra onu Selim Paşa aleyhine ajan olarak kullanır: “En doğrusu Tevfik'in gözünü korkutmak, sanatını icradan men etmek... Hatta mümkün olursa Tevfik'i, Selim Paşa'nın konağını oğlunun daha yakından tetkik için kullanmak. Bu daha siyasi bir hareket, Zâti Bey gibi akıllı bir adama bu daha çok yaraşan bir tedbir.” (Adıvar, 2008b, ss. 162- 163)

Zaptiye Nazırını Zâti Bey, Selim Paşa'yı bir türlü çekememektedir. Onun hakkındaki asılsız suçlamaların ve haberlerin fesatlıkların altını çizer.

İhtiyar rakibi Selim Paşa aleyhinde kullanabileceği en kuvvetli noktalar hangileriydi? Paşa halka, ümmet- i Muhammed'e zulüm ediyormuş... Puf, bu ne Hünkârın, ne de Zâti Bey'in umrunda. Paşa'nın oğlu Jöntürk'müş. Geceleri arkadaşları ile toplanıp fesat, fitne tertip ederlermiş... İşte yakalanılacak bir nokta... Kırmızı kalem hemen altından geçti. “Allah'tan korkmadan, Peygamberden utanmadan meleksimat Efendimizin ihsan ettiği mevki ve kudretin arkasında bu makule erbab- ı fesadı saklıyor...” Bunların altına ikişer çizgi. (Adıvar, 2008b, s. 160)

Zâti Bey işini çok iyi bilen yanardöner bir kişidir. Bir yandan Tevfik'i tehdit eder diğer yandan affedici bir üslup takınır: “Bu asırda artık böyle şeyler geçti. Fakat bil ki seni istersem cehenneme sürerim. Fakat çoluk çocuk sahibi bir adamsın. Acırım. Malum ya biz yürek sahibi adamlarız” (Adıvar, 2008b, s. 166)...

Romanın bir kısmında Zâti Bey dinle alakası olmadığını kendi ağzıyla söyler: “Hanıma söyleyeyim. Benim böyle şeyler fena halde canımı sıkıyor. Bilirsin ya, dinle hiç alışverişim yoktur” (Adıvar, 2008b, s. 167).

Zâti Bey gibi yanında çalışan kişiler de gösterişlidir. Onun adamı Sinekli Bakkal'a geldiğinde karşısına kim çıkarsa çıksın çalımını atar. Ragıp Amca ile Zâti Bey'in adamının karşılıklı konuşmaları şöyledir: “ – Vay babasının canına... Herif bakkal mı paşa mı?

—Hastaydı Beyim. İsterseniz sizi yanına götürüyüm.

—Ne, ne? Ben ayağına mı gidecekmişim” (Adıvar, 2008b, s. 158)?

Zâti Bey romanda sonradan görme bir alafranga tip olarak karşımıza çıkar. O Gelibolu’dan İstanbul’a geldikten sonra tavırlarında ve giyinişinde değişiklikler yapmıştır. Evi gibi giydiği kıyafetler de Batı’ya uydurulmaya çalışılmıştır. Tevfik’in gözünden bu durum şöyle verilir:

Eski Zâti Bey tek başına şahsiyetti. Fakat bu yeni Zâti Bey artık muayyen bir şahsiyet değildi. Siyah setresi sıkı sıkı iliklenmiş, potinler parlak, gömleğinin kolası daha parlak, kol düğmeleri elmas... Tevfik’e bu yeni Zâti Bey, eşyası ve evi gibi rol kesmeğe çıkan, fakat beceremeyen bir aktör gibi geldi. (Adıvar, 2008b, s. 110)

c) *Sosyal özellikleri.* Zâti Bey devlet idaresindeki Batılı tarza - alafrangalığa-özenen bir tiptir. Onun hem giyinişi hem tavrı hem de evi alafranga özentisidir.

Zâti Bey’in yeni evindeki başkallığı teferruatıyla zapt ediyordu. Bu, Gelibolu’daki tangır tangır boş, eğreti, eşyalı evden çok başka bir evdi. Her yer sarı yıldızlı endam aynaları, konsollar ve masalarla dolu. Döşemeler münasebetli, münasebetsiz birbirinin tepesine çıkar gibi tıklım tıklım doldurulmuş. Herif adeta Beyoğlu’nun dükkânlarını evine nakletmiş. Hele duvarlarda üniformalı, üniformasız, boyalı, boyasız bir Zâti Bey serisi. O zamanın alafrangalığa özenen yeni zengin evi... Nerede Selim Paşa’nın sadeliğe, genişliğe, ışığa istinat eden dürüst, zevkli evi! Hatta Zâti Bey’in ‘eski Türk Odası’ diye özenip bezenip döşediği oda bile, antikacı Hayım’ındükânının bir köşesine benziyor.

Evin hizmetçileri de eşyası ve tanzimi gibi özentisi... Bir lüzuma istinat etmeden, üst üste yığılan bir kalabalık. Tevfik’in önü ardı sıra, aşağı yukarı seyirtip duruyorlar. Bir kısmı merdivenlerde durup birbiri ile çene yarıştırıyor, bir kısmı manasız. Manasız gülüyor, bir kısmı manasız manasız Tevfik’e ikram etmeye çalışıyor, bir kısmı küstah ve şımarık! (Adıvar, 2008b, s. 163)

Berna MoranZâti Bey’in Batı özentiliğini şöyle anlatmaktadır:

Adıvar'ın savunduğu değerlere ters düşen yalnız Genç Türkler değil yönetici sınıftır aynı zamanda. Yazarın bu sınıfın insanlarını eleştirirken üzerinde durduğu noktaları şöyle özetleyebiliriz:

Bu sınıfta yozlaşma kısmen kendi geleneklerimizden, milli zevkten koparak Batılılaşma hevesinde görülür. Bunun bir örneğine romanın birinci kısmında Dâhiliye Nazırı Zâti Bey'in konağında rastlarız. Zâti Bey kadına ve aşağılık eğlencelere düşkün rezil bir adamdır. Beyoğlu dükkânlarından alınmış eşya ile tıklım tıklım dolu evi zamanın alafrangalığa özenen yeni evidir. (Moran, 2004, s. 129)

Romanda Zâti Bey de Selim Paşa gibi zalim bir tavır içerisindedir. Fakat ikisinin zalimliği aynı konuda değildir. Selim Paşa padişah ve devlete karşı kötü konuşmaları ülke dışına sürerken Zâti Bey kendisini eleştirenleri, ima edenleri acımadan sürer: “– Zâti Bey mezmum adetlere dair kim bir ima yapsa üstüne alınır... Yapanı sürmeye kalkar. Altı yüz senedir hayal oyununda bu taklitler, bu imalar olagelmıştır” (Adıvar, 2008b, s. 196).

Padişah II.abdülhamit.

a) *Fiziksel özellikleri.* Padişahın fiziksel özelliği yalnızca şu satırlarda verilir: “Badem gibi büyük siyah gözleri, boyalı sakalı, heybetli görünmek için boyanan yanakları, bilhassa kalın ve mütehakkim sesinden ürkmüştü.” (Adıvar, 2008b, s. 253)

b) *Psikolojik özellikleri.* Romanda padişahın psikolojik özellikleri de az sayıda verilmiştir. Mabeyincinin gözünden padişah şöyledir: “Padişah ona göre, içtimai ve siyasi nizamın bir mümessiliydi. Padişah terbiyeli bir adamdı. Kimseye dürüst muamele etmez, hatta en muzlim cinayetleri bile mütebessim ve terbiyeli bir havada hazırlardı.” (Adıvar, 2008b, s. 169)

Yukarıdaki kısımda geçen ‘dürüst’sözcüğü sert anlamında kullanılmıştır. Abdülhamit'in zalim ve eli kanlı olduğu söylenmekle birlikte mabeyincinin gözünden verilen güleryüzlülüğü ve terbiyesi dikkat çekmektedir.

Romanın bir diğer yerinde padişahın ocuk tabiatlı olduğu ve entrikaya karışmadığı söylenir.

Efendi'nin babası ocuk tabiatlı bir adamdı. Tuhaf tuhaf merakları vardı. Hiç saray entrikalarına karışmaz, hatta aklı bile böyle Şeylere ermezdi.

—Aman bir merakını anlatınız.

—Mesela deniz ve vapur. amlıca'daki köşkün bahçesinde bir havuz vardı. Onun etrafına yalancıkdan iskeleler yaptırmıştı. Beyleri gemici esvabı giyerler, kendisi bileti olur, bu iskelelerden birinde bilet keserdi. En büyük emeli bir vapurda kaptan olmak.Zavallı gözleri açık gitti. Güya bir defa Üsküdar'dan İstanbul'a giden bir vapurda kaptanlık etmiş. Ama ne kadarı doğru bilemem. (Adıvar, 2008b, ss. 254- 255)

Padişahın sarayındaki kadınlar başörtüsü ile oturmak zorunda değillerdi. Kimse padişahtan kaçmazdı. Ayrıca Çerkez Kadınları'nın güzel olmak zorunda oldukları, çünkü ileride padişahın karısı olacakları romanda yer almaktadır. Bu da padişahın sarayındaki kadınların başörtüsüne karşı yanlış tutumlarını ortaya koymaktadır. Romanın sonlarında padişahın bir vatan haini olduğu ve İstanbul'dan atıldığı belirtilmektedir. Yönetim değişmiştir. Abdülhamit tahttan indirilmiştir. Sürgündekiler – buna Tefvik de dâhil- İstanbul'a bir vapurla geri dönmüştür: “O vapuru dolduran sürgünler arasında yalnız ve yalnız ailesi ile meşgul olan Tefvik'ti. Ötekiler birdenbire başlarında esen şöhret rüzgârıyla sarhoştular. İstanbul'dan padişah hain diye tekme tokat fırlatılmış, atılmışlardı” (Adıvar, 2008b, s. 414).

Moran, romanın en etkileyici tarafının bu bölümler olduğunu ifade eder: “Abdülhamit idaresinin korku salan hafiyelerini, zaptiye, dayakları, sürgünleri anlatan kısımlar romanın en canlı parçalarındandır” (Moran, 2004, s. 127).

c) *Sosyal özellikleri.* Padişah Osmanlı halkı tarafından zalim ve eli kanlı olarak tanınmaktadır. Romanda onun baskıcı tutumundan ve kanlı bir hükümdar olmasından sık sık bahsedilir.

II. Abdülhamit, etrafında tanımadığı değişik yüz görünce sinirlenmektedir: “Padişah beni görünce kaşlarını çattı. Galiba şüphelendi. Etrafında değişik yüz görünce fena halde sinirlendi. Hemen bizim Kadın Efendi’nin adamı olduğumu anlattım. Hemen tavrı değişti:

—Çocuklara iyi bakınız, dedi. Papağana biraz konuştu; çekildi, gitti” (Adıvar, 2008b, s. 253).

Padişahın sert bir mizacı olduğunu görmekle beraber çocuklara verdiği değeri de anlıyoruz. Abdülhamit’in, çocukları çok sevmesi şu satırlarda da açıklanmıştır: “Her sabah bu çocuklar mutlak Hünkâra götürülürdü. Çocukları pek sever.

Misis Hopkins içinden:

—Kanlı bir hükümdarda ne garip merak, dedi” (Adıvar, 2008b, s. 252).

Saray çevresinin ve iktidar sahiplerinin yozlaşmasını Moran şöyle yorumlamaktadır:

Saray çevresinde, özellikle Sultan ailesi içinde yozlaşmanın bir şekli de, yaşadıkları sağlıksız koşullar altında dejenere olmalarıdır.

Bu sınıfın Batı taklitçiliğinin ve yozlaşmasının yanı sıra ahlaksal çöküntüsüne, gaddarlığına ve hırsızlığına da değinir Adıvar. Padişah kendisi kanlı bir zalimdir; yanında çalışanlarla birlikte inim inim inletir ülkeyi. Böyle bir yönetimde iktidar sahiplerinin rekabet entrikaları, haddi aşan hırsızlıkları, memleketi soyup sovanaçeviren, apâşık arınan ve satılan imtiyaz rezaletleri, rüşvetler ve pazarlıklar almış yürümüştür. (Moran, 2007, s. 129)

Yolpalas cinayeti

Halide Edib Adıvar'ın Avrupa'da (eserin sonundaki notuna göre Paris'te) bulunduğu 1936 yılında kaleme aldığı bu cinayet romanı aynı yıl "Yedigün" dergisinde, günler öncesinde başlayan bir ilân ve reklam kampanyasından sonra yayımlanmıştır.

Halide Edib bu kısa romanında, bir cinayet olayını, İstanbul yüksek sosyetesinin ve dolayısıyla devrin yaşantısından bir kesitin sosyal eleştirisini yapmak için kullanır. (Sunuş bölümü)

Yolpalas cinayetiromanındaki askerlerin incelenmesi. Romanda göze çarpan bir asker tipi olmamakla birlikte, Mükerrerem'in asker olduğundan söz edilmektedir. Ancak, onun ordu ile silah ile hiç işi olmamıştır. Mükerrerem aynı zamanda bir Miralay'ın oğludur. Sallabaş'ın yeğeni Rıfkı'nın babası da bir askerdir. Bu kişi de o dönemin en önemli savaşı Kurtuluş Savaşı'na katılmış ve bir daha geri dönememiştir. Bu şahıs hakkında yalnızca bu kadar bilgi vardır. Bunun dışında Rıfkı'nın babasına hiç değinilmemektedir. Bu romandaki asker tipi olarak sadece Mükerrerem incelenecektir.

Mükerrerem.

a) *Fiziksel özellikleri.*Mükerrerem genç, yakışıklı bir delikanlıdır. Kadınlara ne kadar kötülük yapsa da onun bir cazibesi vardır. Romanda fiziksel özelliklerine çok da değinilmemiştir.

b) *Psikolojik özellikleri.*Sacide'nin şoförü Mükerrerem bir miralayın oğludur. Miralay sert mizaçlı biridir ki oğlu haşarılık etti diye oğlunu reddetmiştir: "– Öyle görünür

ama değildir. Bir miralay oğludur. Haşarılık etmiş, babası reddetmiş, o da şoför olmuş. Her halde İstanbul’da o ayarda şoför olduğunu zannetmem. Ne dersin Sacide” (s. 36)?

Mükerrem de aslında bir askerdir. Mükerrem’in görevi komutanın şoförlüğünü yapmak. “ – Kim, adı ne? —Seyitler’deki gumandanın şeytan arabasını sürermiş. Ak gözlü, sipesivri bir uşah. Adamın adını sanını bilmiyorum” (s. 64).

Mükerrem’in total bir çocuğa karşı bile saygısı sevgisi yok: “Paran başında parçalansın, defol, çocuğu uyandıracaksın, dedim. Beni bu total piç için mi odandan kovuyorsun. Şimdi tutar bacaklarından ikiye ayırırım, dedi” (s. 60).

Mükerrem bu kadar kadının içinde olmasına rağmen yine de zor olanı, zor kadınları da istiyor, ona daha cazip geliyor. Bu, Mükerrem’i daha da hırslandırıyor:

—Dadı ile hiç münasebetini gördünüz mü?

—Kız ona hiç yüz vermedi. Mükerrem bana kaç defa, “Bana kafa tutan ilk kadın bu oldu. Kibar kadınlar bana yanıp tutuşurken, bu hizmetçi makulesinin (takım) nazına şaşıyorum.” dedi. Ve biraz içtikçe, “Ben ona gösteririm.” der dururdu. (s. 70)

Mükerrem kadınlara ne yaparsa yapsın kadınlar ondan bir türlü vazgeçemiyor, onu kıskanıyorlar hatta ona âşıklar.

Kadınlardan birincisi Despina denilen vesikalı bir mahlûktu. Hâkim, bunun isticvabını kısa kesmeye mecbur oldu, o kadar müstehcen teferruat vermek istiyordu. Kadının hala Mükerrem’e âşık olduğu anlaşılıyordu. Sürmelerini tehlikeye sokarak ağladı. Sağ olsa hala kendini satacak ve parasını Mükerrem’e verecekti. Hatta maktulün onu vaktiyle göğsünden cerhini bile kıskançlığa atfetmişti. (s. 72)

c) *Sosyal özellikleri.*Mükerrem çevresindekileri aldatan, üçkâğıtçı biridir. Nadire’nin annesinin en büyük hayali para biriktirip iki öküz alabilmektir. Mükerrem bunu fırsat bilip annesinin bu hayalini gerçekleştireceğine dair ona söz verip sözünde durmamıştır. Nadire’nin ağzından anlatılmaktadır:

Bir akşam dedi ki: “Taburun öküzleri satılıyor, ucuz gidecek, sana alıvereyim.” Anamla bir hayli konuştular. Parayı saydığını duydum. İkide birde anam ağlar gibi: “Sakin alıp kaçma, helak olurum.” diyordu. O da, öküzleri aldıktan sonra, terhis olur olmaz, gelip anamı alacağını, köyde yerleşeceğini söylüyor, yemin ediyordu. (s. 56)

Mükerrem o kadar aşağılık biri ki yıllar sonra Nadire’yle karşılaşılıyor. Ona karşı utanması gerekirken utanmayıp ahlaksızlığını hat safhaya çıkararak Nadire’ye çirkin teklifte bulunuyor. Mükerrem, topluma karşı utanma duygusunu yitirmiş bir görüntü çizer: “Ziyafet akşamı odama geldi. Çocuğu yeni yatırmıştım. Sarhoştı. Çirkin çirkin tekliflerde bulundu. Çocuk olmasa mutlak o gece gebertirdim” (s. 60).

Mükerrem’in ahlaksızlığı bu kadarla da kalmıyor. İşlediği kötü amelleri, jigaloluğunuda söylemekten kaçınmıyor.

Ziyafet akşamı odama geldi. Çocuğu yeni yatırmıştım. Sarhoştı. Çirkin çirkin tekliflerde bulundu. Çocuk olmasa mutlak o gece gebertirdim. Cebinden birçok para çıkardı: “Bak zengin kadınlar bana bayılıyor, para veriyor, benim gözümde değil, benim bilmem nem olursan bu paraların hepsi senin” dedi. (s. 60).

Konakta iki şoför çalışmaktadır. Bunlardan biri Mükerrem’dir. Mükerrem’in kumar oynadığı, içki içtiği, çapkınlığı diğer şoförün gözünden şöyle anlatılmaktadır:

—Maktulü Yolpalas’a gelmeden evvel tanır mıydın?

—Her şoför onun şöhretini bilir. Yüzünün karası. Bu kadar pis herifi niçin konağa aldıklarına aklım ermedi. Birkaç defa bizim Bay’a söylemek istedim, yine vazgeçtim. Çünkü gelir gelmez Bayan’ın Fransız hizmetçisi ile ahbab oldu, kadının evde çok nüfuzu vardı.

—Şöhreti neden fenaydı?

Çapkın, sarhoş, kumarcı ve daha mundar adetleri de vardı. (s. 70)

Bir devlet memurunun- komiserin- gözünden haraç kesen, şantaj yapan, yaralama olayına karışan Mükerrerem şöyle anlatılmaktadır:

Komiser, maktulü anormal ve çirkin temayülleri olan bir adam diye tavsif ettikten sonra, Kuleli'den kovulmasının sebebini ve babası tarafından reddedildiğini söyledi. 'Sefahat âlemlerinde sarf ettiği paraları şoförlüğü ile kazanamayacağı apâşıkardı. Bundan başka iki cerh vakasında ondan şüphe edilmiş, fakat tevkif edilebilmek için kâfi delil bulunamamıştı. Bunların ikisi de vesikalı kadınlardı. Mükerrerem onları haraca kesmiş, işleterek paralarını alıp sefahate sarf etmişti. (s. 71)

Mükerrerem'in hangi tür kadınlara düşkün olduğunu yine komiser söylemektedir:

Bu adam, üç sınıf kadına musallattır. Birincisi yüksek aileden, yaşlı fakat kafası ve ahlakı mazbut olmayan kadınlardır. Bunların yanında vazifesi "jigaloluktur". İcap ederse şantaj da yapar.

İkincisi, vesikalı kadınlardır. Bunları haraca keser.

Üçüncüsü, fakir yahut orta halli aile kızlarıdır. Bunları iğfal eder, alacağını vaat eder, o suretle eline geçirdikten sonra sefahate sevk eder. (s. 72)

Mükerrerem'in, namuslu bir kızı kandırarak bir eve hapsedmesini kız şöyle anlatmaktadır: "Nişantaşı Lisesine giderken bir gün beni arabasına aldı. Ahbap olduk. Sonra beni Beyoğlu'ndaki evine götürdü, bir daha oradan çıkamadım" (s. 74).

Yine bir devlet adamının gözünden- avukatın gözünden- Mükerrerem şöyle vasıflandırılmaktadır:

"Şimdiye kadar onun içinde yaşadığı cemaatin temel direğini, için için kemiren ve bir gün birdenbire bütün cemaati çökerten bir kurt mahiyetinde olduğuna, muhterem heyetiniz kanaat getirmiş olacaktır" (s. 76).

Cinayete kurban giden Mükerrerem'in ölümüne üzülmeyen - tek kadın belki de İrene'dir: "İrene ikinci vesikalı kadın, bilakis Mükerrerem'in ölümüyle büyük bir nefes almıştı. Her halde onun etinin bahasını (bedelini) elinden Mükerrerem tehditle alıyordu" (s. 72).

Âkile hanım sokağı

Halide Edib Adıvar'ın 1957- 1958'de yazdığı Âkile Hanım Sokağı romanı Hayat Mecmuasında tefrika edilmiştir. 1958'de kitap olarak yayınlanmıştır. Roman üç kısımdan oluşmaktadır: Âkile Hanım Sokağı, Sallan ve Yuvarlan ve Cıvıl Gız (Strip-Tease). Bu üç bölüm birbirinden bağımsız öyküler olarak da ele alınabilir.

Birinci bölümde kısaca sokak ve sokağa misafir olarak gelmiş olan Ankaralı bir çift – Nermin ve Tarık tanıtılmaktadır. Nermin ve Tarık'ın evlilikleri, ilişkilerinin başlangıcı, yeni ortaya çıkan bir problem ve Nermin'in sokağa adını veren Âkile Hanım'la olan arkadaşlığı bu bölümde anlatılır.

İkinci bölüm birincinin devamı kabul edilebilir. Nermin'in teyzesi Ayşe Hanım ve eniştesi Samim Bey'in evlilikleri ve yaşadıkları sarsıcı deneyim bu bölümün konusudur. Samim Bey'in geçmişteki gayrimeşru bir ilişkiden sahip olduğu kızı tıbbiyeli Gülbeyaz'ın varlığı ve onun hüznü geçmiş anlatılır. Ayşe Hanım, Samim Bey'in Gülbeyaz'a ilgisini önceleri yanlış anlamış ve gerçekleri öğrendikten sonra bu genç kızı evlat edinmiştir. Kızın annesi Güzide, Ayşe Hanım'ın hizmetçisidir. Güzide ise olaylar ortaya çıktıktan sonra intihar etmiştir. Sallan- Yuvarlan adlı bu ikinci bölümde, Türkiye'nin değişmekte olan kültür yapısı üzerinde durulur. Olaylar ve kişiler Nermin'in çevresinde yoğunlaşmıştır. Onun gözünden 1950'li yılların Türkiye'si, evlilikleri, dansları, toplantıları anlatılır.

Romanın üçüncü bölümünde Nermin'in yerini bir erkek; genç, prensip sahibi, çalışkan ve namuslu bir Cumhuriyet mühendisi Sadi almıştır. Bu mühendis ve onun tam zıttı kabul edilebilecek taşralı, eğitimsiz, cinselliği keşfetmeye meraklı bir hizmetçi kızın

hayatlarının bir noktada kesişmesini anlatır. Kadın çıplaklığına, cinselliğine, evlilik ve boşanma üzerine toplumun farklı bireylerinin yorum ve düşünceleri bu bölümde dile getirilir. Bölümün sonunda Mühendis Sadi hem kültürünü korumuş hem de aydın olan ideal bir kızla, Serin Esen'le evlenir.

Bu üç öyküyü bir roman haline getiren ortak öge esere adını veren Âkile Hanım Sokağı'dır. Bu sokak cumhuriyet öncesi ve sonrası kültürel değişimleri anlatır. Ellili yılların getirdiği değişim ile Amerikan kültürü ve yaşam tarzının tüm kesimler üzerindeki etkisi ortaya konmuş, farklı bakış açılarıyla ele alınmış ve eleştirilmiştir. Eser yoğun bir ilişkiler yumağı olsa da hikâyeler bazı karakterler üzerinde yoğunlaşmıştır. Bir ve ikinci kısımda üç farklı kadın aldatılma endişesi ve acısıyla yüzleşmektedirler. Bunlar, Nermin Hanım, Teyzesi Ayşe Hanım ve mahallenin becerikli, iş bilir kâhyası Âkile Hanım'dır. Nermin ve Ayşe Hanımlar Batı terbiyesinin, Amerikanvari yaşam tarzının ve daha üst bir sınıfın temsilcileri iken, Âkile Hanım Anadolu'nun güçlü, becerikli, anaç, eğitimsiz fakat parlak zekâlı, çalışan kadınının bir temsilcisi konumundadır. Genç kadınlar cephesindeyse üç farklı kadınla daha karşılaşılır. Bunlar; Tıbbiyeli Gülbeyaz, 'Cıvıl Gız' Ayşe ve Serin Esen'dir. Roman, kadın karakterlerin kimliklerini oluşturan öğeler, yaşayışları, kadın- erkek ilişkileri, dönemin özellikleri, kadının toplumdaki duruşu ve toplumun geçirdiği değişim hakkında çok geniş bilgi vermektedir. (Enginün, 2007, s. 316- 329)

Âkile hanım sokağıromanındaki askerlerin incelenmesi. Âkile Hanım Sokağı'nda asker olarak belli başlı bir tip yoktur. Ancak o günün şartlarında askerlerin durumu ve davranışları hakkında bazı bilgiler vardır. Gerek benzetmelerle gerekse çok fazla etkin olmayan kişi ve karakterlerle askerlere yönelik bilgi yer alır. Nermin'in babasının asker olduğu laf arasında söylenir. Bir de Amiral Hayrettin Deniz vardır.

Halide Edib'in bu romanındaki tipler hakkında İnci Enginün şöyle der:

Meşrutiyet devrinde yazdığı romanlarında yeni Türkiye'yi kuracak yeni tipi İngiltere'de (Seviye Talip), Balkan Savaşı yıllarında Almanya'da (Mev'ud Hüküm) ve millî ruhun uyandığı yıllarda millî atmosferde yetişenler (Yeni Turan, Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye) arasından seçen Halide Edib, Cumhuriyet sonrası yazdığı romanlarında bu ideal tipleri Amerika'da yetişmiş olanlar arasından seçer. Bu, onun Amerika tecrübesiyle yakından ilgilidir. (Enginün, 2007, s. 317)

Âkile Hanım Sokağı'nın tasvirinde oradaki bazı insanların askerlere benzetildiği görülmektedir.

İşte askervari yürüyerek geçen üç güzel kız! İkisinin saçları kesik, birinin saçı bir tarakla tepesine tutturulmuş, ucu bir atkuyruğu gibi sırtında sallanıp duruyor, kollar ve bacaklar çıplak, ayaklarda dümdüz, terlik biçimi ayakkabılar. Üçü de birbirinden güzel, fakat hiçbiri fingirdek değil, gayet ciddidirler. (s. 11)

Nermin'in babası.Romanda Nermin'in babasının adı yer almamaktadır. Onun özellikleri ise şöyledir:

a) **Fiziksel özellikleri.**Romanda Nermin'in babasının fiziği hakkında pek bilgi verilmemiştir. Yalnız, onun asker üniforması diğer romanlarda da olduğu gibi dikkat çekmektedir. Hatta Nermin sırf bu üniforma için babasının kucağına oturur.

Türkler var oldukları ilk günden bu yana askere ve askerliğe önem vermişlerdir. Asker- toplum olarak yüzyıllarca yaşam sürmüşlerdir. Asker'in devlet için düzen için ne kadar önemli olduğunu her dönemde göstermişlerdir. Her devirde askerinin toplum içindeki konumunu üst düzeyde tutmak için kılık kıyafete büyük önem verilmiş, askerinin üniformasının gösterişli olmasına dikkat edilmiştir. Bu romanda da Miralay'ın üniformasının gösterişine kapılan bir küçük kız - Nermin- görülmektedir.

Nermin için babasının parlak düğmelerinin yeri ayrıdır: “Üniformasının parlak düğmelerine bayılırdım, sırf onlar için babamın kucağına tırmanırdım” (s. 16).

b) *Psikolojik özellikleri.* Nermin, babasının kendisine sevgi göstermemesine anlam veremiyor, bu durumu gururuna yediremiyor, hırslanmakla kalmıyor, babasını kıskandırmak da istiyor: “- Galiba kızıma ceketimin düğmesinden başka bir hatıra kalmayacak, derdi. Ben de haşin bir çocuk gayzıyla: - Ben senin değil, Samim Bey’in kızıyım! der, bizi o yarı müstehzi ve zarif tebessümüyle seyreden eniştemin kucağına atılır, kollarımı boynuna dolardım” (s. 16).

Miralay, çocuğuna karşı beslediği sevgiyi gösterememenin acısını, üzüntüsünü de duymuyor değil. Esasen her şeyin farkındadır. Olanlara en acı mağlubiyetler görmüş, en üzücü olaylar yaşamış bir askerın tavrıyla karşılık vermektedir: “Her defasında bu kudretli kalp adeta durur, en acı mağlubiyet ve yeis karşısında iradesini birdenbire eline alan eski bir asker sükûneti ile o kalın sesi biraz kısılarak” (s. 16)...

Miralay kızına gösteremediği sevginin farkındadır ve bunun üzüntüsünü fazlasıyla duymaktadır. Bunu da Nermin’in eniştesine söylüyor: “- Galiba kızıma ceketimin düğmesinden başka bir hatıra kalmayacak” (s. 16).

c) *Sosyal özellikleri.* Romanın başkahramanı Nermin’in kendisi hakkında bilgi verirken, babasının da asker kökenli olduğunu söyler. Dönemin birçok erkeği gibi mutlaka savaşıra katılmış, savaşta şehit olmuş veya yaralanmış birileri vardır. Onlardan biri de Nermin’in babasıdır. Nermin’in bir konuşmasında şöyle geçmektedir: “Babam Şark’taki sonsuz ayaklanmalardan birinde şehit olmuştu. Annemi çocukken kaybetmiştim. Ondan sonra teyzem beni yanına almıştı” (s. 15).

Nermin’in babasının Osmanlı Devleti’ne bağlı kaldığı ve Osmanlı kültürünü koruduğu görülmektedir. Nermin’in babasının Osmanlı Devleti açısından önemli bir konuma sahip olduğunu görmekteyiz. Ayrıca, bu kişinin cesur olduğu, tehlikelere göğüs gerdiği de Nermin

tarafından anlatılmaktadır: “Babam, annem öldükten sonra hiç evlenmemişti. Hayatı, daima uzak ve hudut bölgelerinde geçen, tehlikeli sahnelerde mühim rol oynamış, hakiki eski Osmanlı ruhunu taşıyan bir miralaydı” (s. 16).

Söz konusu Miralay’ın, eşinin ölümünden sonra hiç evlenmemesi onun ailesine ve eşine sadakatini göstermektedir: “Babam, annem öldükten sonra hiç evlenmemişti” (s. 16).

Miralay’ın aile mefhumuna önem verdiğini görüyoruz fakat yine de kendi çocuğuna babalığını tam olarak hissettiremeyen bir kişi çıkıyor karşımıza. Ailesini seviyor ancak bunu belli etmekten çekiniyor. Bu da geleneksel aile kültürünün bir parçasını yansıtıyor. Aile reisinin, yani babanın, aileyi her türlü felaketlerden uzak tutmak için gösterdiği çaba tartışılmaz. Yalnız kitabın yazıldığı 1950’li yıllarda klişeleşen bir anlayışın halen hüküm sürdüğü görülmektedir. Baba çocuğuna duyduğu sevgiyi yeterince yansıtmıyor. Bu nedenle Nermin’e yakınlık bakımında amca gibi olduğunu söylüyor.

İki vazife arasında Ankara’ya geldiği zaman teyzeme misafir olur, beni görürdü. Ben eniştemi baba telakki etmeye alışık olduğumdan, babam bana seyrek gördüğüm bir amca gibi gelirdi.

Beni nadiren kucağına alırdı. Fakat gözleri uzaktan –şimdi anladığım- garip bir hasretle beni takip eder hemen hiç konuşmazdı. (s. 16)

Miralay, çocuğuna olan sevgisini belli etmiyor. Kendisinin göstermediği sevgiyi çocuğundan sessizce bekliyor. Nermin, çocuk yaşta babasının kendine duyduğu sevgiyi anlayamıyor. Bunun için arada bir babasına hırslanıyor.

Her defasında, ceketinin sert çuhası arkasında kalbinin şiddetle attığını, kollarını, vücudunu kımıldatmamakla beraber onların sertleşmesinde, benim boynuna atılmamı bütün varlığıyla beklediğinin farkına –yıllarca sonra, insan ruhunu anlamaya başladıktan sonra- biraz varabiliyorum. Fakat ben hiç onun boynuna sarılmazdım. Dizine sığır sığıramaz küçük ellerimle, ceketinin düğmelerini çeker, koparmaya çalışır, kuvvetim

yetmeyince de elimini altında gümbür gümbür atan kalbini olanca hırsıyla yumruklardım.

(s. 16)

Devletlerin geçirdiği savaşlar, mücadeleler çoğu kez yazıya aktarılır. Bu, ya devlet tarafından görevlendirilen bir kişi ya da bu konuda gönüllü kişilerce gerçekleştirilir. Türklerin askeri mücadeleleri ve savaşları da birçok sanatçıya konu olmuştur. Halide Edib Adıvar da bu sanatçılardan biridir. Türklerin “Milli Mücadele” sine bizzat katılmıştır. Orada yaşananları kaleme almıştır. Bu romanı 1958’de yazan Halide Edib Adıvar kendini zaman zaman Nermin’in zaman zaman da Emekli Büyükelçi Nermin’in eniştesi Samim Bey’in yerine koyuyor. Samim Bey bu romanda hemen hemen aydın bir kişi olarak yer alır. Kurtuluş Mücadelesini anlatan bir anı yazmaktadır: “Fakat ben, imkân nisbetinde şahsi mütalaa karıştırmadan, ‘İstiklal Mücadelesi’nden evvelki ve o esnadaki müşahedeleri kaydediyorum” (s. 42).

Edebi eserlerde daha etkili bir anlatım oluşturabilmek için karakterler ve tipler farklı nesne ve kişilere benzetilir. Bu kişiler bazen doğadaki bir varlık, bazen sokaktaki bir hayvan, bazen bir ailenin ferdi, bazen çeşitli meslekte çalışan insanlardır. Âkile Hanım Sokağı romanında da bu tür benzetmelere yer verilmiştir. Kendine benzetilenler arasında askerler de vardır.

Askerlerin idare edici vasıfları benzetmelerin yönünü oluşturmuştur. Nermin’in Teyzesi Ayşe Hanım bir “paşa” ya benzetilmiştir. Evin hizmetçisi Güzide’nin ağzından Ayşe Hanım: “O anasından okumuş yazmış doğmuş... O, âlimlerle aşık atar.

(...) Malum ya! Teyze Hanım ordu idare eden bir paşa gibi bu evi elinde çevirir” (s. 52).

Romanda askere benzetilen bir diğer kişi Âkile Hanım’dır. Âkile Hanım zafer kazanmış bir komutana benzetiliyor: “O sahneyi muhayyilesinde Âkile Hanım büyük bir harp kazanmış kumandanın içinde hâsıl olan zafer heyecanıyla seyrediyor” (s. 80).

Anadolu kadınının ne kadar güçlü bir karaktere sahip olduğunu vurgulamak için kadınlar yine askerle karşılaştırılmıştır: “Anadolu evladı olan bir kadına çarıklı erkânıharp denilmezse de çarşafı politikacı denilebilir. Bir yerde elde edemedikleri şeyi başka bir yerde elde etmek ihtimalini gözden kaçırmazlar” (s. 166).

Padişahlar ülkenin hem siyasi hem de askeri açıdan en rütbeli kişisidir. Günümüz askeri sistemiyle kıyasladığımızda padişahların “başkomutan”lık sıfatıyla da görev yaptığını söyleyebiliriz.

Padişahlar, gücü, kararlılığı, kendine olan güveni, yönetimdeki etkinliği, sözünün kudreti bakımından kendine benzetilen kişisi olmuştur. Bu romanda da Mühendis Sadi Arslan, bir onbaşıya benzetilmektedir. Mühendis Sadi Arslan’ın patronu İsmail Bey, Sadi Arslan’a yaptığı iş teklifi sırasında bir hükümdara benzetilmiştir: “Yüzündeki mana, bir onbaşıya paşalık payesi vermiş bir hükümdarı andırıyordu. Yani alacağı cevabın müspet olacağından gayet emindi. Sadece bunun tesirinin derecesini ölçmek için Sadi Arslan’ın yüzünü tetkik ediyordu” (s. 176).

Amiral hayrettin deniz. Âkile Hanım Sokağı romanında fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden üzerinde en çok durulan asker tipi Amiral Hayrettin Deniz’dir. Amiral, kitabın üçüncü bölümündeki başkahraman Sadi Arslan’ın kayınpederidir.

a) *Fiziksel özellikleri.* Amiral Hayrettin Deniz’in fiziksel özellikleri de yine asker olmasından dolayı insana saygı duyma hissini veren cinstendir. Romanı her okuyan kişinin bu asker tipi olan Amiral’e saygı duyması ve bununla birlikte ondan korkması, ona karşı sevgi beslemesi kaçınılmazdır. Amiral’in fiziksel özellikleri şöyledir:

Amiral’in bir gözünün takma olduğunu, sağ gözünün muhatabına bakarken bir deniz feneri gibi ışığı yüzü delip içeriye nüfuz ettiği zaman ancak anlaşılıyor. Uzun boylu, vücudu hala dimdik, yeşil gözlü, kısa kır bıyıklı, saçları tamamen dökülmüş... Bu

gözlerin yeşil rengi Serin Eser’i hatırlatıyor. Bundan başka, yaşına rağmen hiç eğilmemiş kudretli omuzları, bütün vücudunun salâbeti de kızına geçmişti. (s. 249)

b) *Psikolojik özellikleri.* Amiral ailesine çok düşkün bir aile reisidir. Karısına olan sevgisi, ilgisi karısı vefat edince onu kabuğuna çekilmeye, mesleğinden ayrılmaya mecbur etmiştir: “(...)Washington’ataşenaval olarak sevk etmiş, orada karısı ve kızıyla bir hayli kalmış, çok düşkün olduğu karısını kaybedince, kendi arzusuyla, emekliye ayrılmış, kendisini tanıyanlar tarafından ‘Kaptan Kamarası’ diye anılan bu eve yerleşmişti” (s. 148).

Amiral Hayrettin mesleğine o kadar çok bağlanmış bir askerdir ki bu, oturduğu eve dahi yansımıştır. Sadi Arslan’ın gözünden Amiral’in evi şöyle tasvir edilmektedir:

İki tarafı kitaplıkla dolu, duvarlarda hep deniz resimleri, koltukları, divanı ve sigara iskemleleriyle süslü olmaktan ziyade içinde rahat yaşanılan bir odada Amiral’in yazı masası denize karşı konmuş. Bahçe kapısından, bu odaya kadar, ilk girenlere içinde yaşayanların mizaç ve hüviyetlerini haber veren bir yer. (s. 248)

Amiral Hayrettin’in sağlam karakteri kızına da geçmiştir. Sadi Arslan’ın Serin Eserle diyalogunda kızı, Hayrettin Deniz’e benzetiyor: “- Meğer serinlik size Deniz babadan gelmiş. Babanızla çok tatlı bir saat geçirdik” (s. 254).

Amiral, kendini mesleğine adamıştır. Askerlik kültürü onun yaşam biçimini şekillendirmiş. Emekli olmasına rağmen evin içinde hala bir komutan tavrı sergiliyor. Sadi Arslanların evine gittiğinde kızıyla Sadi’ye emirler vermektedir: “Amiral kaptan köprüsünden emir veriyormuş gibi gürlledi: - Sarılın! Öpüşün! (...)Ayrılın! Biz de sizi öpeceğiz. Artık ömrünüzün sonuna kadar birbirinize zincirle bağlısınız. (s. 260)

Amiral o kadar hoşgörülü biri ki, Sadi’nin yanında ailesi olmamasına rağmen Sadi’yi hoş karşılıyor. Nezakette kusur yapmıyor.

Hayrettin Deniz çok anlayışlı ve empati kurabilen biridir. Kızı evlendiği takdirde yalnız kalmasına rağmen her şeyi anlayışla karşılıyor. Kızının mutluluğunu kendinin yalnız kalmasına tercih ediyor. Sadi ile konuşması şöyledir:

—Ben buradan ayrılamam. Şayet kız karar verirse eviniz hazırlanıncaya kadar burada benimle yaşarsınız. Bunu da kendisine söylersiniz. Bunun, onun kararına bir tesiri olabilir.

Sadi Arslan'ın yüzünde bir tereddüt hâsıl oldu. Amiral Hayrettin'in keskin görüşü bu tereddüdün sebebini derhal sezdi

—Belki anneniz kırılır diye düşünüyorsunuz. Fakat eviniz hazır oluncaya kadar, annenizle babanız bir zaman için bu denizci evinde misafir olsunlar. Ben de arada bir karaya vurur, gelir sizin evinizde kalırım. (s. 251)

c) *Sosyal özellikleri.* Amiral Hayrettin Deniz iyi bir eğitim almıştır. Askeri alanda ve sosyal alanda oldukça mesafe kaydetmiştir.

Amiral, Bahriye'nin tanınmış siması idi. Tahsilini İngiltere'de yapmış, İngiliz donanmasında staj görmüş, bahriye mektebinin inkişafında hizmet etmiş, yıllarca kaptan ve kumandan olarak denizlerde dolaşmış, bahriyemizin tarihine dair mühim ve orijinal bir eser neşretmişti.

(...) Bu müstesna şahsiyeti, bilgisi, Washington'a ataşenaval olarak sevk etmiş, orada karısı ve kızıyla bir hayli kalmış... (ss. 247- 248)

Amiral Hayrettin, karısı ölünce ve bir gözünü kaybedince kendini sosyal hayattan ve kişilerden biraz soyutlamıştır: “Öyle bir takma gözü var ki. Sokağa da pek çıkmaz. Yalnız akraba ve yakın dostlarını kabul eder. Bir bacağı da galiba hasta. Daima bastonla dolaşır” (s. 248).

Amiral denizi ve denizciliği yaşam felsefesi olarak kabul etmiştir. Kendi ismi Hayrettin Deniz Eser'dir. Büyük bir Türk denizcisi olan Barbaros Hayrettin'den almıştır

ismini ve bununla da yetinmeyerek bir de “deniz” vardır. Denizlerde her daim rüzgâr eser. Bunu da düşünen Hayrettin Deniz’in soyadı da “eser” dir. Amiral Hayrettin Deniz bununla da yetinmeyerek kendi kızının ismini de denizle alakalı bir sözcükten alarak “Serin Eser” koymuştur. Rüzgârın denizin üzerindeki serin esmesini tahayyül etmiştir.

Askeri alanda oldukça başarılı bir tablo çizen Amiral’in sosyal alanda da epey yol aldığını görüyoruz (eşini kaybedene dek). Amiral insanlara karşı kibar davranır. Yeni tanıştığı müstakbel damadına hem kibar hem de samimi bir şekilde, dostça davranır. Sadi Arslan âşık olduğu Serin Eser’i babasından istemek için Amiral’in yanına gitmişti:

—Sefa geldiniz, Arslan Bey. Anlaşılan ben nasıl daima deniz üstünde, vapurlarda kendimi hâkim hissedersen, siz de karadaki binaların hâkimi gibisiniz. Son zamanlarda bizim Hamdi sizden o kadar çok bahsetti ki. Benim Serin kızla onun evinde dost olmuşsunuz.

Sadi bir şey söylemeden onu dinliyordu.

—Oturun, şu benim karşımdaki koltuğa yerleşin. Birer sigara tütürelim. Bir şey içersiniz her halde. Burada bütün İngiliz içkileri vardır.

—Teşekkür ederim, içkiden pek hoşlanmam.

—O halde size bir kahve pişirsinler. (s. 249)

Yukarıdaki parçadan Amiral’in aynı zamanda misafirperver olduğu anlaşılmaktadır. O, eve gelen misafire yiyecek içecek ikram etme geleneğini sürdüren biridir.

Sadi Arslan, kızı babasından çok rahat bir biçimde istiyor. Bu rahatlığı biraz da Amiral’in tavrından kaynaklanıyor.

İnsanlar arasındaki iletişimde vücut dilinin önemli bir yeri vardır. Halide Edib Adıvar bu romanında da bu tür ayrıntılara yer vermiştir. Amiral’in Sadi’ye karşı samimiyetini gösteren vücut hareketlerine başvurmuştur: “İki erkeğin eli birbirine sarılmış olduğu halde bir zaman sustular” (s. 251).

Amiral müstakbel damadına karşı içten davranır. Hayrettin Deniz, sanki kırk yıllık dost gibi, kadınların gönlünü nasıl fethedebileceğine dair ipuçları veriyor Sadi'ye.

Bir gün serin eserler, ertesi gün alevden bir boradırlar. Daha ertesi gün bir buz deryası gibidirler. Sizinle bir erkek arkadaş gibi konuşacağım. Benim kızın alacağı kararı tahmin etmek mümkün değildir. Bakın... O, Esen namındaki herifle evlenmesini ben hiç istemedim. Ahlak ve mizacı kızımınkinin o kadar zıddı idi ki. Hem de suratına bakılmaz bir heriftir. Fakat ne dedimse mani olamadım. Daima kafasının doğrusuna gider. Size itimadı, size teveccühü olduğunda hiç şüphe yok. Yok ama... (s. 250)

Amiral Hayrettin yalnızca Sadi'ye değil onun ailesine de samimi davranır. Sadi'nin iş dönüşü annesinden aldığı malumat: "Fakat asıl havadis Amiral'in bizi iki defa ziyarete gelmiş olması. Sadrettin ile çok dost oldular. Biz de iki gün evvel onlara gittik. Bize 'muhtemel dünürlerim'diye hitap ediyor" (s. 257).

Amiral'in babalık heyecanı hiç kaybolmamış. Şen şakrak biridir, yeri gelir nükteli konuşur yeri gelir çöpçatanlık yapar. "(...) Ben bu akşam Serin Deniz'le küçük Rukiye'yi alıp size geliyorum. Şampanya da getiriyorum. Çöpçatanlık vazifesini göreceğiz. Arslanları el ele vereceğiz. Rukiye de müstakbel babaannesini tanısin. Tam dokuzda oradayız" (s. 258).

"(...) O gece tam dokuzda Amiral, kızı ve torunu ile geldi. Amiral bütün nişanlarını takmış, bir zafer tesit eden Barbaros gibiydi" (s. 259).

Amiral'in hoşgörüsünün yanında insanların düşüncelerine ve tercihlerine saygılı olduğu da gözleniyor. Evin, ailenin reisi olan Amiral, kızı ile Sadi arasındaki evlilik mevzusundaki son kararı kendisi vermiyor, kızı Serin'e bırakıyor. Sadi ile Amiral'in konuşması şöyledir:

- Benim bugünkü ziyaretimin sebebini tabii biliyorsunuz.
- Zannederim, fakat bunu sizin ağzınızdan işiteyim.

— KIZINIZ Serin Esen, benim hayatımda arkadaş olabileceğim, yani evlenebileceğim tek kadındır. O, ne eski, ne de yeni zamana mensup ideal bir kadın.

— Yani onu benden istemek için geldiniz?

— Evet, fakat aynı zamanda son kararın kendisinde olduğunu da bilmiyor değilim... (s. 249)

Kerim usta'nın oğlu

İlk kez 1958'de Milliyet gazetesinde günlük tefrika olarak yayımlanan Halide Edip Adıvar'ın bu romanında, Milli Mücadele devrinde çocuk olan Doktor Kasım'ın Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar yaşadıkları anlatılır. Kasım'ın ne zorluklar içerisinde yetiştiği, aile yapısı, sosyal alanda ve tıp alanındaki başarıları, nasıl ünlü bir doktor olduğu anlatılmaktadır. Roman, Doğu- Batı kültürlerine ait kadın- erkek ilişkileri, evlilik kurumu, meslek hayatı, gibi kavramları da karşılaştırır.

Kerim usta'nın oğlu romanındaki askerlerin incelenmesi. Halide Edib Adıvar'ın "Kerim Usta'nın Oğlu" adlı romanında asker olarak dört kişi vardır. Bunlardan üzerinde durulan kişi Kerim Usta'dır. Kerim Usta'dan başka Memduha Hanım'ın eski eşi Şehit Arslan, Memduha Hanım'ın babası (adı belirtilmiyor) ve Doktor'un âşık olduğu Sultan'ın kıskanç eşi Bahriyeli, asker olarak yer alıyor. Yalnız Kerim Usta'nın dışındaki bu üç askerin başka özelliğine değinilmemiştir. Bundan dolayı sadece Kerim Usta incelenecektir.

Kerim usta.

a) *Fiziksel özellikleri.* Askerlerin halkın gözündeki itibarı süslü üniformalarıyla başlamaktadır. Askerler her kesim tarafından ilgiyle ve saygıyla karşılanır. Yapılan törenler, alaylar bir o kadar da gösterişli oluyor: "Ne garip ve canlı hatta şanlı bir caddeydi. Süvariler, yaverler parlak üniformalarla atların üstünde geçerler, bazen da kelli felli bir saray memuru araba ile dönerdi" (Adıvar, 2006b, s. 53).

Romanda dış görünüş yalnızca bu şekilde, giymiş oldukları üniformalarıyla verilmektedir.

Osmanlı zamanında Padişah tarafından yaptırılan şöenler, alaylar çok gösterişli olurdu. Bu gösterişli alaylara üniformalı askerler ve halk da katılırdı. Askerler halkın gözünde daima saygın bir yere sahiptir. Onlar için kimi zaman “arslan” gibi ifadeler kullanırlar. Düzenlenen şöenlerden biri şöyledir:

O Cuma'nın haşmetini bilhassa hiç unutmam, ne kadar üniformalı asker geliyor geçiyor, ne kadar halk iki kenara dizilmiş seyrediyordu. Hüseyin Amca ile İkbâl Hanım bile bir aralık geldiler. Pırıl pırıl mahmuzlar, şak şaklar, arslan gibi askerler. Tevekkeli padişahlara zat- ı şahane dememişlerdi, bu alayların şahaneliği her tahta oturacak olana sirayet edeceği muhakkak, hatta namına böyle alaylar yapılanlar, kim olursa olsunlar derhal şahane bir tavır takınacaklarına emin olabilirsiniz. (Adıvar, 2006b, s. 56)

b) Psikolojik özellikleri. Kerim Usta duygularını dışa vurmayan bir kişiliğe sahiptir. Kendi oğlunu çok sevmesine karşın ona gösterdiği ilgi, bu sevginin derecesinin çok altındadır. Kerim Usta çocuğunu bir kere dahi olsun bağrına basmamıştır. Anne ile çocuğun birbirine sarıldığı sahneyi çocuk, şöyle anlatmaktadır: “Bazan mutfağa gelen babam bizi sarmaş dolaş bir halde bulurdu. Fakat yüzünün manası değişmeden bir tek hattı kımıldamadan, içinden tebessüm ettiğine eminim” (Adıvar, 2006b, s. 29).

Kerim Usta hem cesurdur hem de onun liderlik vasıfları gelişmiştir. İstiklal Mücadelesinde bir çeteye lider olmuştur. Bu çeteye de “Usta Çetesi” denilmektedir: “Bir haftaya kadar nüfus teskeresini görmek isteriz. Malum ya, ‘Usta Çetesi’ diye harekete geçen çeteyi hazırlayan Kerim Usta olduğu söyleniyor” (Adıvar, 2006b, s. 43).

Vatanı kurtarmak için elinden gelen her şeyi yapan Kerim Usta, ileri görüşlü ve zekidir. Kendisi ailesinden ayrılıp çeteye dâhil olduktan sonra ailesinin başına nelerin geleceğini çok önceden tahmin ediyor.

Fakat İstanbul'da, benim çocuğumun ve karımın nasıl bir muameleye maruz kalacaklarını biliyordum. Çünkü onların gittiği günün akşamı ben de buradan ayrılacaktım. İşte bunun için, karıma ilk kocasının dudu, çocuğuma Şehit Arslan'ın çocuğu olarak nüfus tezkeresi çıkartmak için harekete geçtim. Yazık ki bir haftada bunu yaptırmak imkânı olmadı, ondan dolayı hemen onları gönderdim, dükkânı da Adapazarılı akrabam, aynı zamanda 'Usta Çetesi'kurucularından olan Ahmet'e devrettim. (Adıvar, 2006b, s. 60)

Kalbi vatan aşkıyla çarpan Kerim Usta, hem kendisine hem çetesine hem de çetelerinin dışındaki askerlere çok güveniyor. Kendilerini bütün güçlerin üstünde görüyorlar.

“Şimdi bu işin başına memleketin en büyük askeri geçiyor, tabii bu işi askerlerbecerecek. Fakat başlamak bizden” (Adıvar, 2006b, s. 60).

Gözünü budaktan sakınmayan, korkusuz, cesur Kerim Usta için, ölmek bile önemli değil. Kendisinin yaptığı bu tehlikeli işi, oğlunun yapmasını istemiyor. Bununla birlikte vatan görevini de her şeyin üstünde tutuyor: “Belki ben de iki gün içinde bir şehit olacağım. Fakat çeteci oğlu namı üstünde kalmasın. Kasım'a söyle, çalışsın, vatan vazifesini yapsın fakat hiçbir zaman benim girdiğim işe girmesin” (Adıvar, 2006b, s. 61).

Vatan görevini her şeyden üstün gören Kerim Usta, çeteciliğe pek iyi gözle bakmıyor. Bunun yanı sıra “Çetecilik” in de utanılacak bir şey olmadığını vurguluyor. Oğluna da çeteci olmaması ve oğlunun kendisinden utanmaması yönünde vasiyet bırakıyor.

Kasım'a söyle büyüdüğü vakit babasının çeteci olduğundan uyanmasın sakın... Ben vatan uğrunda her şeyi feda ettim. Şimdi ölürsem ben de bir arslan olacağım.

(...)Belki ben de iki gün içinde bir şehit olacağım. Fakat çeteci oğlu namı üstünde kalmasın. Kasım'a söyle, çalışsın, vatan vazifesini yapsın fakat hiçbir zaman benim girdiğim işe girmesin. (Adıvar, 2006b, s. 61)

Vatan uğrunda şehit olmayı bir aslan olmakla eşdeğer görüyor. Bu, hayvanlar âleminde en güçlü canlı olarak kabul edilen aslan ile Kerim Usta'nın eşi Mediha Hanım'ın ilk kocası 'Şehit Aslan'ı da içine alan bir teşbihtir: "Kasım'a söyle büyüdüğü vakit babasının çeteci olduğundan uyanmasın sakın... Ben vatan uğrunda her şeyi feda ettim. Şimdi ölürsem ben de bir arslan olacağım" (Adıvar, 2006b, s. 61).

Kerim Usta çocuğuna sevgi gösterisinde bulunmasa da çocuğunu ve eşini her an düşünen biridir. Çeteciliğe katılmadan evvel ve katıldıktan sonra da aklında hep ailesi vardır. Vatan uğrunda ölmeyi göze alan Kerim Usta'nın, yanına gelen Doktor'un Teyzesiyle para göndermesi ve ailesine onları rahat ettirecek miras bırakması ailesinin kendi açısından çok önemli olduğunu gösteriyor. Kerim Usta'nın dayısı olan Sadık Ağa, Kerim Usta'nın hanımı Mediha Hanım'la görüşüyor ve Kerim Usta'nın vasiyetini ona açıklıyor: "– Sen şimdi git, teyze. Al şu yüz lirayı Memduha'ya teslim et. Ben bu yolda can veririm İstanbul'daki akrabama bir vasiyet bıraktım. Bana er geç bir hal olursa Adapazarı'ndaki her şeyimi satacak, parasını size verecek" (Adıvar, 2006b, s. 61).

Kerim Usta'nın, ailesini önemseydiği bir diğer örnekte şöyle geçmektedir:

"Kerim bana Adapazarı'ndaki iki atını ve o küçük toprağını vasiyet etmiş. Aynı zamanda bu yavruya el altından yardım etmemi yazmıştı. Siz İstanbul'a gelir gelmez hüviyet değiştirmek zorunda kaldınız için sizi bulamadım. Her ne ise nihayet sizi buldum" (Adıvar, 2006b, s. 66).

Mücadeleci, cesur, kendine güvenen, lider ruhlu Kerim Usta'nın şehit olduğuna dair haberini de Kerim Usta'nın dayısı veriyor: "İzmir'e gittiği ilk ay bir çatışmada şehit oldu" (Adıvar, 2006b, s. 68).

c) *Sosyal özellikleri.* Kerim Usta üniformalı bir asker olmamasına rağmen ülkesinin çıkarları için savaşmaya hazır olan bir çete üyesi olarak yer alır. Kerim Usta

memleketi için canını feda etmeye hazır bir askerdir. Bu yolda başarılı olacağına emindir.

Kerim Usta vatan savunmasına giderken eşiyle aralarında şu diyalog geçiyor:

— Ben sizi besleyecek parayı vereceğim. Sen Beşiktaş'taki o akrabaya giderek beni orada beklersin. Biz nasıl olsa muvaffak olacağız... Memleketi kurtaracağız.

—Ne zamana kadar bu iş sürecek?

—Allah bilir. Şimdi büyük bir kumandan bu işin başına geçiyor...

—Peki, ama siz asker değilsiniz ki... siz...

Kerim Usta karısının ağzını tıkıyor.

—Sus, sus... Çocuk duyabilir.

—Ama bu çok tehlikeli bir iş.

—Vatan işi bu hatun. (Adıvar, 2006b, s. 33)

Memduha Hanım (Kerim Usta'nın eşi) iki evlilik yapmıştır. İlk eşi o günün olağan şartlarında şehit olmuştur. Ayrıca, Memduha Hanım'ın babası da emekli binbaşısıdır. Memduha Hanım'ın yaşamı hep askerlerle şekillenmiştir: “Memduha Hanım aslen İstanbulludur. O da oldukça badireli ve acı bir hayat geçirmiştir. Bir emekli binbaşının kızı imiş. Çok genç yaşında bir mülazımla evlendirmişler, fakat bütün varlığı ile bağlandığı bu subay, Balkan Harbi'nde şehit düşmüş” (Adıvar, 2006b, ss. 25- 26).

Memduha Hanım'ın ilk eşi Rumeli için de kan dökmüştür. İstanbul'da yanlarına gittikleri evin Rumelili hanımı o şehitle gurur duyuyor: “Kadın misafirleri kucakladı. Sonra beni de yanaklarımdan öptü. — Bizim Rumeli için kan döken şehit arslanın oğlu bu” (Adıvar, 2006b, s. 40).

Savaş zamanındaki bir ülkede yetişkin erkeklerin çoğu ya gazi olmuş ya da şehit olmuştur. Bunlardan biri de Doktor'un teyzesinin eşidir: “Seni Hüseyin Ağa tanımaz. Balkan Harbi muhacirlerindendir. Benimki (nur içinde yatsın) o zaman merhum olmuştu” (Adıvar, 2006b, s. 36).

Kerim Usta vatani kurtarmak adına bir çeteye dâhil oluyor: “Zat- 1 Şahane de endişe içindeymiş... Her ne ise, işin tehlikeli tarafı Kerim Usta'nın İstiklal mücadelesinin en kuvvetli çetesine geçtiğini öğrenmişler, bizim Hüseyin Ağa da bilemez” (Adıvar, 2006b, s. 37).

Kerim Usta'nın oğlu da tıpkı Kerim Usta gibi usta bir at binicidir. Rumelili Hüseyin Ağa'nın Doktor'a bu konudaki iltifatı: “Binemez Çerkez Beyleri de senin gibi ata, diye bana iltifat etti. Babamın Adapazarı'nda başta gelen bir binici olduğunu ne kadar söylemek istedim, fakat dilimi tuttum” (Adıvar, 2006b, s. 45- 46).

Osmanlı Devletinde padişahlar hem ülkeyi yöneten hem de ordunun en yetkili kişisi idi. Yani padişahlar da bir bakıma başkomutan görevini üstlenmektedir. Padişahların düzenlenen alaylardaki durumu, ona niçin şahane insan denildiği halkın gözünden (burada Doktor henüz çocukken) şöyle aktarılıyor: “Tevekkeli padişahlara zat- 1 şahane dememişlerdi, bu alayların şahaneliği her tahta oturacak olana sirayet edeceği muhakkak, hatta namına böyle alaylar yapılanlar, kim olursa olsunlar derhal şahane bir tavır takınacaklarına emin olabilirsiniz” (Adıvar, 2006b, s. 56).

Düzenlenen bu alaylarda halkın askerlerle birlikte olduğu, gösterilerden hoşça vakit geçirildiği anlaşılmaktadır. Yani her ne kadar padişah buna dâhil edilemese de halk ile asker iç içedir.

Yine bu alaylardan anlaşılacağı üzere halk askerler sayesinde kendini güvende hissedebiliyor, eğlenebiliyorlar.

Bu romandaki en önemli asker olan Kerim Usta, kendisine gururla bakılan bir askerdir. Onun oğlu, babasıyla gurur duymaktadır. Ailesini yalnız bırakmasına rağmen bir asker ve onun evladı, vatan söz konusu olduğunda aile denilen kurumdan bile önce geldiğinin bilincindedir. Kerim Usta da ailesinin gurur kaynağı olan bir askerdir: “Ah sevgili baba,

kahramanlık ustası Kerim Usta! Vatan yolunda çeteciliğe kadar atılan, çoluğunu çocuğunu feda eden eski biçim vatansever” (Adıvar, 2006b, s. 56)!

I.Dünya Savaşı’ndan sonra İstanbul dâhil olmak üzere Anadolu’nun bazı yerleri işgal kuvvetlerince zapt edilmişti. Kerim Usta ve onun çetesi ülkeyi İşgal kuvvetlerinin elinden kurtarmak istiyordu. Ailesinden ayrılan Kerim Usta’nın yakayı ele verdiği söyleniyordu: “Daha evvel de anlattım ya, trenden beri Kerim Usta’nın İşgal Kuvvetleri tarafından tevkif edildiği söyleniyordu” (Adıvar, 2006b, s. 58).

Bu tevkif edilme olayı asılsız çıkmıştı. Kerim Usta pek çok insanın bilmediği bir evde kadın kılığında saklanıyor. Bu açıdan bakıldığında erkeklik duyguları gelişmiş ve mert bir kişi için kadın kılığına girmek kolay görünmüyor. Fakat vatan sevgisi her şeyin üzerinde geliyor. İstanbul’dan gelen Doktor’un teyzesi Kerim Usta’yı şu şekilde buluyor:

Kapı derhal açıldı. Karşımda, ayağında şalvar, entarisini beline sarmış yazma başörtülü, boylu bir köylü kadının öne doğru eğilip elimi öpüşündeki tavrı görünce onun Kerim Usta olduğuna ihtimal vermek mümkün değil. Bıyıklarını tıraş mı etmiş, yolmuş mu bilmem, herhalde kadın olması ihtimali insanın aklına zor geliyor. (Adıvar, 2006b, s. 59)

Kerim Usta cesur, yürekli, babacan olduğu kadar çevresine ve insanlara karşı da bir o kadar kibar biridir. Ne kadar zor durumda olursa olsun yanına gelen Doktor’un teyzesine ikramda kusur etmiyor: “(Kerim Usta, yardımcısına) Osman’a:

—Mutfağa git, hanımefendiye bir kahve pişir, dedi. (Adıvar, 2006b, s. 59)

Kerim Usta ailesi ve çevresi tarafından çok sevilen biridir. Onun şehit haberi özellikle eşi Memduha Hanım ve çocuğu için matem günlerini başlatmıştır: “Evet o gece annem yas ve matem içindeydi. Gece karanlığı onun yüzünün matem örtüsü oldu” (Adıvar, 2006b, s. 67).

Çaresaz

Halide Edib Adıvar'ın bu romanı 1961'de Cumhuriyet gazetesinde dizi halinde yayımlanmıştır. Halide Edib'in en çok işlediği konulardan biri de Cumhuriyet'in ilanı ile modernleşme sürecine girmiş Türkiye'dir. Bu romanda da ele alınan başlıca konu budur. İmam nikâhı, resmi nikâh, aşk ve mantık gibi kavramları ele almıştır. Halide Edib'in pek çok eserinde olduğu gibi bu romanında da kendi hayatından izlere rastlanmaktadır.

Çaresazromanındaki askerlerin incelenmesi. Bu romanda asker olarak yer alan kişi Şehnaz'ın babasıdır. Şehnaz'ın babasının ismi romanda yer almıyor, yalnızca “Paşa” diye geçiyor. Paşa'nın özelliklerine çok fazla değinilmemiştir.

Şehnaz'ın babası.

a) *Fiziksel özellikleri.* Askerler genellikle dik duruşludur ve bu duruşları çevresindekilere güven verir. Şehnaz'ın babası da bir hayli yaşlı olmasına rağmen yine de zinde duruşunu kaybetmemiştir: “Emekli, yaşlı asker, hasta demelerine rağmen dimdik duruyordu” (Adıvar, 2006a, s. 54).

b) *Psikolojik özellikleri.* Emekli asker çok kibar biridir. Gece kızını evine getiren genç bir erkeğe karşı nezaketle karşılık verir: “- Geçen akşam seni eve getiren Hâkim Bey, değil mi? İçeriye buyurun da bir kahvemizi için. —Rahatsız etmeyeyim. Hava güzel, sizi Hanımefendi biraz gezdirecek galiba. Evde olduğunuz bir gün gelirim. — Yarın olmaz mı” (Adıvar, 2006a, s. 54)?

Münir, ailesi yanında olmadan kızı Paşa'dan istemesine rağmen Paşa çok normal ve medeni karşılıyor. Hatta Şehnaz'ı kendisinden istemesinin yeterli olduğunu düşünebilecek kadar medeni veya geniş biri: “Hâkim Münir gitti, ihtiyar adamın elini öptü ve dedi ki: - Şehnaz Hanım'ı sizden istemeye geldim.

—Kendinden istemediniz mi? (Bunu söylerken gözlerini kırpyordu)” (Adıvar, 2006a, s. 66).

Paşa o kadar modern bir insan ki o günün şartlarında dahi kızına evlenip evlenmeyeceğini soran biridir. Baba ile kızın konuşmaları şu şekildedir: “- Gel buraya! (Paşa, kızına sesleniyor)” (Adıvar, 2006a, s. 67).

Başka bir bölümde de bu kez Hâkim’le dışarı çıkmasını, birlikte biraz vakit geçirmelerini Paşa kendisi söylüyor: “Sus... Beni dinle... Şimdi git hazırlan. Münir Bey’le bir arabaya atlar Çamlıca’ya gidirsiniz. Orada konuşur, anlaşılırsınız. Akşam gelir bana verdiğiniz kararı bildirirsiniz” (Adıvar, 2006a, s. 67).

Bir diğer örnekte de şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

İhtiyar askerin hayli sert çıkan sesinden ürkmüş gibi yaklaştı.

—Hâkim Münir Bey seni benden istiyor. Ben memnuniyetle razı olurum, fakat daha önce senin kararını öğrenmek lazım.

— Çok ani değil mi baba...

— Epeyce zamandır birbirinizi tanıyorsunuz. Elbet içinde menfi, müspet bir his uyanmıştır(Adıvar, 2006a, s. 66).

Paşa o kadar olgun bir kişiliğe sahiptir ki yaşlı olmasına rağmen olayları - Münir’in, resmi nikâhlı kızını bırakıp imam nikâhlı eşi Mediha’ya gitmesini- idrak edebiliyor ve bu olaylara karşı bir aile babasına yakışan metin davranışlar sergiliyor. Paşa ile Münir’in konuşması:

Münir Bey, sizin hayatınız artık eski iki evli karı kocanınki gibi oldu. Biliyorum, Çaresaz gibi bir kadından ayrılmak çok zordur. Fakat bir karar verip bunlardan birini bırakmak lazım. Emin ol, oğlum, Çaresaz’a sadakatini takdir ediyorum ve bizim kızın hırçınlığını beğenmiyorum. Bununla beraber, bu hayat, bu devirde bilhassa bir Hâkim için doğru olmaz. (Adıvar, 2006a, ss. 102- 103)

Paşa için geniş - olumsuz olaylara taviz veren- bir adam diyebiliriz. Çünkü kızına ve fazla tanımadığı bir erkeğe karşı fazla müsamahalı: “Sus... Beni dinle... Şimdi git hazırlan.

Münir Bey’le bir arabaya atlar Çamlıca’ya gidersiniz. Orada konuşur, anlaşsınız. Akşam gelir bana verdiğiniz kararı bildirirsiniz” (Adıvar, 2006a, s. 67)

“ – Haydi, evlat bizim kızı alıp götürme saati geldi” (Adıvar, 2006a, s. 67)

Paşa’nın geniş tavrı, kızını zorla Münir’le göndermesi ile yine ortaya çıkıyor: “Hâkim Münir gitti, ihtiyar adamın elini öptü ve dedi ki:

—Şehnaz Hanım’ı sizden istemeye geldim.

—Kendinden istemediniz mi? (Bunu söylerken gözlerini kırpyordu)” (Adıvar, 2006a, s. 66).

c) *Sosyal özellikleri.* İstiklâl Savaşı’nda tecrübeli bir asker olan Paşa, askerlikten konu açılınca kendini kaybediyor, konuşmaktan kendini alamıyor: “Münir lakırdıyı değiştirerek Paşa’nın İstiklal Savaşı’ndaki tecrübe ve müşahedelerine sözü çevirdi. Bu konu açılınca ihtiyar asker her şeyi unutarak uzun uzun savaştan bahsetmeye başladı” (Adıvar, 2006a, s. 56).

Paşa, emekli olmuşsa da sosyal hayatta hâlâ askeriyeledeki davranışlarından vazgeçememiştir. Zaman zaman evde sesi gür çıkar, etrafındakilere emir verir: “Git, Küçük Hanım’ı çağır, çabuk gelsin, dedi” (Adıvar, 2006a, s. 66).

“Sus... Beni dinle... Şimdi git hazırlan. Münir Bey’le bir arabaya atlar Çamlıca’ya gidersiniz. Orada konuşur, anlaşsınız. Akşam gelir bana verdiğiniz kararı bildirirsiniz” (Adıvar, 2006a, s. 67).

Paşa’nın sosyal yaşamdaki âmirliği bir diğer örnekte de şöyle verilmektedir:

“—Haydi, evlat bizim kızı alıp götürme saati geldi.

— (...)Haydi, çabuk, arş, diyerek ellerini çırpı” (Adıvar, 2006a, s. 67).

Hayat parçaları

Halide Edib Adıvar’ın bu romanı ilk kez 1963 yılında yayımlanmıştır. Eser dört bölümden oluşmaktadır. Kitabın ilk bölümünde Taşlıdere Köyü tanıtılmaktadır. Bu köy, askerden veya eşkıyalardan kaçanların sığınma yeridir. Eğitim ve kültür düzeyi düşük,

sanayileşmenin hemen hemen hiç olmadığı, medeniyetten uzak bir köydür. Romanın sonraki bölümünde Taşlıdere Köyü'ndeki Çatık Mustafa'nın ve onun babası Şekip'in aynı kıza âşık olmaları ve Çatık Mustafa'nın askerden döndükten sonra, babası ile karısını öldürüp bu olayın bir türküyü aktarılması anlatılmıştır.

Yazar üçüncü bölümde Taşlıdere Köyü'ne İstanbul'dan, Amerika'dan gelen elit kesimden insanların türkü söyleyen, güzel sesli "Dilli Kaval" ı İstanbul'a götürmek istemelerini aktarmıştır.

Romanın son bölümünde Dilli Kaval'ın İstanbul'a gelmesiyle birlikte İstanbul'daki sosyal hayat, bozulmuş kültür yapısı, eğlencelere düşkünlük, "apartman katı" na sahip olma hevesi, kadın erkek ilişkileri ve Amerikan kültürüne özeni anlatılmaktadır.

Hayat parçalarıromanındaki askerlerin incelenmesi. Romanda genç bir köylü olan Çatık Mustafa'nın askere gitmesiyle olaylar başlar. Önce Mustafa'nın babası Şekip ile eşi Güllü'nün birlikte olmaları, daha sonra Mustafa'nın askerden döndüğünde ikisini de öldürmesi, bu olaya bir türkü yakılması, türküyü güzel söyleyen Dilli Kaval'ın İstanbul'a gitmesi ile olaylar devam eder. Romandaki incelenecek tek asker Çatık Mustafa'dır.

Çatık mustafa.

a) *Fiziksel özellikleri.* "Çocuk, anası gibi esmer tenli, çatık kaşlıydı. Kestane renginde iri iri gözleri vardı. Kaşları, öfkelenince kirpi gibi dikilirdi" (s. 14).

"Şekip Taş, çakır gözleri, pırasa bıyıkları, geniş omuzları ve uzun boyuyla avratları kendine çeken bir yiğitti. Oğlu Mustafa'nın da, ateşten iki kestane gibi ışıldayan gözleri kızın yüreğini hoplatmıştı" (s. 16).

b) *Psikolojik özellikleri.* Mustafa'nın ruhsal özelliklerine çok da yer verilmese de çok sinirli olduğuna sıkça değinilmiştir. Sinirlendiğinde kaşları hemen çatılır, takma adı da buradan gelir.

“Kaşları, öfkelenince kirpi gibi dikilirdi. Bu yüzden ona, çatık Mustafa derlerdi” (s. 14).

Mustafa asabi ve şiddet yanlısı biridir. Bu, Mustafa'nın kaşlarını hemen hemen her daim çatmasından, polisiye ve cinayet romanları okumasından ve gözünü kırpmadan babasını ve eşini vurmasından anlaşılmaktadır.

Çatık Mustafa şiddet yanlı biri olsa da Güllü'ye âşık olması onun duygusal yönünün de varlığını göstermektedir:

Bir aralık, Çakır Mustafa kendisine: ‘Aman beni kurtar’der gibi bakan kızla göz göze geldi. En sıcak köy güneşi bile kızın kaymak tenini esmerleştirememişti. Sarı ela gözler, biraz çapkın bir bakışla, Çatık Mustafa'nın o ateş gibi parlayan kestane renkli gözlerine daldı. Bu gözler, bu ak topuklar ve kiraz dudaklar Çatık Mustafa'yı sarıvermişti. (s. 15)

Mustafa'nın duygusallığı ve heyecanı, evlilik konusunda babasını ikna etmesi sırasında görülür: “Akşam, Şekip, olup bitenleri Mustafa'ya söylediği zaman, oğlan sevincinden çılgına döndü ve babasının boynuna atıldı: - Sen benim hem anam, hem babamsın, diye çocuk gibi hüngür hüngür ağlamaya başladı” (s. 18).

Burada, Şekip'in oğluna hem analık hem de babalık yaptığı görülüyor. Mustafa da bu vefanın farkındadır.

Hayat Parçaları romanında Taşlıdere Köyü askerden kaçanların sığınağı olmuştur. Burası şöyle tasvir edilmektedir:

Derenin sol tarafındaki köy sokağı on iki evden ibarettir. Sağ tarafında, Karadeniz'e giden yolun üstündeki yamaçta ise rastgele serpilmiş evcikler vardır. Bu yamaç, insanın gözünü kendine çeker. Yüksek tepelere doğru uzanan kambur mumbur, koca koca toprak yığınlarıyla örtülüdür. Tepeleri çok garip, çocukları ürküten, umacı şekilli kayalarla köye bakar. Kimilerine göre burası, askerden veya herhangi bir işten kaçan köylülerle eşkıyaların sığınağıdır. (s. 13)

Türk toplumunda kutsal olan askerlik uzun yıllar sürebilir. Bundan dolayı askere gidecek olan erkekler gitmeden önce isteklerini yerine getirmekte acele ederler. İnsan ömründe zaman açısından mesele olan askerlik, romanda da Mustafa'yı düşündürür. Mustafa askere gitmeden evlenmekte ısrar eder ve babasına söyler: “—Oğul, sen evlenmeyi askerlikten sonraya bırak!

—Olmaz, baba. Ben o gızı bizim eve, sana gelin diye getirmeden askere gitmem.

—Peki, peki. Yarın kimin nesi olduğunu öğreniriz” (s. 16).

Askerliğin süresi belli olmadığı için askere gidecek olanlar geride kalanlardan bazı isteklerde bulunurlar. Çatık Mustafa'nın da babasından bir isteği vardır.

—Baba gelin sana emanet! Ona kötü bakan gözü oy! Saldıran kolun sahibi kim olursa olsun, ahrete yolla onu!

—Evet, evet, oğul. Hadi Allah selamet versin. Bir harp başlayacak diyorlar. İnşallah çabuk biter, sen de milletin yüzünü ak eder, yuvamıza dönersin.

—Dönsem de şehit düşsem de Güllü Gelin sana emanet. Ölünceye dek kendi gızın gibi sakla. (s. 19)

Bu kısımda Mustafa'nın ahiret inancının olduğunu ve eşine ne kadar bağlı olduğunu, eşine kötülük edenlerin cezasının ölüm olduğu görülür. Eşine bağlı bir erkek olduğu anlaşılmaktadır.

Mustafa gibi askere giden herkes ölümü de göze almaktadır. Vatan uğrunda can vermek toplumun gözünde insanı bir kat daha yüceltir. Savaşlara katılmak ve savaşlarda başarılı olmak da aynı şekilde bir övünç kaynağıdır. Çatık Mustafa da şehit olmayı göze almıştır. Mustafa'nın askerde göstereceği başarılar toplumu gururlandıracaktır: “- Evet, evet, oğul. Hadi Allah selamet versin. Bir harp başlayacak diyorlar. İnşallah çabuk biter, sen de milletin yüzünü ak eder, yuvamıza dönersin.

—Dönsem de şehit düşsem de Güllü Gelin sana emanet. Ölünceye dek kendi kızın gibi sakla” (s. 19).

Askere gidenler aileleriyle rahat iletişim kuramamaktadır. Balkan Savaşı'nın yapıldığı 1900'lü yılların başında iletişim aracı olarak genelde mektup kullanılırdı. Çatık Mustafa ise düşmana esir düştüğü için ailesiyle haberleşememiş, karısından ve babasından hiç haber alamamıştır: “Babasından hiç mektup alamamış olması tabiiydi. Çünkü cephede düşmana esir düşmüş, ancak bir mübadele sonunda evine dönebilmişti” (s. 22).

Halide Edib'in “Hayat Parçaları” Taşlıdere Köyü, eğitimden tam verim almayan, genelde okuma- yazma bilmeyenlerin, bilen varsa bu asgari düzeyde olanların yaşadığı bir yerdir. Böyle bir köyde Çatık Mustafa okumaya çok önem veren ve okumayı çok seven biri olarak karşımıza çıkar:

Çatık Mustafa geçliğinin ilk yıllarında, dere kenarındaki kadınların hiçbirine bağlanmadı. İlkokulu, bir saat ötedeki nahiyede okudu. Gazeteye çok meraklıydı. Eline geçirdiği gazeteyi, tarihine bakmaz, büyük bir merakla son satırına kadar okurdu. En fazla romanlara düşkündü. Nahiyede bulabildiği kitaplar, genel olarak, cinayet ve polis romanlarıydı. Davarlarını otlatmaya götürdüğü zaman, dereye bakan kahvenin önünde akasya ağacının altında oturur, ağacın geniş gölgesinde, saatlerce okumaya daldı. (s. 15)

Bu parçada Mustafa'nın okuyabilmek için nahiyeye gittiği görülür. Bu da Mustafa'nın eğitime önem verdiğini gösterir. Ayrıca, Mustafa'nın o yaşta hayvan bakımıyla uğraşması onun çalışkan biri olduğunu da gösterir.

Bu romanda Çatık Mustafa askere giderken tüm aile ağlıyor, bu da onun ailesi tarafından sevildiğini gösteriyor: “Çatık Mustafa'nın askerliği geldi çattı. Bu, aynaya akseden son safha: Bakın işte, Şekip Taş'ın kollarıyla kucakladığı geliniyle oğlu, başlarını onun göğsüne dayamış, ağlıyorlar” (s. 18).

Mustafa askere gider. Bir süre sonra Mustafa'nın Balkan Harbi'nde şehit düştüğü söylentisi köyde yayılır: "(...)Ailesiyle hiç mektuplaşamamış, babası öldü mü kaldı mı öğrenememişti. Köyde ise Mustafa'nın şehit düştüğü söylentisi çıkmıştı. Köy kahvesinde bundan çok konuşulmuş, oğlu şehit düşmüş gibi, Şekip Taş'a baş sağlığında bulunanlar olmuştu" (s. 21).

Oğlu Mustafa'nın şehit haberi Şekip'i hiç üzmez. Şekip, gelini Güllü'yle birlikte olmak istiyordu. Oğlunun şehit haberini alan Şekip, bunu fırsat bilerek Güllü'yle birlikte karı-koca hayatı yaşamıştır.

Ama Şekip'in yüzünde keder ve gözyaşı görülmemiş, hatta büyük bir tehlikeden kurtulanların sükûnu peydahlanmıştı. İşte bunu –doğru veya yanlış- hissedenler, birtakım dedikodular çıkarmışlardı. Kimilerine göre Şekip taş, oğlu gitti gideli, gelini ile karı koca gibi yaşamaya başlamış; bir başka söylentiye göre de yakında gelini nikâhlayacağını muhtara açıklamıştı. (s. 21)

Çatık Mustafa bir mübadele sonunda esirlikten kurtulur ve köyüne döner. İçinde büyük bir kavuşma heyecanı ve memleket hasretiyle köyüne ve evine ulaşır. Gördükleri ise Mustafa'yı deliye çevirir. Babası ile karısını aynı yatakta bulur: "Gördüğü manzara kafasına bir taş gibi çarparak, şuurunu kaybetti: Bir genç kadınla, pırasa bıyıklı bir erkek, birbirlerine sarılmış yatıyorlar... Babası ve karısı" (s. 22)...

Mustafa bu tablo karşısında kendinden geçer ve babası ile karısını orada öldürür: "Sonuç: feci bir cinayet... İçeriye atladıktan sonra, iki can vuruldu, gözlerini hayata yumdu" (s. 22).

Burada, Mustafa'nın namus davasına önem vermektedir.

Mustafa devletin koymuş olduğu yasalara uyan biridir. Babası ile karısını öldüren Mustafa karakola teslim olur: "Mustafa nahiyeye döndü, karakola giderek, babasını ve karısını vurduğunu, kendisini de vuracağını, bu cinayetin kimseye yükletilmemesi için teslim

olmaya geldiğini söyledi. Belinden tabancasını çeken genci, derhal yakaladılar, ellerini bağladılar” (s. 23).

Aklı başından gitmiş olan ve kendi canına da kıymak isteyen Mustafa akıl hastanesine yatırılır. Bir süre sonra akıl hastanesinden çıkar köyüne döner.

Çatık Mustafa, babasının ve karısının ihanetinden sonra onları öldürmüştür. Babası, Mustafa'ya hem analık hem de babalık yapmıştır. Vefa sahibi Çatık Mustafa tımarhaneden çıkınca karısı ile babasının mezarını yan yana yaptırarak onların ayrılmasını istememiş, her yıl onlar adına mevlit okutmuştur: “Yirmi yıl sonra, bu ay, yine Taşlıdere Köyü'ne aksetti. İlk görülen şey, mezarlık. Şekip Taş'la Güllü yan yana yatıyorlar. Bu mezarları tımarhaneden çıkan Çatık Mustafa yaptırmıştı. Kendine de onların ayakucunda bir mezar ayırtmıştı. Her sene, bu iki sevgiliye Mevlit okuturdu” (s. 23).

Mustafa işlediği cinayetten dolayı vicdan azabı duymuş, yargıçtan kendi idamını istemiştir.

Tımarhaneden çıkar çıkmaz, doğru yargıca gitmiş, kendisinin idam ettirilmesini istemişti. Yargıç, insanın kendi canına kıymasını bir küfür telakki ettiğini söylemiş, cezasını vicdan azabıyla çekmesini daha doğru bulmuştu. Acı, onun o çatık kaşlar altındaki ateşten kestane gibi yanan gözlerinde, ömrü boyunca süren bir alevdi sanki. (s. 23)

Çatık Mustafa'nın yaşadığı bu cinayet hikâyesi bir türküye yansımıştır:

Odasına girdim, odası çamur,
Avlusuna girdim, kolları hamur,
Gelinin gözleri bir sulu yağmur,
Nasıl aldın gâvur, yârimi?
Kaleden kaleye atlayamadım,
Terazem kırıldı tartılamadım,

Kahırlı kahırlı söyleme asker,
 Babanın elinden kurtulamadım.
 Kaleden kaleye atlardın sen,
 Terazen kırılrsa da tartılırdın sen,
 Gönlün olmasa da kurtulurdun sen.
 Senin yârin çeşmelere varırdı,
 Gelene geçene güler dururdu,
 Ben olmasam onu eller alırdı,
 Onun için aldım allı gelin.
 Benim yârim çeşmelere varırdı,
 Gelene geçene güler dururdu,
 Sen almasaydın da eller alsaydı,
 Öldürürüm baba, sağ komam seni.
 Çantamı boynumda asker mi sandın?
 Askere gideni dönmez mi sandın?
 Evdeki gelini karın mı sandın?
 Öldürürüm baba, sağ komam seni.
 Şubeye vardım, künyeni sordum,
 Kâtibin elinde künyeni gördüm,
 Ağlaya ağlaya gözümden oldum,
 Eller almasın diye ben kendim aldım.
 Kapayın pencereyi, esmesin yeller,
 Askerden geldiğimi duymasın eller,
 Düşman duyarsa iyi olmuş der,
 Öldürürüm baba, sağ komam seni.

Kıt'adan çıktım, başım selamet,
 Kapıya geldim, koptu kıyamet,
 Ben dedim ki baba, karım sana emanet,
 Öldürürüm baba, sağ komam seni. (s. 24)

Romadaki bütün olaylar bu cinayet olayı ve olaydan sonra yakılan bir türküye bağlıdır. İlk iki bölümde Mustafa'nın askere gidip askerden dönmesi ve işlediği cinayete birlikte yakılan türkü anlatılmaktadır. Üçüncü bölümde ise mekân değişikliğine gidilir. Bu türküyü güzel söyleyen Dilli Kaval'ın İstanbul'a gidişi ve İstanbul'un sosyete hayatı anlatılır.

Dilli Kaval'ı İstanbul'a getiren Yazar Halim Kalem'dir. Halim Kalem modern, bilgili, üretken bir insandır. Dilli Kaval'ın sesini beğenmiştir, hem ona türkü söyletmek hem de evinde karısına yardım etmesi için onu İstanbul'a getirmiştir. Halim, Dilli Kaval'ı İstanbul'daki diğer arkadaşlarıyla tanıştırmak istemiş, onların da Dilli Kaval'ın sesine hayran kalacağını düşünmüştür. Dilli Kaval, Taşlıdere Köyü'ndeki alışkanlıklarını, giyimini İstanbul'da da devam ettirdiği için Halim'in arkadaşlarının ilgisini çekecektir. Dilli Kaval'ın körpe kalmış sosyal hayatı, köylü davranışları Halim'e yazacağı kitap konusunda yardımcı olmaktadır. Köylüler hakkındaki düşüncelerini de yine bu kız üzerinden vermektedir.

Köylülerin yoksul, çok işleyen ama az üreten hallerini harbe girmiş çarıklı askere benzetiyor.

Yazar Halim'in Taşlıdere köylülerine bakışı şöyledir: “Bir mesele çıkmasın diye şimdilik getirmedi. Bu köylülerin iyisi de kötüsü de birer çarıklı erkânı harp” (s. 65).

Savaşa katılan askerlerin hem bedenen hem ruhen hem de ekonomik olarak durumu zayıflar. Yukarıdaki bölümde de köylülerin perişanlığı savaşa katılan askerlere benzetilmiştir.

Askerlik halk arasında gözde bir meslektir. Toplumun hemen hemen her tabakasından saygı görür. Esnafından memuruna, çocuğundan aile reisine, gencinden yaşlısına kadar her kesim askere saygı duymaktadır, askerle övünmektedir: “İstanbul'daki salon eğlencelerinden

birinde bir kadın karşısındakini kıskandırmak için kızının bir askerle birlikte olduğunu söyler: “Acaba benim kızıma bir elbise dikebilir misiniz? Yakında bir subayla nişanlanacak” (s. 82).

Askerliğin saygın bir meslek olduğu, bir yüzbaşıyla ortak iş yaparak müşteri çeken Abdullah Kolcu’dan da anlaşılır: “Özellikle askerliğini yaptıktan sonra, orduda gözüne girdiği yüzbaşıyla ortak olarak Beyoğlu’nda bir tatlıcı dükkânı açmış, baklavası ve diğer tatlılarıyla sayısız müşteri kazanmış ve dükkânına hayli yabancı da alıştırmıştı” (s. 83).

Burada Abdullah Bey’in askerdeyken saygı duyduğu yüzbaşısının gözüne girmiş ve onunla asker diye ortak iş yaparak, onu reklam amaçlı kullanarak birçok müşteri kazanmıştır. Halk arasında da sevilen ve saygı duyulan bu meslekteki birinin bir dükkânla ortaklığı o dükkâna birçok müşteri kazandırmıştır.

Asker olmak kolay değildir. Azim gerektirir, hırs gerektirir, çalışma gerektirir, güven gerektirir, anlayış gerektirir, tevazu gerektirir, sadakat gerektirir. Bu açıdan karakter bakımından bazı insanlar askerlere benzetilmektedir. Romanda da hastanedeki çok çalışkan bir hemşirenin takma adı “onbaşı”dır: “En başta Ahmet Gürliyen’in iğnelerini yapan, bütün hastaların derecelerini alan onbaşı vardı” (s. 100).

c) Sosyal özellikleri. Taşlıdere Köyü, eğitimden tam verim almayan, genelde okumayazma bilmeyenlerin, bilen varsa bu asgari düzeyde olanların yaşadığı bir yerdir. Böyle bir köyde yaşayan Çatık Mustafa okumaya çok önem veren ve okumayı çok seven biridir:

Çatık Mustafa geçliğinin ilk yıllarında, dere kenarındaki kadınların hiçbirine bağlanmadı. İlkokulu, bir saat ötedeki nahiyede okudu. Gazeteye çok meraklıydı. Eline geçirdiği gazeteyi, tarihine bakmaz, büyük bir merakla son satırına kadar okurdu. En fazla romanlara düşkündü. Nahiyede bulabildiği kitaplar, genel olarak, cinayet ve polis romanlarıydı. Davarlarını otlatmaya götürdüğü zaman, dereye bakan kahvenin önünde akasya ağacının altında oturur, ağacın geniş gölgesinde, saatlerce okumaya daldı. (s. 15)

Bu parçada Mustafa okuyabilmek için nahiyeye gitmiştir. Bu da Mustafa'nın eğitime önem verdiğini gösterir. Ayrıca, Mustafa'nın o yaşta hayvan bakımıyla uğraşması onun çalışkan biri olduğunu da gösterir.

Çatık Mustafa bir mübadele sonunda esirlikten kurtulur ve köyüne döner. İçinde büyük bir kavuşma heyecanı ve memleket hasretiyle köyüne ve evine ulaşır. Gördükleri ise Mustafa'yı deliye çevirir. Babası ile karısını aynı yatakta bulur: “Gördüğü manzara kafasına bir taş gibi çarparak, şuurunu kaybettirdi: Bir genç kadınla, pırsa bıyıklı bir erkek, birbirlerine sarılmış yatıyorlar... Babası ve karısı” (s. 22)...

Mustafa bu tablo karşısında kendinden geçer ve babası ile karısını orada öldürür: “Sonuç: feci bir cinayet... İçeriye atladıktan sonra, iki can vuruldu, gözlerini hayata yumdu” (s. 22).

Burada, Mustafa toplumun değer yargılarından biri olan namus davasına çok önem vermiştir.

İncelenen eserlerdeki ana karakterlerin özelliklerini şu şekilde de toplu olarak görebiliriz:

İncelenen Romanlardaki Ana Karakterlerin Özellikleri

	Fiziksel Özellikleri	Psikolojik Özellikleri	Sosyal Özellikleri
Kasım Şinasi (Mev'ud Hüküm)	Geniş omuzlu, uzun boylu, beyaz alınlı, siyah gözlü, beyaz dişli, yakışıklı, esmer tenlidir.	Sabırlı, ölçülü, efendidir. Okumayı sever. Mütevazı, soğukkanlı, özverili, sorumluluk sahibidir. Bilime adanmıştır.	Eğitimli, zengin, iyilikseverdir. Gösteriştan uzak durur. Milliyetçidir.
İhsan (Ateşten Gömlek)	Çilli ve küçük yüzlü; zarif ve ince burunlu; ince belli, küçük bıyıklı, beyaz dişli, açık renkli ve derin gözlü, kumral saçlıdır. Amir ses tonu vardır.	Çelik yürekli, cesur ve atılgandır. Biraz Batılı biraz Osmanlı biraz da Türkçüdür. Sadık ve vatanperver bir kahramandır. Adil, mücadeleci, sınırlarına hâkim ve mantıklıdır.	Sosyal, iyiliksever, milliyetperverdir. Ordu içinde âmirdir. Savaşçı, memleketçi bir askerdir.
Ayşe (Ateşten Gömlek)	İnce ve kara kaşlı, kara gözlüdür. İnce ve zarif vücutludur. Koyu yeşil gözlü, dolgun kırmızı dudaklı ve beyaz dişlidir. Sol eli kırıktır. İnce ve uzun parmaklıdır. Çok güzel değildir.	Aydın biridir. Batı ve Doğu kültürünü iyi bilir. İnsanları etkileyen lider biridir. Fedakâr ve cazibelidir. Türkçüdür. Olgun davranır. Mütevazıdır. Hareketli ve canlıdır. Vefalı ve sadıktır.	Boş konuşmaz vatanperverdir. Halkla iç içedir. İffetli, yardımsever, iyi bir hatiptir. Ev işlerini de yapar, cepheye de gider. Çok yönlüdür. Hem köylü hem salon kadınıdır. Sorumluluk sahibidir.
Peyami (Ateşten Gömlek)	İki ayağı yok. Kafatasında bir kurşunla yaşamaktadır.	Alafranga, eğitimli, mücadeleci, mütevazı, duygusal, kıskanç, kibar, naif ve çitkırıldım bir yazardır.	Vatanperver, yabancı dil bilir, salon adamı, gösterişli giyinir.
Hasan (Kalp Ağrısı)	Zayıftır. Esmer tenli, kesik bıyıklı, ince dudaklı, uzun boylu, kaslı ve güçlüdür.	Kültürlü, kibar, çekici, eğitimli, çalgı aleti çalabilen, dans etmeyi bilen, cesur, mert bir askerdir. Çapkındır ve hırslıdır. Gösterişe önem vermez.	Batı kültürünü iyi bilen, kendini geliştirmiş bir askerdir. Sosyal bir kişidir. Çevresindekiler tarafından sevilen, kadınlara karşı çok ilgilidir.

	Fiziksel Özellikleri	Psikolojik Özellikleri	Sosyal Özellikleri
Aliye (Vurun Kahpeye)	Pembe ince yüzlü, küçük burunlu, enli omuzlu, rakik gözlü, uzun boylu, kıvrıkcık saçlıdır. Narçiçeği renginde dudakları vardır. Güzel ve güçlüdür.	Metanetli, sabırlı, güçlü iradeli, zeki, sakin, korkusuz, adildir. Aydın, inançlı, bayrağa saygılı, insana değer veren biridir. Herkesin görüşüne saygılıdır. Gururlu ve terbiyeli bir kızdır. Halkı etkiler, halka öncülük eder.	Toplumla iç içedir. İnsanlar arasında hiçbir ayırım yapmaz. Halk ile iletişimi kuvvetlidir. Çevresindekiler tarafından sevilir. Vatanperverdir, yabancı dil bilir.
Tosun (Vurun Kahpeye)	Uzun boylu, kumral, genç, güzel, sert bakışlı, bal rengi gözlü, küçük ve kumral bıyıklı, gür seslidir. Ses tonu amirdir.	İradeli, çok nezih hayatlı, aydın, sadık, cesur biridir. Vatanperverdir. Görevine bağlıdır.	Halk ile iç içedir. Eğitim ve öğretime önem verir. Toplumda sayılan ve sevilen birisidir. Toplum üzerinde derin bir etkisi vardır. Liderlik ruhuna sahiptir.
Damyanos (Vurun Kahpeye)	Uzun boylu, geniş omuzlu, kır saçlı, uzun bıyıklıdır. Bir gözü camdandır.	Zeki, bencil, acımasız, korkusuz ve zalimdir. Paraya ve mala çok önem verir. Hırsızlık yapar. Zevk ve eğlence hayatına düşkündür. İnançlı biridir.	Ordu içinde saygın bir komutandır. Milliyetperverdir. İnsanlarla ilişkilerinde aklını kullanır.
Kaya (Yeni Turan)	Otuz beş yaşlarında, mavi gözlü, solgun yüzlü, ince uzun boylu, siyah ince kaşlı, siyah kıvrıkcık saçlıdır.	Milliyetçi, çalışkan, dürüst, idealleri olan, toplumla alakadar ve lider ruhludur. Bencilikten uzaktır. Azimli ve aktiftir. Fedakârdır. Maksat insanıdır.	Etrafındaki insanları etkisi altına alabilir. Topluma yön veren lider konumundadır. Yardımsever ve vatanperverdir. Kadın eğitime önem verir.
Oğuz (Yeni Turan)	Uzun boylu, kuvvetli omuzlu, büyük başlı ve kır saçlı, çekik ve yeşil gözlüdür. Güçlüdür.	Alafrangalıktan, gösterişten hoşlanmaz. Batı ve Doğu kültürünü iyi bilir. Giyime kuşama önem vermez. Azimli, çalışkan, korkusuz, cesur ve dirayetlidir.	İnsanlarla iyi iletişim kurar. İyi bir hatiptir. Topluma yön verir. Vatanperver ve milliyetçidir. Halk tarafından çok sevilen bir liderdir.

	Fiziksel Özellikleri	Psikolojik Özellikleri	Sosyal Özellikleri
Hamdi Paşa (Yeni Turan)	Kırk yaşlarında, beyaz bıyıklı, şık giyimli biridir. Batılı tarzda giyinir.	Kendinden emin, azimli ve merhametsizdir. Titizdir. Batılı tarza özenir. Sert mizaca sahiptir ama duygusal yönleri de vardır. Sabırsız, zeki, kurnaz ve alçak biridir.	Osmanlı milliyetçisi ve vatanseverdir. Dine önem verir. Kadın ve erkek eşitliğine karşı çıkar. Halkı etkileyebilen birisidir.
Selim Paşa (Sinekli Bakkal)	Uzun boylu, düşük siyah bıyıklı, kalın tüylü kaşlı, el gözülü, uzun burunludur.	Görevine ve padişaha bağlıdır. Suçlulara karşı zalimdir. Merhametli, ciddi, gururlu, gösterişi sevmeyen biridir.	Padişaha sadık, otoriter, koruyucu, dürüst, adil, iyi aile babası, vazifeşinas bir Paşadır. Müziğe ve sanatçıya önem verir.
Mükerrem (Yolpalas Cinayeti)	Genç, yakışıklı ve cazibeli bir delikanlıdır.	Çapkın, çocuklara bile sevgisi saygısı olmayan, kadınlara düşkün biridir.	Çevresindeki insanları kandıran, üçkâğıtçı biridir. Topluma karşı utanma duygusunu yitirmiştir.

Tablo 1’de görüldüğü üzere, Halide Edib Adıvar’ın hiçbir karakteri çirkin değildir. Kadın kahramanların en belirgin fiziksel özelliği güzel olmalarıdır. Bu kişiler güzel olmasa dahi kabul edilir bir cazibeye sahiptir. Ayşe, Kaya ve Aliye’nin güzelliği ve cazibesi çevresindekilere nüfuzlarını artırmaktadır. Üç kadının bir diğer ortak özelliği de zayıf olmalarıdır. Bakışları derin ve parlaktır. Erkek kahramanların ses tonlarının tok ve âmir olması dikkat çekmektedir. Özellikle İhsan’ın ve Tosun’un ses tonu romanda birkaç kez yinelenmiştir. Erkeklerin hemen hepsi yakışıklıdır. Uzun boylu, geniş omuzlu ve esmer tenlidir. Damyanos, İhsan, Hasan’ın bıyıklı olmaları ortak özelliklerindedir. Psikolojik açıdan ise bu kahramanların hepsinin mizacının sert olduğu görülmektedir. Ayşe, İhsan, Tosun, Aliye, Damyanos, Kaya aklına koyduğunu yapan karaktere sahiptirler. Ana karakterlerimizin hepsinde vatan sevgisi üst düzeydedir. Yalnız Damyanos’taki vatan sevgisi

biraz da maddiyata dayanmaktadır. Kahramanların ortak sosyal özelliği ise toplumla iç içe olmalarıdır. Aliye, Kaya, Tosun, Selim Paşa, Hasan, İhsan toplumda söz sahibi kişilerdir. Liderlik vasıfları ön plana çıkmaktadır. Sadece Mükerrerem bu özelliği taşımamaktadır. O, topluma liderlikte değil de kadınları tuzağına düşürmekte başarılıdır.

Bölüm IV: Sonuç

Sonuç

Halide Edib Adivar'ın kahramanları belirlerken yaşadığı çevreden ve tarihten fazlaca etkilenmiştir. II.Abdülhamit dönemi, Meşrutiyet, I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarını Halide Edib bizzat yaşamıştır. Romanlarının kahramanları da genellikle bu dönemde yaşamış kişilerdir veya kişilerden esinlenmiştir. Savaş ortamının hâkim olduğu bu dönemlerde Halide Edib “asker” kökenli kişileri kahraman olarak seçmiştir. Birçok romanında bu tarz kahramanlar vardır. Bu askerlerin özellikleri çoğu zaman birbirine benzemektedir ancak belirgin farklılıklar da vardır. Tezde Halide Edib Adivar'ın romanlarındaki askerlerin fiziksel, sosyal ve psikolojik özellikleri üzerinde durulmuştur.

Fiziksel özelliklerin karşılaştırılması. Halide Edib Adivar'ın romanlarındaki askerler genellikle idealize edilmiş donanımlı kişilerdir. Romanlardaki askerlerin fiziksel özellikleri incelendiğinde askerler, çoğunda dik duruşlarıyla çevresindekilere güven aşılamaktadır. Romanlardaki hemen her asker tipi kuvvetli bir vücuda sahiptir. Genellikle tok ve âmir ses tonuna sahiptirler. Albay Muhsin, Nazım, Kaya, Tosun bu özelliklere sahip askerlerden sadece birkaçıdır.

Fiziksel olarak HalideEdib'in hiçbir askeri çirkin değildir. Hepsinin kabul edilir bir güzelliği vardır. Dişler bir dizi halinde beyazdır ve gözler genellikle mavidir. Albay Muhsin, Sururi ve Kaya'nın gözleri mavidir. Amiral Hayrettin'in gözleri yeşil ve Ateşten Gömlekteki Tosun'un gözleri ise bal rengidir. Ateşten Gömlek'teki Ayşe ise kara kaşlı, kara gözlüdür. Kahramanların elleri narin ve zariftir. Betimlemelerde beyaz parmaklı olmaları özellikle vurgulanır. Halide Edib, kahramanların ellerine ve kollarına özellikle dikkat çekmek istemiştir. Örneğin romanda Ayşe'nin elini kutsallaştırmıştır. “Ayşe'nin kırık eli Kerbelâ ihtilâsı, şehadet humması uyandırmıştı.”der. Hasan'ın elleri ise çelik gibi güçlü ve sert olarak göze çarpar.

Türk milletinin, uzak çağlardan bu yana askere verdiği önem tüm dünyada bilinmektedir. Askerler halkın gözünde örnek şahsiyet olmuşlardır. İlerden bakıldığında bedenleriyle karşısındakini etkileyen bir yapıya sahiptirler. Genellikle uzun boyludurlar ve vücutları diktir. Enli omuzlara sahiptirler. Sakalları tıraşlı ve kısa bıyıklı olmaları bir askerde aranan özelliklerdendir. Adaleli vücutları yanındakilere güven aşılarken düşmana korku salmaktadır. Kalp Ağrısı'ndaki Albay Muhsin'in yaşlı olmasına rağmen dinç vücutlu olması, özellikle vurgulanmaktadır. Yine Hasan ve Amiral Hayrettinadaleli bedenlere sahiptir. Halide Edib'in romanlarındaki askerlerden yalnızca bir tanesi güçsüz ve zayıf bir yapıdadır. Bu kişi, Son Eseri adlı romandaki İbrahim'dir.

Askerlerin yüzleri genellikle yanık ve kavruktur. Bu da çok çalıştıklarını, yazın güneşinden, kışın soğuktan yılmadıklarını çağrıştırmaktadır. Askerlerin gözleri genellikle renkli olsa da kaşlar ve kirpikler siyahtır. Gözlerin rengine bakılmaksızın çekici olduğuna dikkat çekilir. Askerlerin bakışı, çevresindekileri doğrudan etkilemektedir. Tosun'un mütehakkim ve sert bakışları vardır. Aliye'nin gözlerinin ve dudaklarının çekici olduğu da birkaç kez tekrarlanmıştır. Askerlerin burunları genellikle küçük ve kibardır. Çehrelerine yakışan güzelliğindedir.

Asker kahramanların dış görünüşleri önemlidir. Gösterişli, parlak üniformalar yediden yetmişe herkesi kendisine hayran bırakır. Çocuklar büyüyünce asker olmak ister, genç kızlar asker eşi olmaya can atar, yaşlılar ise askerlerle gurur duymaktadır. Askerlerin üniformalarının etkileyiciliğine sıkça değinilir. Kalp Ağrısı'nda Binbaşı Hasan ve Amiral Hayrettin, Sinekli Bakkal'da Selim Paşa, Kerim Usta'nın Oğlu'nda süvariler parlak üniformalarıyla herkesi etkiler. Genellikle çizme giyerler. Halide Edib'in romanlarındaki çarıklı tek asker ise Kaya'dır. O da kültüründen kopmamak adına giymektedir. Asker kahramanlardan erkek olanlar üniformalı, kadınlar ise siyah yeldirmelidir. Yeni Turan'da

Kaya, Ateşten Gömlek'te Ayşe, Sinekli Bakkal'da Rabia'nın siyah yeldirmeleri vardır. Bu, Halide Edib'e göre hem kudreti hem de dini temsil etmektedir.

Halide Edib'in ortaya çıkardığı askerlerin bir özelliği de onların güzel olmalarıdır. Hemen her asker tipi güzeldir. Hatta bazı askerlerin ise ruhani bir güzelliği vardır ki bu genellikle kadınlarda göze çarpmaktadır. İdealleştirilen tipler olan Kaya, Ayşe ve Rabia ruhani bir güzelliğe sahiptir. Onları çevredekiler gıpta ile seyretmektedirler.

Psikolojik özelliklerin karşılaştırılması. Adıvar, romanlarındaki askerlere genellikle olumlu özellikler yüklemiştir. Romanların birçoğunda asker olarak karşımıza çıkan tipler çalışkan, dürüst, zeki, ilkeli, çağdaş, sabırlıdır. Yani kişilik özellikleri güçlüdür.

Kaya, Aliye, Tosun, Hasan ve Nazım çalışkanlık yönünden ön plana çıkmıştır. Romanın başından sonuna kadar hep dinamik yapıya sahiptirler. Onların karakterlerinde tembelliğe yer verilmemiştir. Onlar aynı zamanda kendilerine güvenilen dürüst kişiliğe sahiptir.

Askerlerin psikolojik özelliklerinden biri de zekî olmalarıdır. Yeni Turan'ın Kaya'sı, Vurun Kahpeye'nin Damyanos'u, Ateşten Gömlek'in İhsan'ı, Sinekli Bakkal'ın Zâti Bey'i aklını istediği şekilde kullanabilen kahramanlardır.

Birçok romanda askerler olayların merkezindedir ve çevresindeki kişileri etkileyebilen yapıdadır. Yeni Turan'da Kaya, Vurun Kahpeye'de Aliye, Ateşten Gömlek'te Ayşe, Son Eseri'nde İbrahim Hikmet, Mev'ut Hüküm'de Kasım Şinasi roman boyunca olaylara yön veren isimlerdir.

Halide Edib'in askerlerinin bir özelliği de duygusal olmalarıdır. Son Eseri'nde İbrahim, Hayat Parçaları'nda Çatık Mustafa, Kalp Ağrısı'nda Hasan, Ateşten Gömlek'te Peyami zaman zaman hislerine yenik düşerek ağlamaya başlamıştır. Buna mukabil düşüncelerine ve duygularına hâkim olan askerler de vardır. Damyanos, İhsan, Oğuz, Kaya ne

kadar duygusal anlar yaşasa da ciddiyetliklerinden, sertliklerinden ve katîliklerinden asla ödün vermezler.

Romanların hemen hepsinde aşk duygusu yer almaktadır. Yeni Turan'da Kaya ile Oğuz, Vurun Kahpeye'de Aliye ile Tosun, Ateşten Gömlek'te Ayşe ile İhsan, Mev'ut Hüküm'de Sara ile Kasım Şinasi, Kalp Ağrısı- nda Zeyno ile Hasan birbirlerine âşık olan kahramanlardır.

Askerlerin ortak özelliklerinden biri de korkusuz olmalarıdır. Romanların hemen hepsinde askerlerin gözü karadır. Oğuz, Kaya, Aliye, Damyanos, Kerim Usta, Muhsin Bey, Nazım, İhsan ve Ayşe'de korkunun zerresi yoktur. Burada yalnızca Türk askeri değil Yunan askeri de korkusuz olarak yer alır. Bu kahramanlar vatani uğruna gözlerini kırpmadan canını verecek kişilerdir ancak Damyanos buna dâhil değildir. Damyanos zengin olmak uğruna her şeyi göze alan bir kişidir. Vatanından bile vazgeçen bir askerdir.

Bazı kadın kahramanlar da erkeksi duruşlarıyla ön plana çıkar. Kaya, Aliye ve Ayşe tam bir erkek gibi güçlü, metanetli ve gözü pektir.

Özverili ve azimli olmak HalideEdib'in askerlerinin psikolojik özellikleri arasındadır. Kasım Şinasi yoksul zengin demeden herkesi tedavi eder, savaş esnasında cepheye gider; İhsan kafasına koyduğunu mutlaka yapar; Peyami de dur durak bilmeden orduya hizmet etmeye çabalar.

Bu kişilerin birçoğu aynı zamanda metanetli ve sabırlıdır. Aliye, Çatık Mustafa, İhsan, Ayşe'nin, gelişen olaylar karşısında gösterdikleri sabır onları romanda cazibe merkezi haline getirir.

Özverili ve fedakâr olan askerlerin yanında bencil askerler de yer alır. Damyanos zengin olmak için askeriye kullanır; Hamdi Paşa Kaya'ya sahip olmak için Oğuz'a saldırır; Zâtî Bey şantajcıdır; Süruri, karısına yapmadığını bırakmaz. Bütün bunlar kendi egolarını tatmin etmek için gerçekleştirilen eylemlerdir.

Asker, vatan toprağının müdafaası için görev yapmaktadır. Halide Edib'in askerlerinin de hemen hepsinde görülen özellik vatanperver olmalarıdır. Aliye, Tosun, İbrahim, Nazım, Kasım Şinasi, Kerim Usta, Peyami, Cemal, İhsan vatani uğruna canını dişine takan kişilerdir. Bununla birlikte Ayşe, kendi mutluluğunu İzmir'in kurtulmasına bağlamıştır.

Bazı askerler de romanın gidişatına göre ya gazi ya da şehitlik mertebesine ulaşır. Aliye taşlanarak, Ayşe ve İhsan vurularak şehit olur. Peyami ise bacağına birini kaybetmiş ve kafatasında bir kurşunla yaşamak zorunda kalmış bir gazidir.

Halide Edib ortaya çıkardığı askerlere, ideal bir insanın özelliklerini yüklemeye çalışmıştır. Hatta birçok romanında da başkahramanlar –özellikle kadınlar- idealize edilmeye çalışılmıştır. Kaya, Aliye, Ayşe, Tosun, İhsan, Kasım Şinasi... İdeal bir insanda olması gereken özellikler çoğu kişide vardır.

Eğitime önem veren Halide Edib, kahramanlarının özelliklerini verirken okuyucuya da olumlu düşünceler aşılamak istemiştir. İdeal tipler genellikle kitap okuyan veya kütüphanesi de olan tiplerdir. Kaya, Ayşe, Şinasi, Çatık Mustafa, Hasan, Muhsin Bey, Nazım kitap okumayı seven askerlerdendir. Muhsin Bey'in ve Amiral Hayrettin'in kütüphanelerine özellikle dikkat çekilmiştir. Eğitimli, çağdaş ve aydın bir kişiliğe sahip olmaları okurun onlara karşı albenisini artırır.

Halide Edib romanlarında dinî unsurlara da fazlaca yer vermiştir. Topluma rol model olan askerlerin birçoğu da ibadetini yerine getiren inançlı kimselerdir. Aliye'nin düzenli olarak namaz kılması, dua etmesi; Damyanos'un Hz. İsa ve Meryem'i kutsal sayması; Çatık Mustafa'nın ibadetleri; Ayşe'nin Kur'an okuması, dua etmesi örneklerden birkaçıdır.

Halide Edib'in askerleri mütevazı kişilikleriyle de dikkat çekmektedir. Aliye İstanbul'da yetişmesine rağmen Anadolu'da bir kasabada öğretmenlik yapmayı seçmiştir. Kasım Şinasi Avrupa'da yetişmiştir ama Avrupaî yaşam tarzını benimsememiştir. Peyami de Batı kültürünü iyi bilen, varlıklı bir ailenin mütevazı oğludur.

İlkelerine düşkün idealist askerler de vardır. Kaya, Kasım Şinasi ve Nazım'ın kendine has kuralları vardır.

Bazı askerler bir amaç uğruna yaşamaktadır. Kendilerine göre oluşturdukları maksatları onların hayatını şekillendirir. Bu sık rastlanan bir durumdur. Bu tarz kişilere “maksat adamı” denilebilir. Kaya, Aliye, Nazım, Oğuz, Tosun, İbrahim Hikmet, Ayşe maksatları için mücadele vermektedir. Savaşa girmek gerekiyorsa girer, intihar etmek gerekiyorsa eder, evlenmek gerekiyorsa evlenir. Onların hayatlarının önündeki şey maksatlarıdır. Kaya, Hamdi Paşa ile evlenir, Nazım intihar eder, Ayşe kolunu yitirir.

İhtilalci, inkılâpçı askerlere de yer veren Halide Edib, İbrahim Hikmet'i ve Nazım'ı tam bir devrimci olarak okurun karşısına çıkarır.

Halide Edib'in romanlarında acımasız askerler de çok fazladır. Yol Palas Cinayeti'ndeki Mükerrerem'in acıma duygusu hiç kalmamıştır. Topal çocuğun bacaklarını ikiye ayıracağını söyleyen Mükerrerem, Kaz'ı da ayaklarıyla çiğneyerek öldürür. Damyanos kendi askerini kasıtlı olarak vurur. Selim Paşa da Padişaha bağlılığından dolayı padişah ve devlet aleyhinde bulunanlara karşı zalimdir. İhsan itaatsizliğe asla tahammül edemez.

Romanlarda askerlere genellikle iyi ve olumlu özellikler yüklenmiştir fakat olumsuz ve kötü yanları da vardır. Mev'ut Hüküm'deki Süruri küstah, otoriter, saygısız, karısını aldatan ve kumarbaz bir tiptir. Mükerrerem yalnızca kendini düşünen, eğlence hayatına düşkün biridir.

Askerlerin bazıları da ne yaparlarsa yapsınlar cazibelidir. Mükerrerem'in iyi bir özelliği olmamasına rağmen kadınlar ondan vazgeçemez. Kasım Şinasi o kadar mükemmel ve cazibelidir ki İstanbul'daki hiçbir kadın ona yakıştırılmaz. Mev'ut Hüküm'deki Süruri, karısına onca kötülük yapar ancak karısı affeder. Kalp Ağrısı'ndaki Hasan ise tam bir çapkındır. Zeyno, Dora, Azize Hasan'a âşık olur.

Sosyal özelliklerin karşılaştırılması. Halide Edib Adıvar romanlarındaki askerlere yalnızca savaş meydanlarında veya askerî bölgede yer vermemiş, onları toplumla iç içe yaşatmaya çaba göstermiştir. Askerlerin, kimi zaman aile içindeki durumu, kimi zaman toplumun belli kesimiyle yaşantıları vardır. Romanların hemen hemen hepsinde kişilerin sosyal ve psikolojik özellikleri bir arada verilmiştir. Askerler vatan için görev yaptıklarından dolayı toplumsal bir kimlik taşımaktadır. Genel hatlarıyla bakıldığında askerlerin olumlu özellikleri ağır basmaktadır.

Romanlardaki askerlerin birçoğu halka yardım etmeyi sevmektedir. Yeni Turan'daki Kaya'nın, evde dikiş yaparak maddî ve manevî bakımdan çocukları giydirdiği belirtilmektedir. Vurun Kahpeye'deki Aliye, İstanbul'da yetişmiş olmasına rağmen Anadolu'nun bir köyünde öğretmenlik yapmak istemektedir. Sinekli Bakkal'daki Selim Paşa fakirlere destek çıkar, bahçivanın akrabasını ve Rabia'yı okutmak, eğitmek için ne gerekiyorsa yapar.

Sosyal sorumlulukları fazla olan askerlerimiz aynı zamanda fedakârdır. Vurun Kahpeye romanındaki Aliye, şehir hayatı sürmek varken ücra bir köyde halkı eğitmeye çalışmaktadır. Ateşten Gömlek'teki Ayşe ise savaş anında yaralılara bir anne şefkati ile yaklaşan bir hemşire rolündedir. Selim Paşa, Osmanlı Devleti'nin selameti için oğlunu feda etmeye hazırdır.

Halide Edib, iyi bir yazar olmasının yanında iyi bir öğretmendir. Yaşamının her evresinde insanlara bir şeyler katma çabası içerisindeydi. Ortaya koyduğu karakterlere de bu özelliğini yüklemiştir. Asker tipi olarak seçilmiş kahramanların birçoğu eğitimle yakından ilgilenmişlerdir. Yeni Turan'daki Kaya, evinin bir bölümünü ayırıp okul haline çevirmiştir. Kaya'nın kadınların eğitimine yönelik çalışmaları olduğu da belirtilmektedir. Aliye, Anadolu'ya öğretmenlik yapmaya giden bir öğretmendir. Vurun Kahpeye'deki Tosun, bir yandan halkın güvenliğini sağlamakla meşgulken bir yandan da okulun sorunlarıyla yakından

ilgilenmektedir. Selim Paşa Rabia ve Bilal'in eğitimini üstlenir. Handan'daki Nazım da öğretmenlik yapmıştır.

Halide Edib'in askerlerinin bir özelliği de sosyo- kültürel düzeylerinin yüksek olmasıdır. Kasım Şinasi, Avrupa'da eğitim almış bir doktordur. Binbaşı Hasan, Kaya, Peyami, Ayşe, Amiral Hayrettin gibi kahramanlar kültürlüdür. Peyami yurtdışında eğitim görmüş bir gazetecidir. Amiral Hayrettin'in kendine ait bir kütüphanesi bile vardır. Kaya ve Ayşe yaptıkları mitinglerde kültür ve eğitim seviyelerinin yüksek olduğunu her defasında göstermektedir. Nazım ustalıkla piyano çalmaktadır.

Kültürlü olmalarının yanında yabancı dil bilen askerler de vardır. Aliye, Danyonos ile Rumca konuşur. Peyami, Nazım ve Ayşe yabancı dil bilmektedir.

Osmanlı Devletinin yıkılış süreci ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluş yıllarında şöhret kazanan Halide Edib, yazdığı eserlerle toplumun bilinçlenmesine katkı sağlamıştır. İşlediği konulardan biri de Doğu- Batı meselesidir. Asker karakterler üzerinden de bu sorunları eleştirmiştir. Askerlerin birçoğu Doğu kültürüne bağlı kalmıştır. Sinekli Bakkal'daki Selim Paşa tam bir Osmanlı hayranı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Kalp Ağrısı'ndaki Binbaşı Hasan, Ateşten Gömlek'teki İhsan Batı kültürünü çok iyi bilmelerine rağmen Doğu kültürüne sahip çıkan asker tipleridir. Bununla birlikte Batı kültürünü, özentiliğini yansıtan askerler de vardır: Zâti Bey. Zâti Bey sonradan görme bir Paşa'dır ve maddî imkânları genişledikçe Batılı gibi yaşamaya, eğlenmeye çalışan bir tiptir. Eskiye, geleneğe bağlı olan asker tiplerinden Kaya, çarık giyer. Selim Paşa varlıklı olmasına rağmen köşkünü Doğu kültürüne ait eşyalarla doldurur. Mev'ud Hüküm'deki Kasım Şinasi yurtdışında eğitim görmüş olmasına rağmen Doğu kültürü ile yaşamayı yeğlemiştir. Âkile Hanım Sokağı'ndaki Nermin'in babası da yine gelenekçi kimliği ile karşımıza çıkmaktadır.

Romanlardaki askerlerin özelliklerinden bir diğeri de onların halk ile iç içe olmalarıdır. Aliye, Kaya, Tosun, İhsan halka çok yakındır ve halk ile iyi bir iletişim

kurabilmektedir. Bu askerlerimizin, çevresindekileri etkileme gücü bir hayli yüksektir. Yeni Turan'daki Kaya, kadın başına bir miting havasında erkeklere nutuk atar. Ateşten Gömlek'teki Ayşe'nin Sultan Ahmet mitingi ve İzmir mitingi, katılanları derinden etkilemiştir. Vurun Kahpeye'deki Aliye, kısa zamanda kendini halka sevdirmeyi bilmiştir. Tosun, Hasan, Nazım ve İhsan da çevresindeki şahısları etkileyen askerlerdendir.

Halide Edib Adıvar milliyetçi bir kimliğe sahip olduğu için kahramanlarında da bu özellik dikkat çeker. Özellikle asker olarak seçtiği kahramanların hepsi milliyetçidir. Aliye, Kaya, Tosun, Kasım Şinasi, Kerim Usta, Nazım, Ayşe, İhsan... Bu kahramanlar Türk milliyetçiliği yaparken Yunan Komutan Damyonos da Yunan milliyetçiliği yapmaktadır. Yani her asker kendi milliyetine göre milliyetçidir.

Askerlerin bazıları "Görev Adamı" diyebildiğimiz özellikler taşır. Tüm yaşamını görevi, maksadı uğruna yaşayan bu askerlerin ölümden korkusu da yoktur. Nazım, Kaya, Selim Paşa, İhsan, Amiral Hayrettin... Nazım, maksadı uğruna evlenmek ister, Kaya yine görev uğruna sevmediği biri ile evlenir, Selim Paşa kendi oğlunu hapse attırmaktan çekinmez. Görevlerine son derece bağlanan askerler, bu özelliklerini sosyal yaşama da yansıtırlar. Son Eseri romanındaki İbrahim, yeğenleriyle oynarken bile onlara komutan gibi emir verir. Ateşten Gömlek'teki İhsan ve Âkile Hanım Sokağı'ndaki Amiral Hayrettin de sosyal hayatta askerî kimliklerinden sıyrılamaz.

Askerler sert kimlikleriyle dikkat çekmektedir. Halide Edib Adıvar'ın askerleri de genellikle bu yapıdadır. Bu özellik onların aile içine de yansımaktadır. Ancak ailesini düşünen, onlarla vakit geçiren, asker sertliğinden sıyrılabilen askerler de mevcuttur. Selim Paşa, eşi ve oğlu ile yakından ilgilenir. Kerim Usta'nın da aile içerisinde sertliği ve soğukluğu kalmaz, çocuğu ve eşi ile sıcak ilişkisi vardır. Bu kahramanlar iyi birer aile üyesidir. Kalp Ağrısı'ndaki Hasan ise evliliğe karşı çıkmaktadır. Bu da aile hayatına önem vermediğini göstermektedir.

Toplumun en gözde, yararlı, güvenilir, kötülükten uzak insan grubu olan askerler arasında üçkâğıtçı, sahtekâr, katil olanlar da işlenmiştir. Resmî olarak asker olmamasına rağmen asker diye belirtilen YolpalasCinayeti'ndekiMükerrem, hırsızlık yapan, namus düşmanı olan, kumar oynayan, içki içen, haraç kesen, şantaj yapan bir kişidir. Yeni Turan'daki Hamdi Paşa, Kaya'ya, Vurun Kahpeye'deki Damyonos ise Ayşe'ye şantaj yapar. Hamdi Paşa, Oğuz'u öldürtmek ister.

Öneriler

Bu araştırmada elde edilen bulgular ve ulaşılan sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler getirilmiştir.

Bu çalışma ile Millî Edebiyat Dönemine damga vuran sanatçılardan biri olan Halide Edib Adıvar'ın, en çok üzerinde durduğu kişi ve karakterlerden olan askerlerin Türk Edebiyatı'nda ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermeye çalışmıştır. Millî Edebiyat Döneminde yetişen diğer sanatçıların da eserleri incelenip bu eserlerdeki askerlerin özelliklerinin Halide Edib'inkilerle karşılaştırılarak değerlendirilmesi de bu alana katkı sağlayacaktır.

Türk Dili ve Edebiyatı öğretim programı genel amaçlarında “liseyi tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda ve ortaokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle, millî ve manevi değerleri benimseyip hayat tarzına dönüştürmüş, üretken ve aktif ...” öğrenciler yetiştirilmek istenmiştir. (TDEÖP, 2018: 5) Ayrıca programın özel amaçlarında “Türk edebiyatına ait eserler aracılığıyla millî, manevi, ahlaki, kültürel ve evrensel değerleri anlamaları” kazanımı ile öğrencilere milli ve manevi değerlerin kazandırılması hedeflenmiştir. (TDEÖP, 2018: 12) 10. Sınıf 5. Ünite de Milli Edebiyat dönemi romanları da yer almaktadır. Programda belirtilen özel ve genel kazanımlar doğrultusunda Milli Edebiyat dönemi romanları kapsamında Halide Edib Adıvar'ın romanları toplumsal değerleri iyi yansıtması nedeniyle yer alabilir.

İlköğretim Türkçe dersi öğretim programında işlenecek temalar arasında “Milli Mücadele ve Atatürk” teması yer almaktadır. Her sınıf düzeyinde zorunlu olan bu temada da incelenen eserlerden metinler verilebilir.

Ortaöğretim ders kitaplarında Millî Edebiyat Dönemi romanlarının millî ruh ve heyecanla tam olarak anlaşılabilmesi için vatanî görevdeki askerler hakkındaki örneklendirmelerin çoğaltılması yararlı olacaktır. Bu çalışma da bu açıdan az da olsa bu amaca katkı sağlayacaktır.

İlköğretim ve ortaöğretim öğrencileri yaşlarının özellikleri gereği izledikleri filmlerdeki ve okudukları metinlerdeki karakterlerle özdeşim kurabilirler. Çocuklaeseri karakterle özdeşim kurarak kavrar. Bu nedenle karşılıklarına onlara rol model olabilecek, kişisel ve toplumsal gelişimlerine katkı sağlayacak kişilerin ve olayların yer aldığı metinler çıkarılmalıdır. Aynı zamanda çocuk okurun özdeşim kurması açısından son derece önemliolan karakterlerin yazınsal nitelikli metinlerde idealize edilmemesinde özen gösterilmelidir. Çocuk bu karakterleri büyüklere özgü karakter diye düşünerek örnek almayabilir(Yılmaz, 2016, s.86).

Ders kitaplarında Milli Edebiyat dönemi eserlerinden alınan metinler ya birbirine benzemekte ya da aynı metinler olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrencilere sunulan metinlerin çeşitli olması Milli edebiyat dönemini ve o dönem hayatını daha iyi anlamaya vesile olacaktır. Ayrıca ders kitaplarında yer almayan dönemi daha iyi yansıtan, edebi değeri daha yüksek metinler de mevcuttur. Bu çalışmada incelenen Handan romanında Nazım, Mev’ud Hüküm romanında Kasım Şinasi, Ateşten Gömlek romanında Ayşe ve İhsan, Vurun Kahpe romanında Aliye ve Tosun, Yeni Turan romanında Kaya ve Oğuz, Sinekli Bakkal romanında Selim Paşa, Kerim Usta’nın Oğlu romanında Kerim Usta rol model olma bakımından öğrencilere sunulabilir.

Son Eseri'nde İbrahim Hikmet karakteri, Mev'ud Hüküm romanında Sururi karakteri, Yeni Turan romanında Hamdi Paşa, Yol Palas Cinayeti romanında Mükerrer rol model olma açısından uygun değildir, ders kitaplarına metin alınırken bu karakterlerin olduğu metinlerden çok olumlu karakterlerin, rol model olabilecek kişilerin yer aldığı metinlere yer verilebilir. Bu karakterler rol model özelliklerine sahip değildir.

Çalışmanın ekler bölümünde öğrencilere rol model olması açısından ders kitaplarına alınabilecek metinler yer almaktadır.

Kaynakça

- Adıvar, H. E. (1968). *Mev'ut hüküm*. İstanbul: Atlas Kitabevi Başaran Matbaası.
- Adıvar, H. E. (1983). *Son eseri*. İstanbul: Atlas Kitabevi Murat Ofset.
- Adıvar, H. E. (1993). *Kalp ağrısı*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Adıvar, H. E. (2000). *Hayat parçaları*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Adıvar, H. E. (2001). *Âkile Hanım Sokağı*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Adıvar, H. E. (2003). *Yolpalas cinayeti*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Adıvar, H. E. (2005). *Ateşten gömlek*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Adıvar, H. E. (2006a). *Çaresaz*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Adıvar, H. E. (2006b). *Kerim Usta'nın Oğlu*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Adıvar, H. E. (2006c). *Vurun kahpeye*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Adıvar, H. E. (2008a). *Handan*. İstanbul: Can Yayınları.
- Adıvar, H. E. (2008b). *Sinekli bakkal*. İstanbul: Can Yayınları.
- Adıvar, H. E. (2014). *Yeni turan*. İstanbul: Can Yayınları.
- Akalın, S. (1980). *Edebiyat terimleri sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Aktaş, Ş. (1998). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aktaş, Ş. (2013). Halide Edip Adıvar. *Ankara Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*. 20(1), (s. 1- 12).<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/12/1992/20803.pdf>
- Akyüz, K. (1995). *Modern Türk Edebiyatının ana çizgileri*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Altay, D. (2010). *Halide Edip Adıvar*. Ankara: Alter Yayıncılık.
- Altunışık, R., Çoşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlu, S. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. 6.Baskı, Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Atatürk Araştırma Merkezi. (2006). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri I- III*. Ankara: Divan Yayıncılık.

- Baltayev, H. (2006). *Nesir ve üslûp*. (Akt. Y. Avcı). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları.
- Bele, T. (2010). *Halide Edip Adivar ilk dönem yapıtları*. İstanbul: Siyah Beyaz Yayıncılık.
- Devellioğlu, F. (2004). *Osmanlıca Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Enginün, İ. (1998). *Halide Edip Adivar hayatı, sanatı, eserleri*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Enginün, İ. (2007). *Halide Edip Adivar'ın eserlerinde doğu ve batı meselesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kabaklı, A. (2008). *Türk Edebiyatı I*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kaplan, M. (2004). *Tip tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karabulut, M. (2013). Milli edebiyat döneminin poetikasında psikolojik temayüller. *Türk Dünyası Araştırmaları*, s. 204.
- Karaca, D., Filazi, G., Baycanlar, B., Bozbiyık, N., Çuhadar, S. (2018). *Türk Dili ve Edebiyatı 10 ders kitabı*. Ankara: Özyurt Matbaacılık.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kudret, C. (2003). *Örneklerle edebiyat bilgileri I*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Kudret, C. (2004). *Türk Edebiyatında hikâye ve roman*. İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- MEB (2018). *Türk Dili ve Edebiyatı öğretim programı*. Ankara.
- Milli Eğitim Temel Kanunu. (1983). T.C. Resmî Gazete, 14574. 16 Haziran 1983.
- Moran, B. (2004). *Türk romanına eleştirel bakış I*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özcan, M. S. (2018). *Türk Dili ve Edebiyatı 9.sınıf ders kitabı*. Ankara: Sonuç Yayınları.
- Özdemir, H. (2006). *Atatürk'ün liderlik sırları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Özekin, M. (2012). *Halide Edib ve gerçekler*. Ankara: Kripto Basım Yayım Dağıtım.
- Özkütükçü, H. (2001). *1870- 1923 Yılları arasında yayımlanan Türk romanında asker tipleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

- Sanlı, S. (1998). *Sinekli bakkal*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Seyfettin, Ö. (2001) *İnkılâplarda Türk kadını*. (Akt. H. Argunşah). *Genç Kızlarımız İçin Altı Derste Tabii Yazmak Sanatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları
- Şahin, V. (2008). Kurmaca tekniği bakımından Halide Edip Adıvar'ın Handan romanı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.2(18), (ss. 99- 126).
- Tekin, M. (2004). *Roman sanatı- romanın unsurları*. İstanbul: Ötüken Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük*.Ankara: TDK Yayınları.
- Uyguner, M. (1968). *Halide Edip Adıvar, hayatı, sanatı, eserleri*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Uyguner, M. (1994). *Halide Edip Adıvar, yaşamı, sanatı, yapıtlarından seçmeler*.İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Yerlikaya, M.A. (2018). *Türk Dili ve Edebiyatı dersi 11. sınıf ders kitabı*. Ankara: Ada Matbaacılık.
- Yılmaz, H. (2017). *The phenomenology of the self and others in Virginia Woolf's the waves, Joseph Conrad's Lord Jim, and Ford Madox Ford's the good soldier*(Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Yılmaz, O. (2016). Çocuk kitaplarında bulunması gereken özellikler. *Okul Öncesinde Çocuk Edebiyatı ve Medya*. (Ed. Tacettin Şimşek). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yiyin, A. (2009). *Türk kültüründe asker ocağı etrafında oluşan halk bilimi ve halk edebiyatı ürünleri üzerinde bir inceleme*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp>

Ekler

Ek. A

Ateşten gömlek

Özet

Peyami savaşta bacaklarını kaybetmiş bir gazidir. Başından geçen olayları hastanedeyken yazar. Peyami amcasının oğlu Cemal'in yakın arkadaşı İhsan'la tanışır. Bu üç kişi dost olurlar ve her şeyi birlikte yaparlar. Ayşe, Cemal'in kardeşidir. Peyami daha önce Ayşe ile evlenmemek için yurt dışına kaçar. Fakat yurt dışından dönünce Ayşe'nin mücadelecisi duruşu Peyami'yi çok etkiler ve Peyami ona aşık olur. İhsan da Ayşe'ye aşık olur. İkisi arasında tatlı bir aşk rekabeti başlar. Ayşe ise İhsan'a gönlünü kaptırır. Yunan ordusu Anadolu'yu bombalamaya başladığı zamanlarda bu dört kişi de Milli Mücadeleye katılır. İhsan, vatani uğruna her şeyi göze alan bir komutandır. Güçlü, azimli, çalışkan ve sert olduğu kadar yardıma muhtaç kişilere karşı da merhametlidir. Peyami, İhsan'ın birliğine görevlendirilir. Bir gece Peyami ile İhsan dertleşir:

(...)Ben, diyordu. Her zaman böyle asker ruhlu bir adamdım. Fakat çok ham bir gençtim. Sonraları hayli de alafrangalığa özenirdim. Hala medeni şeyleri, güzel şeyleri severim, diyebilirim. Yalnız biraz bunlardan uzaklaştık. Anadolu'nun ta ortasına gelenleri yenmek ile memleketimizi muhafaza kabil olamayacağımı düşünüyorum. Onlar düşmanlarımız, kendi memleketlerine sahip oldukları gibi biz de sahip olmalıyız. Şimdiye kadar zeytinyağıyla su gibi duran bu halkla kaynaşmalıyız. Göreceksin Peyami, bu halkı kendi memleketine sahip edecek, yine bizim yaratacağımız ordu olacak.

—İzmir'e inelim. Yeter İhsan.

—Bu akşam içim hülya yapmak istiyor. Yalnız İzmir'i almak yetmez. Memleketi temizlemek lazım. Anadolu ordusu İzmir'den sonra öyle bir harp açacak ki... Köhne

şeyleri, karanlık şeyleri, halkı sefil ve esir eden şeyleri hep temizleyecek ve yıkacak... Hemşire Ayşe ile biz bunları daima konuşurduk. O bana İzmir'in ne mamur, ne mesut olduğunu hep anlattı. Biz Yunan'ı çıkarttıktan sonra biz, evet ordu, Anadolu'yu baştanbaşa mamur ve mesut edeceğiz. Artık İstanbul'a hiç dönmeyeceğiz.

— Dayanamazsın İhsan.

— Bak görürsün; seninle gider İzmir'de bir çiftlik yaparız, olmaz mı?

Yunan taarruzu imtihanı devam ediyor, ihtilal kuvvetleriyle ordu ihtilafı bariz bir şekilde meydana çıkıyor. Hariçten, dâhilden bin bir bela başımızda dolaşiyor. Anadolu ordusu hala çekirdek halinde bulunuyordu. Fakat onun genç erkânıharbi etrafını saran tehlikeler karşısında müstakbel ordunun kayalardan taşan berrak ve ebedî şelaleler gibi terütaze ruhuyla konuşuyordu. Bunları İhsan belki de Ayşe'nin yeşil gözlerinin hayaliyle tekrar ediyordu. Nihayet gözleri dalgın, yanakları kırmızı humma içinde düşünmeye başladığı zaman çadırıma dönmüştüm. Fakat uykum kaçmıştı. İçimde isimsiz bir çocuk korkusu ve ye'si vardı. İhsan'ın nikbin hüğlyaları bende aksi tesir yapmıştı. Nihayet uyuyamayacağımı tamamen anlayıp yataktan kalkmaya karar verdiğim dakikada yanımdaki çadırdan İhsan'ın sesini duydum. Azıcık kısık, fakat ne bileyim, azıcık da hasretli ve zebun bir edayla haykırıyordu:

— Sen burada ne arıyorsun?

Karanlıkta birdenbire oturdum ve dinledim. Küçük bir kız çocuğu ağlar gibi tatlı ve nazlı bir ses ağlıyordu. İhsan artık yavaş yavaş konuşuyordu. Ne söylüyorsa bu nazlı ve elemli sesi daha derin bir ye's ile ağlatıyordu. İçim nasıl alt üst oldu. Bu zavallı kadın veya kız kimdi? Her halde İhsan'ın haberi olmadan çadırına girmiş; evvela isyan eden, sert haykıran İhsan şimdi daha erimiş, daha mağlup, onu dikkatle, şefkatle oradan çıkarmaya çalışıyordu. (ss. 111- 112)

Çete lideri Mehmet Çavuş, köylü kızı Kezban'a zorla sahip olmak ister. Kezban o gece İhsan'ın çadırına gelerek ondan yardım ister. İhsan, Konya'da çıkan isyanda da parmağı olan Mehmet Çavuş'u yakalatarak astırır. Bu arada Ayşe de cephede hasta bakıcı olarak görev yapar. Savaş tüm hızıyla devam ederken İhsan, alması gereken Karadağ'a tırmanırken alnına isabet eden kurşunla şehit olur. Bunu duyan Ayşe de İhsan'ın yanına giderken vurulur ve şehit olur. Daha sonra Cemal'in de şehit haberi gelir. Peyami de kafatasına bir kurşun alır, iki bacağını bu mücadelede kaybeder. Fakat Peyami'nin anlattığı olayların, şahısların hiçbiri gerçek değildir. Kafatasında bulunan kurşun ona hayal gördürmektedir. Peyami de ameliyat masasında hayatını kaybeder.

Ek. B**Vurun kahpeye****Özet**

(Aliye, İstanbul'da doğmuş ve burada eğitim almış bir öğretmendir. Anadolu'nun herhangi bir yerinde görev yapmak ister ve bir kasabaya atanır. Burada Ömer Efendi'nin evinde kalır. Aliye idealist bir öğretmendir, buna karşın köy halkının önde gelen isimlerinden Hacı Fettah Efendi gerici bir anlayışa sahiptir. Hacı Fettah Efendi hemen onun hakkında hükmünü verir: "O bir kahpedir." Tosun Bey, işgal altındaki Anadolu'yu düşmanlardan temizlemek isteyen idealist bir askerdir. Aliye ile birbirlerine âşık olurlar ve nişanlanırlar. Aliye ve Tosun, Ömer Efendi'nin evindeyken düşman askerleri evi kuşatır. Tosun, vatanın geleceği konusunda endişeye kapılır)

Aliye'yi en ateşli ve samimi bir derinlikle seven Tosun'un yüzünde, her şeyden uzak, münferit ve korkunç bir düşünce, belki bir yeis hâkim oldu. Birkaç saat evvel Aliye'nin gözlerinin temasıyla sarhoş ve uysal, kendinden geçen Tosun, şimdi beynindeki hâkim fikrin haricinde hiçbir şey hissetmiyor, anlamıyor, hiçbir lakırdıya mukabele etmiyordu. İdare lambasını yakmışlar, perdelerini indirmişler, kadınlar gayet yavaş yürüyorlar, nefes almaya korkuyorlardı. Hâlbuki Tosun, tamamen etrafına lakayt, başındaki müthiş fikrin tesiri altında görmeyen gözlerle boşluğa bakıyordu.

Aliye, Tosun'un birdenbire kendinden uzaklaşan, yabancı olan halinden, tehlikeden fazla müteessir olmuş, yaralanmıştı. Bir defa daha hissediyordu ki Tosun, evvelâ kendi dimağındaki hâkim fikrin esiri, bendesidir. Ve bütün idealist adamlar, muayyen bir maksada varlığını vakfedenlerin zulmüyle zalimdir. Çünkü bunlar için insanî rabıtalara, en kavi ve kadir aşklar, maksattan sonra gelen şeylerdir ve maksatları için hiçbir elemenden, hiçbir fedakârlıktan, hiçbir kurbandan kaçınmazlar. Bunların bu kudretidir ki,

ihtilalleri, millet tarihinde herhangi yeni dönümü, herhangi sarsıntıyı, kan ve facia mukabilinde vücuda getirir. (Adivar, 2006c, ss. 141- 142)

(Aliye, Tosun'daki vatan aşkının kendi aşkından daha üstün olduğunu anlar ve Tosun'a daha çok sevdalanır. Aliye, evdeki kuşatmayı kaldırmak için Yunan Komutanı Damyanos'a ricada bulunur. Bu sırada Damyanos Aliye'ye âşık olur ve evdeki kuşatmayı kaldırır. Tosun cepheye döner ve Kuvayı Milliye ordusunu toplar. Hacı Fettah Efendi'nin yardımıyla Damyanos kasabaya hâkim olur. Aliye'ye de oralardan kaçmayı teklif eder fakat Aliye reddeder. Hacı Fettah Efendi'nin kışkırtmasıyla Aliye taşlanır ve Aliye son nefesini verirken yeminini söyler: "Sizin toprağınız benim toprağım, sizin eviniz benim evim, burası için buranın çocukları için bir ışık bir ana olacağım ve hiçbir şeyden korkmayacağım, vallahi ve billahi." Aliye'nin ölümünden sonra Kuvayı Milliye kuvvetleri kasabaya gelir ve düşmanı temizlerler. Tosun Bey ise gelememiştir çünkü düşmanın silahlarını imha ederken bacağını kaybetmiştir. Arkadaşlarından Aliye'nin öldüğü haberini alınca Aliye'nin mezarının kasabaya yapılmasını vasiyet eder ve onun kasabada iyilik ve fedakârlığın abidesi olduğunu, isminin temiz olarak iade edildiğini söyler. Hacı Fettah Efendi'yi de astırır.)

Ek. C

Yeni turan

Özet

(Oğuz Bursa 'da yaşarken küçük yaşta babasını kaybeder. Evin geçimini sağlamak için ne iş olsa yapar. Bir gün Paşa 'lardan biri Oğuz 'un bu çalışkanlığını görünce onun elinden tutar ve iyi bir eğitim almasını sağlar. Oğuz yüksek tahsilini yaptığı sırada eve, annesine bir mektup gelir. Mektubu gönderen kişi Samiye 'dir. Samiye babası ölünce yalnız kalmıştır ve teyzesini (Oğuz 'un annesi) birlikte kalmak için İstanbul 'a davet eder. Yıllardır arayıp sormayan yeğenin bir anda aramasına Oğuz işkillenir ve önce bu kız ile tanışmaya karar verir. Hoppa, gösterişli ve havalı olarak düşündüğü Samiye hiç de öyle değildir. Aksine ağırbaşlı, sorumluluk sahibi, idealist bir kızdır. Hamdi Paşa 'nın da yeğeni olan Asım gazetecidir. Asım hem Hamdi Paşa için istihbarat toplar hem de kendi işini yapar. Bu arada Yeni Turancıları ve Samiye(Kaya 'yı) 'yi de yakından takip eder. Kaya 'nın yönettiği toplantılara, mitinglere de katılır.)

Sonra birdenbire milletin ta bağından kopan bir alkışla uyandım ve silkindim. Soldaki localara birçok Yeni Turan kadınları, birtakım da çarşafli kadınlar giriyorlardı. Baştaki büyük locaya yalnız bir kadının girdiğini ve bu kadının girişi Yeni Turan gençlerine hürmetkâr bir vaziyet verdiğini gördüm. Nerden yanıma geldiğini fark edemediğim Sabih, “Bak.” dedi, “İşte şu birinci locaya gelen kadın Yeni Turan kadınlarında ahlaki, içtimai bir inkılâp yapan, kadınları bir ot, bir makine halinden çıkarıp, erkeklere temiz, çalışkan bir arkadaş, çocuklara ve bütün memlekete bir ana, bir mürebbi yapmak için çalışan kadındır.”

Hemen başımı çevirdim:

Evet, şimdi artık havassımın beni götürdüğü giriveyi duyar gibi dimağımın en son kuvvetiyle mukavemete isyana hazırlanıyordum. Yeni Turan türküsünün aksi ne

kulaklardan ne kalplerden gitmeden uzun boylu bir kadının bu locaya girdiğini gördüm. İlk hissim, pek kadına bakmadan bu pek şahsi yürüyüşün manasını keşfetmek için deruni bir mücadele oldu. Bol, uzun cüppesi altında uzun vücudunun temevvücü, acaba bir kadının nazlı reftarı mı yoksa bütün fırtınalara kavi ve sökülmez bir sazın, tabiatın lisan ve evza'ıylamukavemet eden dalgaları mı, diye düşündüm. Sonra ruhum ona doğru gittikçe içimde zayıf bir ürperme hâsıl oldu. Tarih- i İslâm'da emsali çok fakat Türk tarihinde görülmemiş bir şey, kadın numunesi karşımdaydım. Kadın ilerlerken kıyafeti o kadar İslâm'ın rivayet ve itikadıyla mütenasip görünüyordu ki bu misalsiz hadise huzzar arasında beklediğim bir küçük isyan yahut hayret hâsıl etmedi. Arkasında ta ayaklarına kadar inen ve bol, uzun kolları ellerini örten, dizlerine düşen, yumuşak, kurşunî bir yün cüppe vardı. Etrafında uyandıracığı her türlü hisse karşı kudretli fakat sade şahsiyeti bî- his gibi katî adımlarla yürürken ince, uzun ayaklarında bazı Turan kadınları gibi yumuşak bir deriden fakat Türk köylüsü gibi yapılmış bir çift çarık olduğuna kâniydim. Kadının bütün evzaı gibi ayaklarında da tabiattan iki bin sene evvelki asıl Turan'dan gelen gürültüsüz, tabii bir kudret vardı. Bütün bu heyet- i umumiyenin kudret- i sadegisine iştirak eden başında sert fakat kusursuz bir haz ve mana güzelliği buldum. Düşük ve kuvvetli omuzlarının üstünde ince ve uzun boynunun taşıdığı başının iskeletinde hilkat en ince kalemlerle oynamıştı. (s. 30- 32)

(Samiye küçük bir köyde çocuklara öğretmenlik yapmaktadır. Oğuz ve Samiye'nin fikirleri ve duyguları hemen karşılık bulur ve birbirlerine âşık olurlar. Ancak, önce vatani selamete ulaştırmak lazımdır. İkisi de bu uğurda mücadele verecektir. Hamdi Paşa, devlet idaresinde görevlidir. Yan komşusu ve arkadaşı Saffet'in küçük kızı Samiye ile çok iyi anlaşır. Onu kucağına alır onunla oyunlar oynar. Hamdi Paşa'nın çocukları bile buna hayret eder. Aralarında yaş farkı olmasına rağmen küçük bir çocuk ile koca bir adam nasıl böyle anlaşır diye. Samiye ile yıllardır görüşmezler. Türkçülüğe karşı çıkan Hamdi Paşa gizliden gizliye

onların mitingine katılır. Mitinglerde konuşmaları “Kaya” adındaki bir kadın yapmaktadır. Kaya, aslında Samiye'nin ta kendisidir. Hamdi Paşa ondan çok etkilenir ve onu elde etmek için her yolu dener. Önce Oğuz'u hapse attırır. Sonra onu salıvermenin tek şartının kendisiyle evlenmek olduğunu söyler Kaya'ya. Kaya vatanın kurtuluşunda Oğuz'un daha yararlı olacağını düşündüğü için mutlaka Oğuz'u hapsedilmekten kurtarmak zorunda hisseder kendisini. Böylece Hamdi Paşa ile evlenmeyi kabul eder. Ona tam bir eş olmaz fakat saygıda da kusur etmez. O daima Oğuz'u sevecektir. Bu arada Oğuz siyasette hızla ilerlemiş, Hamdi Paşa'nın partisini seçimlerde yenmiştir. Kendisi Harbiye Nazırı ve Dâhiliye Nazırı olmuştur. Hamdi Paşa bunu hazmedemez. Oğuz bir gün şüpheli bir şekilde vurulur, ölümlü pençeleşir. Hamdi Paşa bu olayı Kaya'dan saklar, çünkü Kaya bunu duyarsa hemen Oğuz'a gidecektir. Kaya, olayı geç de olsa öğrenir ve Hamdi Paşa'yı terk eder. Bir melek misali Hamdi Paşa'nın evinden uçar gider.)

Özgeçmiş

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Hasan Hüseyin UĞUR
Doğum Yeri: Dinar/AFYONKARAHİSAR
Doğum Tarihi: 20/09/1986

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi: Çanakkale 18Mart Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı
Öğretmenliği
Yüksek Lisans Öğrenimi: Çanakkale 18Mart Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi
Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar ve Yılı: Milli Eğitim Bakanlığı, 02/09/2010'dan beri.

İLETİŞİM

e- posta: ugur_hh@hotmail.com